

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВІСНИК
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В.Н. Каразіна

Серія “Іноземна філологія.
Методика викладання іноземних мов”

Випуск 83

Філологічні, педагогічні науки

Видається з 1966 року

Харків
2016

Статті цього Вісника висвітлюють актуальні проблеми іноземної філології та методики викладання іноземних мов. На матеріалі англійської, німецької, французької, іспанської, китайської мов розглядаються важливі для науки питання дискурсології, лінгвістичної прагматики, когнітивної лінгвістики і концептології, стилістики і лексикології, зіставних студій, перекладознавства та лінгводидактики.

Для лінгвістів, викладачів, аспірантів та пошукачів, студентів старших курсів.

Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(протокол № 5 від 25 квітня 2016 р.)

Головний редактор:

І.С. Шевченко, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)

Відповідальний секретар:

Л.Р. Безугла, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)

Редакційна колегія:

Секція: Іноземна філологія

Д. Александрова, докт. наук (Софійський університет імені Святого Климента Охридського, Болгарія)
В.І. Говердовський, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
В.В. Дементьев, докт. філол. наук (Саратовський державний університет імені М.Г. Чернишевського, Росія)
Ф. Домінгос Матіто, докт. наук (університет Ріоха, Іспанія)
П. Карагьозов, докт. наук (Софійський університет імені Святого Климента Охридського, Болгарія)
Г. Коллер, докт. наук (університет імені Фрідріха-Олександра, Ерланген-Нюрнберг, ФРН)
Т.А. Комова, докт. філол. наук (Московський державний університет імені М.В. Ломоносова, Росія)
А.П. Мартинюк, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
Л.М. Мінкін, докт. філол. наук (Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна)
О.І. Морозова, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
Л.С. Піхтовнікова, докт. філол. наук (Приазовський технічний університет, Маріуполь, Україна)
О.В. Ребрій, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
В.О. Самохіна, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
Л.В. Солощук, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
С.О. Швачко, докт. філол. наук (Сумський державний університет, Україна)

Секція: Методика викладання іноземних мов

Н.Ф. Бориско, докт. пед. наук (Київський національний лінгвістичний університет, Україна)
Л.С. Нечепоренко, докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
С.Ю. Ніколаєва, докт. пед. наук (Київський національний лінгвістичний університет, Україна)
В.Г. Пасинок, докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
О.Б. Тарнопольський, докт. пед. наук (Дніпропетровський університет економіки і права, Україна)
Л.М. Черноватий, докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
факультет іноземних мов
Тел.: (057) 707-51-44; e-mail: dilovamova@karazin.ua
<http://foreign-languages.karazin.ua/research/editions/bulletin-archives>
<http://periodicals.karazin.ua/foreignphilology/index>

Текст подано в авторській редакції

Статті пройшли зовнішнє та внутрішнє рецензування

Свідоцтво про держреєстрацію № 21562–11462Р від 20.08.2015.

© Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, оформлення, 2016

ЗМІСТ

ДИСКУРСОЛОГІЯ І ПРАГМАТИКА

Л.Р. Безуглая ТЕРМИНОСИСТЕМА ІМПЛІЦИТНОСТІ В ЛІНГВІСТИКЕ	6
М.Л. Ільченко, В.В. Рижкова РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ ЕМОЦІЙНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ НА СИНТАКСИЧНОМУ РІВНІ В АМЕРИКАНСЬКИХ ПЕРЕДВИБОРЧИХ ТЕЛЕДЕБАТАХ	17
И.Н. Лавриненко ЯЗЫК КИНО В АСПЕКТЕ ДИАХРОНИИ	23
І.В. Музейник ОРФОГРАФІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ БОРОТЬБИ (на матеріалі французької мови)	28
Т.А. Безугла ЧАСТКОВА КРЕОЛІЗАЦІЯ АМЕРИКАНСЬКИХ І НІМЕЦЬКИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ	37
L.V. Kovalchuk REDISTRIBUTION OF INTERLOCUTORS' ROLES AS A FACTOR OF TOPIC RECONTEXTUALIZATION	45
Я.Ю. Кулініч КОМПЛІМЕНТ ЯК ГІБРИДНИЙ МОВЛЕННЄВИЙ АКТ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ	50
С.Є. Устименко ВЕРБАЛЬНІ ТА НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ НЕПРЯМОЇ РЕСПОНСИВНОЇ РЕАКЦІЇ АДРЕСАТА В АНГЛОМОВНОМУ ПОБУТОВОМУ ДИСКУРСІ	57

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА

О.Я. Дойчик ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ПАРАМЕТРИ КОМПЛЕКСНОЇ ІРОНІЇ В ІДІОСТИЛІ ДЖ. БАРНСА	66
М.Н. Медведь ЛЕКСИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПТА <i>COMPLAINT</i> /ЖАЛОБА В АНГЛИЙСКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА	73

А.Б. Каложная КЛЮЧЕВЫЕ КОНЦЕПТЫ АНГЛОЯЗЫЧНОГО ДЕТЕКТИВНОГО ДИСКУРСА	79
К.І. Шишкіна МЕТАФОРА ЯК ПІДГРУНТЯ ЕВФЕМІСТИЧНОЇ НОМІНАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТАБУ У ВІКТОРІАНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ	87

СТИЛІСТИКА І ЛЕКСИКОЛОГІЯ

И.С. Шевченко АПА-СТИЛЬ В НАУЧНОЙ ПУБЛИКАЦИИ	94
Н.В. Романова ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ БАЗОВИХ ЕМОЦІЙ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ ПЕРШОЇ ЧЕТВЕРТІ ХХІ СТОЛІТТЯ (на прикладі оповідань А. Пент "Lexikon der Angst")	101
Н.А. Кірносова КИТАЙСЬКИЙ ІЄРОГЛІФ ЯК ХУДОЖНІЙ ФЕНОМЕН	109
Я.Ю. Манжос СЕМАНТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕРМІНІВ, ЩО ПОЗНАЧАЮТЬ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СУСПІЛЬСТА	116
Natalia Molodcha SYSTEMIC AND INNOVATIVE LEXICON OF THE ECONOMIC DISCOURSE	122
Н.А. Оніщенко ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕПТОНІМІВ ТА ЧИННИК АВТОРА В ПРОЦЕСІ ЕПТОНІМІЗАЦІЇ ТА ДЕЕПТОНІМІЗАЦІЇ (на прикладі німецькомовних ептонімів Й.-В. Гете)	128
Н.М. Пільгуй ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕАЛІЙ-ТЕРМІНІВ (на матеріалі англomовного наукового агротехнічного дискурсу)	137
О.Ю. Беляева ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ ПЕРСОНАЖА В ТЕКСТЕ ПЕСЕН СОВРЕМЕННОГО БРИТАНСКОГО ПЕСЕННО-ДРАМАТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА	143
І.Г. Козубська ЖАНРОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕКСТІВ НАУКОВОГО СТИЛЮ (на матеріалі англomовних монографій)	149

Є.С. Найдіна ТЕОРІЯ СХЕМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ ГУМОРУ В НАРАТИВАХ КРУПНИХ ФОРМ.....	156
---	-----

А.В. Пашкова СУЧАСНИЙ ІСПАНСЬКИЙ СЛЕНГ: ВПЛИВ ГРАФІЧНИХ СКОРОЧЕНЬ В SMS ТА ІНТЕРНЕТІ НА ФОНЕТИКУ	162
--	-----

ЗІСТАВНІ СТУДІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Л.М. Черноватий ЗІСТАВНИЙ СТИЛІСТИЧНИЙ СИНТАКСИС КОНФЕСІЙНОГО ТЕКСТУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (ЧАСТИНА II).....	168
---	-----

Л.В. Герман, В.О. Турченко ГІБРИДНІ НОМІНАЦІЇ З КОМПОНЕНТОМ <i>MAORI</i> В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ НОВОЇ ЗЕЛАНДІЇ	178
--	-----

Т.Г. Лукьянова ПЕРЕКЛАД-ПОСЕРЕДНИК ТА ЙОГО РОЛЬ У КІНОПЕРЕКЛАДІ	183
--	-----

О.А. Кальниченко, З.В. Зарубіна ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ ДЕРЖАВИН ЯК КРИТИК ПЕРЕКЛАДУ	189
--	-----

ЛІНГВОДИДАКТИКА

В.Г. Пасынок КОМПЕТЕНТНОСТЬ И КРЕАТИВНОСТЬ КАК ОСНОВА ПРОФЕССИОНАЛИЗМА БУДУЩЕГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ-ФИЛОЛОГА	199
--	-----

ТЕРМИНОСИСТЕМА ІМПЛІЦИТНОСТІ В ЛІНГВІСТИКЕ

Л.Р. Безуглая, докт. філол. наук (Харьков)

В статті розграничуються поняття імпліцитності і смежні поняття путем аналізу їх трактувань у лінгвістиці і даються визначення основним термінам терміносистеми імпліцитності з позицій антропоцентричного підходу. Імпліцитність розуміється як властивість одиниць мови і мовлення, які містять імпліцитно виражені смисли. Імпліцитним є смисл, що виражено непрямо – за посередництвом мовної одиниці, яка має денотативне значення, що не співпадає зі смислом. Процесу імпліцитного вираження – імплікуванню – в когнітивній площині відповідає інференція – когнітивна операція виведення імпліцитних смислів, яка має два типи – проспективний і ретроспективний. Проспективна інференція з висловлення – імплікація – становить тип мисленнєвих зв'язків, що ґрунтується на імплікуванні. Ретроспективна інференція з висловлення називається його пресупозицією і дозволяє визначити знання про факти дійсності, котрими володіє мовець безпосередньо перед виголошенням висловлення. У дискурсі мовцем інтендуються імплікатури – імпліцитно виражені повні пропозиції, та імпліцитур – імпліцитно виражені елементи неповних експліцитних пропозицій. Інтендування становить свідому передачу мовцем імплікатури або імпліцитур, що ґрунтується на наявності в його інтенції перлокутивної цілі донести цей смисл до адресата. Процес інтендування і виведення є імплікуванням. Властивість одиниць мовлення містити імплікатуру або імпліцитур називається імплікативністю.

Ключевые слова: дискурс, імплікатура, імплікація, імпліцитність, імпліцитур, інтендувати, інференція, пресупозиція.

Безугла Л.Р. Терміносистема імпліцитності в лінгвістиці. У статті розмежуються поняття імпліцитності і суміжні поняття шляхом аналізу їх трактувань у лінгвістиці та даються визначення основним термінам терміносистеми імпліцитності з позицій антропоцентричного підходу. Імпліцитність розуміється як властивість одиниць мови і мовлення, які містять імпліцитно виражені смисли. Імпліцитним є смисл, що виражено непрямо – за посередництвом мовної одиниці, яка має денотативне значення, що не співпадає зі смислом. Процесу імпліцитного вираження – імплікуванню – в когнітивній площині відповідає інференція – когнітивна операція виведення імпліцитних смислів, яка має два типи – проспективний і ретроспективний. Проспективна інференція з висловлення – імплікація – становить тип мисленнєвих зв'язків, що ґрунтується на імплікуванні. Ретроспективна інференція з висловлення називається його пресупозицією і дозволяє визначити знання про факти дійсності, котрими володіє мовець безпосередньо перед виголошенням висловлення. У дискурсі мовцем інтендуються імплікатури – імпліцитно виражені повні пропозиції, та імпліцитур – імпліцитно виражені елементи неповних експліцитних пропозицій. Інтендування становить свідому передачу мовцем імплікатури або імпліцитур, що ґрунтується на наявності в його інтенції перлокутивної цілі донести цей смисл до адресата. Процес інтендування і виведення є імплікуванням. Властивість одиниць мовлення містити імплікатуру або імпліцитур називається імплікативністю.

Ключові слова: дискурс, імплікатура, імплікація, імпліцитність, імпліцитур, інтендувати, інференція, пресупозиція.

Bezuga L.R. The term system of implicitness in linguistics. The article differentiates the term of implicitness and related terms through analysis of their interpretations in linguistics and provides definitions for the main terms in the term system of implicitness from the standpoint of anthropocentrism. Implicitness is understood as a feature of language and speech units containing implicit meanings. The meaning expressed indirectly through a language unit whose denotation doesn't match the meaning is considered implicit. In the cognitive context, the implicit expression corresponds to inference – a cognitive operation of drawing implicit meanings which has two types: prospective and retrospective. The prospective inference from an utterance – implication – presents a type of cognitive connections based on implying. The retrospective inference from an utterance is known as its presupposition and allows to define knowledge about the facts of reality which the speaker possesses just before enunciating the utterance. In discourse the speaker intends implicatures – complete implicit propositions, and implictures – implicit elements of incomplete explicit propositions. Intending is the speaker's intended communication of implicature or implicture based on the presence of the perlocutionary goal to convey this meaning to the addressee in its intention. The process of intending and deriving is called implicating. The feature of speech units to contain an implicature or implicture is referred to as implicativity.

Key words: discourse, implication, implicature, implicitness, implicture, inference, to intend, presupposition.

1. Вступительные замечания

В современной науке о языке большое внимание уделяется исследованию смыслов, которые не получают прямого выражения в высказывании, а прочитываются «между строк». Круг этих смыслов широк и разнороден, как и термины, которые употребляются для их обозначения в постсоветской лингвистике – «имплицитность», «импликация», «импликатура», «подтекст» и т.п. В трактовке этих терминов нет согласия. Так, имплицитность приравнивается к подтексту [13] или к импликации [16, с. 9; 19, с. 63; 30, с. 31], импликация приравнивается к подтексту [19], имплицитность – к имплицитивности [8; 30, с. 31]. Как общее и частное соплагаются подтекст и имплицитность [28], имплицитность и импликации [32, с. 7]. Особенно плодотворным в этой связи оказывается изучение авторефератов (и даже названий!) современных российских кандидатских диссертаций. Например, имплицитность предстает (вдумайтесь!) как «компонент структуры содержания текста и составляющая процессов его понимания» [2], имплицитными называются «теории личности как фактор семантико-прагматической организации диалогического дискурса» [1], мыслительные процессы в дискурсе, предтекстовые операции, формы мыслительной деятельности [15, с. 4] и т.п.

Имплицитность и имплицитные смыслы понимаются широко и узко, как процесс, результат и свойство, осмысливаются как намеренные или ненамеренные. Таким образом, можно констати-

ровать, что в лингвистике назрела острая необходимость унификации релевантных понятий и упорядочивания терминосистемы имплицитности.

Цель статьи – отграничить понятие имплицитности от смежных понятий путем анализа их трактовок в лингвистике и дать определения основным терминам терминосистемы имплицитности. Под терминосистемой понимается совокупность терминов, упорядоченная на основе одной теории (концепции) и отражающая отношения между называемыми этими терминами понятиями [20, с. 107].

Структура статьи определяется указанными подходами к имплицитности. Вначале я остановлюсь на широком и узком понимании, затем рассмотрю трактовки имплицитности как процесса, результата производства и как свойства высказываний и текстов, в заключении проблема рассматривается с точки зрения намеренности / ненамеренности имплицитных смыслов.

2. Широкая и узкая трактовки имплицитности

Широкая трактовка имплицитности принята в стилистике и лингвистике текста – это дополнительное смысловое или эмоциональное содержание единиц языка, реализуемое за счет нелинейных связей в тексте. При этом наряду с термином «имплицитность» употребляются (чаще всего, синонимически) такие термины, как подтекст [14; 28], импликация [19, с. 72], имплицитное содержание [13; 22; 33], имплицитное сообщение [33, с. 21], имплицитная информация [23], содержательно-подтекстовая информация [11, с. 42].

В любом случае, имеется в виду дополнительное, контекстуальное содержание слов, высказываний, ситуаций, сюжетных мотивов и т.п., преимущественно, в художественном произведении.

Имплицитность в узком смысле относится к семантике и означает неразвернутость плана выражения элементов языковой структуры в сравнении с планом содержания, что предполагает сопряженность с оппозиционным понятием эксплицитности:

- «эксплицитный» (лат. *explicitus* ‘развернутый’) – выраженный прямо, непосредственно и
- «имплицитный» (лат. *implicitus* ‘вплетенный’) – выраженный непрямо, опосредованно.

При этом часто подчеркивается, что если какое-либо содержание ничем не выражено, значит оно просто отсутствует. Поэтому имплицитное содержание есть содержание выраженное, но выраженное особым образом – неявно, скрыто [33, с 11].

В семантике, определяя имплицитность, говорят об отсутствии соответствия между означающим и означаемым [30, с. 14], изоморфности (расхождении) плана выражения и плана содержания – план содержания шире плана выражения [5, с. 160; 21, с. 20], асимметричном отношении между семантикой и прагматикой высказывания [10, с. 489]. Очевидно, что речь идет о семантическом треугольнике. Л.В. Лисоченко описывает разницу между эксплицитным и имплицитным смыслами следующим образом: «При одном способе осмысления денотата сигнификат (смысл высказывания) создается путем непосредственного отражения составляющих денотата и сигнификата и в членах семантической структуры высказывания. При этом наблюдается однозначное соответствие единиц плана содержания высказывания единицам плана выражения, а сигнификат высказывания является его единственным эксплицитным смыслом. При другом способе осмысления денотата сигнификат (смысл высказывания) создается не только путем отражения в нем составляющих денотата, но и под влиянием релевантных для производителя речи пресуппозиций общения» [21, с. 20]. Эксплицитность / имплицитность предстает как о способ осмысления денотата.

Как известно, семантический треугольник представляет знак, имея своими вершинами тело

знака, денотат и сигнификат.

Тело знака (материальная оболочка знака, означающее, план выражения, репрезентатив, символ, форма, *Ausdruck, Lautbild, Bezeichnendes, Signans, Signifiant, Signifiant, Zeichenkörper*) представляет собой слово (в лексической семантике) или предложение (в синтаксической семантике) на естественном языке.

Денотат (объект, десигнат, референт, вещь, экстенционал, *Begriff, Denotatum*, значение – *Bedeutung*) – обозначаемый данным словом или предложением объект. Для слова это объект мысли, отражающий предмет или класс предметов действительности, обозначаемый языковой единицей, для предложения – референтная ситуация. Условно говоря, денотат отвечает вопрос *На что в окружающем мире указывает тело знака?*

На вопрос *На какое понятие в сознании интерпретатора указывает тело знака?* отвечает *сигнификат* (означаемое, план содержания, содержание, интерпретанта, интенционал, понятие, *thought, Signatum, Signifié, Significatum, Bezeichnetes*, смысл – *Sinn*) – набор признаков денотата, понятийное содержание имени знака, характеризующая информация об обозначаемом / денотате.

Сигнификат (смысл) связывается с денотатом посредством знаков естественного языка, которые наделяются определенными денотативными значениями с помощью языковых конвенций, т.е. люди договариваются между собой, что определенное слово или выражение в определенном языковом сообществе будет обозначать определенный денотат.

В этой связи, очевидно, что имплицитным может быть только смысл, будучи в сознании субъекта, поскольку именно субъект соотносит слова с предметами окружающего мира и вкладывает в эти слова определенные смыслы, а значение всегда эксплицитно.

Следовательно, *определение эксплицитного / имплицитного смысла* звучит следующим образом: Эксплицитным является такой сигнификативный признак (смысл), который связан с денотатом непосредственно, т.е. с помощью языковой единицы, которая имеет соответствующее денотативное значение. Напротив, имплицитным является

такой сигнификативный признак (смысл), который привязан к денотату опосредованно, т.е. через другие языковые единицы. Грубо говоря, при эксплицитном способе выражения денотативное значение и смысл совпадают, при имплицитном – нет.

В качестве иллюстрации можно привести пример Г. Фреге [36, с. 41]. Смысл ‘планета Венера’ в слове «Венера» выражен эксплицитно, поскольку в словаре за данным словом закреплено соответствующее денотативное значение. Однако, словосочетания *вторая планета Солнечной системы, управитель седьмого дома, Утренняя звезда, Вечерняя звезда* т.п. имеют один и тот же денотат, а также один и тот же смысл – ‘планета Венера’, который в данном случае выражен имплицитно, поскольку посредниками для его выражения выступают слова с иными денотативными значениями, чем слово «Венера», конвенционально закрепленное в русском языке за данным денотатом.

Итак, исходным термином в рассматриваемой терминосистеме является термин «имплицитный» (способ выражения смыслов). Он относится к смыслам, он определяет их, и если образовать существительное от него, получаем «имплицитность», поскольку суффикс *-ость* при добавлении к основе прилагательного в безударной позиции образует существительное со значением свойства.

3. Имплицитность как процесс, результат и свойство

Однако, в качестве определяющего слова в определениях имплицитности выступают слова, выражающие не только свойство, но и процесс, и результат. Так, определяющими словами являются: содержание [3; 19, с. 72; 22; 33], информация [16, с. 10], способ [17], процесс [15, с. 4; 23, с. 9; 32, с. 7]. Но если параллельно употребляются термины «имплицитность» и «импликация», разграничивается категориальный характер первого и процессуальный – второго, ср.: «имплицитность – категория текста, свойство передавать явно не выраженную информацию, возникающая при наличии импликации» [22, с. 5].

В виду выше изложенного, целесообразно рассматривать имплицитность как свойство смыслов, создаваемых субъектом в процессе речевой деятельности. Метонимически это свойство переносится

на единицы – носители этих смыслов – слова, высказывания, тексты.

Не так давно в лингвистике бытовало мнение, что имплицитность распространяется только на высказывание и не может быть имплицитности в области морфем, слов и словосочетаний [26, с. 58]. Безусловно, именно в высказывании как единице речи имплицитность находит наиболее яркое воплощение. Однако асимметрия плана выражения и плана содержания может проявляться на разных уровнях языковой системы. В зависимости от уровня языковой системы, имплицитность предстает как свойство *слов* [16, с. 30–42], *морфем* [16, с. 15–29], *грамматических категорий* [29], *синтаксических единиц*, выводящих на понятие имплицитной предикативности [15; 16, с. 163–192; 26; 30], *текста* [2; 16, с. 81–123], и даже такого сверхязыкового феномена, как *дискурс* [4; 21; 31; 32].

Для номинации процесса имплицитного выражения есть смысл употреблять термин «имплицитование», поскольку процесс выражается отглагольными существительными с суффиксами *-ни-е (-ани-е, -ени-е)*. А что касается импликации, то не следует забывать, что это понятие изначально логическое. С логической точки зрения, это «логическая связь, отражаемая в языке союзом «если... , то...» и формализуемая как $A \rightarrow B$ (*A влечет за собой B, A следует из B*) [3, с. 83].

В лингвистике *импликация* предстает как тип мыслительных связей, основанный на имплицитовании, возникающий при отражении сознанием реальных линейных связей, зависимостей, взаимодействии вещей и признаков [24, с. 15, 27]. Результатом имплицитования и проявлением импликации является имплицитный смысл.

Имплицитный смысл называют также инференциальным [34], т.е. выводным. Однако, ради терминологической последовательности целесообразно употреблять один, устоявшийся, термин – «имплицитный смысл».

Инференция рассматривается как широкий класс когнитивных операций, соотносимых с процессами кодирования и декодирования скрытой информации [6, с. 24]. Если оставаться в логической традиции, то инференцию следует понимать как гипероним по отношению к импликации. Имплицит-

кация является проспективной инференцией (*forward inference*) из суждения и противопоставляется пресуппозиции как ретроспективной инференции (*backward inference*) [24, с. 146; 39].

В логике *пресуппозиция* – суждение, выводимое из другого суждения и являющееся необходимым и достаточным условием его истинности. Классический пример – суждение *Король Франции лис* имеет пресуппозицией суждение *Во Франции есть король*, ложность которого влечет за собой ложность исходного суждения [40, с. 596].

Такое понимание пресуппозиции принято и в лингвистике [24, с. 146; 25, с. 57], хотя довольно распространена и широкая трактовка – под пресуппозицией понимают общий фонд знаний, общий опыт, зону пересечения когнитивных пространств коммуникантов, которая активизируется в ходе общения [21, с. 8; 32]. Думается, что для обозначения общего фонда знаний коммуникантов более оправданным является термин «пресуппозиционный фонд» [18, с. 102], поскольку он предполагает совокупность пресуппозиций, каждая из которых может актуализироваться в дискурсе.

4. Намеренная и ненамеренная имплицитность

Возможность актуализации имплицитных смыслов, т.е. перехода их из языка в речь [5, с. 87], связана с проблемой их намеренности / ненамеренности. Имплицитные смыслы могут не осознаваться коммуникантами в дискурсе, но могут и передаваться говорящим намеренно, осознанно. Такая постановка вопроса характерна для антропоцентрического подхода к лингвистическому анализу, ставящего во главу угла субъекта коммуникации.

Лингвоцентричность стилистики и лингвистики текста приводит к тому, что в соответствующих работах намеренность подтекста, отождествляемого с имплицитностью, не всегда эксплицируется. В определениях подтекста выделяются две группы: 1) обходящие вопрос, является ли подтекстовая информация намеренной [13; 14]; 2) подчеркивающие намеренный характер подтекста [24, с. 144]. *Подтексту* как намеренно скрытой информации противопоставляется *затекст* – интерпретационная информация, референтная основа текста [9, с. 112].

В коммуникативно направленных исследованиях принято различать намеренную / ненамеренную, осознанную / неосознанную имплицитность или так называемую конвенциональную и кодирующую имплицитность [6, с. 24; 32], «планируемую / непланируемую непрямую коммуникацию» [12, с. 140]. Однако, наиболее отчетливо идея намеренной передачи имплицитных смыслов сформулирована в лингвистической прагматике.

Прагматика, выросшая из семантики, разграничивает интендируемую (намеренную) и неинтендируемую (ненамеренную) имплицитность высказываний в рамках теории имплицатур Г.П. Грайса [37; 38]. Так называемое «прагматическое значение» (*speaker's meaning*, в других переводах – значение говорящего, субъективное значение), т.е. смысл, намеренно вкладывается говорящим в высказывание – интендируется.

Г.П. Грайс, выделивший в прагматическом значении (смысле) высказывания эксплицитный и имплицитный компоненты, разграничивает «то, что говорится» (*what is said*) – экспликатуру, и «то, что имплицатируется» (*what is implicated*) – имплицатуру.

Ключевым в теории имплицатур Г.П. Грайса является понятие *интенции*: «‘S имеет нечто в виду, произнося x’, (приблизительно) эквивалентно тому, что ‘S намеревается высказыванием x’ произвести определенное воздействие на слушающего посредством распознавания им этого намерения’» [38, с. 11]. Имплицатуры всегда интендируемы, т.е. в интенцию говорящего входит перлокутивная цель донести эти имплицатуры до адресата.

Так, пресуппозиция, как правило, не интендируется, поскольку входит в пресуппозиционный фонд коммуникантов – предполагается, что собеседнику известна информация, содержащаяся в пресуппозиции. Если же говорящий осознанно намеревается передать адресату неизвестную тому информацию, он может построить свое высказывание таким образом, что эта информация оказывается «скрытой» в пресуппозиции, т.е. пресуппозиция выступает в роли имплицатуры. Такой прием называют эксплуатацией [25, с. 58] или навязыванием [7, с. 218] пресуппозиции. Например, если женщина хочет намекнуть ухаживающему за ней мужч-

чине о том, что она замужем, она вкладывает эту информацию в пресуппозицию, как в таком дискурсивном фрагменте:

Karin: *Vielleicht bleibe ich dort lange.*

Brenner: *Das wäre schlimm. Dann könnt ich Sie nicht sehn.*

Karin: *Ich fahr zu meinem Mann.* (+> *Ich habe einen Mann*)

Brenner: *Sie haben dort einen Mann?* (V. Braun: *Tinka*, S. 177)

Следует подчеркнуть разницу между терминами «интендирование» и «актуализация».

Пресуппозиция высказывания может актуализироваться в дискурсе, и не будучи импликацией. Это происходит в том случае, когда пресуппозиционные фонды коммуникантов не совпадают: говорящий включает пресуппозицию в свое высказывание как само собой разумеющийся факт, но адресату не известна информация, заложенная в пресуппозиции, поэтому тот переспрашивает, выражая удивление:

Ferdinand: *Heut wars schon besonders delikat, daß ich mich außerordentlich früh freigemacht hab wegen dem Viehmarkt –*

Wirt überrascht: *Ihr habt heut Viehmarkt?*

Ferdinand: *Natürlich.* (Horváth: *Der jüngste Tag*, S. 556)

Импликация, основанная на пресуппозиции, относится к конвенциональному типу – в этом случае импликация «привязана» к значениям языковых единиц – слов и синтаксических структур, и поэтому может быть выведена и вне дискурсивного контекста. Другой тип импликаций Г.П. Грайса именуется конверсационными, поскольку они не «привязаны» к языковым единицам и выводятся только в дискурсивном контексте. Такие импликации адресат может вывести не сразу. В следующем дискурсивном фрагменте один адресат сразу выводит импликацию, другому требуется переспросы и невербальные сигналы:

Alfons: *Er ging den Weg zum Viadukt.* (+> *Er springt hinunter*)

Wirt: *Zum Viadukt? Er faßt sich ans Herz. Stille.*

Wird's euch jetzt klar, warum er den anderen Anzug nicht nahm? (+> *Weil er vorhatte, hinunterzuspringen*)

Gendarm: *Warum?*

Alfons: *Ein Viadukt ist zumeist sehr hoch – (+> Er springt hinunter)*

Er lächelt seltsam. Stille.

Gendarm: *Ach, Sie meinen, daß er hinunterspringt?* (Ö. von Horváth: *Der jüngste Tag*, S. 582)

Термин «импликация» является инновацией Г.П. Грайса. Принятые в логической семантике термины «импликация» и «имплицировать» его не устраивали именно потому, что не отражали интендируемость смысла. Поэтому Г.П. Грайс [37, с. 24] вводит новые термины:

- вместо «импликация» (*implication*) – «импликация» (*implicature*), т.е. «имплицитная пропозиция»;
- вместо «имплицировать» (*to imply*) – «имплицировать» (*to implicate*), т.е. «интендировать и выводить имплицитную пропозицию».

В постсоветской лингвистике, где теория Г.П. Грайса не имеет такой однозначной популярности, как на Западе, термины «интендировать» и «интендируемый» не приветствуются. Тем не менее, они оправданы в виду принадлежности конкретной теории, составляющей одно из основных звеньев лингвистической прагматики. Термин «интендировать» подчеркивает связь намеренной передачи смысла говорящим с его интенцией – состоянием направленности сознания на ментальный объект (например, на определенную пропозицию). Поэтому этот термин глубже и точнее любого славянского «эквивалента».

Становится очевидным принципиальное различие терминов «имплицитность» и «импликация». Первый имеет отношение к свойству языковых единиц на уровне семантики, второй – к намеренно, интенционально передаваемым говорящим в дискурсе смыслам, т.е. на уровне прагматики.

В западной прагматике существует еще один термин, связанный с имплицитными смыслами, – «имплицитур» [35; 41, с. 405]. Не останавливаясь на различиях в трактовке, отмечу, что *имплицитур* представляют собой имплицитно выраженные элементы неполных эксплицитных пропозиций, которые актуализируются в дискурсе на основе языкового и дискурсивного контекста, что обусловлено тенденцией к экономии языковых знаков в разговорной речи.

Как и имплицатуры, имплицитуры можно подразделить на конвенциональные и конверзационные. Конвенциональные имплицитуры привязаны к языковым единицам и не зависят от дискурсивного контекста. Примером могут служить так называемые семантически-предопределяющие высказывания с лексемами типа *ready (for what?)*, *to finish (what?)*, *to arrive (where?)*, которые для понимания нуждаются в дополнении. В этом случае конвенциональный смысл высказывания определяет только фрагмент пропозиции, который называют пропозициональным радикалом (*propositional radical*) [35, с. 269]. Для того чтобы получить полную пропозицию, ее надо завершить имплицитурой, т.е. эксплицитировать дополнение. Так, в следующем дискурсивном фрагменте имплицитурой является пропозициональный элемент *zu regnen*:

Es hat aufgehört zu regnen. Tom und Nina, immer noch in der Telefonzelle ...

Tom: *Es hat aufgehört.* (>> *zu regnen*)

Nina: *Wir können rausgehen.*

Tom: *Ja, lass uns rausgehen.* (J. Klasing: *Nicht nichts*, S. 228)

Конверзационные имплицитуры представлены, например, неконвенциональными типами эллипсиса. Важнейшее их свойство – интендируемость. В коммуникативную интенцию говорящего входит не только определенная иллокутивная цель, но и специфическая перлокутивная цель – донести до адресата имплицитуру. В этом случае недостающие элементы пропозиции выводятся адресатом только на основе дискурсивного контекста. Так, в следующем дискурсивном фрагменте вопросительное высказывание состоит из одного вопросительного местоимения, недостающие элементы пропозиции и есть имплицитура:

Ninas Narben müssen für Tom sichtbar sein.

Tom: *Was ist das? <...> Ich mache mir halt Gedanken. Es sieht nicht gerade nach einem – Unfall aus.*

Nina: *Es war kein zufälliger Unfall, wenn es das ist, was –*

Tom: *Wer? (>> hat das gemacht?)*

Nina: *Mein Vater.*

Tom: *Verstehe. Schwein!* (J. Klasing: *Nicht nichts*, S. 222)

Следует подчеркнуть, что имплицитуры и имплицатуры релевантны только для антропоцентрического анализа, в первую очередь, с позиций прагматики, дискурсологии, теории коммуникации.

5. Заключение

Таким образом, в антропоцентрически ориентированной лингвистике имплицитность сопряжена с понятиями инференции, имплицации, пресуппозиции, имплицатуры, имплицитуры, имплицитирования, интенции и интендирования.

Имплицитность представляет собой свойство единиц языка и речи, содержащих имплицитно выраженные смыслы. Соответственно, имплицитным является смысл, выраженный небуквально, скрыто, непрямо – посредством языковой единицы, имеющей несовпадающее со смыслом денотативное значение. Процессу имплицитного выражения – имплицитированию – в когнитивной плоскости соответствует инференция – когнитивная операция вывода имплицитных смыслов.

Инференция имеет два типа – проспективный и ретроспективный. Проспективная инференция из высказывания называется импликацией – это тип мыслительных связей, основанный на имплицитировании. Ретроспективная инференция из высказывания называется его пресуппозицией и позволяет определить знания о фактах действительности, которыми располагает говорящий непосредственно перед произнесением высказывания.

В дискурсе говорящим интендируются имплицатуры – имплицитно выраженные полные пропозиции, и имплицитуры – имплицитно выраженные элементы неполных эксплицитных пропозиций. Интендирование представляет собой намеренную передачу говорящим имплицатуры или имплицитуры, основанную на наличии в его интенции перлокутивной цели донести этот смысл до адресата.

Интенция представляет собой состояние направленности сознания на ментальный объект. Процесс интендирования и вывода называется имплицитированием. Свойство единиц речи содержать имплицатуру или имплицитуру именуется имплицитивностью.

Термины «подтекст» и «затекст» являются релевантными только для стилистики и лингвистики текста: подтекст представляет собой имплицитное содержание текста, входящее в замысел

автора, а затекст – имплицитное содержание, не входящее в замысел автора.

Перспективным представляется разграничение в имплицитном смысле пропозиционального и иллокутивного компонентов, а также установление закономерностей соотношения интендирувания и выведения имплицатур в дискурсе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ангалева М.А. Имплицитные теории личности как фактор семантико-прагматической организации диалогического дискурса: (на материале английского и русского языков) : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Мария Анатольевна Ангалева. – М. : Военный университет, 2009. – 20 с. 2. Анохина Н.В. Имплицитность как компонент структуры содержания текста и составляющая процессов его понимания: (на материале научно-популярного текста) : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Наталья Владимировна Анохина. – Уфа : Уфим. гос. авиацион. тех. ун-т, 2010. – 20 с. 3. Арнольд И.В. Импликация как прием построения текста и предмет фило-софского изучения / И.В. Арнольд // Вопросы языкознания. – 1982. – № 4. – С. 83–91. 4. Артеменко Ю.О. Дієслівні індикатори імплікатур в англomовному дискурсі: структурно-семантичний та лінгво-прагматичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Ю.О. Артеменко. – Харків, 2015. – 20 с. 5. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Шарль Балли ; [пер. с фр. Т.В. Вентцель]. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1955. – 416 с. 6. Баклан И.Н. Передача имплицитности в переводе вступительных и завершающих предложений (на материале деловых писем на немецком и украинском языках) / И.Н. Баклан // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – № 9 (51): в 2-х ч. – Ч. II. – Тамбов : Грамота, 2015. – С. 24–27. 7. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику / А.Н. Баранов. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 360 с. 8. Барышева А.И. Имплицитность как свойство языковых единиц и категорий // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – № 4 (34): в 3-х ч. – Ч. II. – Тамбов : Грамота, 2014. – С. 38–40. 9. Белянин В.П. Психолингвистика / В.П. Белянин. – М. : Флинта, 2004. – 227 с. 10. Гак В.Г. Отображение сокровенного смысла / В.Г. Гак // Сокровенные смыслы: Слово. Текст. Культура : сб. статей в честь

Н.Д. Арутюновой. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – С. 489–496. 11. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 140 с. 12. Дементьев В.В. Непрямая коммуникация / В.В. Дементьев. – М. : Гнозис, 2006. – 376 с. 13. Долинин К.А. Имплицитное содержание высказывания / К.А. Долинин // Вопросы языкознания. – 1983. – № 6. – С. 37–47. 14. Ермакова Е.В. К вопросу о подтексте (Взгляд на проблему с позиций прагматики текста) / Е. В. Ермакова // Непрямая коммуникация. – Саратов : Колледж, 2003. – С. 87–92. 15. Жарина О.А. Категория имплицитности как основа для формирования единиц дискурса и текста (на материале русского и английского языков) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / О.А. Жарина. – Ростов н. Д. : Ростов. гос. пед. ун-т, 2006. – 20 с. 16. Имплицитность в языке и речи / отв. ред. Е.Г. Борисова, Ю.С. Марьемьянов. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 200 с. 17. Кардаш Л.В. Імплікація як особливий спосіб передачі інформації // Young Scientist. Філологічні науки. – 2014. – № 12 (15). – С. 217–220. 18. Красных В.В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В.В. Красных. – М. : Гнозис, 2003. – 375 с. 19. Кухаренко В.А. Типы и средства выражения импlications в английской художественной речи. На материале прозы Э. Хэмингуэя / В.А. Кухаренко // Филологические науки. – 1974. – № 1. – С. 72–82. 20. Лейчик В.М. Терминоведение: Предмет. Методы. Структура / В.М. Лейчик. – М. : КомКнига, 2006. – 256 с. 21. Лисоченко Л.В. Высказывания с имплицитной имплицативной семантикой в дискурсе (языковой, логический и прагматический аспекты) : автореф. дисс. на соискание учен. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Л.В. Лисоченко. – Краснодар : Кубан. гос. ун-т, 1993. – 48 с. 22. Молчанова Г.Г. Семантика художественного текста / Г.Г. Молчанова. – Ташкент : ФАН Уз.ССР, 1988. – 160 с. 23. Нефедова Л.А. Когнитивно-типологический аспект имплицативной коммуникации (на материале французских текстов и их переводов на русский язык) : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.20 / Лилия Амиряновна Нефедова. – Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 2001. – 41 с. 24. Никитин М.В. Основы лингвистической теории значения / М.В. Никитин. – М. : Высшая школа, 1988. – 168 с. 25. Падучева Е.В. Высказывание и его соотношенность с действительностью (референциальные аспекты семантики местоимений) / Е.В. Падучева. – М. : Эдиториал

- УРСС, 2002. – 288 с. 26. Панина Н.А. Имплицитность языкового выражения и ее типы / Н.А. Панина // Значение и смысл речевых образований. – Калинин : Изд-во Калинин. гос. ун-та, 1979. – С. 48–59.
27. Сенченкова Н.Г. Прагматическая детерминированность импликации в немецкой диалогической речи / Н.Г. Сенченкова // Прагматические аспекты предложения и текста. – Л. : Изд-во ЛГПИ, 1990. – С. 70–76.
28. Сермягина С.С. Имплицитное и подтекст: общее и специфическое // Вестник Томского гос. ун-та. – 2007. – Вып. № 300-1. – С. 27–30.
29. Соколов О.М. Основы имплицитной морфологии русского языка / О.М. Соколов. – М. : Изд-во РУДН, 1997. – 203 с.
30. Старикова Е.Н. Имплицитная предикативность в современном английском языке / Е.Н. Старикова. – К. : Вища школа, 1974. – 142 с.
31. Старикова О.М. Імплікації в дискурсі / О.М. Старикова, О.Є. Ткачук-Мірошніченко // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2000. – № 471. – С. 246–249.
32. Сыщиков О.С. Имплицитность в деловом дискурсе (на материале текстов коммерческих писем) : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / О.С. Сыщиков. – Волгоград, 2000. – 23 с.
33. Федосюк М.Ю. Неявные способы передачи информации в тексте / М.Ю. Федосюк. – М. : Изд-во МГПИ им. В.И. Ленина, 1988. – 84 с.
34. Черкасова Е.В. Структура и прагматика инференциального смысла высказываний: (на материале английского языка) : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Елена Валерьевна Черкасова. – Самара : Самар. гос. пед. ун-т, 2008. – 20 с.
35. Bach K. Semantic Slack: What is Said and More? // S.I. Tsohatzidis (ed.) *Foundation of Speech Acts Theory*. – L. : Routledge, 1994. – P. 267–291.
36. Frege G. Über Sinn und Bedeutung / G. Frege // ders. *Funktion, Begriff, Bedeutung*. – Göttingen : Vandenhoeck, 1980. – S. 40–65.
37. Grice H.P. *Logic and Conversation* / H.P. Grice // ders. *Studies in the Way of Words*. – Cambridge (Mass.), L. : Harvard Univ. Press, 1991. – P. 22–40.
38. Grice H.P. Intendieren, Meinen, Bedeuten / H.P. Grice // G. Meggle (Hg.) *Handlung, Kommunikation, Bedeutung*. – Fr./M. : Suhrkamp, 1993. – S. 2–15.
39. Givon T. Forward implications, backward presuppositions and the time axis of verbs / T. Givon // Kimball J.P. (ed.) *Syntax and Semantics*. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1972. – Vol. 1. – P. 29–50.
40. Lyons J. *Semantics* / John Lyons. – Cambridge etc. : Cambridge Univ. Press, 1981. – 897 p.
41. Vicente B. What pragmatics can tell us about (literal) meaning: A critical note on Bach's theory of implicature // *Journal of Pragmatics*. – 2002. – Vol. 34. – P. 403–421.

REFERENCES

- Angaleva, M.A. (2009). *Implicitnye teorii lichnosti kak faktor semantiko-pragmaticheskoy organizacii dialogicheskogo diskursa: (na materiale anglijskogo i russkogo jazykov)*. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Implicit theories of personality as a semantic and pragmatic organization factor of dialogical discourse: (based on the English and Russian languages). *Cand. philol. sci. diss. synopsis*]. Moscow (in Russian)
- Anohina, N.V. (2010). *Implicitnost' kak komponent struktury sodержanija teksta i sostavljajushhaja processov ego ponimaniya: (na materiale nauchno-populjarnogo teksta)*. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Implicitness as a content structure component of the text and as a constituent of its understanding processes: (based on the popular science texts). *Cand. philol. sci. diss. synopsis*]. Moscow (in Russian)
- Arnol'd, I.V. (1982). *Implikacija kak priem postroenija teksta i predmet filosofskogo izuchenija* [Implication as a composition text method and as a subject of philosophic study]. *Voprosy jazykoznanija. – Linguistics Issues*, 4, 83–91 (in Russian)
- Artemenko, Yu.O. (2015). *Diyeslivni indykatory implikatur v anhlovnomu dyskursi: strukturno-semantychnyy ta lnhvoprhamatychnyy aspekty*. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Verbal indicators of implicatures in English discourse: structural, semantic and pragmatic aspects. *Cand. philol. sci. diss. synopsis*]. Kharkiv (in Ukrainian)
- Bach, K. (1994). *Semantic Slack: What is Said and More?* In: S.I. Tsohatzidis (ed.) *Foundation of Speech Acts Theory*. London: Routledge, pp. 267–291.
- Baklan, I.N. (2015). *Peredacha implicitnosti v perevode vstupitel'nyh i zavershajushhij predlozhenij (na materiale delovyh pisem na nemeckom i ukrainskom jazykah)* [Implicitness transfer in the translation of the opening and final sentences (based on business letters in German and Ukrainian)]. *Filologicheskie nauki. Voprosy teorii i praktiki. – Philology Sciences. Theory and Practice Issues*, 9 (51), Part II, 24–27 (in Russian)
- Balli, Sh. (1955). *Obshhaja lingvistika i voprosy francuzskogo jazyka* [General linguistics and some French language issues]. Moscow: Foreign Languages Literature Publ.
- Baranov, A.N. (2001). *Vvedenie v prikladnuju lingvistiku* [Introduction to applied linguistics]. Moscow: Editorial URSS Publ.

- Barysheva, A.I. (2014). Implicitnost' kak svojstvo jazykovykh edinic i kategorij [Implicitness as a property of language units and categories]. *Filologicheskie nauki. Voprosy teorii i praktiki. – Philology Sciences. Theory and Practice Issues*, 4 (34), Part II, 38–40 (in Russian)
- Beljanin, V.P. (2004). *Psiholingvistika [Psycholinguistics]*. Moscow: Flinta Publ.
- Borisova, E.G., and Mar'em'janov, Ju.S. (ed.) (1999). *Implicitnost' v jazyke i rechi [Implicitness in language and speech]*. Moscow: Jazyki russkoj kul'tury Publ.
- Cherkasova, E.V. (2008). *Struktura i pragmatika inferencial'nogo smysla vyskazyvanij: (na materiale anglijskogo jazyka). Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Structure and pragmatics of inferential utterance sense (based on the English language). Cand. philol. sci. diss. synopsis]*. Samara (in Russian)
- Dement'ev, V.V. (2006). *Nepriamoja komunikacija [Indirect communication]*. Moscow: Gnosis Publ.
- Dolinin, K.A. (1983). Implicitnoe sodержanie vyskazyvanija [Implicit content of the utterance]. *Voprosy jazykoznanija. – Linguistics Issues*, 6, 37–47 (in Russian)
- Ermakova, E.V. (2003). K voprosu o podtekste (Vzgljad na problemu s pozicij pragmatiki teksta) [On subtext (From the text pragmatics point of view)]. *Nepriamoja komunikacija [Indirect communication]*, 87–92 (in Russian)
- Fedosjuk, M.Ju. (1988). *Nejavnye sposoby peredachi informacii v tekste [Implicit ways of information transfer in the text]*. Moscow: MGPI Publ.
- Frege, G. (1980). Über Sinn und Bedeutung. In: Frege, G. *Funktion, Begriff, Bedeutung*. Göttingen: Vandenhoeck, pp. 40–65.
- Gak, V.G. (2004). Otobrazhenie sokrovennogo smysla [Cryptic sense phrasing]. *Sokrovennye smysly: Slovo. Tekst. Kul'tura. – Cryptic senses: Word. Text. Culture*, 489–496 (in Russian)
- Gal'perin, I.R. (1981). *Tekst kak ob#ekt lingvisticheskogo issledovanija [Text as an object of the linguistic research]*. Moscow: Nauka Publ.
- Givon, T. (1972). Forward implications, backward presuppositions and the time axis of verbs. In: J.P. Kimball (ed.) *Syntax and Semantics*, 1. Cambridge: Cambridge Univ. Press, pp. 29–50.
- Grice, H.P. (1991). Logic and Conversation. In: *Studies in the Way of Words*. Cambridge (Mass.), London: Harvard Univ. Press, pp. 22–40.
- Grice, H.P. (1993). Intendieren, Meinen, Bedeuten. In: *Handlung, Kommunikation, Bedeutung*. Frankfurt / M.: Suhrkamp, pp. 2–15.
- Kardash, L.V. (2014). Implikatsiya yak osoblyvyy sposib peredachi informatsiyi [Implication as a special way of information transfer]. *Young Scientist. Filolohichni nauky. – Philological sciences*, 12 (15), 217–220 (in Ukrainian)
- Krasnyh, V.V. (2003). «Svoj» sredi «chuzhih»: mif ili real'nost'? [“His” among the “foreign”: myth or reality?]. Moscow: Gnosis Publ.
- Kuharenko, V.A. (1974). Tipy i sredstva vyrazhenija implikacii v anglijskoj hudozhestvennoj rechi. Na materiale prozy Je. Hjemingujeja [Types and means of implication expression in the English artistic discourse. Based on Hemingway's prose]. *Filolohichni nauky. – Philological sciences*, 1, 72–82 (in Russian)
- Lejchik, V.M. (2006). *Terminovedenie: Predmet. Metody. Struktura [Terminology: Subject. Methods. Structure]*. Moscow: KomKniga Publ.
- Lisochenko, L.V. (1993). *Vyskazyvanija s implicitnoj implikativnoj semantikoj v diskurse (jazykovej, logicheskij i pragmaticheskij aspekt). Avtoref. diss. dokt. filol. nauk [Utterances with the implicit implicative semantics in discourse (language, logical and pragmatic aspects). Dr. philol. sci. diss. synopsis]*. Krasnodar (in Russian)
- Lyons, J. (1981). *Semantics*. Cambridge: Cambridge Univ. Press
- Molchanova, G.G. (1988). *Semantika hudozhestvennogo teksta [Semantics of the literary text]*. Tashkent: Akademija Nauk Publ.
- Nefedova, L.A. (2001). *Kognitivno-tipologicheskij aspekt implikativnoj komunikacii (na materiale francuzskih tekstov i ih perevodov na russkij jazyk). Avtoref. diss. dokt. filol. nauk [Cognitive and typological aspect of implicative communication (based on French texts and their translation into Russian). Dr. philol. sci. diss. synopsis]*. Ekaterinburg (in Russian)
- Nikitin, M.V. (1988). *Osnovy lingvisticheskij teorii znachenija [Foundation of linguistic meaning theory]*. Moscow: Vysshaja shkola Publ.
- Paducheva, E.V. (2002). *Vyskazyvanie i ego sootnesennost' s dejstvitel'nost'ju (referencial'nye aspekty semantiki mestoimenij) [Utterance and its interrelationship with the reality (referential aspects of the pronoun semantics)]*. Moscow: Editorial URSS Publ.
- Panina, N.A. (1979). Implicitnost' jazykovogo vyrazhenija i ee tipy [Implicitness of the language expression and their types]. *Znachenie i smysl rechevykh obrazovanij. – Meaning and sense of speech formations*, 48–59 (in Russian)

- Senchenkova, N.G. (1990). Pragmatische determinirovannost' implikacii v nemeckoj dialogicheskoj rechi [Pragmatic determination of implication in the German dialogical speech]. *Pragmaticheskie aspekty predlozhenija i teksta. – Pragmatic aspects of sentence and text*, 70–76 (in Russian)
- Sermjagina, S.S. (2007). Implicitnoe i podtekst: obshhee i specificheskoe [Implicitness and subtext: common and specific]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. – Tomsk State University Messenger*, 300-1, 27–30 (in Russian)
- Sokolov, O.M. (1997). *Osnovy implicitnoj morfologii russkogo jazyka [Foundations of the Russian implicit morphology]*. Moscow: RUDN Publ.
- Starikova, E.N. (1974). *Implicitnaja predikativnost' v sovremennom anglijskom jazyke [Implicit predicativity in modern English]*. Kiev: Vyshcha Shkola Publ.
- Starykova, O.M., and Tkachuk-Miroshnychenko, O.Ye. (2000). Implikatsiyi v dyskursi [Implications in discourse]. *Visnyk Kharkivs'koho nats. un-tu im. V.N. Karazina. – V.N. Karazin Kharkiv National Univ. Messenger*, 471, 246–249 (in Ukrainian)
- Syshhikov, O.S. (2000). *Implicitnost' v delovom diskurse (na materiale tekstov kommercheskih pisem). Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Implicitness in the business discourse (based on business letter texts). Cand. philol. sci. diss. synopsis]*. Volgograd (in Russian)
- Vicente, B. (2002). What pragmatics can tell us about (literal) meaning: A critical note on Bach's theory of implicature. *Journal of Pragmatics*, 34. 403–421.
- Zharina, O.A. (2006). *Kategorija implicitnosti kak osnova dlja formirovanija edinic diskursa i teksta (na materiale russkogo i anglijskogo jazykov). Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Implicitness category as a basis for forming text and discourse units (based on the Russian and English languages). Cand. philol. sci. diss. synopsis]*. Rostov-on-Don (in Russian)

ИСТОЧНИКИ

ИЛЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРИАЛА

42. Braun V. Tinka / Volker Braun // ders. Stücke 1. – Fr./M. : Suhrkamp, 1981. – S. 133–188. 43. Horváth, Ödon von: Der jüngste Tag // ders. Gesammelte Werke. Bd. 2: Schauspiele. – Fr./M: Suhrkamp, 1978. – S. 529–588. 44. Klasing J. Nicht nichts / Jannis Klasing // Theater, Theater: Aktuelle Stücke 13. – Fr./M. : Fischer, 2003. – S. 211–234.

**РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ
ЕМОЦІЙНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ
НА СИНТАКСИЧНОМУ РІВНІ
В АМЕРИКАНСЬКИХ
ПЕРЕДВИБОРЧИХ ТЕЛЕДЕБАТАХ**

*М.Л. Ільченко, канд. філол. наук (Харків),
В.В. Рижкова, канд. філол. наук (Харків)*

Статтю присвячено американським передвиборчим теледебатам як жанру політичного дискурсу, в якому повною мірою виявляється потенціал мови як засобу регуляції соціальної поведінки. Ключовим інструментом когнітивно-дискурсивного аналізу мовленнєвого впливу є поняття стратегії комунікативного домінування. Встановлено, що одним із засобів досягнення комунікативного домінування є аргументація як мовленнєвий вплив адресанта на свідомість і психіку адресата на змістовому рівні. Аргументація буває двох видів: раціональною (апелює до раціональної сфери свідомості електорату) та емоційною (збуджує емоційні стани).

У статті розглянуто емоційну аргументацію як стратегію американських передвиборчих теледебатів, що чинить вплив на емоційно-психологічну сферу свідомості виборців, викликаючи піднесений емоційний стан. На основі методів когнітивної лінгвістики і дискурсології, а саме семантико-синтаксичного і синтактико-стилістичного аналізу визначено одиниці мовної об'єктивації стратегії емоційної аргументації на синтаксичному рівні – синтаксичні емотеми, а також подано їхню класифікацію.

Ключові слова: американські передвиборчі теледебати, дискурсивна стратегія, емотема, емотеми-заперечні речення, емотеми-окличні речення, емотеми-питальні речення, емотеми-спонукальні речення, емотеми-стверджувальні речення, емоційна аргументація, синтаксична емотема. .

Ильченко М.Л., Рижкова В.В. Реализация стратегии эмоциональной аргументации на синтаксическом уровне в американских предвыборных теледебатах. Статья посвящена американским предвыборным теледебатам как жанру политического дискурса, в котором в полной мере проявляется потенциал языка как средства регуляции социального поведения. Ключевым инструментом когнитивно-дискурсивного анализа речевого воздействия является понятие стратегии коммуникативного доминирования. Установлено, что одним из средств достижения коммуникативного доминирования является аргументация как речевое воздействие адресанта на сознание и психику адресата на содержательном уровне. Аргументация бывает двух видов: рациональной (апеллирует к рациональной сфере сознания электората) и эмоциональной (вызывающей эмоциональные состояния).

В статье рассматривается эмоциональная аргументация как стратегия американских предвыборных теледебатов, которая оказывает влияние на эмоционально-психологическую сферу сознания избирателей, вызывая приподнятое эмоциональное состояние. На основе методов когнитивной лингвистики и дискурсологии, а именно семантико-синтаксического и синтактико-стилистического анализа определены единицы языковой объективации стратегии эмоциональной аргументации на синтаксическом уровне – синтаксические эмотемы, а также приведена их классификация.

Ключевые слова: американские предвыборные теледебаты, дискурсивная стратегия, синтаксическая эмотема, эмотема, эмотемы-вопросительные предложения, эмотемы-восклицательные предложения, эмотемы-отрицательные предложения, эмотемы-побудительные предложения, эмотемы-утвердительные предложения, эмоциональная аргументация.

Ichenko M.L. Ryzhkova V.V. Syntactic level of the strategy of emotional argumentation in the American electoral TV debate. The paper deals with the American electoral televised debate as a genre of political discourse that fully manifests the potential of language as a means of regulating social behavior. A key tool of cognitive-discursive analysis of linguistic persuasion is the concept of communicative dominance strategy. It has been established that communicative dominance can be achieved through argumentation as a means of linguistic persuasion used by the sender to affect the recipient's mind and psyche at a content-related level. The argumentation can be rational (appeals to the rational sphere of consciousness of the voters) and emotional (draws forth emotional states).

The paper focuses on emotional argumentation as a strategy of the American electoral TV debate that affects emotional and psychological state of consciousness. Using the methods of cognitive linguistics and discourse studies such as semantic-syntactic and syntactic-stylistic analyses, the author has determined a unit of syntactic objectification of the strategy of emotional argumentation that is called the syntactic emotHEME. The paper also contains the classification of syntactic emotHEMES.

Key words: American electoral TV debate, discourse strategy, emotHEME, emotHEME-affirmative sentence, emotHEME-exclamative sentence, emotHEME-imperative sentence, emotHEME-interrogative sentence, emotHEME-negative sentence, emotional argumentation, syntactic emotHEME.

Дискурсивна орієнтація досліджень в рамках гуманітарних наук висуває у фокус уваги лінгвістів аналіз механізмів мовленнєвого впливу, що регулюють як комунікативну, так і соціальну поведінку людини.

Наукова новизна запропонованого дослідження полягає у актуалізації питання втілення дискурсивних стратегій за способом здійснення мовленнєвого впливу із подальшим виокремленням одиниць аналізу їхньої об'єктивації.

Вирішувана проблема видається актуальною через відсутність односпайної класифікації засобів мовної об'єктивації стратегії емоційної аргументації, а також необхідністю розрізнявати одиниці аналізу на лексико-фразеологічному і синтаксичному рівнях.

Проблемами емоційної аргументації та засобів її мовного втілення займалися такі вітчизняні вчені як А.Д. Белова [1997], А.В. Олянич [2007], А.П. Мартинюк [2009] та ін. Однак, у роботах не було обґрунтовано статус власне синтаксичної емотеми як засобу мовної об'єктивації дискурсивної стратегії емоційної аргументації на синтаксичному рівні. Тому метою статті є виявлення засобів репрезентації і класифікація синтаксичних емотем, які об'єктивують стратегію емоційної аргументації на синтаксичному рівні в рамках американських передвиборчих теледебатів як дискурсивної практики. Для досягнення мети необхідно виявити структурно-комунікативні типи речень, кожен з яких використовується учасниками теледебатів для втілення відповідного емоційно-аргументативного впливу.

Матеріалом слугують транскрипти передвиборчих теледебатів кандидатів у президенти США 2008–2016 років від Демократичної та Республіканської партій.

Американські перевибірчі теледебати є жанром американського політичного дискурсу, що має форму діалогу / полілогу, який протікає в заданому форматі (модератор – учасники-опоненти; дотримання черги / регламенту говоріння); глобальною комунікативною метою учасників є вплив на електорат задля отримання / утримання влади на підґрунті ціннісних орієнтирів, визначених базовими регулятивними концептами американської лінгвокультури [3, с. 6].

Учасники теледебатів використовують дискурсивні або комунікативні стратегії, що спрямовані на ефективне маніпулювання утворюваними у свідомості електорату висновками [2, с. 300]. **Дискурсивну стратегію** визначаємо за І.Є Фроловою як “комунікативний намір мовця, сформований на підставі використання суспільного досвіду для власних індивідуальних потреб і бажань, і мовну об'єктивацію цього наміру, що надає йому інтерактивного статусу через осмислення вербалізованого наміру всіма суб'єктами” [11, с. 85]. Стратегія передбачає використання мови як знаряддя впливу і регуляції поведінки представників соціуму.

Глобальними стратегіями учасників американських передвиборчих теледебатів є конструювання позитивного іміджу власної політичної сили і руйнація іміджу політичних опонентів [9, с. 27–28]. На змістовному рівні стратегії учасників аме-

риканських передвиборчих теледебатів поділяються на аргументативні та сугестивні [6, с. 160].

Аргументація (від лат. *argumentum*, *arguo* – пояснення, пояснюю) є соціальною, інтелектуальною, вербальною діяльністю, що сприяє обґрунтуванню або спростуванню точки зору, представлені системою тверджень, спрямованих на досягнення схвалення від певної аудиторії [1, с. 5; 12, с. 11]. Аргументація як спосіб мовленнєвого впливу на змістовому рівні буває двох видів: *раціональною* (апелює до раціональної сфери свідомості електорату) та *емоційною* (збуджує емоційні стани) [1, с. 118–122; 4].

Емоційна аргументація полягає у здійсненні впливу на емоційну сферу свідомості електорату шляхом збудження бенефактивних для мовця емоційних станів [3, с. 13]. Одиницею аналізу стратегії емоційної аргументації виступають **емотеми** [4, с. 6; 5, с. 164; 3, с. 8] – висловлення, які володіють *емоційно-збуджувальним аргументативним потенціалом переконування* і здатні апелювати не до логічного мислення, а до емоційно-психологічного стану цільової аудиторії [7, с. 361]. Тобто, комуніканти оперують емотемами, які сприймаються як самоочевидні і не потребують доведення. Роль емотем можуть виконувати *риторичні фігури* і *лексико-фразеологічні одиниці*, яким властивий емоційний відтінок [3, с. 12], а також *структурно-синтаксичні рамки висловлень*. Таким чином, одиницею аналізу стратегії емоційної аргументації слугують *лексико-фразеологічні і синтаксичні емотеми*.

Синтаксичні емотеми репрезентовані розповідними (стверджувальними та заперечними), питальними, спонукальними, а також окличними (розповідно-окличними, питально-окличними, спонукально-окличними) структурно-комунікативними типами речень, кожен з яких використовується учасниками теледебатів для втілення певної тактики емоційно-аргументативного впливу.

Емотеми-стверджувальні речення, зареєстровані в мовленні учасників передвиборчих теледебатів, за комунікативною спрямованістю поділяються на *стверджувально-декларативні* та *стверджувально-оцінні* [10, с. 191].

Стверджувально-декларативні речення сповіщають про намір / бажання / усвідомлення

необхідності мовцем здійснити бенефактивні стосовно електорату дії, і відповідно, включають: речення-обіцянки типу *I promise; I have a strategy to, I have a plan...*; речення-декларації наміру типу *I intend...; I'm going to.../ We're going to focus on the middle class.../ I want to.../ my intension is / What I will do as a president is*; речення-декларації необхідності типу: *I think we should always cooperate with our allies...; what is needed is sound judgment*. Комуніканти висловлюють намір або ж накладає на себе обов'язок здійснити певну афективну або каузативну дію, яка бенефактивно позначиться на адресаті-електораті, або ж створює враження володіння чітким планом дій, тобто нав'язує думку про свою здатність покращити економічну ситуацію у країні.

Наприклад, на демократичних теледебатах у м. Менчестер, штаті Нью-Гемпшир, сенатор Б. Сандерс наголошує на потребах американського суспільства: *We need an economy that works for the middle class, not just a handful of billionaires, and I will fight and lead to make that happen* (Bernie Sanders, Martin O'Malley and Hillary Rodham Clinton; November 19, 2015).

Як аргумент його намір насправді не підкріплюється ніякими фактами і має сприйматися електоратом “на віру”, адже він апелює до сфери емоцій, не пов'язаних з логічним критичним мисленням. Водночас він викликає в електораті піднесені настрої, пов'язаний із очікуванням кращого рівня життя й намагається побудувати асоціативний зв'язок між покращенням життя і його обранням на відповідну посаду.

Стверджувально-оцінні речення містять прямі, як правило, позитивні оцінки власної кандидатури для створення власного позитивного іміджу або негативні оцінки опонента та / або його дій, що спрямовані на руйнацію його/її позитивного іміджу.

Так, за допомогою декларативно-оцінного речення губернатор-демократ М. О'Меллі вихваляється своєю діяльністю щодо безпечного використання зброї громадянами: *I am the only person on this stage who has actually passed comprehensive gun safety legislation with a ban on combat assault weapons* (Bernie Sanders, Martin O'Malley and Hillary Rodham Clinton; November 19, 2015).

Емотеми-заперечні речення слугують засобом корекції мовцем інформації, якою оперує опонент (безвідносно до її об'єктивної істинності), тобто категорія заперечення з точки зору прагматики визначається негативними комунікативними настановами [8, с. 4].

Заперечно-декларативні речення, подібно до стверджувально-декларативних, становлять собою декларації намірів мовця не здійснювати малефективні стосовно електорату дії.

Наприклад, на віце-президентських теледебатах у Сент-Луїсі, штаті Міссурі, сенатор Джозеф Байден вживає заперечно-декларативні речення для відмови від реалізації проекту Дж. Маккейна, що передбачає зменшення податків для підприємців, чий прибуток складає понад двісті п'ятдесят тисяч доларів на рік: *We also are going to make sure that we do not go forward with the tax cut proposals of the administration – of John McCain, the existing one for people making over \$250,000, which is \$130 billion this year alone. We're not going to support the \$300 billion tax cut that they have for corporate America and the very wealthy* (Sarah Palin – Joe Biden; October 02, 2008).

Заперечно-оцінні речення, подібно до стверджувально-оцінних, містять прямі оцінки політиків, їх дій, або проблем, пов'язаних з їх діяльністю.

Наприклад, Х. Клінтон використовує заперечно-оцінну конструкцію для негативної кваліфікації Республіканської партії, яка начебто не дбає про добробут громадян: *They don't want to raise the minimum wage, they don't want to do anything to increase incomes* (Bernie Sanders, Martin O'Malley and Hillary Rodham Clinton; November 19, 2015). Вживаючи заперечні конструкції, сенаторка натякає, що республіканцям не місце серед кандидатів у президенти на виборах 2016 року.

Заперечно-констативні речення, як правило, реалізують заперечення певної негативної інформації стосовно себе або відмову мовця від виконання дій, які є малефективними стосовно електорату або заперечення.

Наприклад, на демократичних теледебатах у м. Манчестер, штаті Нью-Гемпшир, сенатор Б. Сандерс вживає заперечно-констативне речення, щоб спростувати попереднє звинувачення з боку сенаторки Х. Клінтон у тому, що він корис-

тувався фінансовою допомогою можновладців з Уол Стріт: *Secretary Clinton, I don't have a super PAC. I don't get any money from Wall Street. You have gotten a whole lot of money over the years from Wall Street* (Bernie Sanders, Martin O'Malley and Hillary Rodham Clinton; November 19, 2015).

Емотеми-питальні речення. На передвиборчих теледебатах учасники використовували питальні речення для формулювання риторичних запитань, які озвучують важливу проблему, що вимагає вирішення й підказують однозначний варіант її вирішення, який, до того ж, є цілком прийнятним для мовця, бо так чи інакше слугує квазіаргументом на користь його обрання на відповідну посаду. В окремих випадках мовець сам озвучує очікувану відповідь або її озвучує аудиторія. Емотеми такого типу покликані формувати світогляд електорату шляхом нав'язаної інтерпретації дійсності, нав'язаних оцінок та точок зору.

На теледебатах у Манчестері, штаті Нью-Гемпшир, сенаторка Х. Клінтон запитує в електорату про те, хто з кандидатів є готовим змінити політику экс-президента Дж. Буша і реалізувати бенефективні зміни, очікуючи на інференцію, що найефективнішою буде саме її кандидатура: *After seven years of George Bush, America is ready for change. We are ready for a new beginning. Now it all comes down to one question. Who is ready and able to make the changes we need starting on day one in the White House?*

– *You are* [AUDIENCE] (Barack Obama – Hillary Rodham Clinton; January 5, 2008).

Про успішність такої стратегії свідчить відповідь аудиторії-представників електорату, які вербалізують очікувану інференцію.

Емотеми-спонукальні речення. Як відомо, спонукальні речення є актом волевиявлення мовця, що спонукає адресата до виконання певної дії й виражає інтенції наказу, прохання, поради, застереження, протесту, згоди, заклику.

У теледебатах спонукальні речення переважно втілюються конструкцією *let's*, яка включає до кола виконавців очікуваної дії як кінцевого адресата (електорат), так і самого мовця.

Наприклад, на теледебатах у рамках ток-шоу Ларі Кінга, міжнародний віце-президент піар-агенства “Берсон-Марстелер”, К. Х'юз, від імені

сенатора Дж. Маккейна, за допомогою спонукального речення з *let's* спонукає інших політиків допомогти кредитоспроможним громадянам у зменшенні фіксованої кредитної ставки у іпотечі: ... *And what Senator McCain is saying is let's step in, help those people who are creditworthy, help them negotiate – a lot of them have these big balloon mortgages – help them negotiate fixed rate loans so they can stay in the homes and so we help start addressing this problem* (Ben Stein, Karen Hughes – Charles Barkly, Hillary Rosen (Larry King Live); October 14, 2008).

Спонукальні речення дозволяють електорату уявити себе в ролі виконавця певної бенефактивної дії на рівні з політиком, що апелює до почуття самовдоволення та гордості. Наче автор висловлення разом з електоратом буде покращувати життя країни

Емотеми-окличні речення. Окличні речення слугують експресивним засобом, що виступає основою для емоційного налаштування електорату. За структурно-комунікативним типом окличні речення включають як розповідні (стверджувально-декларативні, стверджувально-оцінні), так і спонукальні.

На теледебатах у Лас-Вегасі, штата Невада, конгресвмен М. Бахман за допомогою стверджувально-декларативного окличного речення дискредитує реформу медичного страхування Б. Обама: *When even the Obama administration wants to repeal this bill [Obamacare], I think we're going to win this thing. We're going to repeal it! And I will!* [Applause]. (Michele Bachmann – Mitt Romney and others; October 18, 2011).

Декларуючи намір скасувати реформу медичного страхування Б. Обама у формі окличних речень, М. Бахман викликає емоційне піднесення і налаштовує електорат на позитивне ставлення до неї та впевненість у її діях. Про успішність реалізації емоційної аргументації у формі окличних речень свідчить реакція глядачів – аплодисменти.

Висновки. Емоційна аргументація реалізується емотемами двох рівнів: лексико-фразеологічного й синтаксичного.

Синтаксичні емотеми представлені розповідними (стверджувальними та заперечними), питальними, спонукальними, а також окличними струк-

турно-комунікативними типами речень, кожен з яких використовується учасниками теледебатів для здійснення емоційно-аргументативного впливу.

За допомогою синтаксичних емотем комуніканти реалізують відповідні стратегії шляхом висловлення бенефактивних для електорату обіцянок, намірів щодо здійснення бенефактивних дій, декларують відмову від малефактивних намірів; дискредитують опонентів; спростовують власну негативну кваліфікацію; нав'язують бенефактивну для електорату інтерпретацію дійсності; а також безпосередньо спонукають електорат до виконання очікуваних дій. Загалом це забезпечує сприятливе для учасників теледебатів емоційне піднесення електорату, що у подальшому послугує мотивом для обрання відповідної кандидатури під час голосування.

Перспективи дослідження полягають у застосуванні розробленої методики аналізу для вивчення аргументативних дискурсів (релігійного, рекламного, дискурсу ЗМІ тощо), інших жанрів політичного дискурсу (політичні промови), а також інвентаризації та опису емотем, характерних для таких дискурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации : [монография] / А.Д. Белова – К. : Киев. ун-т ім. Тараса Шевченка, ИИА «Астрей», 1997. – 310 с.
2. Дейк Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. ван Дейк ; [пер. с англ. ; сост. В.В. Петрова. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
3. Ільченко М.Л. Гендерна специфіка стратегій комунікативного домінування в американських передвиборчих теледебатах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Ільченко Маргарита Леонідівна. – Харків : Харків. нац. ун-т імені В.Н. Каразіна, 2014. – 20 с.
4. Малишенко А.О. Гендерні особливості англійського рекламного дискурсу друкованих засобів масової інформації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / А.О. Малишенко. – Харків : Харків. нац. ун-т імені В.Н. Каразіна, 2010. – 20 с.
5. Мартинюк А.П. Дискурсивний інструментарій аналізу англійської реклами / А.П. Мартинюк // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – 2009. – Вип. 3. – С. 159–167.
6. Мартинюк А.П. Разграничение дискурса

и текста с позиций интеграционного подхода / А.П. Мартынюк // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2009. – Вип. 59. – С. 49–54. 7. Олянич А.В. Презентаційна теорія дискурса : [монографія] / А.В. Олянич. – М. : Гнозис, 2007. – 407 с. 8. Романенко І.М. Прагматичне значення пропозицій, що містять заперечення : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І.М. Романенко. – М. : Моск. пед. гос. ун-т, 1998. – 16 с. 9. Сідак О.О. Роль комічного ефекту в реалізації конфронтаційної стратегії англійської політичної образи: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О.О. Сідак. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – 204 с. 10. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / [под ред. М.Н. Кожинной]. – 2-е изд. – М. : Флинта, Наука, 2006. – 696 с. 11. Фролова І.Є. Стратегія конфронтації в англійській мовній дискурсі : [монографія] / І.Є. Фролова. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. – 344 с. 12. Eemeren F.H. van. Speech acts in argumentative discussions: A theoretical model for the analysis of discussions directed towards solving conflicts of opinion / F.H. van Eemeren, R. Grootendorst. – Dordrecht : Floris Publications, 1984. – 221 p.

REFERENCES

- Belova, A.D. (1997). *Lingvisticheskie aspekty argumentatsii* [Linguistic aspects of argumentation]. Kyiv: ІА «Astreya» Publ.
- Dijk, T.A. van. (1989). *Jazyk. Poznanie. Kommunikacija* [Language. Cognition. Communication]. Moscow: Progress Publ.
- Eemeren, F.H. van. (1984). *Speech acts in argumentative discussions: A theoretical model for the analysis of discussions directed towards solving conflicts of opinion*. Dordrecht: Floris Publications
- Frolova, I.Ye. (2009). *Stratehiya konfrontatsiyi v anhlomovnomu dyskursi: [Strategy of confrontation in the English discourse]*. Kharkiv: KhNU Publ.
- Ilchenko, M.L. (2014). *Henderna spetsyfika stratehiy komunikatyvnoho dominuvannya v amerykans'kykh perydyborchyykh teledebatakh*. Avtoref. diss. kand. filol. nauk. [Gender specifics of communicative domination strategies in the American electoral televised debate. Cand. phil. sci. diss. synopsis]. Kharkiv (in Ukrainian)
- Kozhyna, M. (ed.) (2006). *Stilistycheskiy entsyklopedichesky slovar' russkoho yazyka* [Stylistic encyclopedia Dictionary of the Russian Language]. Moscow: Flynta, Nauka Publ.
- Malysenko, A.O. (2010). *Henderni osoblyvosti anhlomovnoho reklamnoho dyskursu drukovanykh zasobiv masovoyi informatsiyi*. Avtoref. diss. kand. filol. nauk. [Gender characteristics of English printed media advertising discourse. Cand. phil. sci. diss. synopsis]. Kharkiv (in Ukrainian)
- Matrynjuk, A.P. (2009). *Dyskursyvnyy instrumentariy analizu anhlomovnoyi reklamy* [Discursive tools for English advertisement analysis]. *Linhvistyka XXI stolittya: novi doslidzhennya i perspektyvy – Linguistics XXI century: new research and prospects*, 3, 159–167 (in Ukrainian)
- Matrynjuk, A.P. (2009). *Razgranichenie diskursa i teksta s pozicij integracionnogo podhoda* [Differentiation of discourse and text from the point of integrative approach]. *Visnyk Kharkiv. nats. un-tu im. V.N. Karazina*. – *V.N. Karazin National Univ. Messenger*, 866, 49–54 (in Russian)
- Oljanich A.V. (2007). *Prezentacionnaja teorija diskursa* [Presentational theory of discourse]. Moscow: Gnozys Publ.
- Romanenko I.M. (1998). *Pragmaticheskoe znachenie predlozhenij, sodержashchih otricanie*. Avtoref. diss. kand. filol. nauk. [The pragmatic meaning of sentences containing negation. Cand. phil. sci. diss. synopsis]. Moscow (in Russian)
- Sidak, O.O. (2013). *Rol' komichnogo efektu v realizatsiyi konfrontatsiyanoi stratehiyi anhlomovnoyi politychnoyi obrazu*. Dyss. kand. filol. nauk. [The role of comic effect in the realisation of the confrontational strategy of the English political insult. Cand. phil. sci. diss.]. Kharkiv, 204 p. (in Ukrainian)

ЯЗЫК КИНО В АСПЕКТЕ ДИАХРОНИИ

И.Н. Лавриненко, канд. филол. наук (Харьков)

В статье рассматриваются единицы кинематографического кода как маркеры смены коммуникативных ролей в диахроническом аспекте на материале англоязычного кинодискурса. Исследование проведено с соблюдением принципов семасиологии, в качестве знаков содержащих информацию рассматриваются кинокоды. Рассмотрена и проанализирована роль монтажа, смены кадра, смены крупных планов, звукового ряда в реализации смены коммуникативных ролей посредством маркирования точки потенциального перехода речевого вклада и акцентирования внимания зрителей на факторах, влияющих на способ осуществления смены коммуникативных ролей в англоязычном кинодискурсе. Определены тенденции исторических изменений основных кинематографических кодов. В качестве материала исследования использованы как немые, так и звуковые англоязычные художественные фильмы.

Ключевые слова: дискурс немого кино, кинодискурс, кинокоды, маркер смены коммуникативных ролей, смена коммуникативных ролей, семасиология, точка потенциального перехода.

Лавриненко І.М. Мова кіно у аспекті діахронії. У статті розглядаються одиниці кінематографічного коду у якості маркерів зміни комунікативних ролей у діахронічному аспекті на матеріалі англomовного кінодискурсу. Дослідження було проведено із дотриманням принципів семасіології, у якості знаків, які містять інформацію було розглянуто кінокоди. Розглянуто і проаналізовано роль монтажу, зміни кадру, зміни великих планів, звукового ряду у зміні комунікативних ролей за допомогою маркування точки потенційного переходу мовленнєвого внеску і акцентування уваги глядачів на факторах, які мають вплив на спосіб зміни комунікативних ролей у англomовному кінодискурсі. Було визначено тенденції історичних змін основних кінематографічних кодів. У якості матеріалу дослідження використано як німі, так і звукові англomовні художні фільми.

Ключові слова: дискурс німого кіно, зміна комунікативних ролей, кінодискурс, кінокоди, маркер зміни комунікативних ролей, семасіологія, точка потенційного переходу

Lavrinenko I.N. Cinematic language in the diachronic aspect. This article considers the main units of cinematic code as markers of turn-taking in the diachronic aspect with the material of English cinematic discourse. The study has been conducted following the principles of semasiology, cinematic codes have been considered as signs containing information. Montage, shot change, close-up change, sound have been outlined and analyzed as for their role in the process of turn-taking by marking the potential transition point and placing greater focus of viewers on factors which influence the way of turn-taking in the English cinematic discourse. Trends of historical changes of basic cinematic codes have been outlined. The material of the study is silent English feature movies as well as sound movies.

Key words: cinematic code, cinematic discourse, potential transition point, semasiology, silent cinematic discourse, turn-taking, turn-taking marker.

Объектом нашего исследования является язык кино в диахроническом аспекте, а предметом – система единиц кинематографического кода как маркеров смены коммуникативных ролей в англоязычном кинодискурсе. Целью настоящего исследования является определение тенденций исторических изменений основных кинематографических кодов, используемых в англоязычном дискурсе. Кинодискурс как и кинематографические

коды, в частности, находятся в центре внимания лингвистов в последнее время, что определяет актуальность данного исследования. В качестве материала исследования использованы англоязычные художественные фильмы 1905-2010 годов.

Теоретически исследование опирается на принципы семасиологии: кинематографические коды рассматриваются как знаки содержащие информацию, указывающие на потенциальную точку

мены ролей (ср.: «каждое изображение на экране является знаком, то есть имеет значение, несет информацию» [8]; «образы на экране могут наполняться некоторыми добавочными, порой совершенно неожиданными, значениями. Освещение, монтаж, игра планами, изменение скорости и пр. могут придавать предметам, воспроизводимым на экране, добавочные значения» [8]).

Кинодискурс создается при помощи кинематографических кодов, а именно единиц композиции киноповествования – кадр, кинофраза, повествование, сюжет, монтаж, ракурс, свет, план [12, с. 53]. Кинокоды усиливают влияние фильма на зрителя, а музыка детерминирует аффективный тон, подчеркивает эмоцию и действие, является связующим звеном между фильмом и зрителем [10, с. 97–132]. Кинематографические коды могут указывать на потенциальную точку перехода роли говорящего, то есть маркировать меню коммуникативных ролей (МКР). При этом меню коммуникативных ролей понимаем как операциональную метадискурсивную категорию, обеспечивающую структурирование и регуляцию дискурса в режиме реального времени путем перехода роли говорящего от одного участника общения другому, добровольного / принудительного завершения коммуникативного вклада одного коммуниканта и присвоения права на вклад другим [6]. Единицей реализации категории МКР в дискурсе служит коммуникативный ход в рамках дискурсивного обмена говорящего и слушающего.

Рассматривая кинодискурс и кинематографические коды в диахроническом аспекте, следует отметить, что первые игровые фильмы принято называть немymi, однако ряд исследователей не согласен с таким определением. К примеру, Ю. Тынянов утверждал, что кино не немое, оно дает речь, но речь абстрагированную, разложенную на составные элементы, и каждый элемент можно развить до последних пределов выразительности: актер вовсе не обязан говорить то, что ему полагается, он может говорить те слова, которые дают большее богатство мимики, а в титрах могут быть указаны слова самые характерные по смыслу [см. 13]. Также, исходя из того, что в немых фильмах за себя говорят мимика, игра актеров и музыка, был предложен новый термин «ти-

хое кино» [9] (ср.: «Персонажи кинодействия... лишены не дара речи, как персонажи пантомимы, а лишь дара звукового ее воспроизведения» [5]).

Лингвистическая система в кинодискурсе представлена двумя составляющими: письменной (титры и надписи, являющиеся частью мира вещей фильма – плакат, название улицы или города, вход и выход, письмо или записка и т.д.) и устной (звучащая речь актеров, закадровый текст, песня и т.д.), которые выражены при помощи символических знаков — слов естественного языка [12].

Исходя из сказанного считаем возможным говорить о мене коммуникативных ролей в немом кино.

Структурно значащей единицей кинотекста исследователями признается кадр, как «основной носитель значений киноязыка» [8, с. 309]. Кадр – понятие не статическое, это не неподвижная картина, смонтированная со следующей за ней, также неподвижной. Кадр – явление динамическое, он допускает в своих пределах движение [9].

Следующим за кадром сегментом кинотекста является кинофраза. Если элементы кинофразы (кадры) связаны между собой разнообразными функциональными связями, то граница кинофразы просто примыкает к следующей, образуя ощущение паузы. Примыкание кинофраз образует повествование, а их функциональная организация – сюжет [8]. Единицы кинотекста по возрастанию можно представить как:

Кадр → кинофраза → повествование → сюжет

Развитие основных кинематографических кодов, маркирующих меню коммуникативных ролей, с некоторой долей условности можно разделить на следующие этапы по годам:

- 1) 1885 – монтаж, наезд камеры, освещение
- 2) 1900-е – музыкальное сопровождение
- 3) 1905 – титры как реплики персонажей
- 4) 1908 – крупный план как маркер мены ролей
- 5) 1909 – параллельный монтаж
- 6) 1915 – изменение ракурса
- 7) 1927 – появление звукового кино

С 1895 года (начиная с первого игрового фильма в истории «Политый поливальщик») было начато использование движения камеры (наезд), монтаж, освещение (свет). При этом монтаж – это общий термин, означающий техники и логику

соединения монтажных кадров в более длинные ряды, или эпизоды [1, с. 70].

Особенность поликодности кинодискурса в том, что отдельные кадры обладают лишь потенциальным смыслом. Только благодаря монтажу объекты располагаются в необходимом смысловом контексте, между ними выстраиваются сложные семантические связи, формируется их образно-смысловое единство [11]. В ходе монтажа и операций, совершаемых с материалом кино (обратная, ускоренная, замедленная съемка, наплыв, экспозиция и т.п.) изменяется естественная реальность [3, с. 29; 7, с. 317]. Эти принципиально важные для авторской концепции искажения играют роль семантической динамизации, т.е. наполняют значением предметы реального мира.

Согласно теории монтажа С. Эйзенштейна, киномысль возникает в результате членения реальности кинематографическими средствами – освещение, ракурс, планы съемки, движение камеры – и «перемонтажа» полученных элементов в новом порядке. Киномонтаж – синтетический способ производства смыслов, его базовым алгоритмом является такое сопоставление двух элементов, при котором на основании их формальных свойств возникает «третий элемент», качественно превосходящий оба исходных. Этот алгоритм насколько вербален, настолько и визуален (принцип внутрикадрового и межкадрового монтажа). Из этих «третьих элементов», располагающихся в монтажных стыках видимого, складывается динамический, кинематографический текстуальный смысл фильма [17] (ср.: по Ю. Лотману, монтаж – «не сумма двух кадров, а их слияние в сложном смысловом единстве более высокого уровня» [8]. В широком смысле монтажом является всякое обладающее художественным значением соположение частей киноленты и фильма. Это может быть параллелизм двух или нескольких последовательностей кадров (кинофраз) или эпизодов. Монтаж имеет место когда какой-либо элемент фильма – жест, поза, поступок, целый кадр, группа кадров – вступает в смысловые отношения с другими такими же элементами [7, с. 23]. На основе проанализированного материала (немые кинофильмы) отметим, что как маркер мены коммуникативных ролей монтаж

применяется примерно со времени смены крупных планов, т.е. после 1908 года.

С 1905 года начато использование первых титров, которые выглядели как реплика персонажа [4]. Титры подразделяются на инициальные, финальные и внутритекстовые. Внутритекстовые титры чаще всего служат для обозначения хронотопа: сообщают об изменении места либо времени действия в фильме [12]. В немом кино внутритекстовые титры представляются характерным кинематографическим кодом, призванным передавать те элементы содержания, которые нельзя выразить кинесическими или проксемическими средствами, а именно – вербальную составляющую коммуникации [ср. 16]. Некоторые исследователи придерживаются той мысли, что титры абсолютно чужеродное, чисто литературное явление, разрывающее поток изображений [14; 15]. При реализации МКР титры выступают во вспомогательной роли, не отмечая при этом точек потенциального или релевантного перехода роли говорящего, но уточняя вербальную составляющую, что иллюстрирует следующий пример:

Мужчина: @оглядывается и прикладывает палец к губам, наклоняется к уху женщины@ @mump@ When will you satisfy my father's desire, and marry me, Pauline?

@крупный план, мужчина держит женщину за подбородок, женщина бросает на него быстрый взгляд, оба хохочут@

[The Perils of Pauline (1914)]

В приведенном примере маркером МКР выступает невербальная составляющая, но не титр.

В 1908 году впервые был использован крупный план как способ привлечь внимание зрителя к лицу героини и, следовательно, к происходящему у нее в душе [14; 15]. Следует отметить, что при съемке крупным планом выделяют только часть человеческого тела (особенно лицо) [1, с. 65]. Подобный кинокод выступает в роли маркера мены ролей, маркируя точку потенциального перехода (ТПП) речевого вклада. Рассмотрим пример:

@Крупный план@ мужчина и женщина за столом обмениваются фразами, мужчина бросает взгляд за плечо собеседницы

@крупный план@ женщина за соседним столиком

@крупный план@ мужчина и женщина за столом, собеседница тянет мужчину за рукав, привлекая его внимание

@крупный план@ женщина за соседним столиком облизывает губы и пьет

@крупный план@ мужчина и женщина за столом, мужчина пристально смотрит на женщину за соседним столиком, собеседница оглядывается

@крупный план@ женщина за соседним столиком отводит взгляд

@крупный план@ мужчина и женщина за столом, мужчина пристально смотрит на женщину за соседним столиком, собеседница оглядывается, трогает мужчину за рукав и задает ему вопрос, указывая на женщину за соседним столиком.

Мужчина отрицательно качает головой
[The Mothering Heart (1913)]

В приведенном примере смена крупных планов является ТПП, маркируя потенциальные ходы коммуникантов.

Освещение создает настроение и направляет внимание на детали [1, с. 56]. Меняя интенсивность освещения и его направленность, акцентируя некую деталь (лицо, глаза одного из коммуникантов) создатели фильма вызывают у зрителя ожидание смены коммуникативных ролей.

Музыкальное сопровождение в виде граммофона или гармони появляется в начале XX века, фортепьяно и оркестры – только в стационарных кинотеатрах, то есть с 1905–1907 гг. [14; 15]

С 1915 в кино используется изменение ракурса съемки, что оказывает непосредственное влияние на меню ролей. Так, А. Бергер [18] отмечает, что коды, присущие языку тела в западной культуре, «задают» кинокоды – ракурсы и приемы съемки. Таковы отношения означающего → означаемого:

крупный план → интимность;

большая часть тела → личные отношения;

удаленная перспектива → публичное пространство;

тело человека полностью → социальное отношение;

кадр сверху вниз → слабость, ничтожность;

кадр снизу вверх → власть, авторитет.

В 1927 появилось звуковое кино. Следует отметить, что музыка, шумы и речь выполняют в фильме каждый свою функцию. Речь рассказывает нам о мыслях и чувствах героев, музыка (лирическая / тревожная) призвана эмоционально настроить зрителя на нужную волну, шумы дают характеристику пространства, где разворачивается действие [7, с. 138]. Молчание как форма диалога также используется в кинодискурсе, для того, чтобы подчеркнуть напряженность ситуации, сосредоточить внимание зрителя на снимаемом объекте [2].

Подводя итог, следует отметить, что маркером смены коммуникативных ролей могут выступать монтаж, смена крупных планов, изменение ракурса, звуковое оформление кинодискурса, кроме того, перечисленные выше кинокоды способны акцентировать внимание зрителя на факторах, влияющих на способ осуществления смены коммуникативных ролей. Сказанное открывает перспективы углубленного исследования способов осуществления смены ролей в дискурсе немом кино, а также в зависимости от этнокультурной специфики создания фильма.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вильярехо Э. Фильм. Теория и практика / Э. Вильярехо. – Х. : Гуманитарный центр, 2015. – 228 с.
2. Горюнова Н.Л. Художественно-выразительные средства экрана. Ч. I. Пластическая выразительность кадра / Н.Л. Горюнова. – М. : Изд-во Ин-та повышения квалификации работников телевидения и радиовещания, 2000. – 41 с.
3. Изволов Н. Феномен кино. История и теория / Н. Изволов. – М. : Материк, 2005. – 164 с.
4. Комаров С. История зарубежного кино. Немое кино / С. Комаров. – М. : Искусство, 1965. – 470 с.
5. Кушнер Б. Изоповесть / Б. Кушнер // ЛЕФ : Журнал Левого фронта искусств. – Вып. 3. – М. : ЛЕФ, 1923. – С. 132–134.
6. Лавриненко И.Н. Стратегии и тактики смены коммуникативных ролей в современном англоязычном кинодискурсе : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / И.Н. Лавриненко. – Харьков, 2011. – 20 с.
7. Лотман Ю.М. Диалог с экраном / Ю.М. Лотман, Ю.Г. Цивьян. – Таллинн : Александра, 1994. – 213 с.
8. Лотман Ю.М. Об искусстве. Структура художественного текста. Семиотика кино и проблемы киноэстетики / Ю.М. Лотман. – СПб. : Искусство, 1998. – 704 с.
9. Миславский В.Н. Великий немой. 1920-е годы

- [Электронный ресурс] / В.Н. Миславский. – Режим доступа : <http://vk.com/cinema20> 10. Морен Э. Кино, или воображаемый человек (Фрагменты) / Э. Морен ; пер. М. Ямпольского // *Essais d'anthropologie sociologique*. – Paris : Les Editions de minuit, 1956. – P. 97–132. 11. Савельева Е.Н. Специфическая природа киноискусства: возвращение к проблеме / Е.Н. Савельева // *Вестник ТГУ*. – № 298. – Томск : ТГУ, 2007. – С. 80–83. 12. Слышкин Г.Г. Кинотекст (опыт лингвокультурологического анализа) / Г.Г. Слышкин, М.А. Ефремова. – М. : Водолей Publishers, 2004. – 153 с. 13. Тынянов Ю.Н. Кино – слово – музыка / Ю.Н. Тынянов // *Поэтика. История литературы. Кино*. – М. : Наука, 1977. – 576 с. 14. Филиппов С.А. Два аспекта киноязыка и два направления развития кинематографа. Прологомены к истории кино / С.А. Филиппов // *Киноведческие записки*. – 2001. – Том 54. – С. 245–284. 15. Филиппов С.А. Два аспекта киноязыка и два направления развития кинематографа. Прологомены к истории кино (окончание) / С.А. Филиппов // *Киноведческие записки*. – Том 55. – 2001. – С. 149–196. 16. Цыбина Т. Титры как элемент письменно-печатной вербальной коммуникации в немом и звуковом кино [Электронный ресурс] / Т. Цыбина // *Материалы Университетских чтений ПГЛУ*. Ч. 5. – Петригорск : ПГЛУ, 2013. – Режим доступа : <http://pglu.ru/upload/iblock/dc7/p50024.pdf> 17. Эйзенштейн С.М. Монтаж / С.М. Эйзенштейн. – М. : ВГИК, 1998. – 193 с. 18. Berger A. *Media Analysis Techniques* / A. Berger. – Beverly Hills, CA : Sage, 1982. – 160 p.
- REFERENCES**
- Berger, A. (1982). *Media Analysis Techniques*. Beverly Hills, CA: Sage
- Goryunova, N.L. (2000). *Hudozhestvenno-vyrazitel'nye sredstva jekrana. Ch. I. Plasticheskaja vyrazitel'nost' kadra* [Artistic expressive means of the screen. Part 1. Plastic expressiveness of a single picture]. Moscow: In-ta povysheniya kvalifikacii rabotnikov televideniya i radioveshhanija Publ.
- Filippov, S.A. (2001). Dva aspekta kinoyazyika i dva napravleniya razvitiya kinematografa. Prolegomeny k istorii kino [Two Aspects of Film Language and Two Trends in Development of Cinema: Prolegomena to Film History]. *Kinovedcheskie zapiski*, 54, 245–284. (In Russian). Available at <http://www.kinozapiski.ru/ru/article/sendvalues/628/>
- Filippov, S.A. (2001). Dva aspekta kinoyazyika i dva napravleniya razvitiya kinematografa. Prolegomeny k istorii kino (okonchanie) [Two Aspects of Film Language and Two Trends in Development of Cinema: Prolegomena to Film History (final part)]. *Kinovedcheskie zapiski*, 55. Available at: <http://www.kinozapiski.ru/ru/article/sendvalues/561/>
- Izvolov, N. (2005). *Fenomen kino. Istorija i teorija* [Phenomena of the cinema. History and theory]. Moscow: Materik.
- Jeizenshtejn, S.M. (1998). *Montazh* [Montage]. Moscow: VGIK.
- Komarov, S. (1965). *Istorija zarubezhnogo kino. Nemoe kino* [The history of foreign cinema. The silent cinema]. Moscow: Iskusstvo Publ.
- Kushner, B. (1923). Izopovest [Pictorial novelette]. *Zhurnal Levogo fronta iskusstv – Journal of left-winger arts*, 3, 132–134. (In Russian).
- Lavrinenko, I.N. (2011). *Strategii i taktiki meny kommunikativnyh rolej v sovremennom anglojazychnom kinodiskurse. Avto-ref. diss. kand. filol. nauk* [Turn-taking strategies and tactics in modern English cinema discourse. Cand. philol. sci. diss. synopsis]. Kharkov (In Russian)
- Lotman, Y.M., Zivjan, Y.G. (1994). *Dialog s jekranom* [Dialogue with the screen]. Tallinn: Aleksandra Publ.
- Lotman, Y.M. (1998). *Ob iskusstve. Struktura hudozhestvennogo teksta. Semiotika kino i problemy kinoestetiki* [Structure of literary text. Movie semiotics and problems of movie esthetics]. S. Petersburg: Iskusstvo Publ.
- Mislavskiy, V.N. *Velikiy nemoy. 1920-e gody* [The great dumb. 1920-s]. Available at: <http://vk.com/cinema20>
- Moren, E. (1956). *Kino ili voobrazhaemyj chelovek* [Cinema or imaginary man]. Available at: <http://www.psychology.ru/library/00039.shtml>
- Saveleva, E.N. (2007). Spetsificheskaya priroda kinoiskusstva: vozvrashchenie k problem [The specific nature of cinematic art: return to the problem]. *Vestnik TGU. – Tomsk State Univ. Messenger*, 298, 80-83 (In Russian)
- Slyshkin, G.G., Efremova, M.A. (2004). *Kinotekst (opyt lingvokul'turologicheskogo analiza)* [Cinematic Text (the experience of linguistic and cultural analysis)]. Moscow: Vodoley Publ.
- Tsyibina, T.A. (2013). Titry kak element pismenno-pechatnoy verbalnoy kommunikatsii v nemom i zvukovom kino [Subtitles as element of written and published communication in the silent and sound cinema]. *Materialy Universitetskikh chteniy PGLU – Materials of University readings of PGLU*, 5. Available at: <http://pglu.ru/upload/iblock/dc7/p50024.pdf>
- Tynjanov, Ju.N. *Kino – slovo – muzyka* [Cinema. Word. Music]. M.: Nauka Publ.
- Villarejo, A. (2015). *Film. Teoriya i praktika* [Film Studies. The Basics]. Kharkov: Gumanitarniy Centr Publ.

УДК 811.133.1'35

ОРФОГРАФІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ БОРОТЬБИ (на матеріалі французької мови)

І.В. Музейник, канд. філол. наук (Харків)

Статтю присвячено впровадженню Міністерством національної освіти Франції реформи французької орфографії 1990 року у середніх учбових закладах, починаючи з вересня 2016 року. Проблема реформування орфографії є однією з найактуальніших мовних проблем, яка стосується не тільки спеціалістів, але й пересічних громадян. В статті аналізуються мета та причини цього суто політичного рішення, реакція французького суспільства та можливі наслідки впровадження даної реформи. Розглядається також питання про доцільність спрощення орфографії з метою підвищення рівня володіння правописом.

Ключові слова: реформа орфографії, спрощення орфографії, циркумфлекс, чинник соціальної нерівності.

Музейник І.В. Орфография как инструмент политической борьбы. Стаття посвящена внедрению Министерством национального образования Франции реформы французской орфографии 1990 года в средних учебных заведениях, начиная с сентября 2016 года. Проблема реформирования орфографии является одной из самых актуальных языковых проблем, которая касается не только специалистов, но и рядовых граждан. В статье анализируются цель и причины этого сугубо политического решения, реакция французского общества и возможные последствия внедрения данной реформы. Рассматривается также вопрос о целесообразности упрощения орфографии с целью повышения уровня владения правописанием.

Ключевые слова: реформа орфографии, упрощение орфографии, фактор социального неравенства, циркумфлекс.

Muzeynik I.V. Orthography as an instrument of political struggle. This article focuses on the introduction by the Ministry of national education of the French spelling reform, originally proposed in 1990, in secondary schools. The problem of spelling reform is one of the actual language problems, which concerns not only specialists, but also ordinary citizens. Purpose and reasons of this political decision, French society's response to there form and possible consequences of this reform are analyzed. The article also deals with the usefulness of the spelling's simplification.

Key words: French spelling reform, circumflex, social inequality factor, spelling's simplification.

Проблема реформування орфографії є однією з найактуальніших мовних проблем, яка стосується не тільки спеціалістів, але й пересічних громадян. Як показали останні події, пов'язані з впровадженням реформи орфографії у Франції, демократичне суспільство не терпить політичного свавілля у цій делікатній сфері. Але проблема реформування французької орфографії є актуальною не тільки для носіїв мови, вона безпосередньо стосується, насамперед, кожного викладача французької мови, якому не байдужа його професія. Об'єктом даного дослідження є французька орфографія, а предметом – впровадження фран-

цузької реформи орфографії. Метою дослідження є аналіз політичних мотивів впровадження даної реформи, реакції суспільства та доцільності спрощення орфографії з її можливими наслідками.

Оприлюднена на початку лютого засобами масової інформації новина про впровадження нинішнім французьким урядом соціалістів, якому залишається перебувати при владі ще трохи більше року, чергової реформи, цього разу реформи орфографії, викликала одностайне обурення суспільства у Франції. У політичному сенсі саме одностайність суспільства є дуже показовою, бо об'єднати будь в чому так званих "лівих" та "правих" у Франції

вже саме по собі є сенсаційним. За результатами численних опитувань громадської думки більш ніж 80% французів висловились проти цієї реформи [30–32; 7; 17]. Французький новинний інтернет-сайт *Atlantico* провів всебічний аналіз власного ексклюзивного опитування, проведеного Французьким інститутом громадської думки (*Ifor*), за яким проти введення в дію реформи висловились 74% симпатиків Соціалістичної партії (*Parti socialiste*), 86% симпатиків Республіканців (*Les Républicains*, колишня *UMP*) та 81% симпатиків Національного Фронту (*Front National*) [7].

Справа в тому що, мабуть жоден народ у світі не має такого пристрасного ставлення до власної орфографії, як французи. Відомий лінгвіст та лексикограф Ален Ре пояснює це тим, що *"L'orthographe est en quelque sorte un patrimoine culturel partagé"*, «Орфографія є, так би мовити, спільною культурною спадщиною» (Тут і далі переклад І.В. Музейник) [5]. *"La langue a été, en France, l'un des fondements de l'Etat, l'une des composantes essentielles de l'identité nationale. ... elle aussi indissociable de l'histoire du pays"*. «У Франції мова була однією з підвалин державності, основних складових національної ідентичності. ... вона також є невід'ємною від історії країни» [14].

Саме тому, коли через засоби масової інформації французи дізналися про перші, якщо можна так сказати, «жертви» реформи *oignon* та *nénuphar*, які відповідно до нових правил правопису повинні писатися *ognon* та *nénufar*, вони відразу ж почали висловлювати своє обурення та критичні зауваження у вуличних опитуваннях та в соціальних мережах. Особливо приголомшливою стала для них звістка про зникнення *l'accent circonflexe* (циркумфлекс): *"L'accent circonflexe va disparaître"*, *"Adieu accent circonflexe, la réforme de l'orthographe va s'appliquer en septembre"*, *"Orthographe : la mort de l'accent circonflexe"*... *Voici le genre de titres étranges qu'on pouvait lire dans la presse, ce jeudi 4 février. Évidemment, les réseaux sociaux se sont emparés de l'affaire et en ont fait une polémique.*», «Циркумфлекс зникне», «Прощай, циркумфлекс, реформу орфографії буде впроваджено у вересні», «Орфографія: смерть циркумфлекса»... Ось такі дивні заголовки можна було прочитати у пресі сьогодні, 4 лютого. Соці-

альні мережі, звичайно, заволоділи ситуацією і розгорнули полеміку» [10]. Так, дійсно реакція користувачів соціальних мереж не застала на себе чекати і почалася справжня битва за циркумфлекс: з'явилися навіть спеціальні хештеги *#JeSuisCirconflexe*, *#ЯЦиркумфлекс* та *#RéformeOrthographe*, *#РеформаОрфографії* [23; 2, 3; 26], з притаманним їм почуттям гумору французи висміювали можливі наслідки реформи взагалі і циркумфлекса, зокрема:

"Quel lâche châtement d'ôter bientôt l'honnête circonflexe tantôt de son î, tantôt de son û :"
(@Cultura, 1)

"2015 : Oignon

2016 : Ognon

2030 : truc ki fé pleurai" (@Tw0lverine, 2)

"Les prochaines réformes orthographiques de la langue française #RéformeOrthographe : on n'écrira plus français, mais franssais"

(@goldenmoustache, 3)

У Франції, як казав П. Бомарше, все врешті-решт закінчується піснями. Цього разу без пісень теж не обійшлося. Четверо молодих талановитих артистів зняли кліп на власну пісню в стилі реп, у який вони висловлюють своє ставлення до славнозвісної реформи: *"C'est notre petit poing sur la table pour dire qu'on n'est pas d'accord avec cette réforme, mais de manière humoristique. On a beau être jeune, on en a marre qu'on nous prennent pour des débiles. On vit dans une société où le nivellement par le bas prime avec des émissions comme celles de Cyril Hanouna. Cette vidéo, c'est notre manière de défendre la langue française."*, «Це наш негучний удар кулаком по столу, щоб сказати, що ми не згодні з цією реформою, але в гумористичній формі. Можливо ми молоді, але нам набридло, що нас вважають дебілами. Ми живемо у суспільстві, у якому нівелювання по нижньому рівню бере гору, як у телепередачах на кшталт тих, що робить Сіріл Ануна. Це відео є наш спосіб захистити французьку мову» – вважає член гурту Татіана Пробст [12].

C'est la guerre à la grammaire

Vénère contre le ministère

Nous les chercheurs d'orthographe

On est pionniers, on fait notre taf

On est pour le chapeau chinois

*Mais c'est pas nous qu'on fait la loi
Sortez tous vos kleenex
Pleurons l'accent circonflexe
...
Dans une décennie on parlera tous «cainri»
Tchao l'accent, on fera sans
Avec nos cervaux déficients
Simplification, uniformisation
On nous prend pour des cons
...
Mais ou et donc ornicar,
Quand on s'attaque à nénuphar
Son «ph» a disparu
On nous l'a foutu grave dans le cul
Et même l'oignon qu'était mignon
A subi l'amputation
C'est une nouvelle aberration
Que cet état sans trait d'union*

*(Piáf Edith – "Le Circonflexe ou
Le Sîre qu'on Flex'", 4)*

І навіть звістка про те, що смерть циркумфлекса є, як то кажуть, дещо перебільшеною засобами масової інформації заради гучних епатажних заголовків і що зникнути повинен тільки циркумфлекс над *û* та *î*, з виключеннями у випадку смислової плутанини, не вгамувала пристрасті навколо цього діакритичного знаку. Справа в тому, що будь яке посягання на циркумфлекс, який вважається символом французької орфографії, завжди зустрічало рішучий опір у суспільстві.

Коли вщухли перші пристрасті, з'ясувалося, що Міністерство національної освіти на чолі з Н. Валло-Белькасем не доклало жодних зусиль до розробки реформи орфографії про яку йдеться, а просто вирішило «реанімувати» відповідну реформу 1990 (!) року, запропоновану за часів першого перебування соціалістів при владі і про яку широкі верстви населення вже й згадки не мали, оскільки вона не набула широкого вжитку і була вкрай незначною мірою застосована на практиці. Нинішній же уряд вирішив, що саме тепер настав час її впровадження у середньоосвітніх учбових закладах і, починаючи з початку нового учбового року, французькі школяри повинні навчатися за новими підручниками, надрукованими з позначкою "Nouvelle orthographe", «Нова орфографія» [6]. Чому це потрібно було робити саме зараз і заради

чого французькі платники податків повинні сплачувати близько п'ятисот мільйонів євро за підручники з так званою новою орфографією, яка за двадцять шість років не надала достатніх доказів своєї життєздатності [28], відповідь на це питання треба шукати скоріше у політичній площині.

Заснована у 1635 році кардиналом Рішельє Французька академія мала створити мову "qui ne fût pas celle des spécialistes, des érudits, ni celle des corporations ... où ne fût pas accentué l'écart entre langue écrite et langue parlée", «яка не була б призначена для спеціалістів, вчених та окремих соціальних груп ... в якій не було б значних розбіжностей між письмовою та усною мовою» [8]. Але саме Французькій академії ставлять в провину надмірну складність французької орфографії, яка була розроблена в суто політичних цілях. Звинувачення Французької академії у використанні орфографії у політичних цілях базуються на фразі, знайдений у щоденниках члена академії Франсуа де Мезре: "La compagnie (Académie) déclare qu'elle désire suivre (suivre) l'ancienne orthographe qui distingue les gents de lettres d'avec (avec) les ignorants (ignorants) et les simples femmes.", «Академія заявляє, що її бажанням є додержуватись старої орфографії, яка б відрізняла освічених людей від невігласів та простих жінок» [20]. На думку французького лінгвіста Ф. Жесіка, прихильника реформи орфографії, це недвозначно свідчить про бажання еліти тих часів відрізнятись від народа завдяки володінню письмовою мовою і про те, що це був свідомий політичний вибір [20]. У сучасній Франції ця проблема залишається актуальною і дорікання французькій орфографії в елітарності продовжують лунаати.

Орфографія як чинник соціальної нерівності, це звучить досить дивно у XXI столітті, але справа в тому, що у Франції "Avoir une bonne orthographe fait partie des comportements sociaux. On peut tolérer une orthographe incertaine dans les lettres privées, dans les sms. Mais si on fait une faute dans le milieu professionnel, il y a une sanction sociale, on risque d'être mal jugé, de subir des effets sociaux désagréables. Pour celui qui fait des fautes, il y a un sentiment d'échec. L'orthographe est un marqueur social, elle donne une image de soi. Cela montre qu'on respecte les règles, qu'on connaît sa

langue.», «Добре володіння правописом є однією зі складових соціальної поведінки. Ставлення до помилок у особистих листах та SMS-повідомленнях є досить толерантним. Але орфографічна помилка у професійному середовищі загрожує санкціями соціального характеру, загальним засудженням, та може мати неприємні соціальні наслідки. Той же, хто зробив цю помилку, відчуває це як особисту поразку. Орфографія є своєрідним соціальним показником, вона формує самооцінку. Це свідчить про те, що людина не порушує правил, добре знає рідну мову», – вважає Ален Ре [14].

За даними Французького інституту опитувань (IPSOS) близько дев'яти з десяти, або 88% французів стверджують, що їх шокують орфографічні помилки у адміністративному листуванні або на веб-сайтах відомих компаній та державних установ [23]. З особливою пристрасстю французи пильнують за орфографічними та граматичними помилками політичних діячів, артистів, спортсменів та інших медійних персон у соціальних мережах, а також на радіо та телебаченні, у разі припущення будь-яких помилок пощади їм немає: шквал критики та насмішок їм забезпечений. Це завдає відчутного удару по іміджу і репутації і може навіть вплинути на подальшу кар'єру. Справжньою притчею во язиціх став відомий французький футболіст Франк Рібєрі, над помилками якого потішається вся франкомовна інтернет-спільнота, а студенти Сорбонни навіть організували фіктивний судовий процес "Франк Рібєрі проти французької мови" [13]. Під особливо пильним наглядом знаходяться, звісно, й викладачі.

Парадокс полягає в тому, що в останні десятиліття загальний рівень володіння орфографією у Франції постійно знижується. За даними викладача Тулонського університету Лоїка Друальєра за 20 років кількість помилок у студентів першого курсу збільшилася більше ніж в два рази: в екзаменаційних роботах 2012 року орфографічних помилок було на 69% більше, чим у 1992, та на 106% більше, чим у 1994 році [22]. За результатами дослідження, проведеного минулого року Проектом Вольтєра (*Le Projet Voltaire*), за середніми показниками добре засвоєними є тільки 45% орфографічних правил, для порівняння у 2010 році це становило 51%. Досить тривожним є той факт, що ці

показники становлять: у працюючих – 54% добре засвоєних правил, у студентів вищих учбових закладів відповідно 43%, у учнів ліцеїв – 35,5%, а у учнів коледжів тільки 26% [21]. Тобто з роками ця проблема буде й далі загострюватися. Вже зараз орфографічні помилки дорого коштують французьким підприємствам: "*La concurrence est rude dans des secteurs comme la banque, l'assurance ou l'immobilier. Des contrats et courriers commerciaux bourrés de fautes peuvent saper la crédibilité d'un service et faire perdre des clients*", «Існує жорстка конкуренція в таких галузях, як банківська справа, страхування або нерухомість. Контракти і комерційні листи, повні помилок, можуть підірвати довіру до фірми і стати причиною втрати клієнтів» [19]. В таких умовах при прийомі на роботу погане володіння орфографією стає дискримінуючим фактором. У зв'язку з цим постає цілком закономірне, на наш погляд, питання: чи винна в цьому саме надто складна, елітарна, як стверджується, французька орфографія і чи здатне реформування орфографії вирішити цю проблему.

За останні чотири століття було чимало спроб спрощення, модифікації, реформування французької орфографії, запропонованих лінгвістами та викладачами, але жодна з кардинальних реформ не мала успіху [18, с. 4; 11; 33]. Палкий прихильник радикального спрощення орфографії, французький дослідник історії орфографії А. Шервель стверджує, що "*La France a connu pas moins de douze réformes de l'orthographe en deux cents ans, entre le XVIIe et le XIXe siècle, suivies d'un coup d'arrêt*", «За двісті років, з XVII по XIX століття у Франції відбулося не менш дванадцяти реформ орфографії, які не були доведені до кінця» [15]. Останньою найбільш значущою реформою, яка надала французькій мові її сучасний вигляд, була реформа 1835 року.

Ще в 1875 році у Франції близько половини жінок і чверть чоловіків були неписьменними [1]. Після прийняття у 1881 році так званого закону Ж. Феррі ситуація починає докорінно змінюватись: початкова освіта у Франції стає безкоштовною, світською і обов'язковою, що забезпечило доступ до оволодіння письменністю найширшим верствам населення. Рівень освіти в той час був досить високий, про що свідчать хоча б опубліковані французьким

істориком Ж.-Ж. Бекером листи, написані 25 років по тому після прийняття закону Ж. Феррі прости-ми солдатами в окопах під час Першої світової війни, які відрізняються «чудовою французькою мовою та добрим знанням орфографії» [29]. Розквіт володіння орфографією припадає на 1920–1950 рр. ХХ ст. За результатами дослідження Міністерства національної освіти у 1995 р. французькі учні віком від 12 до 14 років роблять вже в 2,5 рази більше помилок, аніж їх однолітки у двадцятих роках минулого століття [1].

Але ж чи «винна» в цьому саме занадто складна орфографія, яка, нагадаємо, на протязі всього цього періоду залишилась практично незмінною? З точки зору елементарної логіки відповідь має бути все ж таки «ні». Причину треба шукати, насамперед, в недоліках та недосконалої системи шкільної освіти. Так, за останні тридцять років у середніх учбових закладах було скасовано 800 годин французької мови, починаючи з першого класу початкової школи і до третього класу коледжу [16]. Нерівні соціальні умови, які французькі ЗМІ, здебільшого з міркувань політкоректності, уникають обговорювати, теж є чинником недостатнього рівня володіння французькою мовою взагалі і письмовою мовою, зокрема. Якщо декілька десятиліть тому вчителі працювали з учнями, для яких французька була рідною мовою, то зараз в одному класі можуть навчатися учні двадцяти різних національностей, які в своєму сімейному середовищі взагалі не спілкуються французькою і яким батьки не спроможні допомогти у виконанні письмових домашніх завдань [16]. Різниця у якості навчання багато в чому залежить від престижності учбового закладу, це загальновизнаний факт і не тільки у Франції. Розробити нові методики навчання орфографії, збільшити кількість вчителів і рівень їх підготовки, особливо в місцях проживання знедолених верств населення – це коштуватиме недешево, отже набагато простіше екстимувати реформу орфографії чвертьвікової давнини під гаслом боротьби за рівні права. В цій суто політичній псевдоборотьбі егалітаризму з елітизмом, відомством Н. Валло-Белькасем вже було принесено в жертву грецьку та латину [25], тепер, за рік до виборів 2017 року, настав час спрощення французької орфографії. Якщо й далі йти цим шляхом ніве-

лювання по нижньому рівню, то іронічний слоган, який можна було побачити під час маніфестацій протесту французьких викладачів *"Tous égaux, tous incultes. Najat m'a tuer. Jules Ferry"*, «Всі рівні, всі неосвічені. Нажат мене вбити. Жюль Феррі» [27] може перетворитися на жахливу реальність.

Та чи здатне взагалі спрощення орфографії суттєво вплинути на рішення цієї проблеми? По-перше, як кажуть французи *"Ce n'est pas en cassant le thermomètre qu'on fait tomber la fièvre"*, а подруге, реформа 1990 року скоріше здатна ускладнити життя французьким учням та викладачам, бо майже кожна поправка до того чи іншого орфографічного правила супроводжується великою кількістю виключень, запам'ятати які теж може стати проблемою для багатьох. Справжньою проблемою, на думку Бернара Піво, є й розрив між тим, що учні будуть вивчати і тим, що вони будуть читати в газетах та романах [9].

У 1990 році Французькій академії вдалося до-битися того, щоби реформа орфографії носила рекомендаційний характер і що остаточне слово повинно бути за узусом. Впровадження реформи цього року теж передбачає вживання подвійної орфографії на протязі ще декількох років. Питання в тому, чи може взагалі називатися реформою те, що є факультативним і чи може бути правомірним нав'язування учбовим закладам викладання того, що є факультативним. Важко не погодитися з думкою історика Клода Лелієвра, який висловлює сумніви в тому, що подібне викладання орфографії може принести відчутні результати [4].

За рамками цієї статті залишився детальний аналіз реформи французької орфографії 1990 року та реакція на дану реформу в інших франкомовних країнах, що можна віднести до перспектив подальшого дослідження. Перспективним уявляється і порівняльний аналіз реформ орфографії у інших країнах світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Réformer l'orthographe pour l'enseigner» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lemonde.fr/societe/article/2008/12/05/reformer-l-orthographe-pour-l-enseigner_1126561_3224.html
2. #JeSuisCirconflexe donc #JeSuisHirondelle [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://twitter.com/_NeedL_/status/708340466912268288
3. #JeSuisCirconflexe: le grand

n'importe quoi des réseaux sociaux [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.konbini.com/fr/tendances-2/grand-nimporte-quoi-des-reseaux-sociaux-accent-circonflexe/> 4. "En France, l'orthographe sert à se distinguer socialement" [Электронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lemonde.fr/education/article/2016/02/16/en-france-l-orthographe-sert-a-se-distinguer-socialement_4866346_1473685.html 5. "L'orthographe est un marqueur social, elle donne une image de soi", estime le linguiste Alain Rey [Электронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.20minutes.fr/societe/1437215-20140904-orthographe-marqueur-social-donne-image-estime-linguiste-alain-rey> 6. "Ognon", "nénufar", accent circonflexe: la réforme surprise de l'orthographe [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2016/02/04/01016-20160204ARTFIG00080-la-reforme-de-l-orthographe-de-1990-fait-son-entree-dans-les-manuels-de8230-2016.php> 7. 80% des Français opposés à l'introduction de la réforme de l'orthographe dans les manuels scolaires [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.atlantico.fr/decryptage/80-francais-opposes-introduction-reforme-orthographe-dans-manuels-scolaires-jerome-fourquet-2587356.html> 8. Académie française. L'histoire [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.academie-francaise.fr/linstitution/lhistoire> 9. Bernard Pivot: "Les professeurs risquent d'être perturbés par la réforme de l'orthographe" [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2016/02/04/01016-20160204ARTFIG00170-bernard-pivot-les-professeurs-risquent-d-etre-perturbes-par-la-reforme-de-l-orthographe.php> 10. Ces 18 tweets qui se moquent de la réforme sur l'orthographe nous ont bien fait marrer! [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.demotivateur.fr/article-buzz/non-l-accent-circonflexe-ne-va-pas-disparaitre-mais-ces-18-tweets-qui-se-moquent-de-la-reforme-sur-l-orthographe-nous-ont-bien-fait-marrer-4651> 11. Comment les Français sont devenus des puristes de la langue [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slate.fr/story/114609/francais-puristes-langue> 12. Des faux rappeurs prennent la défense de l'accent circonflexe [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lefigaro.fr/musique/2016/02/16/03006-20160216ARTFIG00024-un-clip-hilarant-prend-la-defense-l-accent-circonflexe.php> 13. Franck Ribéry reconnu non coupable de crime contre la langue française [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://etudiant.lefigaro.fr/les-news/actu/detail/article/franck-ribery-reconnu-non-coupable-de-crime-contre-la-langue-francaise-19219/>

[http://m_i=3GhBaSvEiOoRNmFpmciunc6uT6KLIB7OxqD0Uthokv_Hb1Jx5qYASUZ2pzqZb83VC%2B4GASmML%2BxCc7rVFPYPNEHGmrq&a2=20160223130129&a3=763-3431196-886720#xtor=EPR-6-\[NL_Figaro_etudiant\]-20160223](http://m_i=3GhBaSvEiOoRNmFpmciunc6uT6KLIB7OxqD0Uthokv_Hb1Jx5qYASUZ2pzqZb83VC%2B4GASmML%2BxCc7rVFPYPNEHGmrq&a2=20160223130129&a3=763-3431196-886720#xtor=EPR-6-[NL_Figaro_etudiant]-20160223) 14. Guerre de l'orthographe, angoisse existentielle typiquement française [Электронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lemonde.fr/idees/article/2016/02/16/guerre-de-l-orthographe-angoisse-existentielle_4866171_3232.html#l3avpqqvhmAlzgWie.99 15. L'orthographe, une bataille très politique [Электронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lemonde.fr/education/article/2016/02/16/orthographe-chronique-d-une-reforme-qui-n-en-est-pas-une_4865938_1473685.html 16. Les Français de plus en plus fâchés avec l'orthographe [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rfi.fr/france/20150312-francophonie-orthographe-francais-sondage-declin-enseignement-dictee-sms-internet> 17. Les Français et la réforme de l'orthographe [Электронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.marketing-professionnel.fr/breve-wp/reforme-orthographe-francais-201602.html?utm_source=MarketingProfessionnel.fr&utm_medium=twitter&utm_term=marketing&utm_content=marketing 18. Les réformes de l'orthographe française. Une approche historique, contrastive et prospective [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dlf-suisse.ch/documents/showFile.asp?ID=2668> 19. Les salariés maîtrisent seulement une règle d'orthographe sur deux [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lefigaro.fr/societes/2016/02/04/20005-20160204ARTFIG00147-les-salaries-maitrisent-seulement-une-regle-d-orthographe-sur-deux.php> 20. Notre orthographe si compliquée ? C'est un choix politique [Электронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.liberation.fr/france/2016/02/17/notre-orthographe-si-compliquee-c-est-un-choix-politique_1434001 21. Orthographe : le niveau des français en baisse [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.studyrama.com/formations/actualites/orthographe-le-niveau-des-francais-en-baisse-101057> 22. Orthographe: la baisse alarmante du niveau des étudiants [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://etudiant.lefigaro.fr/les-news/actu/detail/article/orthographe-la-baisse-alarmante-du-niveau-des-etudiants-16805/> 23. Orthographe: zéro faute, s'il vous plaît! [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.leparisien.fr/societe/orthographe-zero-faute-s-il-vous-plait-30-08-2014-4097481.php> 24. Plus de 77 701 tweets postés pour sauver l'accent circonflexe avec #jesuiscirconflexe #ReformeOrthographe [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <https://twitter.com/>

flashtalkoff/status/708714390749581314 25. Pour en finir avec le latin et le grec [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.liberation.fr/societe/2015/04/09/pour-en-finir-avec-le-latin-et-le-grec_1237894 26. Réforme de l'orthographe : la fronde s'organise sur Twitter entre colère, nostalgie et sidération [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.metronews.fr/info/reforme-de-l-orthographe-la-fronde-s-organise-sur-twitter-entre-colere-nostalgie-et-sideration/mpbd!u3FYMEWG9fHzo/> 27. Réforme de l'orthographe: le coup de gueule d'un prof [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lefigaro.fr/vox/societe/2016/02/04/31003-20160204ARTFIG00142-reforme-de-l-orthographe-le-coup-de-gueule-d-un-prof.php> 28. Réforme des programmes et de l'orthographe – une facture de près de 500 millions d'euros [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.programmesscolaires.fr/spip.php?article40> 29. REPLAY/INVITÉ RTL. La secrétaire perpétuelle de l'Académie française justifie son opposition à l'égard de la réforme de l'orthographe [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rtl.fr/actu/societe-faits-divers/la-langue-evolue-toute-seule-et-l-orthographe-aussi-declare-helene-carrere-d-encausse-7781894260> 30. SONDAGE. Pour vous la réforme de l'orthographe est i-nu-tile [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lunion.fr/655924/article/2016-02-05/sondage-pour-vous-la-reforme-de-l-orthographe-est-i-nu-tile> 31. Sondage: êtes-vous favorable à la simplification de l'orthographe? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.directmatin.fr/france/2016-02-04/sondage-etes-vous-favorable-la-simplification-de-lorthographe-722101> 32. Sondage: la réforme de l'orthographe ne convainc pas [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.corsematin.com/article/derniere-minute/sondage-la-reforme-de-lorthographe-ne-convainc-pas.1964641.html> 33. Zéro faute. L'orthographe, une passion française [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lire-ecrire.org/conseils-pratiques/lectures-commentees/livres/zero-faute-lorthographe-une-passion-francaise.html>

REFERENCES

- _NeedL_. (2016, March 11). #JeSuisCirconflexe donc #JeSuisHirondelle [Web log message]. Available at: https://twitter.com/_NeedL_/status/708340466912268288
- Académie française. L'histoire. (n.d.). Available at: <http://www.academie-francaise.fr/linstitution/lhistoire>
- Aissaoui, M. (2016, February 04). Bernard Pivot: "Les professeurs risquent d'être perturbés par la réforme de l'orthographe". *Le Figaro*. Available at: <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2016/02/04/01016-20160204ARTFIG00170-bernard-pivot-les-professeurs-risquent-d-etre-perturbes-par-la-reforme-de-l-orthographe.php>
- Battaglia, M. (2016, Feb. 02). En France, l'orthographe sert à se distinguer socialement. *Le Monde*. Available at: http://www.lemonde.fr/education/article/2016/02/16/en-france-l-orthographe-sert-a-se-distinguer-socialement_4866346_1473685.html
- Beguelin, M.-J., and Giovanoli, M. (2006). *Les réformes de l'orthographe française. Une approche historique, contrastive et prospective*. Available at: <http://www.dlf-suisse.ch/documents/showFile.asp?ID=2668>
- Calvi, Y., and Boyrie, A. (2016, February 15). La secrétaire perpétuelle de l'Académie française justifie son opposition à l'égard de la réforme de l'orthographe. *RTL*. Available at: <http://www.rtl.fr/actu/societe-faits-divers/la-langue-evolue-toute-seule-et-l-orthographe-aussi-declare-helene-carrere-d-encausse-7781894260>
- Carmarans, C. (2015, March 19). Les Français de plus en plus fâchés avec l'orthographe. *RFI*. Available at: <http://www.rfi.fr/france/20150312-francophonie-orthographe-francais-sondage-declin-enseignement-dictee-sms-internet>
- Cédelle, L., and Battaglia, M. (2016, February 16). L'orthographe, une bataille très politique. *Le Monde*. Available at: http://www.lemonde.fr/education/article/2016/02/16/orthographe-chronique-d-une-reforme-qui-n-en-est-pas-une_4865938_1473685.html
- Ces 18 tweets qui se moquent de la réforme sur l'orthographe nous ont bien fait marrer! (2016, February). *Demotivateur*. Available at: <http://www.demotivateur.fr/article-buzz/non-l-accent-circonflexe-ne-va-pas-disparaitre-mais-ces-18-tweets-qui-se-moquent-de-la-reforme-sur-l-orthographe-nous-ont-bien-fait-marrer-4651>
- Coustin, P. (2015, September 08). Orthographe: la baisse alarmante du niveau des étudiants. *Le Figaro*. Available at: <http://etudiant.lefigaro.fr/les-news/actu/detail/article/orthographe-la-baisse-alarmante-du-niveau-des-etudiants-16805/>
- Doiezie, N. (2016, February 16). Des faux rappeurs prennent la défense de l'accent circonflexe. *Le Figaro*. Available at: <http://www.lefigaro.fr/musique/2016/02/16/03006-20160216ARTFIG00024-un-clip-hilarant-prend-la-defense-l-accent-circonflexe.php>

- Engel, P. (2015, April 9). Pour en finir avec le latin et le grec. *Liberation*. Available at: http://www.liberation.fr/societe/2015/04/09/pour-en-finir-avec-le-latin-et-le-grec_1237894
- Flashtalkoff. (2016, March 16). Plus de 77 701 tweets postés pour sauver l'accent circonflexe avec #jesuiscirconflexe #ReformeOrthographe [Web log message]. Available at: <https://twitter.com/flashtalkoff/status/708714390749581314>
- Foucaud, I. (2016, February 04). Les salariés maîtrisent seulement une règle d'orthographe sur deux. *Le Figaro*. Available at: <http://www.lefigaro.fr/societes/2016/02/04/20005-20160204ARTFIG00147-les-salaries-maitrisent-seulement-une-regle-d-orthographe-sur-deux.php>
- Fourquet, J. (2016, Feb. 13). 80% des Français opposés à l'introduction de la réforme de l'orthographe dans les manuels scolaires. *Atlantico*. Available at: <http://www.atlantico.fr/decryptage/80-francais-opposes-introduction-reforme-orthographe-dans-manuels-scolaires-jerome-fourquet-2587356.html>
- Girard, J.-R. (2016, February 04). Réforme de l'orthographe: le coup de gueule d'un prof. *Le Figaro*. Available at: <http://www.lefigaro.fr/vox/societe/2016/02/04/31003-20160204ARTFIG00142-reforme-de-l-orthographe-le-coup-de-gueule-d-un-prof.php>
- Guerre de l'orthographe, angoisse existentielle typiquement française. (2016, February 16). *Le Monde*. Available at: http://www.lemonde.fr/idees/article/2016/02/16/guerre-de-l-orthographe-angoisse-existentielle_4866171_3232.html#B3avpvhmAlzgWie.99
- Krémer, P. (2008, December 05). Réformer l'ortografe pour l'enseigner. *Le Monde*. Available at: http://www.lemonde.fr/societe/article/2008/12/05/reformer-l-ortografe-pour-l-enseigner_1126561_3224.html
- Le Gal, T. (2014, September 04). "L'orthographe est un marqueur social, elle donne une image de soi", estime le linguiste Alain Rey. *20 Minutes*. Available at: <http://www.20minutes.fr/societe/1437215-20140904-orthographe-marqueur-social-donne-image-estime-linguiste-alain-rey>
- Lepron, L. (2016, February). #JeSuisCirconflexe: le grand n'importe quoi des réseaux sociaux. *Kobini*. Available at: <http://www.kobini.com/fr/tendances-2/grand-nimporte-quoi-des-reseaux-sociaux-accent-circonflexe/>
- Les Français et la réforme de l'orthographe. (2016, February 19). *Marketing Professionnel*. Available at: http://www.marketing-professionnel.fr/breve-wp/reforme-orthographe-francais-201602.html?utm_source=MarketingProfessionnel.fr&utm_medium=twitter&utm_term=marketing&utm_content=marketing
- Louaas, Ch.-A. (2016, February 19). Franck Ribéry reconnu non coupable de crime contre la langue française. *Le Figaro*. Available at: [http://etudiant.lefigaro.fr/les-news/actu/detail/article/franck-ribery-reconnu-non-coupable-de-crime-contre-la-langue-francaise-19219/?m_i=3GhBaSvEiOoRNrmFpmciumc6uT6KLIB7OxqD0tJtnhokw_Hb1Jx5qYASUZ2pzqZb83VC%2B4GASmML%2BxCc7rVFPYPNEHGmrq&a2=20160223130129&a3=763-3431196-886720#xtor=EPR-6-\[NL_Figaro_etudiant\]-20160223](http://etudiant.lefigaro.fr/les-news/actu/detail/article/franck-ribery-reconnu-non-coupable-de-crime-contre-la-langue-francaise-19219/?m_i=3GhBaSvEiOoRNrmFpmciumc6uT6KLIB7OxqD0tJtnhokw_Hb1Jx5qYASUZ2pzqZb83VC%2B4GASmML%2BxCc7rVFPYPNEHGmrq&a2=20160223130129&a3=763-3431196-886720#xtor=EPR-6-[NL_Figaro_etudiant]-20160223)
- Orthographe: le niveau des français en baisse. (2015, June 15). *Studyrama*. Available at: <http://www.studyrama.com/formations/actualites/orthographe-le-niveau-des-francais-en-baisse-101057>
- Orthographe: zéro faute, s'il vous plaît! (2014, August 30). *Le Parisien*. Available at: <http://www.leparisien.fr/societe/orthographe-zero-faute-s-il-vous-plait-30-08-2014-4097481.php>
- Pech, M.-E. (2016, February 04). "Ognon", "nénufar", accent circonflexe: la réforme surprise de l'orthographe. *Le Figaro*. Available at: <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2016/02/04/01016-20160204ARTFIG00080-la-reforme-de-l-orthographe-de-1990-fait-son-entree-dans-les-manuels-de8230-2016.php>
- Pennel, F. (2016, February 26). Comment les Français sont devenus des puristes de la langue. *Slate*. Available at: <http://www.slate.fr/story/114609/francais-puristes-langue>
- Piquemal, M. (2016, February 17). Notre orthographe si compliquée? C'est un choix politique. *Liberation*. Available at: http://www.liberation.fr/france/2016/02/17/notre-orthographe-si-compliquee-c-est-un-choix-politique_1434001
- Réforme de l'orthographe : la fronde s'organise sur Twitter entre colère, nostalgie et sidération. (2016, February 04). *Metronews*. Available at: <http://www.metronews.fr/info/reforme-de-l-orthographe-la-fronde-s-organise-sur-twitter-entre-colere-nostalgie-et-sideration/mpbd!u3FYMEWG9fHzo/>
- SONDAGE. Pour vous la réforme de l'orthographe est i-nu-tile. (2016, February 05). *L'Union*. Available at: <http://www.lunion.fr/655924/article/2016-02-05/sondage-pour-vous-la-reforme-de-l-orthographe-est-i-nu-tile>
- Sondage: êtes-vous favorable à la simplification de l'orthographe? (2016, February 04.). *Direct Matin*.

Available at: <http://www.directmatin.fr/france/2016-02-04/sondage-etes-vous-favorable-la-simplification-de-lorthographe-722101>

Sondage: la réforme de l'orthographe ne convainc pas. (2016, February 18). *Corse-Matin*. Available at: <http://www.corsematin.com/article/derniere-minute/sondage-la-reforme-de-lorthographe-ne-convainc-pas.1964641.html>

Vial, O. (2016, February 22). Réforme des programmes et de l'orthographe – une facture de près de 500 millions d'euros. *Observatoire des programmes scolaires*. Available at: <http://www.programmesscolaires.fr/spip.php?article40>

Zéro faute. L'orthographe, une passion française. [Review of the book *Zéro faute. L'orthographe, une passion française* by F. de Closets]. (n.d.). Available at: <http://www.lire-ecrire.org/conseils-pratiques/>

[lectures-commentees/livres/zero-faute-lorthographe-une-passion-francaise.html](http://www.lire-ecrire.org/conseils-pratiques/lectures-commentees/livres/zero-faute-lorthographe-une-passion-francaise.html)

ІЛЮСТРАТИВНІ ДЖЕРЕЛА

1. Cultura @Cultura [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://twitter.com/Cultura/status/695212073131859971?ref_src=twsrc%5Etfw
2. Richardverine @Tw0lverine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://twitter.com/Tw0lverine/status/695159416153358336?ref_src=twsrc%5Etfw
3. Golden Moustache @goldenmoustache [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://twitter.com/goldenmoustache/status/695216668675608576?ref_src=twsrc%5Etfw
4. PIAF EDIT – «Le C̄irconflexe» (ou Le Sore qu'on Flex') [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://youtu.be/4sPnY7U-DZM>

ЧАСТКОВА КРЕОЛІЗАЦІЯ АМЕРИКАНСЬКИХ І НІМЕЦЬКИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ

Т.А. Безугла (Харків)

У статті розглядаються властивості рекламних текстів з частковою креолізацією, які демонструють автономне існування зображення щодо вербального тексту. За критерієм взаємних відношень між вербальним і невербальним компонентами встановлюються три типи часткової креолізації: повторення, доповнення та повна автономність. У досліджуваних текстах спостерігається актуалізація імплікатур рекламних дискурсивних актів, які візуалізуються (тобто отримують іконічне відтворення), на ґрунті їх взаємодії з вербальними компонентами. Імплікатура розуміється як імпліцитний пропозиційний і іллокутивний смисл, який має навмисний характер, тобто продуцент рекламного тексту має намір донести цю імплікатуру до реципієнта. Різновиди візуалізації імплікатур виокремлюються за такими критеріями, як: кількість імплікатур (прості та складні), наявність експлікації назви товару (з експлікацією назви візуалізованого товару у вербальному компоненті та без неї), наявність метафоризації (з метафоричною імплікатурою та без неї), візуалізація елементів імпліцитної пропозиції (суб'єкту, об'єкту, інструменту або предикату). Для німецького рекламного тексту характерною є візуалізація суб'єкту пропозиції з експлікацією візуалізованої назви товару. Американські рекламні тексти демонструють превалювання метафоричності.

Ключові слова: вербальний компонент, візуалізація, імплікатура, метафора, невербальний компонент, пропозиція, рекламний дискурсивний акт, рекламний текст, часткова креолізація.

Безуглая Т.А. Частичная креолизация американских и немецких рекламных текстов. В статье рассматриваются свойства рекламных текстов с частичной креолизацией, демонстрирующие автономное существование изображения относительно вербального текста. По критерию взаимоотношений между вербальным и невербальным компонентами установлено три типа частичной креолизации: повторение, дополнение и полная автономность. В исследуемых текстах наблюдается актуализация визуализируемых (т.е. получивших иконическое отображение) импликатур рекламных дискурсивных актов на основании их взаимодействия с вербальными компонентами. Импликатура понимается как имплицитный пропозициональный и иллокутивный смысл, который имеет намеренный характер, то есть продуцент рекламного текста имеет намерение донести эту импликатуру до реципиента. Типы визуализации импликатур выделяются по таким критериям, как: количество импликатур (простые и сложные), наличие метафоризации (с метафорической импликатурой или без), визуализация элементов имплицитной пропозиции (субъектного, объектного, инструментного аргумента или предиката). Для немецких рекламных текстов характерна визуализация субъектного аргумента пропозиции с экспликацией визуализированного названия товара. Американские рекламные тексты демонстрируют доминирование метафоричности.

Ключевые слова: вербальный компонент, визуализация, импликатура, метафора, невербальный компонент, пропозиция, рекламный дискурсивный акт, рекламный текст, частичная креолизация.

Bezuga T.A. Partial creolization of American and German advertising texts. The article considers features of partially creolized advertising texts where the picture exists independently from the verbal text. By the criterion of interrelation between the verbal and non-verbal components, three types of partial creolization are distinguished: repetition, addition and full autonomy. The studied texts show actualization of visualized implicatures of advertising discursive acts, i. e. those represented iconically, based on their interaction with the verbal components. Implicature is understood as an implicit propositional and illocutionary meaning, which has an intentional character, i.e. the author of the advertising text has an intention to convey this implicature to the

addressee. Types of implicature visualization are distinguished by the following criteria: number of implicatures (simple and complicated), metaphorization (with or without a metaphorical implicature), and visualization of elements of the implicit proposition (subject, object, instrument or predicate). Typically, German advertising texts illustrate visualization of the subject of proposition and explication of visualized product name. American advertising texts show predominance of metaphorization.

Key words: advertising discursive act, advertising text, implicature, metaphor, non-verbal component, partial creolization, proposition, verbal component, visualization.

1. Вступ

У сучасних лінгвістичних дослідженнях реклами акцентується важливість урахування комплексу невербальних компонентів, їхньої взаємодії з вербальними [5, с. 37; 21, с. 268], що дозволяє пояснити її впливовість на свідомість споживача, з одного боку, і на розвиток мови, з іншого. Тож у центрі уваги постає змінений «семіотичний ландшафт» [23, с. 2] або мультимодусність [11] текстів друкованих ЗМІ і реклами. За такого підходу рекламний текст розглядається як різновид креолізованого – паралінгвістично активного тексту, у структуруванні якого задіяні коди різних семіотичних систем. За визначенням авторів цього терміну Ю.О. Сорокіна та Є.Ф. Тарасова, «креолізовані тексти – це тексти, фактура яких складається з двох негомогенних частин: вербальної (мовної/мовленнєвої) і невербальної (що належить до інших знакових систем, ніж природна мова)» [17, с. 180]. У письмовій комунікації до креолізованих належать тексти, домінанту поля паралінгвістичних засобів котрих утворюють іконічні (зображувальні) засоби.

Креолізований текст передбачає узгодженість, тісну взаємодію мовних та іконічних засобів, які утворюють одне візуальне, структурне, смислове та функціонуюче ціле, що забезпечує його комплексний вплив на адресата [1, с. 71–77]. За типом взаємодії невербального компонента з вербальним, тобто за ступенем креолізації, виокремлюють три групи креолізованих текстів – тексти з нульовою, частковою та повною креолізацією [1, с. 15], інакше – тексти з домінуванням, компліментарністю і автономією зображення [21, с. 493] або тексти із слабкою, помірною та сильною креолізацією [3]. Дослідження кожного з цих типів тексту в рекламному дискурсі є актуальним завданням сучасного мовознавства.

Крім того, нагальним є встановлення національно-специфічних властивостей рекламних текстів

різних мовних спільнот. Адже, за свідченням Ж.-М. Дрю, глобалізація сучасної масмедійної комунікації не впливає на національний колорит реклами: «світ рухається до уніфікації, і кожна країна намагається зберегти острівки свободи, оази опору й культурну своєрідність» [6, с. 5].

Метою цієї статті є встановлення особливостей взаємодії вербального й невербального компонентів у сучасних американських та німецьких рекламних текстах з частковою креолізацією. Для таких текстів характерні автосемантичні відношення між вербальним та іконічним компонентами, тобто автономне існування зображення щодо вербального тексту [1, с. 15].

Об'єктом дослідження є американські та німецькі рекламні тексти з частковою креолізацією, предметом – їх семіотичні та прагмалінгвістичні властивості. Матеріал дослідження становить сучасна американська та німецька комерційна реклама, представлена текстами з частковою креолізацією.

Після висвітлення структури рекламного дискурсу й рекламного тексту розглядаються типи рекламних текстів з частковою креолізацією та різновиди візуалізації імплікатур за кількома критеріями.

2. Рекламний текст у структурі рекламного дискурсу

Рекламний дискурс становить лінгвально-опосередковану взаємодію в межах масової рекламної комунікації, яка спрямована на просування на ринку товарів та послуг і протікає за умов відсутності безпосереднього контакту комунікантів (часово-просторового розриву).

З позицій функціонального підходу, дискурс і текст визнаються як пов'язані причинно-наслідковим зв'язком – текст є продуктом розгортання дискурсу, його матеріальною реалізацією і характеризується статичністю, структурністю, віртуальністю, натомість дискурс постає як динамічний,

актуальний процес. Рекламний текст продукується у межах рекламного дискурсу та відображає інтенцію продуцента вплинути на реципієнта таким чином, щоб той придбав товар або скористався послугою.

У центрі друкованого рекламного тексту знаходяться невербальний і вербальний компоненти, які створюють атрактивне уявлення потенційного споживача про товар або послугу завдяки формальному, семантичному та прагматичному взаємозв'язку. Типовими структурно-композиційними елементами рекламного тексту є: слоган (*Slogan*), заголовок, основний (поточний) текст (*Bodycopy*), кода, зображення товару (*Key-Visual*), візуальний контекст («сцена», на якій зображено продукт, *Catch-Visual*), вставка (*Insert*), логотип (назва фірми), назва і марка товару (*Logo*) [24, с. 36].

Невербальні елементи за способом передачі інформації поділяються на дві групи: набірні та зображальні. До перших належать шрифт (характер, форма і кегль шрифту, його колір, особливо у контрасті з фоном), пробіли між словами, поля, декоративні елементи (лінійки, що утворюють рамки, орнаменти, прикраси, умовні позначення, закладені у каталоги комп'ютерних шрифтів), до других – фотографії та малюнки [4, с. 82–107]. Останні є різновидами іконічних знаків – образів тих предметів, які вони означають, їх дія ґрунтується на подібності означуваного й означального [8, с. 31].

Варто зазначити, що усі вербальні та невербальні елементи рекламного тексту беруть участь у креолізації у різному ступені. Безумовною домінантою вербальної частини вважається слоган – висловлення, яке в стислому вигляді висловлює основну рекламну пропозицію та відображає філософію фірми, її корпоративну політику. Ця домінантність зумовлюється провідними характеристиками слогану: стислістю, простотою, мнемонічною функцією (здатністю легко запам'ятовуватися), яка уможливорює диференціацію товару чи компанії з-поміж конкурентів [7].

У невербальному компоненті головну роль відіграє зображення, або іконічний компонент, в той час як набірні (інакше – парамовні) невербальні елементи є суміжним явищем з найменшим ступенем креолізації, оскільки не створюють автономних семіотичних систем [15]. Тому увага зосеред-

жується на взаємодії слогану та іконічного компоненту.

За посередництвом рекламного тексту у рекламному дискурсі реалізуються комунікативні дії його продуцента, які доцільно кваліфікувати не як мовленнєві, а як дискурсивні акти, з огляду на велику роль невербального компоненту. Рекламні дискурсивні акти належать до директивного іллокутивного типу, оскільки продуцент має іллокутивну ціль спонукання реципієнта обрати певний товар або послугу та перлокутивну ціль вплинути на нього відповідним чином. Це відповідає глобальній цілі рекламних дискурсивних актів, якою є виконання адресатом немовленнєвої дії [10, с. 159; 13, с. 130]. Наявність додаткових комунікативних цілей обумовлена особливостями сприйняття та інтерпретації рекламної інформації, а також часово-просторовим розривом між комунікантами [12, с. 15; 14]. До додаткових комунікативних цілей належать: привертання й утримання уваги, характеристика товару, нагадування [18, с. 5], аргументація, сугестія, породження у реципієнта позитивних емоцій відносно товару або послуги [9, с. 90]. Через наявність імплікатур рекламні дискурсивні акти є здебільшого імпліцитними.

3. Типи часткової креолізації рекламного тексту

За критерієм взаємних відношень між вербальним і невербальним компонентами спостерігаються три типи часткової креолізації рекламного тексту: повторення, доповнення та повна автономність.

У першому випадку зображення повторює смисл слогану. Приміром, вербальний компонент реклами кредитних карток *Diners Club International* містить слоган:

DINERS CLUB CARD ERÖFFNET NEUE HORIZONTE.

Фоном цього слогану слугує зображення чоловіка, що сидить на краю яхти у відкритому морі й дивиться удалину. У такий спосіб зображення горизонту, що відкривається, повторює номінативні одиниці у вербальному компоненті *Horizonte eröffnen*.

У рекламних текстах другого типу зображення доповнює, модифікує або конкретизує вербальний компонент. Наприклад, рекламний текст мобільного телефону *Nokia N-Gage* складається зі слогану:

GET OUT AND PLAY.

Слоган виділяється великими білими літерами на помаранчевому фоні з різнокольоровими декоративними лініями та зображенням мобільного телефону в режимі гри у футбол. Жодна з номінативних одиниць не відображена у невербальному компоненті, але зображення мобільного телефону дещо змінює розуміння слогану читачем: замість того щоб вийти на вулицю пограти у справжній футбол, можна відкрити гру у мобільному телефоні.

У випадку повної автономності невербальний компонент відіграє декоративну функцію, є факультативним і може бути вилученим із тексту без шкоди для сприйняття його смислу. Наприклад, невербальний компонент рекламного тексту крему для рук *Primavera* представлений зображенням власне крему у центрі тексту і дольками лайму на білому фоні. Слоган при цьому існує окремо і є єдиним способом передачі основної інформації про продукт:

WIR LEGEN DIE SCHÖNHEIT DER NATUR IN IHRE HÄNDE.

Для американських рекламних текстів найчастотнішим типом часткової креолізації є доповнення, для німецьких – повторення.

4. Візуалізація імплікатур у текстах з частковою креолізацією

Значення невербальних компонентів полягає не тільки у привертанні уваги споживача до тексту, але й у значній ролі, яку вони відіграють у актуалізації імплікатур рекламних дискурсивних актів, які візуалізуються, тобто отримують іконічне відтворення, на ґрунті їх взаємодії з вербальними компонентами.

З опертям на теорію імплікатур Г.П. Грайса [20], імплікатура розуміється як імпліцитний пропозиційний і іллокутивний смисл, який має навмисний характер, тобто продуцент рекламного тексту має намір донести цю імплікатуру до реципієнта. Імплікатури вимагають від реципієнта інтенсивної когнітивної діяльності: ґрунтуючись на своїх знаннях про світ, мову, ситуацію, малюнках та контексті, він повинен проаналізувати сукупність вербальних і невербальних компонентів рекламного тексту і вивести кінцеву імплікатуру, старанно сховану рекламодавцем [22, с. 268].

У візуалізації імплікатур беруть участь зображення товару, візуальний контекст, вставка, лого-

тип і марка товару. Різновиди візуалізації імплікатур доцільно виокремити за кількома критеріями, а саме: кількість імплікатур, наявність експлікації назви товару, наявність метафоризації, візуалізація елементів імпліцитної пропозиції.

4.1. За кількісним показником імплікатури, що виводяться з рекламного тексту, поділяються на прості та складні. У першому випадку реципієнтом виводиться лише одна імплікатура на зразок *Купуйте наш товар* або *Скористуйтеся нашою послугою*. Приміром, рекламний текст кави *Iced Mocha* від *McDonald's* складається із зображення кави і слогану на декоративному фоні:

CREAMY. DREAMY. ICY. CHOCOLATEY.

Наявність зображення товару і незамислуватого слогану з описанням характеристик товару дозволяє реципієнту вивести єдину імплікатуру:

+> *Buy Iced Mocha at McDonald's!*

У випадку складної імплікатури маємо справу з довшим ланцюжком імплікатур. У свідомості реципієнта відбувається активація декількох імпліцитних пропозицій (у тому числі метафоричних), до останньої з яких додається директивний іллокутивний смисл на зразок *Купуйте наш товар* або *Скористуйтеся нашою послугою*. Зокрема, слоган німецької компанії *Kieser Training*, що проводить тренінги з укріплення м'язів спини, звучить у такий спосіб:

EIN STARKER RÜCKEN KENNT KEINE SCHMERZEN.

Зверху зображено молоду жінку з дитиною на спині, а під слоганом – перелік відділень у різних містах з контактними даними. Для того, щоб установити зв'язок між слоганом, зображенням і власне рекламованим товаром, реципієнтові необхідно сформулювати ланцюжок імплікатур, подібний такому:

+> *Unser Krafttraining stärkt Ihren Rücken.*

+> *Besuchen Sie unser Training!*

І у американських, і у німецьких рекламних текстах переважають складні імплікатури.

4.2. За критерієм наявності експлікації назви товару в текстах із частковою креолізацією візуалізація імплікатур демонструє два типи. У першому випадку назва товару, що рекламується, експлікується у рекламному тексті та візуалізується в зображенні. Наприклад, рекламний текст елект-

ронної книги *Kindle Paperwhite* складається із зображення власне книги на першому плані, яку тримає у руці чоловік на фоні моря. Зверху розміщено слоган:

PERFEKT FÜR DEN SOMMER.

Знизу розташована назва книги – *Kindle Paperwhite*. При цьому реципієнт формує такий ланцюжок імплікатур:

+> *Mit Kindle Paperwhite können Sie sich im Sommer perfekt erholen.* +> *Kaufen Sie Kindle Paperwhite!*

Другий тип передбачає відсутність експлікації назви товару у вербальному компоненті, але наявність зображення (візуалізації) цього товару у невербальному. Приміром, у рекламному тексті пива *Heineken* спостерігаємо слоган:

FRESHNESS HAS A NAME.

Нижче на зеленому фоні зображена пляшка пива, оточена краплями і бризками води. Ланцюжок імплікатур у цьому випадку є довшим:

+> *The name is Heineken.* +> *Heineken is fresh.* +> *Buy Heineken!*

4.3. За критерієм наявності метафоризації виокремлюється два типи рекламних текстів: з присутньою і відсутньою метафоризацією.

З точки зору дискурсивного підходу, метафора розглядається не лише як лінгвістичний, але й як ментальний факт, що концептуалізує картину світу [2, с. 14]. У теорії заміщення використовуються терміни «джерело» та «ціль», а перенесення значення відбувається на основі спільної ознаки. Метафора поділяється на дві частини: буквальный, основний суб'єкт (*tenor*) та метафоричний, допоміжний суб'єкт (*vehicle*). Основний та допоміжний суб'єкти мають свої концептуальні системи, що являють собою набір якостей та асоціативних імплікацій. Проте, «метафоричне твердження – не замісник формального порівняння або якого-небудь іншого різновиду буквального висловлення; воно має свої власні можливості і результати» [19, с. 37].

У рекламних текстах візуалізації підлягає концепт-ціль, концепт-джерело або ознака метафоричної пропозиції. Ознака, яка поєднує обидва метафоричні концепти, виступає у вигляді концепту або пропозиції, які активуються у свідомості реципієнта. У якості приклада наведемо рекламний текст торгової марки *Coca-Cola*, яка неодноразово вико-

ристовувала у своїй рекламі метафору із візуалізованим концептом-ціллю – *COCA-COLA*. Зокрема, використовується слоган

OPEN HAPPINESS

і зображення пляшки *Coca-Cola* або дівчини, що відкриває цю пляшку. Розглядаючи цей рекламний текст, реципієнт формує ланцюжок імплікатур:

+> *Coca-Cola is happiness.* +> *When you drink Coca-Cola you feel happy.* +> *Buy Coca-Cola!*,

де *HAPPINESS* – концепт-джерело, а *COCA-COLA* – концепт-ціль, обидва концепти мають спільну ознаку – відкривати (пляшку). У такий спосіб щастя співвідноситься із цим напоєм, випиваючи який людина стає щасливішою.

Наявність метафоричної пропозиції більш характерна для американської реклами.

4.4. За критерієм елементів імпліцитної пропозиції виокремлено суб'єктний, об'єктний, інструментний та предикатний тип візуалізації пропозиції. У німецькому рекламному тексті частіше за все візуалізуються предикат та суб'єктний аргумент, у американському – об'єктний та суб'єктний аргументи.

Приклад візуалізації суб'єктного аргументу пропозиції становить рекламний текст кетчупу *Heinz*. На червоному фоні зображено пляшку кетчупу, складену із нарізаних дольок томатів, що супроводжується слоганом:

NO ONE GROWS KETCHUP LIKE HEINZ.

Суб'єктний аргумент пропозиції першої імплікатури у ланцюжку, що виводиться реципієнтом, візуалізується у вигляді пляшки кетчупу.

+> *Heinz tastes like real tomatoes.* +> *Buy Heinz!*

Реклама одягу для плавання *Speedo* демонструє візуалізацію об'єктного аргументу пропозиції. На фоні зображення молодої жінки, що плаває у басейні з закритими очима, міститься слоган:

I'M A MILLION MILES FROM MY DESK MY ESCAPE, MY SPEEDO.

Ланцюжок імплікатур виглядає у такий спосіб:

+> *When you wear Speedo in a swimming pool, you forget about work and stress.* +> *Buy Speedo!*

У рекламному тексті автомобілю *Renault Captur* наявна візуалізація інструментного аргументу пропозиції. Представлений зображенням автомобілю *Renault Captur* червоного кольору

на червоному фоні невербальний компонент доповнюється слоганом:

RENAULT CAPTUR.

RAUS INS LEBEN.

Зображення автомобілю є інструментним аргументом імпліцитної пропозиції:

+> *Leben ist Raum. +> Fahren Sie raus ins Leben mit dem Renault Captur! +> Kaufen Sie Renault Captur!*

Реклама німецької торгової марки *Berchtesgadener Land* демонструє візуалізацію предикату. Слоган

BERGBAUERNREGEL NR. 1:

„LIEBT DIE KUH IHR SCHÖNES LEBEN, WIRD SIE BESTE MILCH NUR GEBEN.“

зображено на фоні корови, що пасеться на луці, та власне пакунку молока, тобто візуалізується весь предикат першої імплікатури у ланцюжку:

+> *Unsere Kuehen leben gut, deshalb geben sie die beste Milch. +> Kaufen Sie unsere Milch!*

Дослідження свідчить про те, що для німецького рекламного тексту характерними є такі різновиди візуалізації імплікатур, у яких акцентується рекламований товар, а саме з візуалізацією суб'єктного аргументу пропозиції та з експлікацією візуалізованої назви товару. Це можна пояснити «втіленою відповідальністю за процес рекламування», виключним прагненням німецького рекламодавця продати товар, про яку пише Ж.-М. Дрю [6, с. 5].

5. Висновки та перспективи дослідження

Таким чином, рекламні тексти з частковою креолізацією характеризуються автономним існуванням зображення щодо вербального тексту. За критерієм взаємних відношень між вербальним і невербальним компонентами вони демонструють три типи часткової креолізації: повторення, доповнення та повну автономність.

З огляду на автосемантичні відношення між вербальним та іконічним компонентами, у рекламних текстах з частковою креолізацією спостерігається актуалізація імплікатур рекламних дискурсивних актів, які візуалізуються, тобто отримують іконічне відтворення, на ґрунті їх взаємодії з вербальними компонентами. Різновиди візуалізації імплікатур виокремлюються за такими критеріями, як: кількість імплікатур (прості та складні), наявність експлікації назви товару (з експлікацією

назви візуалізованого товару у вербальному компоненті та без неї), наявність метафоризації (з метафоричною імплікатурою та без неї), візуалізація елементів імпліцитної пропозиції (суб'єктного, об'єктного, інструментного аргументу або предикату).

Для німецького рекламного тексту характерними є такі різновиди візуалізації імплікатур, у яких акцентується рекламований товар, а саме з візуалізацією суб'єктного аргументу пропозиції та з експлікацією візуалізованої назви товару. Американські рекламні тексти демонструють превалювання метафоричності.

Перспективи дослідження полягають у встановленні характерних особливостей американських і німецькомовних рекламних текстів з нульовою та повною креолізацією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анисимова Е.Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов) / Е.Е. Анисимова. – М. : Изд. центр «Академия», 2003. – 128 с. 2. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс / Н.Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5–18. 3. Бернацкая А.А. К проблеме «креолизации» текста: история и современное состояние / А.А. Бернацкая // Речевое общение : специализированный вестник / Краснояр. гос. ун-т ; под ред. А.П. Сковородникова. – 2000. – Вып. 3 (11). – С. 105–110. 4. Волкова В.В. Дизайн рекламы / В.В. Волкова. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1999. – 144 с. 5. Вороненкова Г.Ф. Путь длиной в пять столетий: от рукописного листка до информационного общества. Национальное своеобразие средств массовой информации в Германии / Г.Ф. Вороненкова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 476 с. 6. Дрю Ж.-М. Ломая стереотипы: Реклама, разрушающая общепринятое / Ж.-М. Дрю ; пер. с англ. Д. Раевской. – СПб. : Питер, 2002. – 118 с. 7. Кафтанджиев Х. Тексты печатной рекламы / Х. Кафтанджиев. – М. : Смысл, 1995. – 128 с. 8. Кронгауз М.А. Семантика / М.А. Кронгауз. – М. : Рос. гос. гуманитар. ун-т, 2001. – 399 с. 9. Малышенко А.О. Гендерные аспекты англоязычного рекламного дискурса / А.О. Малышенко // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2004. – № 636. – С. 88–91. 10. Мартинюк А.П. Дискурсивний інструментарій аналізу англomовної реклами / А.П. Мартинюк // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи / НАН України Центр наук. дослідж.

- і викладання інозем. мов ; [ред. кол. : А.Д. Белова (голов. ред.) та ін.]. – К. : Логос, 2009. – С. 159–167.
11. Минаева Л.В. Мультимодусность текстов печатных СМИ и рекламы / Л.В. Минаева // Вестник МГУ. – Сер. 19 : Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2002. – № 4. – С. 26–31.
12. Мойсеенко І.П. Прагмалінгвістична організація рекламного тексту: макро- і мікроаналіз (на матеріалі англомовної побутової реклами) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І.П. Мойсеенко. – К., 1996. – 24 с.
13. Охріменко В.І. Рекламний текст як вид глобальної каузативності / В.І. Охріменко // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. статей. – Вип. 4. – К. : Вид. центр КДЛУ, 2001. – С. 129–138.
14. Пирогова Ю.К. Имплицинтная информация как средство коммуникативного воздействия и манипулирования (на материале рекламных и PR-сообщений) / Ю.К. Пирогова // Проблемы прикладной лингвистики 2001. – М., 2001. – С. 209–227.
15. Плотников Б.А. Авербальные формы письменного текста и их содержание / Б.А. Плотников // О форме и содержании в языке. – Минск : Высш. шк., 1989. – С. 22–56.
16. Ричардс А. Философия риторики / А. Ричардс // Теория метафоры ; пер. Р.И. Розиной. – М. : Прогресс, 1990. – С. 44–67.
17. Сорокин Ю.А. Креолизованные тексты и их коммуникативная функция / Ю.А. Сорокин, Е.Ф. Тарасов // Оптимизация речевого воздействия. – М. : Ин-т языкознания РАН, 1990. – С. 180–196.
18. Ткачук-Мірошніченко О.Є. Імплікація в рекламному дискурсі (на матеріалі англомовної комерційної реклами) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О.Є. Ткачук-Мірошніченко. – К., 2001. – 18 с.
19. Black M. More about metaphor / M. Black // *Metaphor and thought*. – Cambridge etc. : Cambridge Univ. Press, 1979. – P. 19–45.
20. Grice H. Logic and conversation / H. Grice // *Syntax and semantics*. – New York : Academic Press, 1975. – 1975. – Vol. 3. – P. 41–58.
21. Nöth W. Der Zusammenhang von Text und Bild / Winfried Nöth // *Text- und Gesprächslinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. – Berlin, New York : Walter de Gruyter, 2000. – S. 489–496.
22. Škerlavaj T. Zur Rolle des Bildes in mehrdeutigen Werbetexten / Tanja Škerlavaj // *Text und Diskurs*. – 2014. – Heft 7. – S. 267–283. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.tekst-diskurs.eu/images/pdf/zeszyt_7/Skerlavaj_ZurRolleDesBildes.pdf
23. Stöckl H. Die Sprache im Bild – das Bild in der Sprache. Zur Verknüpfung von Sprache und Bild im Massenmedialen Text / Hartmut Stöckl. – Berlin, New York : Walter de Gruyter, 2004. – 421 S.
24. Zeuner U. Kulturelle Dimension von Texten am Beispiel von Werbung / Ulrich Zeuner. – Dresden : TU Dresden, 1998. – 118 S.

REFERENCES

- Anisimova, E.E. (2003). *Lingvistika teksta i mezhkul'turnaja komunikacija (na materiale kreolizirovannyh tekstov)* [Text linguistics and intercultural communication (on creolized texts)]. Moscow: Akademija Publ.
- Arutyunova, N.D. (1990). Metafora i diskurs [Metaphor and discourse]. *Teorija metafory – The theory of metaphor*, 5–18 (in Russian)
- Bernackaja, A.A. (2000). K probleme «kreolizacii» teksta: istorija i sovremennoe sostojanie [On the problem of «creolization» of the text: history and current status]. In: A.P. Skovorodnikov (ed.) *Rechevoe obshhenie: specializirovannyj vestn. – Speech communication: specialized bulletin*, 3 (11), 105–110 (in Russian)
- Black, M. (1979). More about metaphor. In: *Metaphor and thought*. Cambridge etc.: Cambridge Univ. Press, pp. 19–45.
- Drju, Z.-M. (2002). *Lomaja stereotypy: Reklama, razrushajushhaja obshheprinjatoe* [Breaking stereotypes: Advertising destroying the conventional]. Saint Petersburg: Piter.
- Grice, H. (1975). Logic and conversation. *Syntax and semantics*, 3, 41–58.
- Kaftandzhiev, H. (1995). *Teksty pechatnoj reklamy* [Print advertising texts]. Moscow: Smysl.
- Krongauz, M.A. (2001). *Semantika* [Semantics]. Moscow: Ros. gos. gumanit. un-t Publ.
- Malysenko, A.O. (2004). Gendernye aspekty anglojazychnogo reklamnogo diskursa [Gender aspects of the English-language advertising discourse]. *Visnik Harkivs'kogo nac. un-tu im. V.N. Karazina – Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University*, 636, 88–91 (in Russian)
- Martynyuk, A.P. (2009). Dyskursyvnyy instrumentarij analizu anhlomovnoyi reklamy [Discursive instrumentarium for English advertisement analysis]. In: A.D. Byelova (ed.). *Linhvistyka XXI stolittya: novi doslidzhennya i perspektyvy – Linguistics of XXI century: new studies and prospects*. Kyiv: Logos, pp. 159–167 (in Ukrainian)
- Minaeva, L.V. (2002). Mul'timodusnost' tekstov pechatnyh SMI i reklamy [Multimodality of printed media and advertising texts]. *Vestnik MGU – MGU bulletin*, 19 (*Lingvistika i mezhkul'turnaja*

- kommunikacija – Linguistics and cross-cultural communication*), 4, 26–31 (in Russian)
- Moyseyenko, I.P. (1996). *Prahmalinhvistychna orhanizatsiya reklamnoho tekstu: makro- i mikroanaliz (na materialy anhlomovnoyi pobutovoyi reklamy)*. Aftoref. diss. kand. filol. nauk [Pragmalinguistic organization of the advertising text: macro and micro analysis (based on the English household advertising)]. Cand. philol. sci. diss. synopsis]. Kyiv (in Ukrainian)
- Nöth, W. (2000). Der Zusammenhang von Text und Bild. In: *Text- und Gesprächslinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, pp. 489–496.
- Okhrimenko, V.I. (2001). Reklamnyy tekst yak vyd hlobal'noyi kauzatsiyi [Advertising text as a kind of global causation]. *Problemy semantyky slova, rechennya ta tekstu: zb. nauk. statey – Problems of semantics of word, sentence and text: collection of academic papers*, 4, 129–138 (in Ukrainian)
- Pirogova, J.K. (2001). Implicitnaja informacija kak sredstvo komunikativnogo vozdejstvija i manipulirovanija (na materiale reklamnyh i PR-soobshhenij) [Implicit information as a means of communicative influence and manipulation (based on advertising and PR-messages)]. *Problemy prikladnoj lingvistiki – Problems of applied linguistics*, 209–227 (in Russian)
- Plotnikov, B.A. (1989). Averbал'nye formy pis'mennogo teksta i ih sodержanie [Averbal forms of written text and their content]. *O forme i sodержanii v jazyke – On the form and content of language*, 22–56 (in Russian)
- Richards, A. (1990). Filosofija ritoriki [Philosophy of rhetoric]. *Teorija metafory – Theory of metaphor*, 44–67 (in Russian)
- Škerlavaj, T. (2014). Zur Rolle des Bildes in mehrdeutigen Werbetexten. *Text und Diskurs*, 7, 267–283. Available at: http://www.tekst-dyskurs.eu/images/pdf/zeszyt_7/Skerlavaj_ZurRolleDesBildes.pdf (Accessed 30 March 2016)
- Sorokin, J.A., and Tarasov, E.F. (1990). Kreolizirovannye teksty i ih kommunikativnaja funkcija [Creolized texts and their communicative function]. *Optimizacija rechevogo vozdejstvija – Optimization of speech influence*, 180–196 (in Russian)
- Stöckl, H. (2004). *Die Sprache im Bild – das Bild in der Sprache. Zur Verknüpfung von Sprache und Bild im Massenmedialen Text*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Tkachuk-Miroshnichenko, O.Y. (2001). *Implikacija v reklamnomu diskursi (na materialy anglomovnoyi komercijnoyi reklami)*. Aftoref. diss. kand. filol. nauk [Implication in advertising discourse (based on English commercial advertising)]. Cand. philol. sci. diss. synopsis]. Kyiv (in Ukrainian)
- Volkova, V.V. (1999). *Dizajn reklamy [Advertising design]*. Rostov-on-Don: Feniks.
- Voronenkova, G.F. (1999). *Put' dlinoj v pjat' stoletij: ot rukopisnogo listka do informacionnogo obshhestva. Nacional'noe svoeobrazie sredstv massovoj informacii v Germanii [A five centuries' journey: from hand-written sheet to the information society. National originality of the media in Germany]*. Moscow: Jazyki russkoj kul'tury.
- Zeuner, U. (1998). *Kulturelle Dimension von Texten am Beispiel von Werbung*. Dresden: TU Dresden.

REDISTRIBUTION OF INTERLOCUTORS' ROLES AS A FACTOR OF TOPIC RECONTEXTUALIZATION

L. V. Kovalchuk (Lutsk)

The given article deals with the study of peculiarities of topic recontextualization under conditions of redistribution of interlocutors' roles. We singled out basic cases of redistribution of communicative partners' roles, such as free-will transference of the communicative initiative by the speaker to the listener, self-willed seizure of the communicative initiative by the listener and modification of the communicative status of the side-recipient (from a passive observer to an active participant). Special attention is focused on the analysis of linguistic markers of topic recontextualization in discourse caused by redistribution of interlocutors' roles.

Key words: context model, interlocutor, recontextualization, redistribution of roles, topic.

Ковальчук Л.В. Перерозподіл ролей співрозмовників як фактор реконтекстуалізації топика. Стаття присвячена дослідженню особливостей реконтекстуалізації топика в умовах перерозподілу ролей співрозмовників. Виокремлені основні випадки перерозподілу ролей комунікативних партнерів, такі як добровільна передача комунікативної ініціативи мовцем слухачеві, самовільне захоплення комунікативної ініціативи слухачем та модифікація комунікативного статусу стороннього реципієнта (від пасивного спостерігача до активного учасника). Особлива увага фокусується на аналізі лінгвістичних маркерів реконтекстуалізації топика в дискурсі, спричиненої перерозподілом ролей співрозмовників.

Ключові слова: контекстуальна модель, перерозподіл ролей, реконтекстуалізація, співрозмовник, топик.

Ковальчук Л.В. Перераспределение ролей собеседников как фактор реконтекстуализации топика. Статья посвящена исследованию особенностей реконтекстуализации топика в условиях перераспределения ролей собеседников. Выделены основные случаи перераспределения ролей коммуникативных партнеров, такие как добровольная передача коммуникативной инициативы говорящим слушающему, самовольный захват коммуникативной инициативы слушающим и модификация коммуникативного статуса стороннего реципиента (от пассивного наблюдателя к активному участнику). Особое внимание фокусируется на анализе лингвистических маркеров реконтекстуализации топика в дискурсе, обусловленного перераспределением ролей собеседников.

Ключевые слова: контекстуальная модель, перераспределение ролей, реконтекстуализация, собеседник, топик.

The contemporary "panoramic" study of context is marked by the fact that context is no longer treated as purely linguistic environment (co-text) of a language unit but as a set of linguistic and non-linguistic factors that play a significant role in the effective production and interpretation of discourse.

The actuality of the article consists in the use of cognitive-communicative approach to the study of context and topic recontextualization. According to a radically new sociocognitive approach suggested by T.A. van Dijk context is not viewed as the objective physical environment where communication takes place. Instead we deal with *context models* – mentally

construed subjective representations of the relevant properties of a communicative situation in episodic memory of its participants [3, p. 16].

The crucial point is not the situation by itself taken in its absolute dimensions, but the definition of this situation by the participant, as it is the latter who chooses the relevant properties of his real physical environment for the current moment. Thus the situation is an abstraction, generated as a result of mental processing of the participant's background (sensory, intentional, rational) [1, p. 101].

Such relevant properties include time and place parameters, interlocutors and their various identities

and roles, actions, goals and knowledge. It demonstrates the great importance of taking as a point of departure for the analysis of context the perspective of the participant(s) whose behavior is being analyzed [4, p. 4]. Accordingly, within a communicative situation there exist at least two context models: the speaker's context model and the listener's context model which overlap in the process of communication.

Topic as "an object of thought formed in the mind of the speaker and expressed in the text" [2, p. 82] can be easily recognized and appropriately identified by the listener under the condition of taking into consideration the relevant context model. Thus topic and context stand in a fundamental *figure-ground relationship* to each other. Context models are characterized by their dynamic character. They develop "ongoingly" and "on line," that is, in parallel with interaction and thoughts [3, p. 18]. *Topic recontextualization* is the process of viewing and interpreting topic putting it in a new context model.

The aim of this paper is to study how the redistribution of interlocutors' roles influences the process of topic recontextualization.

The object of the article consists in the study of linguistic (verbal and non-verbal) markers of topic recontextualization under the conditions of redistribution of communicative partners' roles.

The material for the article is taken from the modern English fiction.

The process of verbal interaction presupposes the presence of two communicative partners – *the speaker* and *the listener*. The speaker and the listener change their roles in the process of communication. As the initiator of communication, the speaker introduces the topic for discussion and contextualizes it by means of giving definite reference depending upon the relevant context model. In his turn, the listener identifies and evaluates the suggested topic depending on his own context model. But there are cases of violation of regular distribution of interlocutors' roles called *redistribution*. We singled out the following basic cases of redistribution of roles leading to topic recontextualization: 1) free-will transference of the communicative initiative by the speaker to the listener; 2) self-willed seizure of the communicative initiative by the listener; 3) modification of the communicative status of the side-recipient: from a passive observer to

an active participant. Let us consider each of these cases of topic recontextualization in detail.

1. Free-will transference of the communicative initiative by the speaker to the listener.

Such case of redistribution of interlocutors' roles is regarded as "self-withdrawal" of the speaker from his dominating position in topic contextualization. The speaker as a leader of verbal interaction who performs the function of a distributor of interlocutors' roles transfers the communicative initiative to the listener. Consequently, the topic under discussion undergoes certain modifications. Now it is the listener (potential speaker2) who contextualizes the topic based on his context model. The linguistic markers of the free-will transference of the communicative initiative by the speaker to the listener are represented verbally (expressions like *you know all about, you are an expert in ... , it's better for you to know, etc*) and non-verbally (kinetic and proxemic means).

We may represent this process with the help of the following formula:

$$(1) R \text{ (free-will)} = \frac{T}{CMS1} \rightarrow \frac{T'}{CMS2},$$

where R – recontextualization, T – topic, CMS1 – context model of speaker1 and CMS2 – context model of speaker2 (former listener).

Let us analyze the following example:

He came back in a few moments and devoted himself to the ancient (and often, it seemed to me, timewasting) Irish ritual of steeping and pouring the tea. He did so with the grace of a bishop presiding over a solemn liturgy.

S1 "You are a desperate man altogether, Dermot Michael Coyne... Now what is it you want to know?"

S2 "You can tell me about Maamtrasna."

S1 "Ah", he said shifting uneasily. "Yet it is a grand story, one that ought to be told... Would you be after thinking about telling it yourself? You know a lot about it, Jack Lane. Aren't you the one who should be telling the story?"

He placed what looked like a manuscript on the coffee table between us.

S2 "I might, if you don't mind... You said it ought to be told..." [8, p. 50–51].

In the given conversation, the speaker transfers the communicative initiative to the listener (potential

speaker2), feeling that he is more knowledgeable about the topic suggested. The expressions “*Would you be after thinking about telling it yourself?*”, “*You know a lot about it*”, “*Aren't you the one who should be telling the story?*” serve as verbal markers of redistribution of interlocutors' roles. Topic recontextualization is signalled by the speaker2's final remark “*I might, if you don't mind*”, “*You said it ought to be told*” and non-verbal marker (*placed what looked like a manuscript on the coffee table*).

2. Self-willed seizure of the communicative initiative by the listener.

In this case of redistribution of interlocutors' roles, self-willed seizure of the communicative initiative by the listener is considered as “self-nomination” of the listener for the role of the speaker. Such phenomenon is characterized as violation of the regular turn-taking by the interlocutors. The listener changes his subordinate position of the topic interpreter to the dominant position of the author. As a result, the topic suggested by the speaker is recontextualized by the listener depending on his context model. Linguistic markers of self-willed seizure of the communicative initiative by the listener are expressed verbally (expressions like *I'm sorry to interrupt you, just a minute, excuse me for snapping up, sorry for cutting off*, etc) as well as non-verbally (mimics, gestures, smile, etc).

Our basic recontextualization formula is modified in the following way:

$$(2) R' (\text{self-willed}) = \frac{T}{CMS1} \rightarrow \frac{T'}{CMS2},$$

where R – recontextualization, T – topic, CMS1 – context model of speaker1 and CMS2 – context model of speaker2 (the former listener).

Let us illustrate it by the following example:

Charles moved to the edge of his seat. For him the issue was crystal clear and he was astounded that he and Ibanez could view the event from such fundamentally different perspectives [...]. Closing the door behind Brighton, Dr. Ibanez came back to his desk and sat down. His mood had abruptly switched to tired irritation. He eyed Charles across the expense of his desk.

S1 “Dr. Ibanez”, began Charles, “I...”

S2 “Just a minute, Charles”, interrupted Ibanez,

his eyes boring into Charles's face.

S1 “Dr. Ibanez”, Charles broke in. “I really want to say something”.

S2 “In a minute, Charles. Can you tell me your latest publications?” [7, p. 51].

The example illustrates the situation when the listener Dr. Ibanez makes an attempt to seize the communicative initiative and recontextualize the topic based on his context model. The verb *interrupt* serves as an indicator of redistribution of interlocutors' roles. The verbal markers of topic recontextualization (*Just a minute, In a minute. Can you tell me your latest publications*) are combined with non-verbal means (*tired irritation, eyed Charles across the expense of his desk, his eyes boring into Charles's face*).

3. Modification of the communicative status of the side-recipient: from a passive observer to an active participant.

The canonical structure of a communicative situation presupposes the obligatory presence of two communicative participants (the speaker and the listener). But there are communicative situations with the extended anthropological structure that are marked by the presence of the third participant – *a side-recipient*.

The sum of individual perspectives contributed by language users makes the *contextual potential* of linguistic interaction. The addition of a new perspective may extend the contextual potential of interaction [5, p. 51–52].

The side-recipient can perform the role of either a passive or an active participant of communication. In other words, at first he may just observe what is going on and contextualize the topic under discussion “silently” depending on his own context model. But in the course of verbal interaction he may also become an active participant and “verbalize” his own perspective of the topic. The dynamics of the side-recipient's communicative position is realized in the functional transformation of his status from a passive observer to an active participant (speaker3).

In this case our basic formula of topic recontextualization is as follows:

$$(3) R = \frac{T}{CMS1} \rightarrow \frac{T'}{CMS3},$$

where R – recontextualization, T – topic, CMS1 – context model of speaker1 and CMS3 – context model

of speaker3 (the former side-recipient).

The active position of the side-recipient consists in his verbal reaction to the topic being discussed. He demonstrates how adequately he perceived and interpreted the information obtained as a result of observing the communication between the speaker and the listener. The linguistic markers of modification of the communicative status of the side-recipient are represented by the following verbs: *to say, to tell, to ask, to explain, to interfere, to intrude, to break in, to butt in* etc.

Let us consider the following example:

S1 “*You to understand it Mr. Ablewhite, if you please*”.

S2 “*I’m also to take it as a matter of fact that the proposal to withdraw from the engagement came, in the first instance, from YOU?*”

S1 “*It came, in the first instance, from me. And it met, as I’ve told you, with your son’s concern and approval*” [...].

S2 “*My son is a mean-spirited hound! cried this furious old wordling*”.

S1 “*In justice to myself as his father – not in justice to HIM – I beg to ask you, Miss Verinder, what complaint you have to make of Mr. Godfrey Ablewhite?*”

S3 (side-recipient) *Here Mr. Bruff interfered. “You are not bound to answer this question”, he said to Rachel, touching her arm.*

S1 “*Don’t forget, sir*”, he said, “*that you are a self-invited guest here*” [6, p. 54].

The given dialogue describes the attempt of the side-recipient Mr. Bruff to intrude into the quarrel between Mr. Godfrey Ablewhite and Rachel. Thus he recontextualizes the topic being discussed by means of verbal (*You are not bound to answer this question*) and non-verbal markers (*touching her arm*) taking into consideration his own context model. The verb *interfere* serves as an indicator of the communicative activity of the side-recipient. But such self-willed intrusion of the side-recipient into the verbal interaction causes the speaker’s negative reaction *Don’t forget, sir, that you are a self-invited guest here*”.

Thus, we may conclude that redistribution of interlocutors’ roles serves as a significant factor of topic recontextualization in discourse. The basic cases of redistribution of roles comprise free-will transference

of the communicative initiative by the speaker to the listener, self-willed seizure of the communicative initiative by the listener and modification of the communicative status of the side-recipient (from a passive observer to an active participant). They functionally re-orient the process of topic contextualization and are expressed by the specific linguistic (verbal and non-verbal) markers in discourse.

The suggested study opens new prospects for future researches of other communicative factors of topic recontextualization, such as modification of temporal and spatial parameters or change of topical perspective, as well as linguistic markers of their expression in discourse.

LITERATURE

1. Морозова Е.И. Мировоззренческие параллели в трактовке терминов «дискурс», «контекст», «ситуация» / Е.И. Морозова // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2010. – № 897. – С. 99–105.
2. Bulatetska L. Topicality and Factors of its Communicative Intensity / L. Bulatetska // Науковий вісник ВДУ. – 1999. – № 3. – С. 82–84.
3. Dijk T.A. van. Discourse and Context: A Sociocognitive Approach / T.A. van Dijk. – New York : Cambridge University Press, 2008. – 266 p.
4. Duranti A. Rethinking Context: Language as an Interactive Phenomenon / A. Duranti, Ch. Goodwin. – Cambridge : Cambridge University Press, 1995. – 363 p.
5. Kopytko R. What is Wrong with Modern Accounts of Context in Linguistics? / Roman Kopytko // Vienna English Working Papers. – 2003. – № 12. – P. 45–60.

REFERENCES

- Bulatetska, L. (1999). Topicality and Factors of its Communicative Intensity. *Naukovyj visnyk VDU*, 3, 82–84.
- Dijk, T.A. van. (2008). *Discourse and Context: A Sociocognitive Approach*. New York: Cambridge University Press.
- Duranti, A., and Goodwin, Ch. (1995). *Rethinking Context: Language as an Interactive Phenomenon*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kopytko, R. (2003). What is Wrong with Modern Accounts of Context in Linguistics? *Vienna English Working Papers*, 12, 45–60
- Morozova, E.I. (2010). Mirovozzrencheskie paralleli v traktovke terminov «diskurs», «kontekst», «situacija» [Worldview parallels in the treatment of terms “discourse”, “context”, “situation”]. *Visnyk Kharkiv*

*nats. un-tu im. V.N. Karazina. – V.N. Karazin
National Univ. Messenger, 897, 99–105 (in Russian).*

Treasures of World Literature. Electronic Library (CD-ROM), 2002. 7. Cook R. Fever / R. Cook. – New York: New American Library, 1982. – 311 p. 8. Greeley A.M. Irish Love / A.M. Greeley. – New York: Tom Doherty Associates, 2002. – 356 p.

ILLUSTRATIVE SOURCES

6. Collins W. The Moonstone / Wilkie Collins //

УДК 811.112.2'42

КОМПЛІМЕНТ ЯК ГІБРИДНИЙ МОВЛЕННЄВИЙ АКТ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Я.Ю. Кулініч (Харків)

У статті розглядаються прагмадискурсивні характеристики англomовного компліменту як етикетно зумовленого засобу реалізації дискурсивного принципу ввічливості. Виявляються соціально-психологічні властивості компліменту, що утілює тактику ввічливості зближення; розкривається гібридна природа мовленнєвого акту компліменту, який поєднує емоційно-оцінну й метакомунікативну функцію стимулювання вербальної інтеракції та інтегрує прагматичні якості різних типів мовленнєвих актів – експресива і фатичного метакомунікатива.

Ключові слова: експресив, комплімент, лінгвістична ввічливість, мовленнєвий акт, стратегія зближення, фатичний метакомунікатив.

Кулініч Я.Ю. *Комплимент как гибридный речевой акт в англоязычном дискурсе.* В статье рассматриваются прагмадискурсивные характеристики англоязычного комплимента как этикетно обусловленного средства реализации дискурсивного принципа вежливости. Выявляются социально-психологические свойства комплимента, воплощающего тактику вежливости сближения; раскрывается гибридная природа речевого акта комплимента, объединяющего эмоционально-оценочную и метакоммуникативную функцию стимулирования вербальной интеракции и интегрирующего прагматические свойства разных типов речевых актов – экспрессива и фатического метакоммуникатива.

Ключевые слова: комплимент, лингвистическая вежливость, речевой акт, стратегия сближения, фатический метакоммуникатив, экспрессив.

Kulinich Y.Y. *Compliment as a hybrid speech act in the English-language discourse.* This article addresses the issue of pragmatic and discursive characteristics of an English compliment as etiquette conditioned means of implementing the politeness principle in discourse. The paper focuses on social and psychological characteristics of the compliment as a positive politeness strategy and reveals the hybrid nature of the compliment viewed as a speech act which unites emotional- evaluative and metacommunicative functions in verbal interaction and integrates pragmatic features of expressive and phatic metacommunicative speech acts.

Key words: compliment, the expressive, linguistic politeness, phatic metacommunicative speech act, positive politeness.

Процес спілкування, здійснюваний у межах глобальної стратегії кооперації, неможливо уявити без дотримання правил мовленнєвого етикету та дискурсивного принципу ввічливості. Комплімент слугує важливим засобом утілення як норм етикету, так і стратегії ввічливості зближення. Разом із застосуванням новітнього когнітивно-дискурсивного підходу до вивчення цього широко вживаного мовленнєвого феномену сказане зумовлює актуальність і нагальну необхідність встановлення прагматичних (мовленнєвоактових) і дискурсивних

(стратегічних, тактичних) характеристик англomовного компліменту.

Об'єктом нашого дослідження виступає комплімент як невід'ємний компонент англomовного етикету.

Предметом цієї розвідки є лінгвопрагматичні і дискурсивні характеристики компліменту як гібридного мовленнєвого акту.

Метою дослідження є розкриття гібридної природи компліменту як засобу мовного втілення комунікативної стратегії ввічливості. Для досягнен-

ня цієї мети у статті розглядається доробок вчених з проблем компліменту; уточнюється розуміння стратегії ввічливості відповідно до цілі роботи; наводиться визначення мовленнєвих актів (далі МА) експресивів і фатичних метакомунікативів та доводиться гіпотеза про гібридність МА компліменту. Розгляд цієї проблематики проводиться на матеріалі 920 фрагментів, що містять МА комплімент, вилучених із сучасного англомовного художнього дискурсу [24–29].

Окремі аспекти компліменту неодноразово ставали предметом вивчення вітчизняних та зарубіжних мовознавців: встановлено структурно-семантичні особливості компліменту як виду іллокутивних актів та функціонування компліменту як соціальної стратегії (Н. Вулфсон, Дж. Мейнз); реакція на комплімент (А. Померанц, Р.К. Герберт, Б. Левандовська-Томашик); лексико-граматичні моделі різних типів компліменту як оцінного висловлювання (Л.О. Кокойло). Комплімент вивчено на мікропрагматичному рівні [6]; він розглядався як вид мовленнєвого вчинку, що складається з трьох категорій: мовленнєвої дії, соціально-психічної взаємодії та способу мовної реалізації мовленнєвої дії. В свою чергу, мовленнєва дія являє собою синтез іллокутивного акту, перлокутивного акту та соціальної дії, де іллокутивний акт розуміють як вираження повністю відкритих намірів мовця, що має розпізнати адресат, перлокутивний акт направлений на заплановану зміну психічного стану адресата, а соціальна дія визначається як цілеспрямований процес управління поведінкою адресата [там само].

Іллокутивні цілі компліменту мають на меті виразити такі аспекти: інтенційний стан мовця; намір/прагнення мовця доставити задоволення адресату; позитивне ставлення мовця до адресата. За способом реалізації іллокутивні акти компліменту поділяються на прямі та непрямі, щирі та нещирі. Комплімент як перлокутивний акт націлений на те, щоб зробити приємне адресату, привернути його увагу, викликати у нього позитивну реакцію; комплімент може бути успішним або неуспішним, навмисним чи ненавмисним [6].

Компліменти як соціальні дії поділяються В. Міщенко на два класи: етикетні та інструментальні [6]. Дослідниця також порівнює етнокультурні особ-

ливості компліменту як одиниці мовленнєвої поведінки представників британської, американської та російської культур. Усе сказане свідчить про те, що попри широке коло окреслених питань залишаються невирішеними проблеми прагматичної природи компліменту та його функціонування для реалізації стратегії ввічливості. Комплімент як вид мовленнєвих вчинків у мовленнєвій поведінці англомовних комунікантів є інструментальною несамостійною соціальною дією, реалізованою іллокутивним актом експресивом. Його несамостійність розуміється як входження компліменту до мовленнєвого ходу, що містить, крім іллокутивного акту компліменту, іллокутивні акти інших типів [там само].

Основоположною для запровадженого у цій статті розуміння компліменту як складника комунікативної поведінки співрозмовників у процесі спілкування є теорія лінгвістичної ввічливості П. Браун та С. Левінсона [15], методологічним підґрунтям якої є концепція американського соціолога Е. Гоффмана про ввічливість як «збереження обличчя» [16]. Гоффманівське розуміння поняття «обличчя» як «позитивної соціальної цінності, яку людина результативно стверджує для себе завдяки позиції, яку вона з точки зору інших посіла під час певного моменту спілкування, <...> – образ себе, який поділяють інші (an image that others may share)» [16, с. 5]. Е. Гоффман виокремлює два види «роботи з обличчям» у спілкуванні: процес уникнення потенційних актів, що загрожують «обличчю» (the avoidance process to prevent *face threatening acts*) і процес корекції (the corrective process) (переклад мій – Я.К.) [16, с. 15].

П. Браун та С. Левінсон, виходячи з концепції Е. Гоффмана, визначають «обличчя» дещо по-іншому, розуміючи його як своєрідний соціальний імідж, у збереженні якого зацікавлений кожен член суспільства [15, с. 61] та який складається з двох інгерентних аспектів – «позитивного» обличчя (прагнення до схвалення, the want of every member that his wants be desirable to at least some others) та «негативного обличчя» (потреба до свободи дій, the want to have his freedom of action unhindered) (переклад мій – Я.К.) [15, с. 62]. Е. Гоффман звертає увагу на соціальну сторону обличчя, в той час як П. Браун та С. Левінсон акцентують увагу на

когнітивному аспекті соціальних облич комунікантів [4]. На думку М. Лохер та Р. Вотса, «обличчя» є синтезом обох підходів, а «конструювання» комунікантами власних «я» залежить від процесу їх взаємодії один з одним [20, с. 96].

Позначені П. Браун та С. Левінсоном такі типи ввічливості як «позитивна» (positive politeness) та «негативна» (negative politeness) [15], що відображають протилежні інтенції, які реалізують комуніканти у процесі спілкування, у слов'янській лінгвістиці потрактовуються як «зближення та дистанціювання» [10]. Так, стратегії зближення («позитивної» ввічливості – approach-based politeness) спрямовані на зменшення загрози «позитивному обличчю» адресата, а стратегії дистанціювання («негативної» ввічливості – avoidance-based politeness) направлені на зменшення загрози «негативному обличчю» адресата [15]. Слідом за Т.В. Ларіною, ввічливість розуміємо як «універсальну комунікативну категорію, що є складною системою національно-специфічних стратегій, які спрямовані на гармонійне, неконфліктне спілкування та відповідають очікуванням партнера» [3, с. 169].

П. Браун та С. Левінсон виділяють п'ятнадцять окремих тактик реалізації стратегій зближення [15, с. 102], і однією з цих тактик є комплімент [18]. Сутність компліменту полягає в тому, що високо оцінюючи все, що пов'язане зі співрозмовником, мовець має на меті зробити йому приємно; проте потреба у цьому мовленнєвому акті відрізняється у різних культурах. Роблячи комплімент, мовець дарує співрозмовнику своєрідний «комунікативний подарунок», а основним прагматичним значенням компліменту є таке: «я хочу, щоб тобі було приємно» [3, с. 362]. П. Браун та С. Левінсон наголошують на тому, що комплімент є «зобов'язуючим» МА із вбудованою прескриптивністю, він зобов'язує адресата прийняти правила гри мовця; автори розглядають комплімент як поведінковий МА, що обмежує свободу людини, адже ігнорування компліменту є ознакою неввічливості.

Ввічливість зближення представлена у низці комунікативних тактик, що, в свою чергу, реалізуються різними типами МА. У класичному трактуванні МА визначається як «акт мовлення, що полягає у виголошенні мовцем речення у ситуації безпосереднього спілкування зі слухачем» [2,

с. 11]. У сучасній когнітивно-комунікативній парадигмі МА як об'єкт теорії мовленнєвих актів досліджується як двосторонній процес, що залучає і мовця, і адресата. Слідом за І.С. Шевченко, ми розуміємо МА як «мовленнєву взаємодію мовця і слухача для досягнення певних перлокутивних цілей мовця шляхом конструювання ними дискурсивного значення у ході спілкування» [14, с. 117]. Відповідно, МА складається з «іллокутивного, денотативного, локутивного, інтенційного, ситуативного, контекстуального, метакомунікативного аспектів» [13]. Наші дані про комплімент дозволяють сформулювати гіпотезу про те, що комплімент – це гібридний МА, який поєднує дискурсивні якості експресива і фатичного метакомунікатива.

Пропоноване тлумачення компліменту виходить із застосування класифікації МА за Дж. Сьорлем, який виділяє п'ять базових типів МА: репрезентативи (асертиви), директиви, комісиви, експресиви та декларативи [22]. Згідно цієї класифікації, стратегії ввічливості зближення, так звані «соціальні прискорювачі» [3, с. 309], що спрямовані на зближення співрозмовників та демонстрацію взаємної симпатії (привітання, подяка, оцінка, комплімент), реалізуються в експресивах – мовленнєвих актах, «у яких мовець висловлює свої почуття та ставлення до того, що відбувається» [22]. Метою експресива є «вираження мовцем психологічної установки відносно стану речей, визначеного пропозиційним змістом» [23]. Дж. Сьорль наводить мовленнєвоактові дієслова, що слугують індикаторами МА експресивів: *apologize, thank, condole, congratulate, complain, lament, protest, deplore, boast, compliment, praise, welcome and greet* [23, с. 211]. Відповідно до цього переліку, компліменти є класичними МА-експресивами, що реалізовані у прямий спосіб (1,2) або імпліцитно (3):

У прикладі (1) Ханс оцінює винятковість та привабливість Аннет з ціллю принести їй задоволення, змінити її емоційний стан та намагаючись завдяки компліментарним діям на її адресу вплинути на її ставлення до себе:

(1) *It's not only that I love you, I admire you. I admire your distinction and your grace (Maugham "65 Short stories")*.

У прикладі (2) експресив має на меті виразити емоції: захоплення, радість, повідомити співрозмов-

нику про почуття чи «завуалювати» почуття:

(2) *I cannot even talk about you to anybody because I don't want any more people to know how wonderful you are* (Fitzgerald).

Емоційна оцінка, вербалізована у непрямий спосіб, робить МА комплімент імпліцитним:

(3) *If I were married to you, I'd keep you locked up* (Cooper).

Таке висловлювання імплікує оцінне судження: *You are very pretty*.

Як видно з прикладів (1), (2), (3), індикатори компліменту відсутні у відповідних тактиках. Вербалізація тактики у прямий спосіб дієсловом могла б звести нанівець його перлокутивний ефект на слухача. Фактично, це було б «іллокутивним самогубством» [22].

Таким чином, з одного боку, психолого-емоційна функція компліменту полягає у створенні атмосфери взаємної участі та довіри, де кожен з партнерів впевнений у протекції іншого. Комплімент слугує засобом вираження позитивної оцінки адресата або третьої особи мовцем. Адресат компліменту переживає позитивні емоції, оскільки його успіх, зовнішні якості, особистість визнаються мовцем, що сприяє встановленню соціальної взаємодії між комунікантами. Фактично, комплімент – це «позитивний афективний» МА [17, с. 459], що робиться в інтересах співрозмовника, свідчить про його приналежність до системи цінностей суб'єкта та сприяє розвитку стосунків між комунікантами [12].

З іншого боку, компліменти створюють соціальний зв'язок там, де є необхідність побудувати комунікативні відносини або підтримати ті, що вже існують. Роблячи комплімент, мовець повідомляє адресату про те, що він зацікавлений у добрих стосунках з останнім. Тож, «змазування соціального механізму» спілкування є найочевиднішою функцією компліменту. Тим самим, МА комплімент реалізує фатичну функцію мовлення.

За Б. Малиновським, фатична комунікація (phatic communion) має властивості соціального впливу та означає прагнення людей до спілкування (socialize), до створення дружніх зв'язків, при цьому не маючи на меті передачу інформативних повідомлень [21]. Мовленнєві засоби фатичної комунікації, як правило, стереотипні і визначаються соціально-етичними нормами мовного суспільства [5].

МА – фатичний метакомунікатив розуміють як МА, що слугує для передачі не суттєво важливої і нової інформації, а для стимулювання спілкування на стадіях контактовстановлення, пролонгації та розмикання мовленнєвого контакту [5].

Комплімент – це соціально та ситуативно зумовлений МА, що сприяє здійсненню стратегічного замислу адресанта, успішність якого визначається безпосередньою реакцією на нього, а його функціонування та мовна реалізація у тій чи іншій комунікативній ситуації залежать від соціальних, гендерних, інтенціональних та національно-культурних характеристик комунікантів [1]. Не випадково комплімент розуміють як «соціатив» – МА вираження визнання мовцем слухача як члена однієї з мовцем соціальної групи у певних стандартних ситуаціях (привітання, вибачення, поздоровлення, подяка), або «інфлуктив» – МА вираження емотивно-оцінного ставлення та емоційного впливу, до яких мовець звертається як до санкцій, що регулюють виконання слухачем своїх соціальних та міжособистісних ролей (комплімент, схвалення, образа, осудження) [12].

Тож, у стандартних ситуаціях комплімент виступає як ритуалізована мовленнєва дія, етикетно зумовлений фатичний МА із стандартною очікуваною реакцією:

(4) *«That's a beautiful dress», Pamela said to end the conversation pleasantly. «Is it new?»*

«Thank you, dear», Mrs Nudd said. «Yes, it's new».

«It's a beautiful color», Pamela said... (Cheever).

У цьому прикладі комплімент функціонує на стадії розмикання контакту, тобто є фатичною мовленнєвою дією (див. Дж. Холмс [18]). Шляхом використання фатичного метакомунікатива у мовленнєвих тактиках розмикання мовленнєвого контакту адресант націлює адресата на сприйняття повідомлення у бажаному ключі [8]. Комплімент як фатичний МА входить до так званої зони «комунікативних погладжуваль», що налаштовують співрозмовника на подальше спілкування. У початковій фазі спілкування він виконує контактовстановлювальну функцію [7], знижує соціальну напругу та створює передумови для подальшої приємної комунікації [12].

Таким чином, гібридна природа МА компліменту проявляється у його здатності виконувати вод-

ночас кілька функцій, серед яких:

- принести задоволення співрозмовнику, виразити емоції та оцінки мовця [9]:

У наведеному нижче прикладі Гілберт захоплюється тим, як його дружина виглядає з новим моноклем: він плескає в долоні, розцілює її та говорить їй комплімент:

(5) *When they went to an optician and, suited with the right size, she placed an eyeglass jauntily in her eye Gilbert clapped his hands. There and then, before the astonished shopman, he kissed her on both cheeks.*

'You look wonderful,' he cried. (Maugham)

- стимулювати бажану поведінку співрозмовника, зняти напругу, маніпулювати співрозмовником та його поведінкою: ввійти в довіру до співрозмовника, заставити співрозмовника «перейти на бік» мовця (фатика):

(6) *«Who do you think I am? The Albert Memorial?» – «Not with those eyes!», I said, and I looked into their speckled depths. (Murdoch)*

Водночас комплімент здатен виконувати супутні функції, що слугують глобальній інтенції стимулювати спілкування, як от:

- прагнення підвищити свій статус у очах співрозмовника:

(7) *No one thought very much of Rosy till I saw her like the sun shining silver. It wasn't till I painted it that everyone knew that her hair was the most lovely thing in the world.*

(Maugham "Cakes and ale")

Сказане дозволяє дійти висновку про те, що англомовний комплімент є гібридним МА, що синтезує властивості експресива та фатичного метакommунікатива, оскільки, з одного боку, його інтенцією є щире прагнення мовця виразити свій психологічний стан, надати позитивну, здебільш гіперболізовану оцінку, що експліцитно чи імпліцитно виражена в пропозиційному змісті висловлювання, та комплекс емоцій, що її супроводжує; а з іншого – намір сприяти встановленню, подовженню, розмиканню мовленнєвого контакту. Метою компліменту є бажання мовця принести задоволення адресату, змінити його емоційний стан і ціннісні уявлення, та водночас здійснити організацію та регулювання мовної взаємодії. В останній функції комплімент слугує операційним засобом ведення

спілкування. Також комплімент здатен виступати діючим засобом маніпуляції у разі, якщо мовцеві вдається схилити адресата до певних дій завдяки компліментарним діям на його адресу.

Перспективою дослідження є вивчення діахронічної та етнокультурної специфіки компліменту, особливо щодо виявлення міжкультурних розбіжностей за такими параметрами як стать, вік комунікантів, їх гендерні, міжособистісні й конвенціональні ролі в британському і американському дискурсах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колегаева А.В. Специфика интерактивного единства «Комплимент-реакция» в английском языке (на материале художественных произведений и кинофильмов) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / А.В. Колегаева. – Иркутск, 2004. – 19 с.
2. Кобозева И.М. Теория речевых актов как один из вариантов теории речевой деятельности / И.М. Кобозева // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 7–21.
3. Ларина Т.В. Категория вежливости и стиль коммуникации : Составление английских и русских лингвокультурных традиций / Т.В. Ларина. – М. : Языки славянских культур, 2009. – 512 с.
4. Леонтьев В.В. Взгляд на комплименты в рамках дискурсивного подхода в изучении лингвистической вежливости (на материале английского языка) / В.В. Леонтьев // Коммуникация. Мышление. Личность: Материалы междунар. науч. конф., посвященной памяти проф. И.Н. Горелова и К.Ф. Седова (12-14 октября, 2012 г.). – Саратов : Наука, 2002. – С. 402–416.
5. Матюхина Ю.В. Развитие системы фатической метакommунікації в английском дискурсе XVI – XX вв. : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Матюхина Юлия Владимировна. – Харьков, 2004. – 226 с.
6. Міщенко В.Я. Комплімент в мовленнєвій поведінці представників англомовних (британської та американської) культур : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Я.В. Міщенко. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2000. – 18 с.
7. Мудрова Е.В. Комплимент как первичный речевой жанр : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Е.В. Мудрова. – Таганрог, 2007. – 25 с.
8. Почепцов Г.Г. Фатическая метакommунікація / Г.Г. Почепцов // Семантика и прагматика синтаксических единств. – Калинин : Изд-во Калинин.

гос. ун-та, 1981. – С. 52–59. 9. Сальникова И.В. Комплимент в британской и американской лингвокультурах: коммуникативные, лингвопрагматические и лингвокультурологические аспекты: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / И.В. Сальникова. – Воронеж, 2006. – 20 с. 10. Стернин И.А. Введение в речевое воздействие / Стернин И.А. – Воронеж: Полиграф, 2001. – 252 с. 11. Сусов И.П. Лингвистическая прагматика / И.П. Сусов. – Винница: Нова книга, 2009. – 272 с. 12. Трофимова Н.А. Экспрессивные речевые акты в диалогическом дискурсе. Семантический, прагматический, грамматический анализ: [монография] / Н.А. Трофимова. – СПб.: Изд-во ВВМ, 2008. – 376 с. 13. Шевченко И.С. Историческая динамика прагматики предложения: английское вопросительное предложение XVI–XX вв.: [монография] / И.С. Шевченко. – Харьков: Константа, 1998. – 168 с. 14. Шевченко И.С. Мовленнєвий акт і дискурс в когнітивно-прагматичному та історичному ракурсі / І.С. Шевченко // Переклад у наукових дослідженнях представників Харківської школи: кол. монографія. – Вінниця: Нова книга, 2013. – С. 117–134. 15. Brown P. Politeness: Some Universals in Language Usage / P. Brown, S. Levinson. – Cambridge: CUP, 1987. – 345 p. 16. Goffman E. Interaction Ritual / E. Goffman. – NY: Anchor Books, 1967. – 270 p. 17. Holmes J. Compliments and Compliment Responses in New Zealand English / J. Holmes // *Anthropological Linguistics*. – 1987. – V 28. – P. 458–508. 18. Holmes J. Paying compliments: A sex-preferential Positive Politeness strategy / J. Holmes // *Journal of pragmatics*. – 1988. – V 12. – P. 185–205. 19. Leech G. Principles of Pragmatics / G. Leech. – London, NY: Routledge, 1983. – 250 p. 20. Locher M.A. Relational work and impoliteness: Negotiating norms of linguistic behaviour / M.A. Locher, R.J. Watts // *Impoliteness in language: studies on its interplay with power in theory and practice*. – Berlin: Mouton de Gruyter, 2008. – P. 77–99. 21. Malinovski B. The problem of meaning in primitive languages / B. Malinovski // *The Meaning of Meaning*. – London: Routledge, 1923. – P. 146–152. 22. Searle J.R. The classification of illocutionary acts / J.R. Searle // *Language in society*. – 1976. – №5(1). – P. 1–23. 23. Searle J.R. Foundations of Illocutionary Logic / J.R. Searle, D. Vanderveken. – Cambridge: Cambridge University Press, 1985. – 230 p.

REFERENCES

- Brown, P., and Levinson, S. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Use*. New York: CUP
- Goffman, E. (1967). *Interaction Ritual*. Cambridge: Anchor Books
- Holmes, J. (1987). Compliments and Compliment Responses in New Zealand English. *Anthropological Linguistics*, 28, 458–508.
- Holmes, J. (1988). Paying compliments: A sex-preferential Positive Politeness strategy. *Journal of pragmatics*, 12, 185–205.
- Kobozeva, I.M. (1986). Teorija rechevyh aktov kak odin iz variantov teorii rechevoj dejatel'nosti [The theory of speech acts as one of the variants of speech activity theory]. *Novoe v zarubezhnoj lingvistike – New in foreign linguistics*, 17, 7–21 (in Russian)
- Kolegaeva, A.V. (2004). *Specifika interaktivnogo edinstva “Kompliment-reakcija” v anglijskom jazyke (Na materiale hudozhestvennyh proizvedenij i kinofil'mov)*. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Specifics of “Compliment-reaction” interactive unity in the English language (in literary discourse and movies)]. *Cand. philol. sci. diss. synopsis*. Irkutsk (in Russian)
- Larina, T.V. (2009). *Kategorija vezhlivosti i stil' kommunikacii: Sopostavlenie anglijskikh i russkikh lingvokul'turnyh tradicij [Politeness category and communication style: A comparison of British and Russian linguocultural traditions]*. M.: Jazyki slavjanskikh kul'tur
- Leech, G. (1983). *Principles of Pragmatics*. London, NY: Routledge
- Leont'ev, V.V. (2002). Vzgljad na komplimenty v ramkah diskursivnogo podhoda v izuchenii lingvisticheskoj vezhlivosti (na materiale anglijskogo jazyka) [An outlook on compliments within the discursive approach to the study of linguistic politeness (in the English language discourse)]. *Kommunikacija. Myshlenie. Lichnost': Mater. mezhdunar. nauch. konf-cii, 12-14 October 2002 Saratov. [Materials of International conference “Communication. Mentality. Personality”]*. Saratov, 402–416
- Locher, M.A., and Watts, R.J. (2008). Relational work and impoliteness: Negotiating norms of linguistic behaviour. *Impoliteness in language: studies on its interplay with power in theory and practice*. Berlin: de Gruyter, 77–99.

- Malinovski, B. (1923). The problem of meaning in primitive languages. *The meaning of meaning*. London: Routledge, 146–152
- Matjuhina, J.V. (2004). *Razvitie sistemy faticheskoy metakommunikacii v anglijskom diskurse XVI – XX vv. Dis. kand. filol. nauk [The Development of the phatic communication system in the English discourse of the 16th – 20th centuries. PhD philol. sci. diss.]*. Kharkov. 226 p. (in Russian)
- Mishhenko, V.Y. (2000). *Kompliment v movlennyevij povedinci predstavnykh angloamerykanskoj ta amerykanskoj kul'tur. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Compliment in the speech behaviour of British and American speakers of English. Cand. philol. sci. diss. abstract]*. Charkiv (in Ukrainian)
- Mudrova, E.V. (2007). *Kompliment kak pervichnyj rechevoj zhanr. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Compliment as a primary speech genre. Cand. philol. sci. diss. abstract]*. Taganrog (in Russian)
- Pohepcov, G.G. (1981). *Faticheskaja metakommunikacija [Phatic metacommunication]. Semantika i pragmatika sintaksicheskikh edinstv – Semantics and pragmatics of syntactic unities, 52–59 (in Russian)*
- Sal'nikova, I.V. (2006). *Kompliment v britanskoj i amerikanskoj lingvokul'turah: kommunikativnye, lingvopragmaticheskie i lingvokul'turologicheskie aspekty. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Compliment in British and American linguocultures: communicative, linguopragmatic and linguocultural aspects. Cand. philol. sci. diss. abstract]*. Voronezh (in Russian)
- Searle, J.R. (1976). The classification of illocutionary acts. *Language in society, 5(1)*, 1-23.
- Searle, J.R., and Vanderveken, D. (1985) *Foundations of Illocutionary Logic*. Cambridge: Cambridge University Press
- Shevchenko, I.S. (1998). *Istoricheskaja dinamika pragmatiki predlozhenija: anglijskoe voprositel'noe predlozhenie XVI-XX vv. [Historical dynamics of pragmatic sentences: English interrogative sentence of the 16th – 20th centuries]*. Har'kov: Konstanta Publ.
- Shevchenko, I.S. (2013). *Movlennyevyj akt i dyskurs v kognityvno-pragmatychnomu ta istorychnomu rakursi [Speech act and discourse in cognitive/pragmatic and historical perspective]. Pereklad u naukovyx doslidzhennyx predstavnykh Xarkivskoyi shkoly: kol. monografiya. – Translation in research studies of Kharkiv linguistic school: collected works*. Vinnycya: Nova Knyga Publ.
- Sternin, I.A. (2001). *Vvedenie v rechevoe vozdejstvie [Introduction to speech influence]*. Voronezh: Poligraf
- Susov, I.P. (2009). *Lingvisticheskaja pragmatika [Linguistic pragmatics]*. Vinnitsa: Nova Knyga.
- Trofimova, N.A. (2008). *Jekspressivnye rechevye akty v dialogicheskom diskurse. Semanticheskij, pragmaticheskij, grammaticheskij analiz [Expressive speech acts in a dialogic discourse. Semantic, pragmatic, grammatical analysis]*. SPb.: BBM Publ.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

24. Cheever J. Collected Stories / J. Cheever [Electronic Source] – Access: <http://www.ebookcore.com/ebook/john-cheever-collected-stories-and-other-writings-library-of-america-no-188-7419-pdf.html>
25. Cooper J. Forsaking all others / J. Cooper [Electronic Source] – Access: <https://books.google.com.ua/books?id=SjrxGAKaCgUC&p>
26. Fitzgerald F.S. Tender is The Night / F.S. Fitzgerald [Electronic Source] – Access: <http://gutenberg.net.au/ebooks03/0301261h.html>
27. Maugham W.S. 65 Short Stories / W.S. Maugham [Electronic Source] – Access: http://englishclasses.com.ua/wp-content/uploads/2009/12/wsamaugham-sixty-five-short-stories_0905712692.pdf
28. Maugham W.S. Cakes And Ale / W.S. Maugham [Electronic Source] – Access: <http://www.twirpx.com/file/933657/>
29. Murdoch I. Under The Net / I. Murdoch [Electronic Source] – Access: <https://www.scribd.com/book/190984906/Under-the-Net>

ВЕРБАЛЬНІ ТА НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ НЕПРЯМОЇ РЕСПОНСИВНОЇ РЕАКЦІЇ АДРЕСАТА В АНГЛОМОВНОМУ ПОБУТОВОМУ ДИСКУРСІ

С.Є. Устименко (Харків)

Стаття присвячена дослідженню вербальних та невербальних засобів актуалізації непрямой респонсивної реакції адресата в англomовному побутовому дискурсі. Виявлено, що порушення прагматичної кореляції «питання – пряма відповідь», а саме відсутність репліки-реакції з прямою відповіддю на квеситивний мовленнєвий акт адресанта, актуалізується у структурі діалогічного дискурсу шляхом мікро- та макровзаємодії вербальних і невербальних компонентів комунікації. Установлено, що мікровзаємодія невербальних компонентів комунікації з вербальною складовою у респонсивній репліці адресата при униканні прямої відповіді відбувається за принципом координації, субординації та ідентифікації. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації на макрорівні демонструє здатність непрямой невербальної реакції адресата на репліку-стимул адресанта повністю замінювати пряму вербальну відповідь адресата. У роботі висвітлюються комунікативно-прагматичні інтенції адресата при наданні непрямой відповіді в побутовому дискурсі. Стаття віддзеркалює важливість дискурсивної компетенції мовної особистості при виборі вербального або невербального оформлення респонсивної реакції відповідно до комунікативного наміру в межах певної комунікативної ситуації. Стаття демонструє важливість належної інтерпретації невербальних засобів комунікації, що сприяє ефективності процесу спілкування та вирішує проблему мовної економії.

Ключові слова: адресат, дискурсивна компетенція, макровзаємодія, мікровзаємодія, невербальні компоненти комунікації, пряма відповідь, побутовий дискурс.

Устименко С.Е. Вербальные и невербальные способы актуализации непрямой респонсивной реакции адресата в англоязычном бытовом дискурсе. Стаття посвящена исследованию вербальных и невербальных способов актуализации непрямой респонсивной реакции адресата в англоязычном бытовом дискурсе. Вывявлено, что нарушение прагматической корреляции «вопрос – прямой ответ», а именно отсутствие реплики-реакции с прямым ответом на квеситивный речевой акт адресанта, актуализируется в структуре диалогического дискурса путём микро- и макровзаимодействия вербальных и невербальных компонентов коммуникации. Установлено, что микровзаимодействие невербальных компонентов коммуникации с вербальной составляющей в респонсивной реплике адресата при избежании прямого ответа происходит на основе принципа координации, субординации и идентификации. Взаимодействие вербальных и невербальных компонентов коммуникации на макроуровне демонстрирует способность непрямой респонсивной реакции на реплику-стимул адресанта полностью заменять прямой вербальный ответ адресата. В работе освещаются коммуникативно-прагматические интенции адресата при предоставлении непрямой ответа в бытовом дискурсе. Стаття отражает важность дискурсивной компетенции языковой личности при выборе вербального или невербального оформления респонсивной реакции в соответствии с коммуникативным намерением в пределах конкретной коммуникативной ситуации. Стаття демонстрирует важность надлежащей интерпретации невербальных средств коммуникации, что способствует эффективности процесса общения и решает проблему речевой экономии.

Ключевые слова: адресат, дискурсивная компетенция, макровзаимодействие, микровзаимодействие, невербальные компоненты коммуникации, непрямой ответ, бытовой дискурс.

S.Y. Ustymenko. Verbal and Non-verbal Means of Actualization of an Addressee's Indirect Responsive Reaction in the English Everyday Discourse. The article deals with the study of verbal and non-verbal means of actualization of an addressee's indirect responsive reaction in the English every day discourse. The paper finds out that the violation of the "question – direct answer" correlation that is the absence of the reactive utterance with

a direct answer to a quesitive speech act, is actualized in the structure of the dialogical discourse by the interaction of verbal and non-verbal means of communication at the micro- and macrolevels. The microinteraction of verbal and non-verbal communicative components in the addressee's responsive reaction while avoiding a direct answer is realized on the principle of coordination, subordination and identification. The interaction of verbal and non-verbal means of communication at the macrolevel demonstrates the ability of the addressee's indirect non-verbal reaction to the addresser's utterance-stimulus to fully replace the addressee's direct verbal answer. The paper investigates the addressee's communicative and pragmatic intentions while providing an indirect answer in the everyday discourse. The article reflects the importance of a language personality's discursive competence while choosing a verbal or non-verbal design of a responsive reaction according to a communicative intention within a certain communicative situation. The article demonstrates the importance of proper non-verbal means of communication interpretation which promotes the efficiency of the communication process and solves the problem of linguistic economy.

Key words: addressee, discursive competence, everyday discourse, indirect answer, macrointeraction, microinteraction, non-verbal means of communication.

Дослідження функціонування мовних одиниць у їх взаємодії з різними кодовими системами з метою ефективної передачі інформації, здійснення впливу та порозуміння комунікативних партнерів перебувають у дослідницькому полі сучасної антропологічної лінгвістики. Комунікативно-дискурсивна парадигма у лінгвістиці висвітлює аспект відношення знаків до їх користувачів, породження тексту адресантом та сприйняття його адресатом, що підвищує інтерес до мовної особистості, «яка стоїть за текстом» [4; 10, с. 15; 15] та проливає світло на центральне питання сучасної лінгвістики – проблему ефективності мовного спілкування у різних типах дискурсу. Дискурсивна діалогічна взаємодія охоплює різні аспекти соціальної життєдіяльності людини, відображеної в її комунікативній діяльності, типологію якої визначають різні чинники [27; 30; 31]. Основоположним інтегрованим чинником слід назвати тип дискурсу, що корелює з типом соціальної сфери: формальний та неформальний [22], персональний (особистісно-орієнтований) і інституціональний (статусно-орієнтований) [9]. У першому випадку комунікант виступає як особистість у всьому багатстві свого внутрішнього світу, в другому випадку – як представник певного соціального інституту [9].

Діалогічне спілкування, яке відбувається в побутовій сфері, дає підстави характеризувати його як неформальне, метою якого є вирішення питань повсякденного життя мовців [21]. Характерними особливостями цього типу дискурсу є високий ступінь спонтанності організації спілкування, ситуативна залежність, суб'єктивність у вирішенні побутових проблем і, як результат, порушення логіки,

вільне оперування структурним, лексико-граматичними та стилістичними засобами оформлення висловлень та висока концентрація невербальних компонентів комунікації (далі – НКК) у мовленні [20, с. 96].

Ключовим різновидом комунікативно-мовленнєвої діяльності, що лежить у основі розвитку людства, виступає питально-респонсивна діалогічна єдність, що є базисною структурою інтеракції між комунікантами [1; 5; 26, с. 7; 28; 32]. Кожна людина на підсвідомому рівні моделює абсолютну діалогічну ситуацію, побудовану за схемою «запитання – відповідь». Комунікативні інтенції запитання, що передають за допомогою питальних висловлень багатовекторний когнітивний процес-пошук, спрямовані на з'ясування певної інформації. У мовленнєвому спілкуванні будь-яке висловлення сприймається не саме по собі, а як репліка, що є вмонтованою у прагматичний комплекс [2, с. 360]. Одним із основних завдань прагматичного аналізу діалогічного дискурсу є виявлення можливих послідовностей реплік його учасників, які розглядаються як інтеракціональні ходи партнерів у процесі спілкування з урахуванням центрального в структурації поняття ініціативності-реактивності [13; 16; 24]. Саме зв'язок окремих ходів комунікантів у дискурсивному обміні і взаємозалежність цих ходів (у тематичному, інтенціональному, синтаксико-семантичному й інших аспектах) забезпечує процес мовленнєвої інтеракції у діалогічному дискурсі [25]. Таким чином, з погляду комунікативно-діяльнісного підходу до дослідження мовлення, заповнення інформаційної лакуни адресанта відбувається за рахунок отримання очікуваної відповіді від адресата.

Однак, у ході питально-респонсивного обміну адресат може порушити когерентну послідовність семантично та прагматично релевантних висловлень діалогічної єдності «запитання – пряма відповідь» у тому чи іншому типі дискурсу, реалізуючи власні комунікативні інтенції за рахунок вербальних компонентів комунікації (далі – ВКК) та НКК та спричиняючи виникнення нестандартних комунікативних ситуацій. Саме тому, актуальність дослідження визначається спрямованістю сучасних лінгвістичних розвідок на вивчення мовної особистості адресата як суб'єкта певного типу дискурсу, його компетенції в конкретній комунікативній ситуації та на виявлення специфіки впливу особистісно-орієнтованих характеристик комунікантів на процес міжособистісної інтеракції.

Об'єкт дослідження становлять вербальні та невербальні засоби актуалізації непрямой респонсивної реакції адресата в англomовному побутовому дискурсі. Предметом дослідження виступають особливості адресантно-адресатної взаємодії з порушенням кореляції «запитання – пряма відповідь», а саме непрямі респонсивні реакції адресата на запит адресанта, на матеріалі сучасної англomовної художньої літератури та кіноскриптів англomовних фільмів.

Отже, метою дослідження є прагмалінгвістичний аналіз вербальних та невербальних засобів актуалізації непрямой респонсивної реакції адресата на квеситивний мовленнєвий акт в англomовному побутовому дискурсі, що допомагає розкрити комунікативні наміри адресата та описати специфіку порушення їм кореляції «запитання – пряма відповідь».

Здатність людини як мовної особистості керувати ВКК і НКК і пропускати їх крізь ситуативні, соціальні та інші фільтри у процесі спілкування свідчить про рівень її дискурсивної компетенції, яка сприяє ефективності діалогічної взаємодії та адекватному розумінню одним із комунікантів мовленнєво-поведінкового акту іншого відповідно до комунікативного наміру в межах конкретної ситуації спілкування [3; 7; 11; 12; 17; 29], адже знаходження оптимальних вербальних та невербальних засобів, які будуть сприяти досягненню мети спілкування – це «завдання людини, що вступає в контакт» [14, с. 9].

У комунікативному процесі НКК застосовуються з різноманітними та інколи прямо протилежними цілями. Вони можуть вживатися для інтенсифікації/експресивізації вербальних інтенцій, для вираження невпевненості, для пом'якшення вербально репрезентованих інтенцій, для ухилення від прямої відповіді, тобто для послаблення іллокутивної сили мовленнєвого акту тощо [18].

Питання побутового діалогу характеризуються комунікативною прив'язаністю до конкретної ситуації, де питально-відповідна транзакція відбувається здебільшого з приводу конкретного референта [1]. НКК в процесі комунікації мають велике значення навантаження (особливо в спонтанному усному спілкуванні), оскільки вони співіснують і співвідносяться з ВКК внаслідок єдиної біологічної організації людини [23].

На відміну від вербального, функціонування невербального знака більшою мірою залежить від обох мовців і набуває значення в процесі їхньої дискурсивної взаємодії. Різні типи невербального подання інформації, що мають різний потенціал у комбінаториці з вербальною складовою, у сукупності створюють ефективну систему спілкування, яка є дієвою за умови її коректного використання та декодування.

Непряма респонсивна реакція адресата актуалізується у структурі діалогічного дискурсу шляхом взаємодії ВКК і НКК на двох рівнях: мікрорівні та макрорівні [18, с. 85].

Мікровзаємодія ВКК і НКК в англomовному дискурсі відбувається у разі їх поєднання в межах однієї репліки. Найпродуктивнішим принципом взаємодії НКК з вербальною складовою при униканні прямої відповіді виявляється координативний принцип. У випадку координативної взаємодії непрямі вербалізовані респонсивні реакції адресата пояснюють та розширюють значущу інформацію, яка міститься в невербальній складовій:

- (1) *“What’s wrong, Mom?” Jessica asked as she cruised through the room, to make sure her mother was still there, and borrow a sweater. “Nothing ...I ...Did you know that your father and Tanya were getting married?” She knew it was probably the wrong way to tell her, but she was so shocked herself that she didn’t think about it.*

“Yeah, sort of. Her kids told me.”

“Are you okay with that?” India asked her, looking worried, and Jessica laughed and shrugged.

“Do I have a choice?”

“No,” India said honestly, and neither did she. She had lost her options when she had refused to toe the line and do what he wanted. But maybe it was better that way. She had found something she never would have found if she stayed with him. Herself (Steel D.: Bittersweet).

Відповідаючи на питання матері щодо її ставлення до факту одруження батька з іншою жінкою, донька поєднує кінесичний комунікативний компонент (*laughed and shrugged*) із вербальною складовою, а саме зустрічним питанням (*Do I have a choice?*), яке успішно реалізує інтенцію адресата уникнути прямої відповіді на питання адресанта. Така реакція зумовлена прагненням доньки заспокоїти матір та змусити її примиритися зі складною ситуацією, визнавши її безвихідність.

У випадках, коли спілкування стосується обговорення делікатних морально-етичних тем або коли необхідно ухилитися від прямого формулювання питань, комуніканти вдаються до побудови своїх ініціальних та респонсивних висловлень за допомогою взаємодії ВКК і НКК за принципом субординації:

(2) *Nelson: And you and all these guys...*

Nelson gestures suggestively.

Sara: Does it really matter?

She flashes the most beguiling smile.

Nelson: I suppose attraction has nothing to do with it.

The smile just becomes more beguiling, meaning: of course (Sweet November).

Завдяки своїй дискурсивній компетенції адресат адекватно інтерпретує НКК адресанта, але через неготовність обговорювати особисті справи надає непрямую відповідь у вигляді зустрічного питання (*Does it really matter?*) у поєднанні з мімічним жестом (*She flashes the most beguiling smile*) – інтригуючою усмішкою, що реалізує тактичний хід м'якої відмови від розголошення особистої інформації.

У побутовому дискурсі комуніканти добре обізнані з невербальною поведінкою партнерів з ядер-

ної зони дискурсивного оточення, тобто постійних комунікативних партнерів дискурсивної особистості, з якими вона підтримує постійний соціальний зв'язок протягом свого життя, і це дає змогу дійти правильного висновку щодо стану речей завдяки поєднанню ВКК та НКК за принципом ідентифікації:

(3) *«Do you have a crush on him, Mom? You look so cute when you talk about him.*

«Don't be silly. I've known him all my life.»

«Weirder things have happened. Does he have a crush on you?»

«Nope. We're just good friends. Kind of like sister and brother. We talk about a lot of stuff, and have a lot of the same ideas. Probably because we grew up together. I guess that helps»

(Steel D.: Answered Prayers).

Інтенціональна спрямованість репліки-реакції адресата репрезентує непогодження з пропозиційним змістом питання, але специфіка функціонування НКК дає змогу більше покладатися на невербальний зміст висловлення, а саме неприхований щасливий вигляд обличчя адресата (*You look so cute when you talk about him*), ніж на його вербально оформлену відповідь.

Природне прагнення до усунення інформаційної надлишковості зумовило тенденцію до активнішого вживання таких форм, які економно, з мінімальним використанням мовних засобів, у скомпресованому вигляді представляють розгорнуту інформацію. Мовна економія як основний закон розвитку мови є однією з найвпливовіших рушійних сил в еволюції мови, це не лише відмова від невиправданих повторень, але й скорочення малоінформативних сегментів, які не змінюють загальний зміст висловлення [8].

У побутовому діалогічному дискурсі було виявлено тенденцію до максимальної стислості вираження думок та лаконічності у діалогічній єдності «квеситив – відповідь», що досягається повною сформаністю структури респонсивних реплік адресата за допомогою НКК. У такому разі взаємодія ВКК і НКК відбувається на макрорівні, де репліка-стимул оформлена вербально, а репліка-реакція перетворюється на парамовленнєвий акт (далі – ПМА), який здатен функціонувати в автономному режимі і має завершене значення без

залучення до його структури вербальних компонентів [18, с. 85; 19].

Для побутового типу дискурсу характерною є висока частотність кінесичних комунікативних компонентів у якості ПМА, що забезпечує поєднання ВКК і НКК на рівні макровзаємодії. Використання НКК замість вербальної відповіді є одним із засобів уникання прямої відповіді на запитання в особистісно-орієнтованому спілкуванні, що реалізується певними діями та жестами [6], адже мовці часто використовують жестову референцію внаслідок дії закону економії мовних засобів [18, с. 103]:

(4) *Nelson: You don't even know me, and you're inviting me to move in with you?*

Sara nods.

Nelson: How's my girlfriend supposed to feel about that?

Sara: You don't have a girlfriend. I mean, you can feel it... there's something intimate a woman leaves on a man. You don't have that.

Nelson: Her name's Angelica.

Sara: Well, you know what? I feel sorry for Angelica (Sweet November).

У якості відповіді на квеситивний мовленнєвий акт виступає кінесичний ПМА, а саме позитивний кивок головою (*Sara nods*). Невербально оформлена респонсивна репліка адресата сприяє досягненню очікуваного перлокутивного ефекту та адресант продовжує підтримувати діалог, показуючи свою зацікавленість все більшим діапазоном питань та коментарів. Можливість не проголошувати під час невербально оформленої респонсивної репліки додаткової вербальної інформації розцінюється як уникання прямої відповіді.

Використання кінесичних ПМА зумовлене їхньою більшою експресивністю, у результаті чого можливим стає не тільки передача певної комунікативної інтенції адресатом при відповіді, але й одночасне бажання отримати необхідну підтримку від партнера по комунікації:

(5) *"Would you like to invite the Beldons to dinner?"*

Corrie didn't feel like cooking, but she needed something to occupy her mind, otherwise she'd sink into an abyss of memories.

Roy lowered the newspaper. "Isn't that a bit last-minute?"

"I guess."

Her husband laid the paper on the floor. "Something's bothering you, isn't it?"

She nodded, hesitant even now to mention her suspicions. Roy stood, holding out his arms.

Corrie didn't need a second invitation. He hugged her hard, and she sighed contentedly as they sat together on the sofa. She couldn't recall when they'd last cuddled like this. Their lives were so busy and, with Linnette living in Cedar Cove, Corrie should be happy. But most of the time she wasn't

(Macomber D.: 50 Harbor Street (Cedar Cove), с. 161).

Невербальна відповідь дружини у вигляді жестового руху головою (*She nodded, hesitant even now to mention her suspicions*) репрезентує ПМА-констатив з іллокутивною силою підтвердження, що дає чоловіку зрозуміти її знервований та розгублений стан. Адресант реагує на такий кінесичний ПМА зміною комунікативного простору, а саме наближенням до адресата, скерованою на його заспокоєння та втішання. Відповідна реакція жінки (*she sighed contentedly as they sat together on the sofa*) свідчить про те, що чоловіку вдалося досягти запланованого перлокутивного ефекту.

Зменшення міжособистісної дистанції між комунікантами замість прямої вербальної відповіді на запитання складає основу для зближення та є чинником переймання ініціативи на себе, корегування перебігу спілкування або зневажання темою обговорення:

(6) *"Would you believe me if I told you there was never anybody but you, Julia?" he whispered.*

Her rational self would never have believed such a thing, but sitting here on a sunny April day, his arms round her and his lips like fire against hers, she was ready to believe anything he told her. She didn't answer, but raised her face to him again and parted her own lips to meet his

(Clark A.: First Love, Second Chance, с. 165).

Змінюючи дистанцію, а саме наближуючись до адресанта замість прямої вербальної відповіді на його запитання, жінка невербально виражає довіру до пропозиційного змісту питання чоловіка. Така невербальна реакція слугує створенню умов для реалізації стратегії кооперативного спілкування.

Провідне місце серед мімічних НКК при взаємодії з ВКК на макрорівні посідає усмішка, адже обличчя є найважливішою частиною тіла для передачі невербальних повідомлень. У випадках невербального ухиляння від прямої відповіді адресат найчастіше використовує усмішку, завдячуючи їй широкому інформативно-комунікативному потенціалу:

(7) *Wills: Talk about what? Is there something to talk about? What happened?*

Charlotte, eyes still closed, breaks into a sly, amused smile.

Wills: No, honestly, I think I have a right to know.

Charlotte: And I honestly think I have a right not to tell you.

Wills: You're being unreasonable.

Charlotte: You're being nosy

(Autumn in New York).

Хитрувата посмішка адресата (*Charlotte breaks into a sly, amused smile*), як реакція на квеситивний мовленнєвий акт, невербально репрезентує комунікативну інтенцію мовця не повідомляти адресантові подробиці свого приватного життя та набуває ілюквативної сили повноцінного мовленнєвого акту. Адресант залишається незадоволеним фактом приховування від нього важливої інформації та наголошує на своєму праві дізнатися правду. Дійсний комунікативний намір адресата не надавати пряму відповідь, виражений попереднім мімічним ПМА, підтверджується вербальною реплікою наступного дискурсивного ходу жінки (*And I honestly think I have a right not to tell you, You're being nosy*).

Таким чином, у процесі спілкування НКК підсилюють значення непрямих реплік-реакцій, несуть додаткове смислове навантаження, яке у взаємодії із ВКК може виявитися вирішальним в декодуванні висловлень адресата. Взаємодія ВКК і НКК на макрорівні демонструє здатність непрямой невербальної реакції на репліку-стимул адресанта повністю замінювати пряму вербальну відповідь адресата. Мікрвзаємодія ВКК та НКК у респонсивній репліці адресата найчастіше відбувається в межах однієї репліки за принципом координації, субординації та ідентифікації. Отже, коректне поєднання вербальної складової висловлення з невербальною сприяє ефективності процесу спілкуван-

ня та вирішує проблему мовної економії.

Перспективу дослідження становлять прагматичні особливості взаємодії вербальних та невербальних компонентів комунікації в нестандартних комунікативних ситуаціях інституціонального дискурсу у порівнянні з побутовим дискурсом, що зумовлено їхнім поліфункціональним характером.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусь Л.А. Лінгвопрагматичні характеристики питальних речень у сучасній французькій мові : дис... канд. філол. наук : 10.02.05 / Л.А. Андрусь. – 2007. – 208 с. 2. Арутюнова Н.Д. Фактор адресата / Н.Д. Арутюнова // Известия Академии Наук СССР. – Сер. Литература и язык. – 1981. – № 4. – Т. 40. – С. 356–367. 3. Богданов В. В. Функции вербальных и невербальных компонентов в речевом общении / В.В. Богданов // Языковое общение: единицы и регулятивы : межвуз. сб. научн. тр. – Калинин : Калининск. гос. ун-т. – 1987. – С. 18–25. 4. Богин Г.И. Модель языковой личности в её отношении к разновидностям текстов / Г.И. Богин: автореф. дис. ... доктора филол. наук. – Л., 1984. – 42 с. 5. Висоцька Г.В. Функціонально-адаптивна система питання – відповідь у англomовному розмовному дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Г.А. Висоцька. – Харків, 2004. – 20 с. 6. Головаш Л.Б. Коммуникативные средства выражения стратегии уклонения от прямого ответа : на материале английского языка : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / Л.Б. Головаш. – Кемерово, 2008. – 177 с. 7. Дубцова О.В. Лінгвокогнітивна природа комунікативних невдач (на матеріалі американського кинодискурсу) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Ольга Вячеславівна Дубцова. – Харків, 2014. – 20 с. 8. Калиновська І. М. Абревіація як прояв мовної економії / І.М. Калиновська, М.М. Процик // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна. – 2012. – Вип. 26. – С. 124–125. 9. Карасик В.И. О типах дискурса / В.И. Карасик // Языковая личность : институциональный и персональный дискурс : сб. науч. тр. : [под ред. В.И. Карасика, Г.Г. Слышкина]. – Волгоград : Перемена, 2000. – С. 5–20. 10. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – М. : ЛКИ, 2010. – 264 с. 11. Крейдлин Г.Е. Невербальная семиотика : Язык тела и естественный язык: научное издание / Г.Е. Крейдлин. – М. : Новое лит. обозрение, 2002. – 581 с. 12. Лабунская В.А. Невер-

бальное поведение (социально-перцептивный подход) / В.А. Лабунская. – Ростов-на-Дону : Изд-во Ростов. гос. ун-та, 1986. – 136 с. 13. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с. 14. Пасинок В.Г. Еколінгвістичні аспекти у фокусі риторики, стилістики та культури мовлення / В.Г. Пасинок // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія : Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2015. – Вип. 81. – С. 6–13. 15. Пірошенко С.Ю. Комунікативні параметри мовної особистості в освітньому дискурсивному просторі / С.Ю. Пірошенко // 36. наук. праць «Педагогічний дискурс». – 2013. – Вип. 14. – С. 356–359. 16. Синельникова Л.Н. Дискурс реагирования: неориторическая модель политической коммуникации / Л.Н. Синельникова // Ученые записки ТНУ им. В.И. Вернадского, Сер. «Филология. Социальные коммуникации». – Симферополь, 2013. – Том 26 (65). – С. 293–299. 17. Солошук Л.В. Вербальні і невербальні аспекти дискурсивної взаємодії як відображення полікодової природи комунікативного процесу / Л.В. Солошук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк : СНУ імені Лесі Українки, 2013. – № 19 (268). – С. 233–237. – (Серія «Філологічні науки»). 18. Солошук Л.В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англomовному дискурсі : [монографія] / Л.В. Солошук. – Харків : Константа, 2006. – 300 с. 19. Солошук Л.В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англomовному дискурсі : автореф. дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Л.В. Солошук. – К. : Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2009. – 37 с. 20. Солошук Л.В. Невербальні аспекти матримоніального діалогічного дискурсу / Л.В. Солошук // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологія. – 2008. – № 1. – С. 96–104. 21. Сусов И.П. Коммуникативно-когнитивная лингвистика и разговорный дискурс [Электронный ресурс] / И.П. Сусов, С.А. Аристов. – 11 с. – Режим доступа : <http://homepages.tversu.ru/~susov/Aristov.htm> 22. Сухих С.А. Прагмалингвистическое моделирование коммуникативного процесса / С.А. Сухих, В.В. Зеленская. – Краснодар : Кубанск. гос. ун-т, 1998. – 160 с. 23. Терещенко Т.М. Синтаксичні особливості простого речення у турецькому розмовному мовленні : взаємодія вербальних та невербальних засобів спілкування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.13 «Мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки

та Австралії / Т.М. Терещенко. – К. : Ін-т сходознавства імені А.Ю. Кримського, 2009. – 21 с. 24. Чахоян Л.П. Синтаксис диалогической речи современного английского языка / Л.П. Чахоян. – М. : Высшая школа, 1979. – 168 с. 25. Шевченко И.С. Метадискурсивные категории диалогического дискурса / И.С. Шевченко // Функциональная лингвистика : сб. науч. тр. – Симферополь, 2011. – Т. 2, № 2. – С. 292–294. 26. Coulthard M. An Introduction to Discourse Analysis (Applied Linguistics and Language Study) / M. Coulthard. – 2nd ed. – London : Longman, 1985. – 217 p. 27. Dijk T.A. van. Discourse as Interaction in Society / T.A. van Dijk // Discourse as Social Interaction. Discourse Studies : A Multidisciplinary Introduction. – London : Sage Publications Ltd, 2000. – Vol. 2. – P. 1–37. 28. Freed A.F. Why Do You Ask? : The Function of Questions in Institutional Discourse / A.F. Freed, S. Ehrlich. – Oxford : Oxford University Press, 2010. – 376 p. 29. Gullberg M., Kita S. Attention to Speech-Accompanying Gestures : Eye Movements and Information Uptake / M. Gullberg, S. Kita // Journal of Nonverbal Behavior, 2009. – Volume 33, Issue 4. – P. 251–277. 30. Mumby D.K. Organizational Discourse / D.K. Mumby, R.P. Clair // Discourse as Social Interaction. Discourse Studies : A Multidisciplinary Introduction. – London : Sage Publications Ltd, 2000. – Vol. 2. – P. 181–205. 31. Pomerantz A. Conversation Analysis : An Approach to the Study of Social Action as Sense Making Practices / A. Pomerantz, B. J. Fehr // Discourse as Social Interaction. Discourse Studies : A Multidisciplinary Introduction. – London : Sage Publications Ltd, 2000. – Vol. 2. – P. 64–91. 32. Tichy P. Questions, Answers, and Logic / P. Tichy. – American Philosophical Quarterly, 15. – University of Illinois Press, 1978. – P. 275–284.

REFERENCES

- Andrus', L.A. (2007). *Linhvoprahmatychni kharakterystyky pytal'nykh rechen' u suchasniy frantsuz'kiy movi. Diss. kand. filol. nauk [Lingvopragmatic characteristics of questions in the modern French language. Kand. philol. sci. diss.]*. Kyiv (in Ukrainian)
- Arutjunova, N.D. (1981). Faktor adresata [An addressee's factor]. *Izvestija Akademii Nauk SSSR. – Ser. Literatura i jazyk. – The news of the Academy of Sciences of the USSR, Literature and Language*, 356–367 (in Russian)
- Bogdanov, V.V. (1987). Funkcii verbal'nyh i neverbal'nyh komponentov v rechevom obshhenii [The functions of verbal and non-verbal components in speech

- communication]. *Jazykovoje obshhenie: edinicy i reguljativy : Mezhevuz. sb. nauchn. tr. – Speech communication: the units and regulatory components: Inter-university collection of scientific works*, 18–25 (in Russian)
- Bogin, G.I. (1984). *Model' jazykovej lichnosti v ejo otnoshenii k raznovidnostjam tekstov. Avtoref. diss. dokt. filol. nauk [The model of linguistic personality in its attitude towards the varieties of texts. Dr. philol. sci. diss. synopsis]*. Leningrad (in Russian)
- Chahojan, L.P. (1979). *Sintaksis dialogicheskoy rechi sovremennogo anglijskogo jazyka [Syntax of the dialogic speech of the modern English language]*. Moscow: Vysshaja shkola Publ.
- Coulthard, M. (1985). *An Introduction to Discourse Analysis (Applied Linguistics and Language Study)*. London: Longman
- Dijk, T.A. van. (2000). Discourse as Interaction in Society. In T.A. van Dijk (ed). *Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. London: Sage Publications Ltd, pp. 1–37.
- Dubtsova, O.V. (2014). *Linhvokohnityvna pryroda komunikatyvnykh nevdach (na materialy amerykans'koho kynodykursu). Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Lingua-cognitive nature of communicative failures (on the material of American cinema discourse). Kand. philol. sci. diss. synopsis]*. Kharkiv (in Ukrainian)
- Freed, A.F., Ehrlich, S. (2010). *Why Do You Ask?: The Function of Questions in Institutional Discourse*. Oxford: Oxford University Press
- Golovash, L.B. (2008). *Kommunikativnye sredstva vyrazhenija strategii uklonenija ot prjamoogo otveta : na materiale anglijskogo jazyka. Diss. kand. filol. nauk [Communicative expression means of the strategy of evading a direct answer : on the material of the English language. Kand. philol. sci. diss.]*. Kemerovo. 177 p. (in Russian)
- Gullberg, M., and Kita, S. (2009). Attention to Speech-Accompanying Gestures: Eye Movements and Information Uptake. *Journal of Nonverbal Behavior*, 33 (4), 251–277.
- Kalynovs'ka, I.M., and Protsyk, M.M. (2012). Abreviatsiya yak proyav movnoyi ekonomiyi [Abbreviation as a means of linguistic economy]. *Naukovi zapysky [Natsional'nogo universytetu «Ostroz'ka akademiya»]*. Ser.: Filologichna. – *Scientific notes [National university “Ostroz'ka academy”]*. Series: Philological, 26, 124–125 (in Ukrainian)
- Karasik, V.I. (2000). O tipah diskursa [About the types of discourse]. *Jazykovaja lichnost' : institutsional'nyj i personal'nyj diskurs. – Linguistic personality: institutional and personal discourse*, 5–20 (in Russian)
- Karaulov, Yu.N. (2010). *Russkij jazyk i jazykovaja lichnost' [The Russian language and the linguistic personality]*. Moscow: LKI Publ.
- Krejdlin, G.E. (2002). *Neverbal'naja semiotika: Jazyk tela i estestvennyj jazyk [Non-verbal semiotics: Body language and natural language]*. Moscow: Novoe literaturnoe obozrenie Publ.
- Labunskaja, V.A. (1986). *Neverbal'noe povedenie (social'no-pertseptivnyj podhod) [Non-verbal behaviour (a social-perceptive approach)]*. Rostov-na-Donu: Rostov National University Publ.
- Makarov, M.L. (2003). *Osnovy teorii diskursa [Discourse theory basics]*. Moscow: ITDGK “Gnozis” Publ.
- Mumby, D.K., and Clair, R.P. (1997). Organizational Discourse. In T.A. van Dijk (ed). *Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. London: Sage Publications Ltd, pp. 181–205.
- Pasynok, V.G. (2015). Ekolingvistychni aspekty u fokusi rytoryky, stylistyky ta kul'tury movlennya [Ecolinguistic aspects in focus of rhetoric, stylistics and culture of speech]. *Visnyk Harkivs'kogo natsional'nogo universytetu imeni V.N. Karazina. Seriya: Inozemna filologiya. Metodyka vykladannya inozemnyh mov. – V.N. Karazin National University Messenger*, 81, 6–13. (in Ukrainian)
- Piroshenko, S.Yu. (2013). Komunikatyvni parametry movnoyi osobystosti v osvith'omu dyskursyvnomu prostori [Communicative parameters of the linguistic personality in educational discursive space]. *Zb. nauk. prats' “Pedagogichnyj diskurs”*. – *Collection of scientific works “Pedagogical discourse”*, 14, 356–359. (in Ukrainian)
- Pomerantz, A., and Fehr B.J. (1997). Conversation Analysis : An Approach to the Study of Social Action as Sense Making Practices. In T.A. van Dijk (ed). *Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. London: Sage Publications Ltd, pp. 181–205.
- Shevchenko, I.S. (2011). Metadiskursivnye kategorii dialogicheskogo diskursa [Metadiscursive categories of dialogic discourse]. *Funkcional'naja lingvistika: Sb. nauch. trudov – Functional linguistics: Collection of treatises. – Simpheropol, T.2, 2, 292–294* (in Russian)

- Sinel'nikova, L.N. (2013). Diskurs reagirovaniya: neoritoricheskaja model' politicheskoy kommunikacii [The discourse of reacting: neorhetorical model of political communication]. *Uchenye zapiski TNU im. VI. Vernadskogo, Ser. «Filologija. Social'nye kommunikacii»*. – *The scientific notes of VI. Vernadskij Tavricheskij National University. Series “Philology. Social communications”*, 26 (65), 293–299. (in Russian)
- Soloshchuk, L.V. (2006). *Verbal'ni i neverbal'ni komponenty komunikatsiji v anglomovnomu dyskursi. Monografija. [Verbal and non-verbal components of communication in English discourse. Monograph]*. Kharkiv: Konstanta Publ.
- Soloshchuk, L.V. (2008). Neverbal'ni aspekty matrymonial'nogo dialogichnogo dyskursu [The non-verbal aspects of the matrimonial dialogical discourse]. *Visnyk Sums'kogo derzhavnogo universytetu. Seriya Filologiya. – Sumy National University Messenger*, 1, 96–104. (in Ukrainian)
- Soloshchuk, L.V. (2009). *Vzayemodiya verbal'nyh i neverbal'nyh komponentiv komunikatsiji u suchasnomu anglomovnomu dyskursi. Avtoref. diss. dokt. filol. nauk [The interaction of verbal and non-verbal communication components in modern English discourse. Dr. philol. sci. diss. synopsis]*. Kharkiv (in Ukrainian)
- Soloshchuk, L.V. (2013). Verbal'ni i neverbal'ni aspekty dyskursyvnoyi vzayemodiyi yak vidobrazhennya polikodovoyi pryrody komunikativnogo procesu [Verbal and non-verbal aspects of discursive interaction as the reflection of the polycode character of the communication process]. *Naukovyj visnyk Sxidnoyevropejskogo nacionalnogo universytetu im. Lesi Ukrayinky. – Lesya Ukrainka Eastern European National University Scientific Messenger*, 19 (268), 233–237. (in Ukrainian)
- Suhij, S.A. (1998). *Pragmalingvisticheskoe modelirovanie komunikativnogo processa [Pragmatic linguistic modelling of communicative process]*. Krasnodar: Kuban' National University Publ.
- Susov, I.P. (1999). *Kommunikativno-kognitivnaja lingvistika i razgovornyj diskurs [Communicative cognitive linguistics and spoken discourse]*. *Linguistic messenger*, 1. Available at: <http://homepages.tversu.ru/~susov/Aristov.htm>
- Tereshchenko, T.M. (2009). *Syntaksychni osoblyvosti prostogo rechennya u turets'komu rozmovnomu movlenni: vzayemodiya verbal'nyh ta neverbal'nyh zasobiv spilkuvannya. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [The syntactic peculiarities of ordinary communication in Turkish spoken speech: the interaction of verbal and non-verbal means of communication. kand philol. sci. diss. synopsis]*. Kyiv. 21 p. (in Ukrainian)
- Tichy, P. (1978). Questions, Answers, and Logic. *American Philosophical Quarterly*, 15. University of Illinois Press, 275–284.
- Vysotska, G.V. (2004). *Funktsionalno-adaptyvna systema pytannya – vidpovid' u anglomovnomu rozmovnomu dyskursi. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Functional-adaptive system “question-answer” in English spoken discourse. kand philol. sci. diss. abstract]*. Kharkiv. 20 p. (in Ukrainian)

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

33. Autumn in New York [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imsdb.com/scripts/Autumn-in-New-York.html>. 34. Clark A. First Love, Second Chance / Clark A. – Harlequin Books, 1995. – 304 p.
35. Macomber D. 50 Harbor Street (Cedar Cove) / D. Macomber. – Harlequin MIRA, 2013. – 368 p.
36. Notting Hill [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imsdb.com/scripts/Notting-Hill.html>
37. Steel D. Answered Prayers [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://books.google.com.ua/books?id=I0V9KiOU_VQC&pg=PT29&dq=steel+d.+answered+prayers&hl=ru&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=steel%20d.%20answered%20prayers&f=false
38. Steel D. Bittersweet [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://books.google.com.ua/books?id=a2N954yacoC&pg=PA30&dq=Steel+D.+Bittersweet&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKewiq_K6T3anMAhXkE5oKHTYsAjwQ6AEIJDAA#v=onepage&q=Steel%20D.%20Bittersweet&f=false
39. Sweet November [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dailyscript.com/scripts/weet_november.pdf.

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ПАРАМЕТРИ КОМПЛЕКСНОЇ ІРОНІЇ В ІДІОСТИЛІ ДЖ. БАРНСА

О.Я. Дойчик, канд. філол. наук (Івано-Франківськ)

Стаття присвячена дослідженню когнітивних механізмів реалізації комплексної іронії в ідіостилі сучасного британського письменника Джуліана Барнса. Для вивчення лінгвокогнітивних параметрів функціонування текстових засобів втілення іронії застосовано теорію концептуальної інтеграції, яка розглядає іронію як концептуальну проекцію двох різних ментальних просторів, контраст між якими у контексті породжує іронічну оцінку. У статті розглядаються когнітивні параметри інтерпретації іронії, що її виражено авторськими цитатами, повтором, іронічним коментарем, механізм декодування яких відповідає механізму інтерпретації комплексної іронії. Інтерпретація комплексної іронії супроводжується ментальними операціями інтегрування і узгодження. У випадку комплексної іронії метою адресата є створення контрасту між висловленням та його когнітивним середовищем. Висловлення може інтегрувати кілька ментальних просторів, співвідношення яких встановлюється за допомогою операції узгодження.

Ключові слова: ідіостиль, інтегрування, іронія, теорія концептуальної інтеграції, узгодження.

Дойчик О.Я. Лингвокогнитивные параметры комплексной иронии в идиостиле Дж. Барнса. Стаття посвящена исследованию когнитивных механизмов реализации комплексной иронии в идиостиле современного британского писателя Джулиана Барнса. Для изучения лингвокогнитивных параметров функционирования текстовых средств выражения иронии используется теория концептуальной интеграции, рассматривающая иронию как концептуальную проекцию двух ментальных пространств, контраст между которыми порождает ироническую оценку. В статье рассматриваются когнитивные параметры интерпретации иронии, выраженной авторскими цитациями, повтором, ироническим комментарием, механизм декодирования которых соответствует механизму интерпретации комплексной иронии. Интерпретация комплексной иронии сопровождается ментальными операциями интегрирования и согласования. В комплексной иронии целью адресата является создание контраста между высказыванием и его когнитивной средой. Высказывание может интегрировать несколько ментальных пространств, соотношение между которыми устанавливается с помощью операции согласования.

Ключевые слова: идиостиль, интегрирование, ирония, согласование, теория концептуальной интеграции.

Doichyk O.Ya. *Linguo-Cognitive Properties of Complex Irony in J. Barnes' Idiostyle.* This article deals with the analysis of cognitive mechanisms of rendering complex irony in Julian Barnes' idiostyle. Conceptual integration theory is used to reconstruct linguo-cognitive parameters of textual linguistic means functioning which express the author's ironic attitude. From the cognitive perspective irony is regarded as a conceptual projection between two different mental spaces which stand in opposition. The article considers cognitive parameters of irony expressed by author's quotations, repetitions and ironic comments. The mechanism of their decoding corresponds to the mechanism of complex irony interpretation. Complex irony is interpreted with the help of mental operations of integration and accommodation. The aim of the addressee is to create contrast between the utterance and its cognitive environment. The utterance may integrate several mental spaces, the correlation among which is decoded with the help of the mental operation of accommodation.

Key words: accommodation, conceptual integration theory, idiostyle, integration, irony.

1. Вступ

Актуальність. У сучасних літературознавчих та лінгвостилістичних студіях чимало праць присвячено дослідженню різних аспектів феномена іронії – від стилістичної інтерпретації її як тропа [2; 6; 7; 17] до визначення іронії як концептуальної категорії тексту [1; 3; 4; 5; 15; 18]. Структурно-семантичні лінгвістичні дослідження [6; 7] зосереджують увагу на мовній природі іронії, вияві її основних структурних ознак та лінгвальних засобів вираження на матеріалі різних мов та типів мовлення, тобто іронію тлумачать як стилістичний прийом чи як реалізований мовними засобами елемент світосприйняття людини. За словами О.П. Єрмакової, іронія не є суто мовним явищем, однак вона не обходиться без мовного вираження. А знаходячи своє вираження в мові, іронія має переважно текстовий характер [2, с. 403]. Сучасні мовознавці дедалі частіше розглядають іронію як особливе художнє ставлення до світу, що потребує для свого вираження цілої системи прийомів та засобів [3, с. 144]. З огляду на це, актуальним є застосування лінгвокогнітивного підходу до аналізу засобів вираження іронічного смислу у творчості представників літератури постмодернізму, де іронія виступає способом осмислення і репрезентації явищ дійсності.

Мета статті полягає у виявленні когнітивних механізмів утворення та декодування комплексної іронії в ідіостилі сучасного британського письменника-постмодерніста Джуліана Барнса. Досягнення мети передбачає виконання таких завдань:

- обґрунтувати доцільність застосування теорій когнітивної лінгвістики, зокрема, положення теорії концептуальної інтеграції, у дослідженні іронії;
- розмежувати поняття «простої» і «комплексної» іронії з позицій когнітивної лінгвістики;
- виокремити текстові засоби вираження іронії у романах Дж. Барнса, розкрити когнітивні механізми інтерпретації комплексної іронії, вираженої виявленими текстовими засобами.

2. Лінгвокогнітивні параметри комплексної іронії в ідіостилі Дж. Барнса

Об'єктом нашого дослідження є іронія як домінуючий ідіостиль Дж. Барнса. Предметом дослідження обрано когнітивні параметри втілення комплексної іронії мовними засобами текстового рівня.

2.1. Іронія визначається як оцінне судження, в якому буквально значення протиставляється імплікованому [5, с. 122]. Контраст між формою та змістом висловлення, на якому ґрунтується перенесення значення в іронії, дозволяє припустити доцільність застосування лінгвокогнітивних методів при аналізі цього мовного явища. Перевага когнітивного підходу до інтерпретації іронії полягає в тому, що можна формально описувати процеси її сприйняття та розуміння, виходячи за межі власне мовного значення [4, с. 5].

У нашій роботі ми послуговуємося методикою лінгвокогнітивного аналізу механізмів створення та інтерпретації іронії, яка базується на теорії блендингу Дж. Фоконьє і М. Тернера [14], запропонованою у праці Х. Руїза [18]. Згідно з точкою зору вченого, функціонування іронічного контрасту можна виявити, застосувавши теорію концептуальної інтеграції [18, с. 154-155], яка, як відомо, є ефективним методом дослідження практично будь-яких динамічних мовних явищ [14], а іронічні висловлення саме належать до контекстуальних утворень. Розуміння іронії як комплексного явища, яке актуалізується і на рівні мовлення, і на глибинному рівні концептуальних структур, дає змогу виявити контраст між буквальним та переносним значеннями іронії на рівні мовлення та між образами ідеалізованої, очікуваної ситуації та реальної ситуації на рівні концептуальних моделей [4, с. 35].

З когнітивної точки зору, *іронія* розглядається як концептуальна проекція з двох різних ментальних просторів, у яких реальні риси чи атрибути певного явища контрастують з очікуваннями реципієнта. Перший вхідний простір закорінений в іронічному висловленні, а другий має в основі реальне когнітивне оточення. Породжуючий простір регулює кореляції між вхідними просторами; спроектований простір, або бленд, уможливорює створення концептуальної проекції з контрастуючих вхідних просторів за допомогою ментальних операцій інтерпретації іронічного смислу: реверсії, інтегрування, узгодження. Отож, іронія розглядається як концептуальна проекція двох різних ментальних просторів, опозиція між якими у контексті породжує іронічну оцінку. Це процес зародження нового значення, де мовець висловлюється, маючи на думці протилежне, з метою досягнення певного

контекстуального ефекту [18, с. 156].

2.2. Досліджуючи когнітивні механізми створення та сприйняття іронії за допомогою теорії концептуальних мереж, услід за Х. Руїзом виділяємо просту іронію (*simple irony*) і комплексну іронію (*complex irony*) [18, с. 161]. Проста і комплексна іронія вимагають різного контексту для свого декодування. Проста іронія розкриває свій смисл у безпосередньому контексті висловлення, де за допомогою операції реверсії сказане інтерпретується як протилежне за змістом. Комплексна іронія вимагає для декодування більш складного, дистантного, контексту, який розгортається у всьому тексті, а іноді потребує активації позатекстових та фонових знань [там само, с. 167].

Матеріалом нашого дослідження слугують романи сучасного британського письменника-постмодерніста, лауреата Букерівської премії, Дж. Барнса “Metroland”, “Flaubert’s Parrot”, “A History of the World in 10 ½ Chapters”, “Love, etc”, “Nothing to Be Frightened of”.

Більшість дослідників вважають творчість Дж. Барнса, автора 12 романів, репрезентативною для постмодернізму. Як зазначає С. Грос, “творчість Дж. Барнса, спочатку не постмодерністська, стала центральною у формуванні витоків Британського високого постмодерну у 1980-х” [16, с. 2]. Однак сам автор не вважає себе постмодерністом, підкреслюючи, що для нього мистецтво полягає не в тому, щоб відповідати певній літературній теорії, а в тому, щоб експериментувати. На думку письменника, “романи беруть початок з життя, а не з теорій”, а “для того щоб писати слід переконати себе в тому, що ти створюєш щось нове не тільки для себе, але й для всієї історії літератури” [19, с. 68].

Ідіостиль Дж. Барнса характеризується іронічним світовідчуттям. Сам письменник цінує в іронії те, що вона “дає рентгенівське бачення, дозволяє відкрити прихований бік речей. Іронія дає можливість жартувати і одночасно залишатися серйозним. Це – ковток повітря, необхідний для збереження здорового глузду” [13].

2.3. Комплексна іронія, на відміну від простої, вимагає для декодування більш складного контексту (дистантного, або такого, який розгортається у всьому тексті), а іноді потребує активації поза-

текстових та фонових знань. Інтерпретація комплексної іронії супроводжується ментальними операціями інтегрування (збалансована комбінація концептуальних структур різних ментальних просторів) і узгодження (створення базового концептуального контуру, сформованого з одного чи кількох вхідних просторів з метою встановлення відповідності з когнітивним оточенням) [18, с. 139]. На відміну від простої іронії, де мовець має на увазі протилежне висловленому, щоб підкреслити певні аспекти обговорюваного явища, у випадку комплексної іронії метою адресата є створення контрасту між висловленням та його когнітивним середовищем. Висловлення може інтегрувати кілька ментальних просторів, співвідношення яких встановлюється за допомогою операції узгодження. Навіть якщо вхідні простори не протилежні один одному у плані змісту, вони можуть містити певну контрастуючу інформацію, яка створює іронію [там само, с. 167].

Цей механізм простежуємо у текстових засобах вираження іронії, серед яких нам вдалося виокремити: авторські цитатії, невласне пряму мову, іронічний коментар.

А. Авторські цитатії (термін С. І. Походні [6, с. 83]) можуть втілювати іронічну модальність завдяки асоціаціям, які виникають внаслідок зміни контексту. У цитатіях зіставляється зміст висловлень, які виходять на перший план у різних контекстах, реалізуючись за допомогою таких текстових категорій, як асоціативна когезія і ретроспекція. Розглянемо ілюстрації цитатійної іронії:

а) ‘*Ginny, this is my father, (our mother was slaving in the kitchen to produce ‘just an ordinary supper’)*’ [11, с. 70] – контраст між оригінальним та цільовим контекстом втілює авторську іронію щодо господинь, які, прагнучи сподобатися гостям, надто багато уваги приділяють приготуванню їжі;

б) *The Headmaster’s confirmation class <...> contained a brief session on marriage ‘which you won’t need just yet but won’t do you any harm to know about’. There was indeed no harm in it: the most exciting phrase <...> was ‘mutual comfort and companionship.’* [11, с. 19] – зміна контексту передбачає і зміну змісту цитатії. Використовуючись як цитатія, *no harm* розширює значення із ‘без шкоди’ до ‘ні шкоди, ні користі’, реалізуючи іронію щодо недоступності інформації про стосунки між

статтями для підлітків у романі “Metroland”;

в) ‘Yes, I’m ‘only’ a restorer. That’s to say, I can date a painting within certain parameters from analysis of the pigment. There are other ways to date pictures. For instance, if you’re an amateur, you can have ‘a certain feel’ for pictures, and then really you can date them whenever you like.’ [10, с. 41] – контраст між оригінальним та цільовим контекстами цитат виражає іронічну оцінку аматорського ставлення до творів мистецтва, яке керується “внутрішнім чуттям”, замість того, щоб звернутися по консультацію до фахівця-реставратора;

д) Remember when they asked him why he did it, and he just kept that poker face on him? ‘Always wanted to try out for the Redskins,’ he said. ‘Sure hope the fellas were watching.’ The fellas had been

watching, just as they watched his press conference [8, с. 148] – розмовний знижений стиль цитації, який контрастує вже в оригінальному контексті зі стилем ведення пресконференції, у цільовому контексті підкреслює авторську іронію щодо примітивного мислення новоспеченого національного героя;

е) ‘<...> I knew, in the deepest recesses of my heart, how truly I could love him, honour him and obey him.’ [9, с. 70] – автор наводить уривок із твору Гертруди Колер, де вона у завуальованій формі описує свої почуття до Г. Флобера. Продовжуючи життєпис Флобера, автор цитує фразу Гертруди: During the course of those long years <...> Gertrude had promised to love, honour and obey someone else [9, с. 71]. Потрапляючи у цільовий контекст, цитація втілює іронію щодо мінливості жіночого серця.

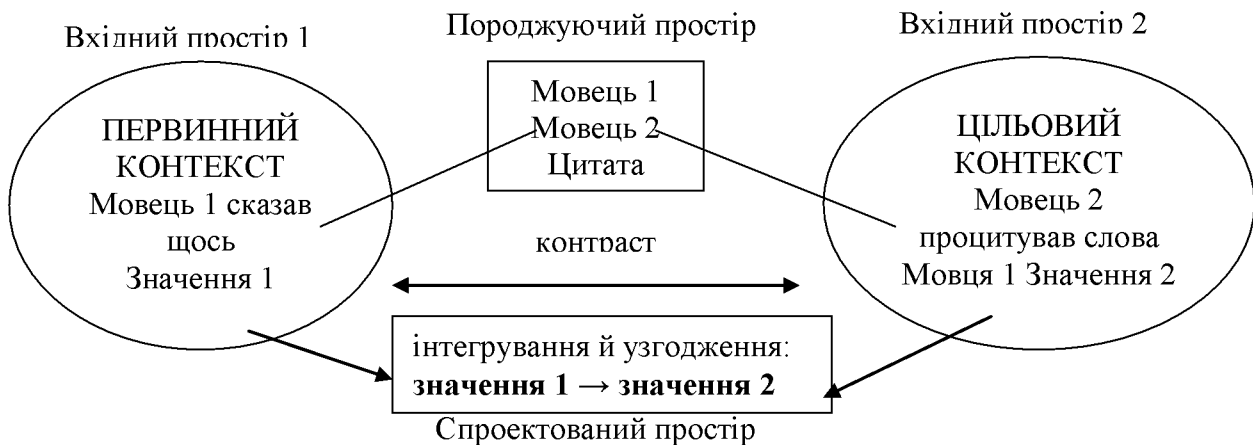

Рис. 1. Мережа ментальних просторів для авторських цитацій

Стилістична цінність цитації полягає в тому, що вона суміщає два значення: первинне, яке вона має у власному оточенні, та аплікативне, яке вона набуває у новому контексті [6, с. 83]. Цитація як засіб вираження іронії втілює контраст двох значень (первинного та аплікативного), при цьому досягається модифікація первинного значення. Мережа концептуальної інтеграції, що відтворює процес створення іронічного смислу, містить два вхідні простори, що структуруються за фреймами, активізованими первинним та цільовим контекстами відповідно. Інтеграція ментальних просторів дозволяє виявити зв’язок між первинним та цільовим контекстами. Узгодження зумовлює модифікацію

первинного смислу цитації у цільовому контексті, де на перший план виступає іронічна оцінка.

Б. Невласне пряма мова є продуктивною для вираження іронії, оскільки дає можливість авторові дистанціюватися від зображуваної ситуації, щоб імплікувати суб’єктивну оцінку. Розглянемо такий уривок (“Love, etc”):

Dr Robb asks me how my mother died. In hospital, I say. Not that I saw her. <...> The Scent As She Kissed Me Goodnight, and The Way She Ruffled My Hair, and Bathnight In The Old Home <...> No, I didn’t see her in hospital. No, I didn’t see her laid out Looking Even More Beautiful in Death That she Had Done In Life [10, с. 184] –

невласне пряма мова (як конструкція цитаційного типу) втілює іронію стосовно занадто докладних

розпитувань лікаря-психіатра про смерть матері Олівера, яка сталася, коли йому було шість років.

Рис. 2. Мережа ментальних просторів для іронії, вираженої невластно прямою мовою

У концептуальній мережі перший вхідний простір структурується за фреймом CHILDHOOD MEMORIES, де виявляються очікувані дитячі спогади, висловлені в безпосередньому контексті. Другий вхідний простір має в основі реальну ситуацію, яка виявляється у дистантному контексті, де розповідається про дитинство Олівера. Породжуючий простір забезпечує кореляції між вхідними просторами. У спроекованому просторі інтеграція та узгодження очікуваної та реальної ситуації дозволяє вивести авторський смисл: типові кліше дитячих спогадів не допомагають вилікувати від депресії людину з нещасливим дитинством, а шаблонна праця психіатра оцінюється іронічно.

В. Іронічний коментар. У романі “Nothing to Be Frightened of” знаходимо такі ілюстрації:

а) *In 1898, Renard noted: ‘It may be said of almost all works of literature that they are too long.’ This remark occurs on page 400 of the thousand-page “Journal”, a work which would have been half as long again had Renard’s widow not burnt those pages she did not wish outsiders*

to see [12, с. 49]. Коментар до цитати зі щоденника Ж. Ренара, який письменник вів двадцять три роки, виражає іронію завдяки контрасту між очікуваним і реальним смисловим наповненням висловлення;

б) *Montaigne <...> has many other <arguments>. For instance: <...> if you’ve truly lived for a single day, in the fullest sense, then you’ve seen everything. (No!) Well then, if you’ve lived like that for a whole year, you’ve seen everything. (Still no.) Anyway, you should make room on earth for others, just as others have made room for you. (Yes, but I didn’t ask them to.)* [12, с. 42] – автор полемізує із судженнями М. Монтеня, висловленими ним у праці “Досліди”, щодо проблеми співвідношення життя і смерті. Однак твердження мислителя, які мали б заспокоювати та позбавляти від страху смерті викликають у автора протилежну реакцію. Іронія виражається контрастом між загальноприйнятими трактуваннями смерті (наведеними у праці М. Монтеня) і їх суб’єктивно-авторською інтерпретацією.

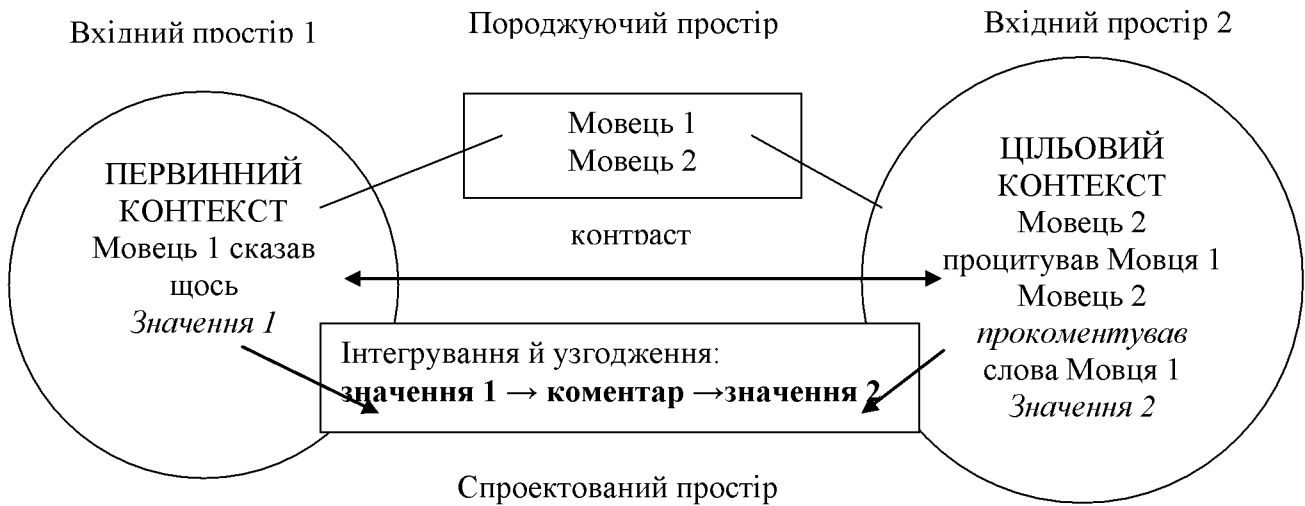

Рис. 3. Мережа ментальних просторів для іронії, вираженої іронічним коментарем

Механізм декодування іронії у випадку іронічного коментаря схематично подібний до механізму розуміння авторських цитатій, однак коментар до цитати моделює новий ракурс її осмислення у цільовому контексті, тоді як у випадку авторської цитатії читач має більше свободи інтерпретації імплікованого змісту висловлення.

3. Висновки

Дослідження механізмів створення й декодування іронічних смислів у комплексній іронії, проведене на прикладах текстових засобів вираження іронії (з більш складним процесом створення та інтерпретації іронічного смислу, який відповідає механізму комплексної іронії), показало, що іронічний смисл адекватно розкривається із залученням інформації з різних взаємопов'язаних дистантних контекстів, а також позатекстової інформації та фонових знань за допомогою методики моделювання мереж концептуальної інтеграції.

Іронічне світовідчуття Дж. Барнса, як домінанта його ідіостилу, проявляється у тому, що письменник постійно ставить під сумнів авторитетні висловлення, показуючи стереотипне у незвичному світлі, абстрагується від загальноприйнятих інтерпретацій, спонукаючи читача мислити по-новому. Навіть іронізуючи, автор залишається гуманістом, а іронія спрямована на висміювання примітивності псевдогероїв, негативних людських рис, нещирості у міжособистісних стосунках, змушує читача, переосмислюючи загальнолюдське і сте-

реотипне, відкривати для себе нові позитивні грані досвіду. Перспективним, на наш погляд, є подальше вивчення когнітивних характеристик іронії в ідіостилі Дж. Барнса на лексичному, синтаксичному і текстовому рівнях із залученням теорії концептуальної інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воробьева К.А. Лингвокультурологические и психолингвистические аспекты восприятия иронии в художественном произведении : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / К.А. Воробьева. – Челябинск : ГОУ ВПО "Челябинский государственный университет", 2008. – 21 с.
2. Ермакова О.П. Ирония и словообразование / О.П. Ермакова // Slavische Wortbildung: Semantik und Kombinatorik / [S. Mengel (Hg.)]. – Münster – London. – Hamburg, 2002. – С. 403–412.
3. Иткина Н.Л. Об иронии (опыт интерпретации текста) / Н.Л. Иткина // Семантические особенности и функции слов и словосочетаний в английском языке: сборник научных трудов. – М., 1986. – С. 142–149.
4. Лесик І.В. Інтерпретація іронії реципієнтом: когнітивний і комунікативний аспекти (на матеріалі англomовного художнього дискурсу) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / І. В. Лесик. – Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2009. – 208 с.
5. Лесик І.В. Контрастивні стилістичні засоби вербалізації іронії: лінгвокогнітивний аспект / І.В. Лесик // Наукові записки. Серія "Філологічна". – 2011. – Вип. 20. – С. 121–129.
6. Походня С.И. Языковые виды и средства реализа-

ции иронии : [монографія] / С.И. Походня ; [отв. ред. Ю.А. Жлуктенко]. – К. : Наукова думка, 1989. – 128 с. 7. Щербина А.А. О двуплановости и противоположности смысла в иронии (Материалы к поэтике комического) / А.А. Щербина // Филологические науки. – 1976. – № 2. – С. 23–30. 8. Barnes J. A History of the World in 10 ½ Chapters / J. Barnes. – New York : Vintage Books, 1989. – 308 p. 9. Barnes J. Flaubert's Parrot / J. Barnes. – New York : Vintage Books, 1990. – 190 p. 10. Barnes J. Love, etc / J. Barnes. – New York : Vintage Books, 2002. – 227 p. 11. Barnes J. Metroland / J. Barnes. – London : Picador, 1980. – 214 p. 12. Barnes J. Nothing To Be Frightened Of / J. Barnes. – London : Vintage Books, 2009. – 250 p. 13. Baron S. Nothing to Be Frightened of: An Interview with Julian Barnes [Електронний ресурс] / S.t Baron // The Oxonian Review of Books. – 2008. – Vol. 7. – Issue 3. – Режим доступу : <http://www.julianbarnes.com>. 14. Fauconnier G. Conceptual Integration Networks / G. Fauconnier, M. Turner // Cognitive Science. – 1998. – 22/2. – P. 133–187. 15. Irony in Language and Thought : A Cognitive Science Reader / [ed. by Raymond W. Gibbs, Jr., Herbert L. Colston]. – New York : Taylor & Francis Group, 2007. – 619 p. 16. Julian Barnes (Contemporary Critical Perspectives) / [ed. by Sebastian Groes & Peter Childs]. – London : Continuum, 2011. – 192 p. 17. Knox N.D. Irony / N.D. Knox // Dictionary of the History of Ideas: Studies of Selected Pivotal Ideas / [ed. by Philip P. Wiener]. – New York : Charles Scribner's Sons, 1973. – Vol. II. – P. 626–634. 18. Ruiz J.H. Understanding Tropes : At the Crossroads Between Pragmatics and Cognition / J.H. Ruiz. – Frankfurt am Main : Peter Lang GmbH, 2009. – 299 p. 19. Stout M. “Chameleon Novelist” / M. Stout // New York Times Magazine. – № 22. – November 1992. – P. 29, 68–72, 80.

REFERENCES

Barnes J. (1989). *A History of the World in 10 ½ Chapters*. New York : Vintage Books
 Barnes J. (1990). *Flaubert's Parrot*. – New York : Vintage Books.
 Barnes J. (2002). *Love, etc.* – New York : Vintage Books.
 Barnes J. (1980). *Metroland*. London : Picador.
 Barnes J. *Nothing To Be Frightened Of*. London : Vintage Books.
 Baron S. (2008). Nothing to Be Frightened of: An Interview with Julian Barnes. *The Oxonian Review of Books*, 7 (3). Available at: <http://www.julianbarnes.com>.
 Fauconnier G. and Turner M. (1998). Conceptual Integration Networks. *Cognitive Science*, 22/2, 133–187.

Gibbs, R.W. Jr., Colston, H.L. (eds.) (2007) *Irony in Language and Thought: A Cognitive Science Reader*. – New York : Taylor & Francis Group.
 Groes, S. and Childs, P. (ed.) (2011). *Julian Barnes (Contemporary Critical Perspectives)*. London : Continuum.
 Itkina N.L. (1986). Ob ironiyi (opyt interpretatsyi teksta) [Irony (An experience in text interpretation)]. *Semanticheskiye osobennosti i funktsiyi slov i slovosochetanii v angliyskom yazyke: zbornik nauchnykh trudov. – Semantic Properties and Functions of Words and Word Combinations in English: Collection of Scientific Works*, 142–149 (in Russian).
 Knox N. D. (1973) Irony. In: Wiener, Ph.P. (ed.) *Dictionary of the History of Ideas: Studies of Selected Pivotal Ideas*. New York, Charles Scribner's Sons, pp. 626–634.
 Lesyk I.V. (2009). *Interpretatsiya ironii retsypientom: kognityvnyi i komunikatyvnyi aspekt (na materialakh anglo-movnoho khudozhnyogo dyskursu)*. Diss. kand. filol. nauk. [Interpretation of Irony by Recipients: cognitive and communicative aspects. Cand. philol. sci. diss.]. Odesa. 208 p. (in Ukrainian).
 Lesyk I.V. (2011) Kontrastyvni stylistychni zasoby verbalizatsii ironii: lingvokognityvnyi aspekt [Contrastive stylistic means of irony verbalization: linguo-cognitive aspect]. *Naukovi zapysky. Seriya "Filologichna". Scientific Works. Series "Philological"*, 20, 121-129.
 Pokhodnya S. I. (1989). *Yazykovyy vidy I sredstva realizatsiy ironii [Language means of irony realization]*. Kyiv: Naukova Dumka.
 Ruiz J. H. (2009). *Understanding Tropes: At the Crossroads Between Pragmatics and Cognition*. Frankfurt am Main : Peter Lang GmbH.
 Shcherbyna A. A. (1976) O dvuplanovosti i protivopolozhnosti smysla v ironii [Double meaning and contrast in irony]. *Filologicheskiye nauki. – Philological Science*, 2, 23–30.
 Stout M. (1992). Chameleon Novelist. *New York Times Magazine*, 22, 29, 68–72, 80.
 Vorobyeva K. A. (2008). *Lingvokulturolohichskiye i psikholingvisticheskiye aspekty vospriyatiya ironii v khudozhestvennom proizvedenii. Avtoref. diss. kand. filol. nauk. [Linguoculturological and psychological aspects of irony comprehension in fiction. Kand. philol. sci. diss. synopsis]*. Chelyabinsk (in Ukrainian).
 Yermakova O. P. (2002). Ironiya i slovoobrazovaniye [Irony and word formation]. *Slavishe Wortbildung: Semantik und Kombinatorik. – Slavonic Word Formation: Semantics and Pragmatics*. Münste – London – Hamburg, 403–412 (in Russian).

**ЛЕКСИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА РЕАЛИЗАЦИИ
КОНЦЕПТА COMPLAINT/ЖАЛОБА
В АНГЛИЙСКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА**

М.Н. Медведь, канд. филол. наук (Харьков)

В статье проанализирована система лексических средств, взаимодействующих на основе общности реализации концепта COMPLAINT/ЖАЛОБА в английской лингвокультуре. Установлен содержательный минимум ключевых лексем на основе их словарных дефиниций, выделены основные и дополнительные (дифференциальные) характеристики изучаемого концепта на основе синонимического ряда, определены фразеологические единицы, реализующие концепт COMPLAINT/ЖАЛОБА.

Ключевые слова: жалоба, концепт, лексический уровень, лингвокультурный, оценка, фразеологические единицы.

Медвідь М.М. Лексичні засоби реалізації концепту COMPLAINT/СКАРГА в англійській мовній картині світу. У статті проаналізовано систему лексичних засобів, що взаємодіють на основі спільності реалізації концепту COMPLAINT/СКАРГА в англійській лінгвокультурі. Встановлено змістовий мінімум ключових лексем на основі словникових дефініцій, виділено основні і додаткові (диференціальні) характеристики досліджуваного концепту на основі синонімічного ряду, визначені фразеологічні одиниці, що реалізують концепт COMPLAINT/СКАРГА.

Ключові слова: концепт, лексичний рівень, лінгвокультурний, оцінка, скарга, фразеологічні одиниці.

Medvid M.M. Lexical means of verbalizing concept COMPLAINT in the English worldview. The article focuses on the paradigm of lexical means interacting as means of realization of the concept COMPLAINT in the English worldview. I have determined the semantic minimum of the key lexemes; singled out the basic and additional (distinctive) characteristic features of the concept under analysis arising from the synonymic row of the lexeme *complaint* and revealed phraseological units that verbalize the concept COMPLAINT.

Key words: complaint, concept, evaluation, lexical level, linguocultural, phraseological units.

Интенсивное развитие современной лингвистической науки в русле когнитивно-дискурсивной парадигмы, опирающейся на деятельностный тип мышления и ставящей во главу угла познавательную деятельность субъекта, делает возможным исследование концептов на качественно новом уровне. Новая парадигма научных знаний рассматривает язык как часть информационно-когнитивной системы и выделяет в качестве основных функций языка коммуникативную и когнитивную [3, 5, 6, 7, 10 и др].

Актуальность данной статьи определяется возможностью комплексного изучения в рамках когнитивно-дискурсивного подхода не только самих языковых явлений, но и человека как носителя языка и субъекта познания, осуществляющего

концептуализацию и категоризацию различных проявлений объективной реальности, что отвечает общей антропоцентрической направленности современных лингвистических исследований.

Предметом нашего исследования являются языковые средства, взаимодействующие для выполнения определенной функции – оязыковления концепта COMPLAINT/ЖАЛОБА. Цель данной работы состоит в определении содержательного наполнения концепта COMPLAINT/ЖАЛОБА как единицы английской национальной концептосферы на материале словарных дефиниций, представленных в толковых словарях, и установлении особенностей выражения концепта COMPLAINT/ЖАЛОБА фразеологическими единицами различных структур, в которых зафиксирован опыт англ-

лоязычного речевого коллектива относительно этого понятия.

ЖАЛОБА как лингвистический объект изучался в рамках теории речевых актов, теории дискурса. Согласно этим исследованиям [1, 4], речевой жанр «жалоба» является сложным речевым действием, так как принадлежит к разным типам речевых актов (репрезентативам, директивам, оценочным), поскольку жалоба не только отображает состояние дел в действительности, но и направлена на достижение перлокутивного эффекта. Жалоба как речевой акт, направленный на достижение соответствующего перлокутивного эффекта, реализуется как в бытовом общении, где отсутствуют ограничения относительно формы выражения и содержания, так и в различных видах институционального дискурса (деловом, юридическом, медицинском), где присутствует высокая степень ритуальности.

Опираясь на вывод Н.А. Емельяновой [4] о том, что представители английской лингвокультуры имеют свои особенности в выражении недовольства сложившейся ситуацией, мы относим объект нашего исследования – концепт COMPLAINT/ЖАЛОБА – к лингвокультурным. Вслед за Г.Г. Слышкиным, мы понимаем лингвокультурный концепт как сложное системное ментальное образование, в составе которого выделяются понятийный (отражающий признаковую и дефиниционную структуры концепта), образный (фиксирующий концептуальные метафоры, поддерживающий определенный концепт в языковом сознании) и ценностный компоненты [9].

В лингвокультурологии одним из уровней существования концепта признается лексический: «Лингвокультурный концепт существует ... как системный потенциал, т.е. совокупность средств апелляции к концепту, предлагаемых носителю языка культурой, как накопленное культурой лингвистическое достояние, зафиксированное в лексикографии» [9]. Под содержательным наполнением концепта лингвокультурологи понимают набор концептуальных признаков, объективируемых частично на языковом уровне семантикой ключевого слова. Исходной информацией, необходимой для анализа понятийной составляющей лингвокультурного концепта, является информация, содержащаяся в семе-

ме ключевого слова. «Концепт как сложный комплекс признаков имеет разноуровневую представленность в языке. Наиболее информативным с этой точки зрения выступает лексический уровень. Опираясь на этот уровень исследования возможно выявить набор групп признаков, которые формируют структуру того или иного концепта» [8]. По нашим данным, в английской языковой картине мира концепт COMPLAINT/ЖАЛОБА представлен следующими лексемами: *accusal, accusation, ache, ailment, argument, beef, bitch, cavil, charge, complaint, criticism, disorder, expostulation, fault-finding, fret, fuss, grievance, gripe, grouch, grouse, grumble, grumbling, illness, impeachment, imputation, incrimination, indictment, infirmity, jeremiad, kick, kvetch, lament, lamentation, libel, moan, murmur, murmuring, mutter, muttering, objection, pet peeve, pip, plaint, pleading, reproach, rumble, remonstrance, sickness, sorrow, stink, squak, sue, wail, whimper, whine, yell* и др.

Ключевой для данного концепта является лексема *complaint (n)*, (*from Old French complainte (12c.) «complaint, lament,» noun use of fem. past participle of complaindre. meaning «bodily ailment» is from 1705*) как высокочастотная, общеизвестная для представителей английской лингвокультуры, стилистически нейтральная.

В лексикографических источниках находим следующие значения лексем *complaint*:

1) *expression of grief, regret, pain, censure, resentment; lamentation, murmuring, accusation; fault-finding; 2) informal terms of objecting; 3) a loud cry (or repeated cries) of pain or rage or sorrow; 4) (criminal law) a pleading describing some wrong or offence; formal allegation against a party; 5) (civil law) the first pleading of the plaintiff setting out the facts on which the claim for relief is based; the initial bill in proceedings in equity; 6) cause or subject of complaint or murmuring; 7) an ailment or disorder or disease of the body; a cause for complaining* [11; 12].

Содержательный минимум, представленный в этих словарных дефинициях, актуализирует следующие значения: 1) выражение недовольства по поводу чего-нибудь неприятного, страдания, боли; 2) упрек; 3) просьба об утешении, сочувствии;

4) просьба о помощи; 5) просьба об изменении сложившейся ситуации; 6) официальное заявление с просьбой об устранении какого-нибудь неурядка, несправедливости; 7) симптом плохого физического или психологического состояния.

На основании того, что семы лексической единицы объективируют концептуальные признаки лексемы, можно сделать вывод о характеристиках концепта, эксплицированных в словарных дефинициях. Концепт COMPLAINT/ЖАЛОБА имеет следующие характеристики: 1) мотив (осознание говорящим своего плохого положения; внутреннее, субъективно-личностное побуждение адресата к сочувствию или помощи); 2) намерение (интенция человека сообщить о своем неудовольствии ситуацией и достичь определенного результата); 3) цель (осознанная заинтересованность в изменении неудовлетворительной ситуации, заранее предполагаемый (мыслимый, желаемый, проектируемый) результат действия или деятельности людей, которым адресована жалоба); 4) ответственность (способ реализации намерения); 5) каузативность; 6) оценочная модальность (как правило, отрицательная оценка жалующимся сложившейся ситуации).

В зависимости от оттенка значения лексема *complaint* синонимизируется с различными лексическими единицами, напр., *protest* (*expostulate, demur, object, disagree, remonstrate etc.*), *reproach* (*criticism, accusation, charge, lament etc.*), *symptom* (*ailment, infirmity, sickness, malady*).

Анализ лексических единиц, которые синонимизируются с ключевыми лексемами (*complaint – n., complain – v.*), позволяет выделить дифференциальные характеристики номинаций изучаемого концепта, раскрывающие его когнитивные признаки, эксплицированные в словарных дефинициях: 1) направленность (*to accuse – to lay the blame for a fault or crime upon someone; to criticize – to find fault with someone; to impute – to attribute a fault*); 2) публичность (*to denounce – to inform against, to accuse publicly; to defy – to resist openly; to dissent – to disagree openly*); 3) субъективность (*to cavil – to raise petty objections; to carp – to complain pettily; to bellyache – to complain querulously; to grumble – to complain peevishly*); 4) объективность (*to expostulate – to make*

a reasoned protest); 5) состояние физическое / душевное (*to moan – to murmur expressing physical or mental suffering; to repine – to be discontented, to fret*); 6) глубина (*to deplore – to regret deeply; to groan – to make a deep sound expressing pain, grief or disapproval*); 7) экспрессивность (*to fuss – to complain vigorously, excitedly; lament, lamentation – a passionate expression of grief*); 8) формальность (*to indict – to accuse formally by a legal process*); 9) повторяемость (*to nag – to find fault or scold persistently; to whinge – to whine, to grumble persistently*); 10) эмоциональность (*to whimper – to make feeble frightened sounds*); 11) протест (*to deprecate – to express a wish against; clamour – a loud protest*); 12) устное выражение жалобы: а) вербализованное (*reproach, remonstrance, criticism, rap*), невербализованное (*jeremiad – a long mournful cry of complaint; to gripe – to make a rumbling sound; to groan – to make a deep sound expressing pain, grief or disapproval; wail – a long sad inarticulate cry of pain or grief; to whine – to make a long drawn complaining cry like that of a child or dog*).

Опыт речевого коллектива в значительной степени находит отображение в единицах фразеологического фонда языка. Система образов, закрепленных в пословицах и поговорках, является зоной сосредоточения культурной информации о носителях той или иной лингвокультуры. В проанализированном материале отображено отношение англоязычного сообщества к выражению жалобы и лицам, выражающим жалобу. В целом можно сказать, что это отношение является отрицательной оценкой отрицательной оценки. То есть, представители английской лингвокультуры осуждают выражение недовольства сложившимися обстоятельствами. Оценочные предикации характеризуют объекты на основе того или иного отношения, обусловлены субъективными взглядами (социальными, этическими, эстетическими) и вкусами. «Оценка может мотивироваться, но не может верифицироваться, и это отличает ее от дескриптивных предикатов, отнесенных к действительному миру» [2, с. 58].

Отрицательную оценку носителей англоязычной культуры вызывает:

1. Привычка жаловаться как черта характера человека: *Complaining is the weak's weapon / The*

rich are always complaining. / They could not find any reason to criticize the roses, so they complained that they were red. / The villager who always complains and is never satisfied with anything is like an annoying flea on the foot. / Unfit are some who complain of common food. / A man who was always complaining was quite rightly sent to hell. «Why are you burning damp wood?» was his first comment. Негативная оценка «жалобщиков» может принимать довольно агрессивные формы: *Pierce the naggers tongue with a thistle and you will hear no complaints.*

2. Неумение адекватно анализировать ситуацию: *Who picks a tool unsuited to a task should not complain if it does no more than cuts the hand that holds it. / No one can complain of the sea who twice suffers shipwreck. / He ought not to complain of the sea who returns to it a second time. / He should not complain of being cheated who buys the cloth by the sample. / Storing milk in a sieve, you complain of bad luck? / You stored your milk in a straining metal... and now you are complaining about bad luck? / He who brings firewood infected with maggots in his house should not complain when lizards start visiting him.*

3. Неумение адекватно анализировать себя: поступки и природные данные: *Who refuses to submit to justice, must not complain of oppression. / Many complain of their looks, but none of their brains. / The monkey never complains that he has no comb. / He who offers his back should not complain if it is beaten. / There is no elephant that complains about the weight of its trunk. / The garlic complained to the onion, «You stink!»*

4. Бездеятельность «жалобщика»: *He that does not venture must not complain of ill luck. / A housewife who complains that there is not enough foodstuff in the market should remember that if her husband adds to what is already available, there would be more for everyone. / He who does not clean his mouth before breakfast always complains that the food is sour. / It is better to light one small candle than to curse the darkness. / If you have time to whine and complain about something then you have the time to do something about it. / One chops the wood, the other does the grunting. / Anyone who is satisfied to stand still should not complain when others pass him.*

Следует отметить, что в поговорках, отображающих отрицательную оценку, часто содержится указание на источник неблагоприятной ситуации, которая вызвала жалобу (см. пп. 2-4).

В то время, как жалоба часто является просьбой о сочувствии, понимании, отрицательная оценка этого социолингвистического феномена эксплицитно или метафорически выражена в ряде фразеологических единиц: *The usual fortune of complaint is to excite contempt more than pity. / No attention is paid to him who is always complaining. / Never complain. Never explain. / One dog barks at something, the rest bark at him.*

Носители английской лингвокультуры рассматривают потребность жаловаться как своего рода болезненное, отклоняющееся от нормы состояние, и предлагают лекарства – способы излечиться от недуга: *Pay what you owe, and be cured of your complaint. / Abstinence and fasting cure many a complaint. / Patience cures many an old complaint.*

Нейтральная оценка выражения недовольства также имеет место во фразеологическом фонде английского языка (хотя, следует отметить, такие примеры немногочисленны): *It is harder to be poor without complaining than to be rich without boasting. / It's difficult to be rich without bragging as it is to be poor without complaining.* К фразеологизмам, содержащим нейтральную оценку, относим и поговорки, в которых обозначен возможный адресат: *Don't tell your complaint to one who has no pity. / Complaining to someone other than God is disgraceful. / Boast to a stranger, complain only to your friends. / Complain to the one who can help you.*

Единственным фразеологизмом, в котором, в виде одобрения и даже призыва жаловаться, заключена положительная оценка открытого выражения недовольства сложившейся ситуацией, является: *The wheel that squeaks the loudest is the one that gets the grease.* Вместе с тем, в фразеологическом фонде находим и предостережение вести себя подобным образом: *The squeaking wheel doesn't always get the grease. Sometimes it gets replaced.*

Проанализировав лексический уровень представления концепта COMPLAINT/ЖАЛОБА в английской языковой картине мира, приходим

к выводу у том, что воплощение концепта COMPLAINT/ЖАЛОБА в англоязычном личностно-ориентированном дискурсе представлено оценочными, эмотивными и экспрессивными языковыми единицами, содержащими, в основном, негативную оценку выражения неудовольствия сложившейся ситуацией, при всей известной сдержанности англичан в выражении открытого неудовольствия чем-либо (*to groan inwardly* – глубоко переживать, но не показывать вида) и осуждении выражения публичного неудовольствия, основания для жалобы можно назвать мультикультурными – если у нас все замечательно, мы больше склонны приписывать это собственной воле и инициативе, а если есть проблемы (основания для жалобы) – ссылаться на логику обстоятельств, давление извне, непредсказуемость результатов, то есть, «жаловаться на судьбу».

Перспективу исследования видим в диахроническом анализе ключевых языковых средств, используемых для реализации концепта COMPLAINT/ЖАЛОБА в английской языковой картине мира.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андрющенко О.К. Речевой акт жалобы: семантика, прагматика, типология / О.К. Андрющенко // Вопросы теоретической и прикладной лингвистики. – 2014. – № 1. – С. 46–50.
2. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт / Н.Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
3. Безугла Л.Р. Лінгвістична прагматика та дискурсивний аналіз / Л.Р. Безугла // *Studia philologica*. – 2012. – Вип. 1. – С. 95–100.
4. Емельянова Н.А. Речевой жанр «Жалоба» в различных типах дискурса в английском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Емельянова Надежда Александровна. – Астрахань, 2004. – 188 с.
5. Жаботинская С.А. Лингвокогнитивный подход к анализу номинативных процессов / С.А. Жаботинская // *Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна*. – 2010. – Вип. 928. – С. 6–20.
6. Мартынюк А.П. Разграничение дискурса и текста с позиций интеграционного подхода / А.П. Мартынюк // *Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна*. – 2009. – № 866. – С. 49–54.
7. Морозова О.І. Діяльнісний стиль мислення у лінгвістичних дослідженнях / О.І. Морозова // *Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна*. – 2008. – № 811. – С. 41–45.
8. Пименова М.В. Методология концептуальных исследований / М.В. Пименова // *Антология концептов* ; под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. – Том 1. – Волгоград : Парадигма, 2005. – С. 15–19.
9. Слышкин Г.Г. Лингвокультурный концепт как системное образование / Г.Г. Слышкин // *Вестник ВГУ. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация»*. – 2004. – № 1. – С. 29–34.
10. Шевченко И.С. Подходы к анализу концепта в современной когнитивной лингвистике / И.С. Шевченко // *Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна*. – 2006. – № 725. – С. 192–195.
11. Hutchinson Encyclopedic Dictionary. – L. : Oxford University Press, 1991. – 1237 p.
12. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. – L. : Lexico Publications, Inc., 1993. – 1248 p.

REFERENCES

- Andrjushhenko, O.K. (2014). Rechevoj akt zhaloby: semantika, pragmatika, tipologija [Speech act of complaint: semantics, pragmatics, typology]. *Nauchnyj rezul'tat – Scientific result*, 1, 46–50 (in Russian).
- Arutjunova, N.D. (1988). *Tipy jazykovyh znachenij. Ocenka. Sobytie. Fakt. [Types of language meanings. Evaluation. Event. Fact]*. Moskva: Nauka Publ.
- Bezuhla, L.R. (2012). Lihvistychna prahmatyka ta dyskursyvnyy analiz [Linguistic pragmatics and discourse analysis]. *Studia philologica*, 1, 95–100 (in Ukrainian).
- Emel'janova, N.A. (2004). *Rechevoj zhanr «Zhaloba» v razlichnyh tipah diskursa v anglijskom jazyke. Diss. kand. filol. nauk [Speech genre of complaint in various types of discourse in the English language. Cand. philol. sci. diss.]*. Astrakhan. 188 p. (in Russian).
- Hutchinson, B. (1991). *The Hutchinson Encyclopedic Dictionary*. London: Oxford University Press.
- Martynjuk, A.P. (2009). Razgranichenie diskursa i teksta s pozicij integracionnogo podhoda [Differentiating discourse and text on the basis of the integrational approach]. *Visnyk Kharkiv. nats. un-tu im. V.N. Karazina – V.N. Karazin Kharkiv National Univ. Messenger*, 866, 49–54 (in Russian).
- Morozova, O.I. (2008). Dyal'nisnyy styl' mysleniya u lihvistychnykh doslidzhennykh [Active style of thinking in linguistic research]. *Visnyk Kharkiv. nats. un-tu im. V.N. Karazina – V.N. Karazin Kharkiv National Univ. Messenger*, 81, 41–45 (in Ukrainian).
- New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. (1993). London: Lexico Publications, Inc.

- Pimenova, M.V. (2005). *Metodologija konceptual'nyh issledovanij [Methodology of conceptual research]*. Volgograd: Paradigma Publ.
- Shevchenko, I.S. (2006). Podhody k analizu koncepta v sovremennoj kognitivnoj lingvistike [Approaches to the analysis of the concept in modern cognitive linguistics]. *Visnyk Kharkiv. nats. un-tu im. V.N. Karazina – V.N. Karazin Kharkiv National Univ. Messenger*, 725, 192–195 (in Russian).
- Slyshkin, G.G. (2004). Lingvokul'turnyj koncept kak sistemnoe obrazovanie [Linguocultural concept as a system formation]. *Vestnik VGU – Voronezh State Univ. Messenger*, 1, 29–34 (in Russian).
- Zhabotinskaja, S.A. (2010). Lingvokognitivnyj podhod k analizu nominativnyh processov [A cognitive linguistic approach to the process of naming]. *Visnyk Kharkiv. nats. un-tu im. V.N. Karazina – V.N. Karazin Kharkiv National Univ. Messenger*, 928, 6–20 (in Russian).

КЛЮЧЕВЫЕ КОНЦЕПТЫ АНГЛОЯЗЫЧНОГО ДЕТЕКТИВНОГО ДИСКУРСА

А.Б. Калюжная (Харьков)

В статье рассматриваются ключевые концепты детективного дискурса. Проанализированы различные подходы к классификации концептов, функционирующих в определенном типе дискурса, с учетом лингвокогнитивного подхода к исследованию концептов. Определен статус ключевых концептов как типичных, маркированных на основе их значимости для дискурса, отражающих необходимые элементы сюжета, а также формирующих целостность дискурса. В детективном дискурсе, представленном текстами английского классического детектива выделены ключевые концепты ТАЙНА, ПРЕСТУПЛЕНИЕ, ДЕТЕКТИВ, ПРЕСТУПНИК и определены средства их вербализации.

Ключевые слова: детективный дискурс, классический детектив, ключевые концепты, концепты ПРЕСТУПЛЕНИЕ, ТАЙНА, ДЕТЕКТИВ, ПРЕСТУПНИК, сюжет.

Калюжна А.Б. Ключові концепти англomовного детективного дискурсу. В статті розглянуто ключові концепти детективного дискурсу. Проаналізовано різні підходи до класифікації концептів, що функціонують у певному типі дискурсу, з урахуванням лінгвокогнітивного підходу у вивченні концептів. Визначено статус ключових концептів як типових, маркованих за їх значущістю для дискурсу, таких, що відтворюють необхідні елементи сюжету, а також формують цілісність дискурсу. В детективному дискурсі, представленому текстами англійського класичного детективу, виділено ключові концепти ЗЛОЧИН, ТАЄМНИЦЯ, ДЕТЕКТИВ, ЗЛОЧИНЕЦЬ та визначено засоби вербалізації вказаних концептів.

Ключові слова: детективний дискурс, класичний детектив, ключові концепти, концепти ЗЛОЧИН, ТАЄМНИЦЯ, ДЕТЕКТИВ, ЗЛОЧИНЕЦЬ, сюжет.

Kalyuzhnaya A. Key concepts of the English detective discourse. This article deals with the problem of detective discourse key concepts. Various approaches to classification of concepts functioning in a particular type of discourse have been analyzed within the framework of linguocognitive approach to concepts research. The article defines key concepts as typical, marked on the basis of their significance for the discourse, representing essential elements of the plot as well as forming the discourse integrity. In the texts of the English classical detective fiction the concepts CRIME, MYSTERY, DETECTIVE, CRIMINAL have been determined as key concepts. Verbal means of nomination of the concepts in question have been distinguished.

Key words: classical detective fiction, concepts CRIME, MYSTERY, DETECTIVE, CRIMINAL, detective discourse, key concepts, plot.

В современной лингвистике особое внимание уделяется прагматическим и динамическим аспектам языка в их связи с явлениями сознания и культуры. Когнитивная лингвистика также обращается к особенностям «бытования» концептов в дискурсе. Представление о дискурсе как системе когнитивных и коммуникативных составляющих дает возможность решать вопрос о дискурсе во взаимосвязи его когнитивных и коммуникативных характеристик, сфокусировать внимание на ментальных операциях, связанных с передаваемыми в дис-

курсивных ситуациях смыслами, говорить об определяющей роли базовых концептов для коммуникативных параметров дискурса [27, с. 74]. Существование различных подходов и оснований для выделения концептов, присущих определенному дискурсу, свидетельствует о том, что проблема определения и особенностей реализации таких концептов не теряет своей актуальности.

Объектом исследования являются ключевые концепты англоязычного детективного дискурса, а предметом – лексические средства, которые

ми данные концепты вербализованы в английском классическом детективе.

Цель работы – определить статус ключевых концептов и описать ключевые концепты детективного дискурса на материале произведений А. Конан Дойла и А. Кристи – представителей классического английского детектива.

Для достижения поставленной цели необходимо решение следующих задач: изучить существующие подходы к классификации концептов, характерных для определенного вида дискурса, выделить ключевые концепты детективного дискурса.

Методы исследования, обусловленные его целью и задачами, включают приемы классификации и систематизации языкового материала, анализ словарных дефиниций, метод компонентного анализа, анализ смысловых связей синонимов, контекстуальный анализ.

Термин «дискурс» широко употребляется в лингвистике, литературоведении, социологии, философии, социальной психологии и других областях. Формы дискурса так же разнообразны, как и формы самой человеческой жизни. Дискурс трактуется как «связный текст в совокупности с экстралингвистическими, прагматическими, социокультурными, психологическими и другими факторами», как «речь, погруженная в жизнь» [1, с. 136–137], как текст, погруженный в ситуацию общения, или как общение посредством текста [13, с. 90]. В результате интерактивного взаимодействия сознаний интерпретатора и отправителя «формы языковых выражений текста наполняются смыслом, а сам процесс интеракции и есть дискурсом» [16, с. 75]. Наличие текста как продукта деятельности человеческого сознания, представляет собой основное условие возникновения дискурса [там же, с. 75]. Текст как некая формальная конструкция также является и результатом дискурса как коммуникативного и ментального процесса [31, с. 144]

Конкретные тексты, которые функционируют в пределах одной и той же коммуникативной сферы составляют эмпирический базис для описания дискурса [31, с. 144]. Тексты поставляют информацию о мире, однако правила лингвистической и экстралингвистической организации содержания коммуникации представителей определенной линг-

вокультурной общности содержатся в сознании не в виде текстов, а в виде «структурированных иерархически организованных единиц информации» [16, с. 73], к которым в когнитивной лингвистике относят концепт [там же, с. 73].

Рассматривая категории текста / дискурса, Е.А. Селиванова отмечает, что «концепт является подкатегорией информативности, ибо концептуально конденсированное содержание формируется на базе всего массива тексто-дискурсивной информации» [24, с. 196]. При оптимальном понимании текста адресат адекватно декодирует концепт как основу информационного баланса [там же, с. 210]. Исходя из того, что «когнитивная теория дискурса рассматривает в качестве первоочередной задачи создание ментального прообраза всего информационного пространства коммуникативной ситуации, в том числе текста как ее семиотического посредника» [там же, с. 241], коммуникативно-дискурсивные характеристики концептов можно рассмотреть на базе текстов, которые представляют тот или иной тип дискурса.

С позиций дискурсивного воплощения концептов выделяются ментальные образования, которые являются ключевыми для определенного типа дискурса и те концепты, которые для соответствующего дискурса являются производными либо нейтральными [13, с. 90].

Важным аспектом взаимодействия концепта и дискурса является роль дискурса как среды и основного фактора формирования концептуального содержания. Содержание концепта реализуется в коммуникации, проявляется на уровне дискурсивной практики, при этом концепт «выступает интегративным элементом в отношении сознания, культуры и языковой системы в целом» [20]. Пресуппозиционный фонд (фоновые знания) системно организует социальный и индивидуальный опыт человека, определяя его «картину мира» [20]. «Фоновую информацию составляют знания, коллективные представления и понятия, зафиксированные в системе концептов конкретного языка...» [7, с. 118]. Значимостью как для отдельной языковой личности, так и для лингвокультурного сообщества в целом, обладают ключевые концепты, как главные единицы картины мира, константы культуры [17, с. 5].

Различные референциальные типы концептов характеризуются различными особенностями коммуникативно-дискурсивной реализации [20]. Тот или иной тип дискурса формируется совокупностью определенных концептов, в свою очередь концепты, отражая содержание дискурса, к которому они принадлежат, направляют коммуникацию, порождая вокруг себя некий дискурс [21]. Специфический набор ключевых концептов регулярно реализуется в конкретном типе дискурса и создает его дискурсивное пространство [23, с. 246].

По мнению В.З. Демьянкова «дискурс <...> концентрируется вокруг некоторого опорного концепта; создает общий контекст, описывающий действующие лица, объекты, обстоятельства, времена, поступки и т. п., определяясь не столько последовательностью предложений, сколько тем общим для создающего дискурс и его интерпретатора миром, который «строится» по ходу развертывания дискурса» [8, с. 7].

Представление о дискурсе как о системе когнитивных и коммуникативных составляющих позволяет рассматривать взаимосвязь когнитивных и коммуникативных характеристик дискурса, а именно, говорить об определяющей для коммуникативных параметров дискурса роли некоторых, характерных для данного типа дискурса, концептов. Подобные специфические концепты присущие определенному типу дискурса исследователи называют «генеративными» [14, с. 78], «дискурсообразующими» [29, с. 24; 19, с. 5], «базовыми» [28; 20; 3, с. 93], «центральными» [28], «жанрообразующими» [19, с. 5], «фундаментообразующими» [18], «доминантами/константами» или «автохтонами» [23, с. 246], «концептами-идеями» [24, с. 247], «абстрактными жанрообразующими концептами» [22, с. 265; 4, с. 62].

Такие концепты актуализируются в ключевых знаках дискурса (вербальных и невербальных) [19, с. 6], «маркированы» по признаку их значимости для определенного типа дискурса [13, с. 98], лежат в основе развертывания смыслов и норм данного дискурса [14, с. 78], способны концентрировать обширную смысловую область [11, с. 6], определяют тип дискурса [28, с. 6, 91–92], задают основные ценностные координаты его знакового пространства, позволяют определить основные референциальные

«точки притяжения», которые генерируют номинативное обеспечение предметной области того или иного типа дискурса [там же, с. 128], составляют содержательно-тематическое ядро, формируют семиотическую модель и жанровую структуру того или иного дискурса [18, с. 6], исторически сформировались в рамках данного дискурса и регулярно воспроизводятся в нем [23, с. 245].

В дискурсе, представленном текстами определенного жанра, подобный концепт также проявляет себя в глобальной теме дискурса – содержательной основе, являющейся пересечением семантических сфер, принадлежащих высказываниям разных участников общения [15, с. 93], в его макроструктуре, то есть в выраженных в тексте языковыми средствами и обусловленных всем ходом текстовой деятельности содержательно-смысловых связях, которые <...> существенны для реализации основного замысла сообщения [9, с. 87–88], в когнитивной схеме, которая позволяет анализировать понимание текста на основе пресуппозиционного знания, тематических слов и макроструктур [6], и эксплицируется в коммуникативном фокусе диалога на пропозициональном уровне, а также в метакоммуникативных компонентах организации текста/дискурса, в дейктических элементах и др. [20].

Номенклатура концептов и репрезентирующих их языковых структур задается коммуникативно-когнитивным пространством текста/дискурса. Концептуальное пространство текста формируется на основе сближения общих признаков концептов, репрезентируемых на поверхностном уровне текста словами и предложениями одной семантической области, что обуславливает определённую целостность концептосферы текста [2, с. 87]. Концептуальный анализ художественного текста предполагает: выявление набора ключевых слов текста; определение базового концепта (концептов) этого пространства; описание обозначаемого ими концептуального пространства [там же, с. 87].

Детективный дискурс, представленный текстами классического детектива, относится к типам дискурса, которые строятся по определенному шаблону [12, с. 178]. В основе такого дискурса лежит схема необходимых и достаточных коммуникативных действий, которые являются опреде-

ляющими компонентами такой структуры [там же, с. 178]. Детектив как литературное произведение отличается особым типом построения сюжета, изображающим раскрытие сложной запутанной тайны, связанной с расследованием преступления, которое успешно проводит детектив (представитель полиции или частный сыщик), и которое заканчивается разоблачением и наказанием преступника. В нашей работе концепты ТАЙНА, ПРЕСТУПЛЕНИЕ, ДЕТЕКТИВ и ПРЕСТУПНИК считаем ключевыми, так как, с одной стороны, они соответствуют этапам развития сюжета классического детектива, а с другой – являются типовыми, характерными, прогнозируемыми и «маркированными» по признаку их значимости для детективного дискурса.

Знаковая природа ключевых концептов детективного дискурса предполагает их закрепленность за определенными вербальными средствами реализации, совокупность которых составляет план выражения соответствующего лексико-семантического поля, которое строится вокруг доминанты (ядра), представленной именем концепта [5, с. 99–100]. При определении имен концептов опираемся на следующие критерии: именем концепта считаем максимально емкое по семантике, стилистически нейтральное и отличающееся наибольшей частотностью слово. Семантическое пространство ключевых концептов в детективном дискурсе определяется особенностями словоупотребления и синонимичных замен, характерных для текстов, которыми представлен дискурс [25, с. 44].

В детективном дискурсе в жанре классического детектива, концепт ТАЙНА вербализован лексемами *mystery, secret, riddle, puzzle, enigma*. Словом, отвечающим необходимым критериям имени концепта, является лексема *mystery*. Лексема объединены общей понятийной составляющей «знание» или «информация», которые вызывают интерес из-за недоступности, непонятности или известны ограниченному числу лиц и требуют объяснения (см. [10, с. 37]), например:

No, Hastings, you understand what I mean when I talk of two crimes. The first crime, the crime that Monsieur Renault, in his arrogances asked us to investigate, is solved. But behind it lies a deeper riddle. And to solve that will be difficult – since

the criminal, in his wisdom, has been content to avail himself of the devices prepared by Renault. It has been a particularly perplexing and baffling mystery to solve.

/A. Christie, 'Murder on the Links'/

Концепт ПРЕСТУПЛЕНИЕ вербализован лексемой *crime* и ее синонимами *offence, breach, misdeed, trespass, wrong, outrage, error, evil, sin*. Общий конституирующий смысл, объединяющий лексемы, вербализующие концепт ПРЕСТУПЛЕНИЕ в детективном дискурсе, выражен интегральной семантической признаками 'нарушение правила, наказуемое по закону' и 'нарушение правила, которое ненаказуемо по закону', входящие в значение лексемы *crime*, также определяются в составе значений лексем, объединенных общностью содержания с лексемой *crime*. Они входят в лексико-семантическое поле ПРЕСТУПЛЕНИЕ, и связаны родо-видовым корреляциям со словами, называющими виды преступлений: *murder, robbery, poisoning, theft, kidnapping, burglary, blackmail, racket, abduction, fraud, felony, forgery, conspiracy, assault, corruption* и т.д. Например:

"You are investigating a crime, you say?" he advanced rather hesitatingly. "A serious crime?"

"A crime of the most serious there is."

"You mean . . ."

"Murder." /A. Christie, 'Wasps' Nest'/
Whatever the motives of these extraordinary crimes, robbery is certainly not one of them.

/A. Conan Doyle, 'A Study in Scarlet'/

Мир детективного произведения типизируется не только в форме событий «в чистом виде», но в форме индивидов, персонажей, которые являются естественными носителями сюжета [26, с. 18]. Типизация событий зависит от происходящего или того, что должно было произойти с персонажем в силу самой его природы [там же, с. 18]. В этом мире предметы, индивиды, сущности соответствуют концептам данного языка. С их помощью вскрывается картина глубинного устройства мира (его когнитивная структура), какой она была изначально задумана писателем [4, с. 62]. Между структурой концепта и смысловой структурой текста существует взаимосвязь, которая может иметь различное воплощение в зависимости от различ-

ных факторов, таких как, например, жанровые особенности произведения [30].

ДЕТЕКТИВ – ключевой концепт детективного дискурса – регулярно реализуется в дискурсе и представлен рядом лексических средств, семантические компоненты которых актуализируют когнитивные признаки концепта. К средствам вербализации концепта ДЕТЕКТИВ относим лексемы, содержащие понятийный компонент концепта ДЕТЕКТИВ (‘тот, кто получает информацию и раскрывает преступление’) и номинируют как частного сыщика (*private detective, solver of crime, amateur detective, consulting expert, criminal expert, private inquiry agent, agent from a private detective firm* и др.), так и официальные органы расследования (*detective, sleuth, expert, inspector, investigator, professional detective, official detective, official force, Scotland Yard man, police officer* и др.), например:

I am in a delicate situation. I will lay in facts plainly before you. I am, by profession, a private detective /A. Christie, ‘The Second Gong’/
The conduct of the criminal investigation has been left in the experienced hands of Inspector Lestrade, of Scotland Yard, who is following up the clues with his accustomed energy and sagacity /A. Conan Doyle, ‘The Return of Sherlock Holmes’/
“It is satisfactory to know that there can be no difference of opinion upon this case, since Mr. Lestrade, one of the most experienced members of the official force, and Mr. Sherlock Holmes, the well-known consulting expert, have each come to the conclusion that the grotesque series of incidents, which have ended in so tragic a fashion, arise from lunacy rather than from deliberate crime

/A. Conan Doyle, ‘The Return of Sherlock Holmes’/

Концепт ПРЕСТУПНИК вербализирован лексемой *criminal* и ее синонимами, объединенными семой “тот, кто нарушает закон”: *malefactor, offender, villain, culprit*, например:

... each criminal has his particular method, and the police, when called in to investigate, say, a case of burglary, can often make a shrewd guess at the offender, simply by the peculiar methods he has employed

/A. Christie, ‘Murder on the Links’/

For years past I have continually been conscious of some power behind the malefactor, some deep organizing power which forever stands in the way of the law, and throws its shield over the wrong-doer.

/A. Conan Doyle, ‘Memoirs of Sherlock Holmes’/

Ядерные лексемы, вербализующие концепт ПРЕСТУПНИК, имеют синонимы, объединенные общностью содержания и связанные родо-видовыми отношениями с именем концепта – лексемой *criminal*, так как указывают на специфику совершенного преступления: *murderer, burglar, cat burglar, thief, robber, pilferer, ruffian, impostor, smasher, poisoner, assailant, forger, perpetrator* и др.:

The fame of your wealth has gone abroad, Lord Mount-James, and it is entirely possible that a gang of thieves have secured your nephew in order to gain from him some information as to your house, your habits, and your treasure.»

/A. Conan Doyle, ‘The Return of Sherlock Holmes’/
«John Clay, the murderer, thief, smasher, and forger. He’s a young man, Mr. Merryweather, but he is at the head of his profession, and I would rather have my bracelets on him than on any criminal in London. He’s a remarkable man, is young John Clay.

/A. Conan Doyle,

‘The Adventures of Sherlock Holmes’/

Таким образом, в детективном дискурсе, представленном текстами классического детектива, выделяем ряд концептов, наличие которых в тексте является обязательным условием отнесения текста к детективному дискурсу. Концепты ПРЕСТУПЛЕНИЕ, ТАЙНА, ДЕТЕКТИВ, ПРЕСТУПНИК считаем ключевыми для детективного дискурса, поскольку они обладают особой значимостью в детективном дискурсе, формируют содержательно-тематическое ядро, объективируют обязательные элементы сюжета и «носителей» сюжета. На основе взаимозависимости данных концептов формируется целостность детективного дискурса.

Перспективу исследования видим в определении и описании смысловых связей ключевых концептов детективного дискурса и построении фреймовых сетей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Дискурс / Н.Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – С. 136–137.
2. Бабенко Л.Г. Филологический анализ текста. Основы теории, принципы и аспекты анализа / Л.Г. Бабенко. – М. : Академический Проект, 2004. – 464 с.
3. Бехта Т.О. Лінгвокогнітивне моделювання англомовного детективного дискурсу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Бехта Тамара Олександрівна. – Львів, 2009. – 235 с.
4. Ватолина Т.Г. Когнитивная модель детективного дискурса (на материале англоязычных детективных произведений XIX–XX вв.) дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Ватолина Татьяна Геннадьевна. – Иркутск, 2011. – 209 с.
5. Воркачев С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт / С.Г. Воркачев. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2004. – 236 с.
6. Дейк Т. А. ван Стратегии понимания связанного текста / Т. А. ван Дейк, В. Кинч // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23: Когнитивные аспекты языка. – М. : Прогресс, 1988. – С. 153–211.
7. Дементьев В.В. Непрямая коммуникация / В.В. Дементьев. – М. : Гнозис, 2006. – 376 с.
8. Демьянков В.З. Англо-русские термины по прикладной лингвистике и автоматической переработке текста. Вып. 2. Методы анализа текста / В.З. Демьянков // Тетради новых терминов. – № 39. – М. : Всесоюзный центр переводов, 1982. – 288 с.
9. Дридзе Т.М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации: Проблемы семиосоциопсихологии / Т.М. Дридзе. – М. : Наука, 1984. – 268 с.
10. Калюжна А.Б. Концепт ТАСМНИЦЯ в англійській мовній картині світу / А.Б. Калюжна, І.В. Змілова // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2009. – № 848. – С. 35–39.
11. Карасик В.И. Религиозный дискурс / В.И. Карасик // Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики. – Волгоград: Перемена, 1999. – С. 5–19.
12. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
13. Карасик В.И. Институциональные концепты / В.И. Карасик // Vita in lingua: К юбилею профессора С.Г. Воркачева. – Краснодар : Атриум, 2007. – С. 87–97.
14. Карасик В.И. Лингвокультурная концептология: учебное пособие / Карасик В.И., Красавский Н.А., Слышкин Г.Г. – Волгоград : Парадигма, 2009. – 116 с.
15. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М. : Гнозис, 2003. – 277 с.
16. Мартынюк А.П. Разграничение дискурса и текста с позиций интеграционного подхода / А.П. Мартынюк // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2009. – № 866. – С. 69–77.
17. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика : учеб. пособие / В.А. Маслова. – Минск : ТетраСистемс, 2004. – 256 с.
18. Моргун Е.А. Когнитивно-прагматический анализ системы концептов в инаугурационных речах американских президентов : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Е.А. Моргун. – СПб, 2011. – 20 с. – Режим доступа : URL: <http://www.ceninauku.ru/page/27730.html>
19. Невинская М.Д. Концептуальная оппозиция «народ – власть» в политическом дискурсе : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / М.Д. Невинская. – Волгоград. – 2006. – Режим доступа : <http://cheloveknauka.com/v/167116/a/#?page=1>
20. Олешков М.Ю. Лингвоконцептуальный анализ дискурса (теоретический аспект) / М.Ю. Олешков // Дискурс, концепт, жанр. – Нижний Тагил : НТГСПА, 2009. – С. 68–85. – Режим доступа : http://pedlib.ru/Books/5/0281/5_0281-14.shtml#book_page_top
21. Островская Т.А. Дискурсообразующие концепты дискурса элиты / Т.А. Островская // Вестник Адыгейского государственного университета. – Серия 2: Филология и искусствоведение. – Вып. № 3 (126) / 2013. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/diskursoobrazuyuschie-kontsepty-diskursa-elity>
22. Плотникова С.Н. Концептуальный стандарт жанра фэнтези / С.Н. Плотникова // Жанры речи : сб. науч. ст. – Вып. 4. Жанр и концепт. – Саратов, 2005. – С. 264–274.
23. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
24. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е.А. Селиванова. – К. : ЦУЛ, «Фитосоциоцентр», 2002. – 336 с.
25. Степанов Ю.С. Альтернативный мир, Дискурс, Факт и принцип Причинности / Ю.С. Степанов // Язык и наука конца XX века. – М. : РГГУ, 1995. – С. 35–73. – Режим доступа : <http://philologos.narod.ru/ling/stepanov.htm>
26. Степанов Ю.С. В мире семиотики / Ю.С. Степанов // Семиотика : Антология. – М. : Академический проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2001. – С. 1–45.
27. Шевченко И.С. Дискурсообразующие концепты викторианства: СКРОМНОСТЬ vs ХАНЖЕСТВО / И.С. Шевченко // Когниция, коммуникация, дискурс. – 2010. – № 2. – С. 73–84.
28. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.01 / Шейгал Елена Йосифовна. – Волгоград, 2000. – 440 с.
29. Шейгал Е.И. Культурные концепты политического дискурса / Е.И. Шей-

гал // Коммуникация: теория и практика в различных социальных контекстах: материалы междунар. научн. конф «Коммуникация – 2002». – Пятигорск : ПГЛУ, 2002. – С. 24–26. 30. Черепова И.С. Реализация смыслообразующей функции ключевого концепта в текстах разных жанров : художественный концепт «книга» : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Черепова Ирина Сергеевна. – Санкт-Петербург, 2010. – 187 с. 31. Чернявская В.Е. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность / В.Е. Чернявская – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 248 с.

REFERENCES

- Arutjunova, N.D. (1990). Diskurs [Discourse]. In: V.N. Jarceva, (ed.), *Lingvisticheskiy jenciklopedicheskij slovar' – Linguistic encyclopedic dictionary*, Moscow: Sov. Jenciklopedija Publ., pp. 136–137
- Babenko, L.G. (2004). *Filologicheskij analiz teksta. Osnovy teorii, principy i aspekty analiza [Philological analysis of the text. Theory bases, principles and aspects of the analysis]*. Moscow: Akademicheskij Proekt Publ.
- Bekhta, T.O. (2009). *Linhvokohnityvne modelyuvannya anhlo movnoho detektyvnoho dyskursu. Diss. kand. filol. nauk. [Lingvocognitive modeling of English detective discourse. Cand. philol. sci. Diss.]*. L'viv, 235 p. (in Ukrainian)
- Cherepova, I.S. (2010). *Realizacija smysloobrazujushhej funkcii ključevogo koncepta v tekstah raznyh zhanrov : hudozhestvennyj koncept «kniga»*. Diss. kand. filol. nauk. [Realization of sense-forming function of a key concept in texts of different genres: art concept «book». Cand. philol. sci. diss.]. St Petersburg. 187 p. (in Russian)
- Chernjavskaja, V.E. (2009). *Lingvistika teksta: Polikodovost', intertekstual'nost', interdiskursivnost' [Text linguistics: Polikodovost, intertekstualnost, interdiskursivnost]*. Moscow: Knizhnyj dom «LIBROKOM» (in Russian)
- Dejk, T. A., van and Kinch, V. (1988). Strategii ponimaniya svjaznogo teksta [Strategy of understanding the coherent text]. *Novoe v zarubezhnoj lingvistike – New in foreign linguistics*, 23, 153–211 (in Russian)
- Dement'ev, V.V. (2006). *Neprjamaja kommunikacija [Indirect communication]*. Moscow: Gnozis Publ.
- Dem'jankov, V.Z. (1982). Anglo-russkie terminy po prikladnoj lingvistike i avtomaticheskoy pererabotke teksta. Metody analiza teksta [The English-Russian terms on applied linguistics and automatic processing the text. Methods of the analysis of the text]. *Tetradnyh terminov – Notebooks of new terms*. Moscow: Vsesojuznyj centr perevodov (in Russian)
- Dridze, T.M. (1984). *Tekstovaja dejatel'nost' v strukture social'noj kommunikacii: Problemy semiosociopsihologii [Text activity in structure of social communication: problems of Semisociopsychology]*. Moscow: Nauka Publ.
- Kalyuzhna, A.B., and Zmiyova, I.V. (2009). Kontsept TAYEMNYTSYA v anhliys'kiy movnii kartyni svitu [Concept MYSTERY in the English language worldview]. *Visnyk Kharkiv. nats. un-tu im. V.N. Karazina. – V.N. Karazin Kharkiv. National Univ. Messenger*, 848, 35–39 (in Ukrainian)
- Karasik, V.I. (1999). Religioznyj diskurs [Religious discourse]. *Jazykovaja lichnost': problemy lingvokul'turologii i funkcional'noj semantiki – Language personality: problems of a linguoculturology and functional semantics*. Volgograd: Peremena, 5-19 (in Russian)
- Karasik, V.I. (2002). *Jazykovoj krug: lichnost', koncepty, diskurs [Language circle: personality, concepts, discourse]*. Volgograd: Peremena publ.
- Karasik, V.I. (2007). Institucional'nye koncepty [Institutional concepts]. *Vita in lingua: K jubileju professora S. G. Vorkacheva – Vita in lingua: To anniversary of professor S. G. Vorkachev*. Krasnodar: Atrium Publ., 87–97 (in Russian)
- Karasik, V.I., Krasavskij, N.A., and Slyshkin, G.G. (2009). *Lingvokul'turnaja konceptologija: uchebnoe posobie [Linguocultural contseptology: manual]*. Volgograd: Paradigma Publ.
- Makarov, M.L. (2003). *Osnovy teorii diskursa [Bases of the theory of a discourse]*. Moscow: Gnozis Publ.
- Martynjuk, A.P. (2009). Razgranichenie diskursa i teksta s pozicij integracionnogo podhoda [Differentiating discourse and text on the basis of the integrational approach]. *Visnyk Kharkiv. nats. un-tu im. V.N. Karazina. – V.N. Karazin Kharkiv. National Univ. Messenger*, 866, 69–77 (in Russian)
- Maslova, V.A. (2004). *Kognitivnaja lingvistika: Uchebnoe posobie [Cognitive linguistics: Manual]*. Minsk: TetraSystems Publ.
- Morgun, E.A. (2011). *Kognitivno-pragmaticheskij analiz sistemy konceptov v inauguracionnyh rechah amerikanskih prezidentov. Avtoref. diss. kand. filol. nauk. [The cognitive and pragmatical analysis of system of concepts in inaugural speeches of the American presidents. Cand. philol. sci. diss. synopsis]*. SPb (in Russian). Available at: http://www.ceninaku.ru/page_27730.html

- Nevinskaja, M.D. (2006). *Konceptual'naja oppozicija «narod – vlast'» v politicheskom diskurse. Avto-ref. diss. kand. filol. nauk [Conceptual opposition «the people – the power» in a political discourse. Cand. philol. sci. diss. synopsis]*. Volgograd (in Russian). Available at: <http://cheloveknauka.com/v/167116/a#?page=1>
- Oleshkov, M.Ju. (2009). Lingvokonceptual'nyj analiz diskursa (teoreticheskij aspekt) [Lingvoconceptual analysis of a discourse (theoretical aspect)]. *Diskurs, koncept, zhanr. – Discourse, concept, genre*. Nizhnij Tagil: NTGSPA (in Russian). Available at: http://pedlib.ru/Books/5/0281/5_0281-14.shtml#book_page_top
- Ostrovskaja, T.A. (2013). Diskursoobrazujushhie koncepty diskursa jeliti [Discourse-forming concepts of elite discourse]. *Vestnik Adygejskogo gosud. un-ta – Adyghe State Univ. Messenger*, 3 (126), (in Russian). Available at: <http://cyberleninka.ru/article/n/diskursoobrazuyushchie-kontsepty-diskursa-elity>
- Plotnikova, S.N. (2005). Konceptual'nyj standart zhanra fjentezi [Conceptual standard of fantasy genre]. *Zhanny rechj – Speech genres*, 4, 264–274 (in Russian)
- Prykhod'ko, A. M. (2008). *Kontsepty i kontseptosystemy v kohnityvno-dyskursyvnij paradymni linhvistyky [Concepts and systems of concepts in the cognitive-discourse paradigm of linguistics]*. Zaporizhzhya: Prem»yer
- Selivanova, E.A. (2002). *Osnovy lingvisticheskoi teorii teksta i kommunikacii [Bases of the linguistic theory of the text and communication]*. Kyiv: CUL, «Fitosociocentr»
- Shejgal, E.I. (2000). *Semiotika politicheskogo diskursa. Diss. dokt. filiol. nauk [Semiotics of a political discourse. Dr. philol. sci. diss.]*. Volgograd. 440 p. (in Russian)
- Shejgal, E.I. (2002). Cultural concepts of a political discourse. *Kommunikacija: teorija i praktika v razlichnyh social'nyh kontekstah: materialy mezhdunar. nauchn. konf «Kommunikacija – 2002»*. Pjatigorsk [Communication: the theory and practice in various social contexts: materials of the international scientific conference «Communication – 2002», Pjatigorsk], Pjatigorsk, 24–26.
- Shevchenko, I.S. (2010). Diskursoobrazujushhie koncepty viktorianstva: SKROMNOST' vs HANZHESTVO [Discourse-forming concepts of Victorian period: MODESTY vs PRUDERY]. *Kognicija, Kommunikacija, Diskurs – Cognition, Communication, Discourse*, 2, 73–84 (in Russian)
- Stepanov, Ju.S. (1995). Al'ternativnyj mir, Diskurs, Fakt i princip Prichinnosti [Alternative world, Discourse, Fact and principle of Causality]. *Jazyk i nauka konca XX veka – Language and science of the end of the 20th century*, 35–73 (in Russian). Moscow: RGGU Publ. Available at: <http://philologos.narod.ru/ling/stepanov.htm>
- Stepanov, Ju.S. (2001). V mire semiotiki [In the world of semiotics]. *Semiotika: Antologija – Semiotics: Anthology*. Moscow: Akademicheskij proekt, Ekaterinburg: Delovaja kniga (in Russian)
- Vatolina, T.G. (2011). *Kognitivnaja model' detektivnogo diskursa (na materiale anglojazychnykh detektivnykh proizvedenij XIX-XX vv.) Diss. kand. filol. nauk. [Cognitive model of a detective discourse (based on English-language detective works of the 19-20th centuries) Cand. philol. sci. diss.]*. Irkutsk. 209 p. (in Russian)
- Vorkachev, S.G. (2004). *Schast'e kak lingvokul'turnyj koncept [Happiness as linguocultural concept]*. Moscow: ITDGK «Gnozis» Publ.

**МЕТАФОРА ЯК ПІДГРУНТЯ
ЕВФЕМІСТИЧНОЇ НОМІНАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТАБУ
У ВІКТОРІАНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ:
ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ**

К.І. Шишкіна (Харків)

У статті розглядається когнітивна операція метафоризації як основа евфемістичної номінації соціокультурних табу у вікторіанському художньому дискурсі. Визначається сутність евфемізації як когнітивного процесу і роль метафори як лінгвокогнітивного механізму утворення значення евфемізму. Розглянуто специфіку утворення значення евфемізмів на позначення соціокультурних табу у вікторіанському художньому дискурсі на основі різних видів метафор, а саме концептуальної метафори, візуальної метафори, а також змішаних метафор.

Ключові слова: візуальна метафора, евфемізм, змішана метафора, значення, концептуальна метафора, метафора подібності, номінація, примарна метафора.

Шишкіна К.И. Метафора как основа эвфемистической номинации социокультурных табу в викторианском художественном дискурсе: лингвокогнитивный аспект. В статье рассматривается когнитивная операция метафоризации как основа эвфемистической номинации социокультурных табу в викторианском художественном дискурсе. Определяется сущность эвфемизации как когнитивного процесса и роль метафоры как лингвокогнитивного механизма создания значения эвфемизма. Рассмотрена специфика создания значения эвфемизмов социокультурных табу в викторианском художественном дискурсе на основе различных видов метафор, а именно концептуальной метафоры, визуальной метафоры, а также смешанной метафоры.

Ключевые слова: визуальная метафора, значение, концептуальная метафора, метафора подобия, номинация, примарная метафора, смешанная метафора, эвфемизм.

Shishkina K.I. Metaphor as a grounding of euphemistic nomination of socio-cultural taboos in Victorian literary discourse: linguocognitive aspect. The paper deals with the cognitive construal of metaphor as a grounding of euphemistic nomination of sociocultural taboos in Victorian literary discourse. The author defines the essence of euphemisation as a cognitive process and the role of metaphor as a linguocognitive mechanism of formation of the euphemistic meaning. The specificity of euphemistic meaning formation in Victorian literary discourse based on different kinds of metaphor such as conceptual metaphor, visual metaphor and mixed metaphor is viewed.

Key words: conceptual metaphor, euphemism, mixed metaphor, nomination, primary metaphor, resemblance metaphor, visual metaphor.

Евфемістична номінація є предметом вивчення різних областей лінгвістики упродовж декількох десятиліть (Л.В. Артюшкіна, Л.А. Баркова, Т.В. Бойко, М.М. Болдирев, О.Ю. Голованова, Г.А. Заварзіна, Б.О. Ларін, О.М. Кацев, К. Allan, К. Burridge, D. Cristal, R. Holder, H. Rawson та інші). Сьогодні увагу науковців привертає дослідження евфемізмів у семантичному, прагматичному, лінгвокогнітивному, гендерному та інших аспектах на матеріалі

різних типів дискурсів. У фокусі уваги цієї наукової розвідки – лінгвокогнітивний механізм метафори як основи евфемістичної номінації соціокультурних табу у вікторіанському художньому дискурсі.

Актуальність цієї наукової розвідки зумовлена зростаючим інтересом до вивчення еволюції значення та застосуванням лінгвокогнітивного підходу до його вивчення як пріоритетного у антропоцентричній парадигмі сучасного гуманітарного знання.

Об'єктом дослідження виступають англійські номінативні одиниці, що евфемістично позначають соціокультурні табу вікторіанської епохи; предметом – лінгвокогнітивний механізм метафоризації, що лежить у підґрунті значення евфемізмів на позначення соціокультурних табу вікторіанства. Матеріалом для дослідження є корпус одиниць евфемістичної номінації соціокультурних табу вікторіанської епохи, укладений методом вибірки з фрагментів вікторіанського художнього дискурсу. Вибір матеріалу дослідження зумовлений тим, що моральний кодекс вікторіанства став причиною виникнення великої кількості табуйованих реалій, пряме називання яких вважалося неприйнятним, що сприяло виникненню в англійській мові тієї епохи безлічі евфемістичних номінацій. У свою чергу, прагнення письменників вікторіанської епохи відтворити реальне життя на сторінках своїх романів спонукало їх дотримуватися штучного коду, в цілому схваленого і прийнятого читачем епохи, що відбивав канони суспільної моралі і залежав від суспільно узгодженої комунікативної поведінки [17].

Мета роботи – розкрити специфіку когнітивної операції метафоризації як основи евфемістичних номінацій соціокультурних табу, що функціонують у вікторіанському художньому дискурсі. Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань: 1) дати визначення евфемістичної номінації з точки зору лінгвокогнітивного підходу; 2) розкрити сутність метафори як лінгвокогнітивної операції; 3) установити специфіку метафоризованого значення евфемістичних субститутів на позначення соціокультурних табу, що функціонують у вікторіанському художньому дискурсі.

На відміну від традиційної («об'єктивістської») семантики, яка виходить із положення про те, що значення існує у світі (поза свідомістю індивіда), когнітивний напрям у лінгвістиці бачить у значенні когнітивний феномен, який локалізується на свідомості й визначається особливостями концептуалізації світу індивідом [2, с. 58].

Значення можна подати за допомогою когнітивних структур, що містять різного роду інформацію, пов'язану з тим чи іншим концептом або об'єднанням концептів, що, у свою чергу, створюються у процесі пізнання світу і придбання, накопичення

досвіду [8, с. 8–12]. За такого підходу значення номінативної одиниці розглядається як рефлекс тієї суми знань, яку несе у собі відповідна когнітивна структура. Воно визначається не як закріплення у ньому найсуттєвіших, явних, пов'язаних з предметом ознак, а як знання про світ взагалі, енциклопедичне знання, з урахуванням рухливості і текучості сутностей світу і категорій знання. Уявлення про світ варіативне, воно визначається його суб'єктивно-об'єктивним характером, рухливістю уявлень, варіативністю ознак, суттєвих для класу, а також ступенем розмитості таких ознак [6, с. 507]. Отже, «значення мовних форм слід вивчати як результати обробки інформації, що поступає до людини за усіма чуттєвими каналами» [7, с. 11].

Традиційне розуміння лексичної семантики є важливим етапом осмислення і визначення основних мовних категорій, але лише у руслі лінгвокогнітивного підходу дослідження в області лексичного значення отримують нові ракурси розгляду: когнітивний підхід передбачає вивчення того, як у реальності здійснюється актуалізація значення слова у свідомості носія мови як учасника комунікації, спостерігача і носія досвіду і знання [10].

Евфемізація з когнітивної точки зору постає як механізм формування смислу, в основі якого лежать певні концептуальні механізми і моделі вторинної інтерпретації знання [1, с. 5]. З точки зору лінгвокогнітивного підходу евфемізація – це окремий випадок концептуальної деривації – процес формування нового смислу в результаті певного способу інтерпретації вихідного знання, а евфемізм – один із способів вторинної репрезентації знання у мові [1, с. 5]. Основою евфемізації слугує взаємозв'язок між первинним/вихідним концептом та похідним концептом, репрезентованим одиницею вторинної номінації [1]. Натякаючи на референт, який небажано називати прямо, процес евфемізації, з когнітивної точки зору, полягає у нейтралізації ініціальних негативних характеристик, асоційованих з первинним концептом, що тим самим веде до меліоративізації небажаного референта [3, с. 198].

Говорячи про когнітивні механізми, що лежать в основі евфемістичної номінації, слід відмітити, що більшість евфемістичних стратегій базуються на зміщенні фокусу денотата [11, с. 43]. Так, у процесі евфемізації важлива роль належить когнітивній

операції асоціативної аналогії, дію якої покладено в основу метафори.

Основні ідеї метафори як когнітивної операції розроблені у теорії концептуальної метафори (далі – ТКМ) Дж. Лакофом, М. Джонсоном, М. Тернером, Р. Гіббсом, Є. Світсер та ін.

Згідно ТКМ, **концептуальна метафора** – це односпрямоване (*unidirectional*) мапування, у процесі якого елементи концептуального кореляту (домену-джерела – структури фонових знань, що залучається для порівняння, проєктуються на концептуальні елементи референту (домену-цілі – структури знань, що осмислюється). Метафорична проєкція між доменами отримує мовне відтворення за допомогою метафоричних виразів, що розрізняються за ступенем конвенціональності: стертих метафор, образність яких вже не відчувається, і образних метафор, що мають індивідуальний і творчий характер. У результаті метафоричного мапування висвітлюються (*highlight*) одні аспекти домену-мішені і «затемнюються» (*hide*) інші [16].

Доменці цілі, як правило, абстрактні, дифузні, характеризуються відсутністю чіткого розмежування (EMOTION, TIME, THOUGHT, HUMAN RELATIONSHIPS) і, як наслідок, часто концептуалізуються термінами більш конкретних доменів джерела (HUMAN BODY, ANIMALS, PLANTS, FOOD, FORCES) [15, с. 20]. Природною й логічною основою для розуміння більш абстрактних сутностей термінами більш конкретних слугує людський досвід існування у фізичному й соціальному середовищі, тобто експериментальна/перцептивна база, але при цьому домен-джерело та домен-ціль належать різним поняттєвим просторам, тобто розведені в свідомості [5, с. 36].

За характером домену джерела (в залежності від його об'єму змісту) концептуальні метафори поділяються на онтологічні, структурні та орієнтаційні. *Онтологічна метафора* – це когнітивна операція, в результаті якої домен-мішень осмислюється крізь призму категорій просторової орієнтації (метафора контейнера), у термінах предметів та речовин (наприклад, INFLATIONS are ENTITIES), у номенах людських вчинків, якостей, цілей (метафора персоніфікації) [16]. *Структурні метафори* забезпечують часткове структуруван-

ня домену цілі посередництвом домену джерела, «висвітлюючи» одні сторони поняття і «затемнюючи» інші (так, наприклад, метафорична кореляція СУПЕРЕЧКА є ВІЙНА «висвітлює» змагальний аспект суперечки і «затемнює» інші моменти, пов'язані з комунікативним впливом). *Орієнтаційні метафори* – метафоричні кореляції, в основі яких лежать просторові опозиції ВЕРХ-НИЗ, ВСЕРЕДЕНІ-ЗОВНІ, ПЕРЕДНЯ СТОРОНА-ЗАДНЯ СТОРОНА, ЦЕНТР-ПЕРИФЕРІЯ та ін. (наприклад, HAPPINESS is UP). Так, корелят структурної метафори досить складний, включає цілу низку різноманітних деталей та характеризується складною фреймовою структурою (фрейм розуміємо як структуру даних, призначену для декларативного, рідше процедурного подання стереотипних ситуацій і потенційно реалізовану формами мови [9, с. 289], що організована «навколо» певного концепту і містить основну, типову й потенційно можливу інформацію, асоційовану з тим або іншим концептом [4, с. 16]); корелят онтологічної та орієнтаційної метафори простий, не членується на складові.

Подальші розробки ідеї про метафору як когнітивну операцію дали можливість виокремлення інших типів метафор, а саме – примарної (*primary metaphor*), метафори подібності (*resemblance metaphor*) та іміджевої або візуальної метафори (*image metaphor*) як різновиду метафори подібності.

Так, **примарні метафори** – це особливі приклади метафор, в яких референт і корелят пов'язані один з іншим у межах конкретного сенсорного досвіду, тобто належать одному поняттєвому простору: референтом стає поняття, що є «суб'єктивним відгуком» на сенсорний сигнал, інформація про який подана у кореляті метафори [5, с. 37]. Прикладами примарних метафор є кореляції INTIMACY is CLOSENESS (*I am very close to him*), DESIRE is ITCH (*I am itching to get to the concert*), в яких референт (INTIMACY, DESIRE), на відміну від корелята, не має безпосередньої бази: так, INTIMACY, DESIRE – це афективні стани, у той час коли CLOSENESS, ITCH – фізичні відчуття. Відповідні метафори Дж. Грейді називає примарними в силу того, що в них базові, початкові метафоричні відповідності мають особливий статус, будучи основою для інших, більш складних мета-

форичних концептуалізацій та їхніх мовних означень ([14, с. 81] цит. за [5, с. 37]).

Метафори подібності, на відміну від концептуальних метафор, не мають експериментальної/перцептивної бази, як, наприклад, орієнтаційна концептуальна метафора MORE IS UP, в якій референт і корелят в доменах ЗБІЛЬШЕННЯ КІЛЬКОСТІ і ВЕРТИКАЛЬНЕ ПІДВИЩЕННЯ активуються одночасно, адже корелюють у свідомості людини на основі експериментального/перцептивного досвіду. Прикладом метафори подібності може слугувати кореляція ACHILLES is a LION: люди і тварини мають різний набір якостей, але і перші, і другі можуть бути хоробрими, що й мотивує метафору.

Іміджева (візуальна) метафора є різновидом метафори подібності, в якій основою аналогії слугує фізична подібність між референтом та корелятом. Прикладом іміджевої метафори може слугувати кореляція HAND is a STARFISH, подана метафоричним виразом *her spread hand was a starfish*, оснований на фізичній/візуальній подібності простягнутої руки з морською зіркою.

Якщо метафора виступає підґрунтям евфемістичної субституції, первинний концепт, з яким асоціюються негативні характеристики, виступає цілком метафоричного осмислення термінами домена-джерела, який у свідомості носіїв мови має позитивну оцінку, що приводить до нейтралізації/зниження ступеня пейоративно оцінних компонентів вихідного концепту.

Звернемося до аналізу конкретних фрагментів у вікторіанському художньому дискурсі, в якому функціонують метафоричні евфемістичні номінації на позначення соціокультурних табу.

(1) *The purposeless life was suddenly closed. The careless wanderer's journey had come to an end. What a melancholy record, what a meaningless and unfinished page* (Braddon M.E., Aurora Floyd).

Дискурсивний фрагмент ілюструє, по-перше, функціонування метафоричної евфемістичної номінації на позначення номену «death» *the careless wanderer's journey had come to an end*. «Смерть», як зауважують К. Аллан і К. Барридж [12], – вічне табу; табується, накладається на антецедент через страх перед смертю, невідомість, що вона

таїть у собі. Підґрунтям зазначеного евфемістичного субституту у наведеному прикладі виступає структурна метафора DEATH is A JOURNEY. У силу цієї метафоричної кореляції, заснованої на тривіальному припущенні, що померлої людини більше немає поруч [13, р. 31], смерть людини концептуалізується як «від'їзд» з цього світу. Метафорична кореляція DEATH is A JOURNEY переносить такі атрибути з домену-джерела на домен-ціль, як: акт вмирання – це акт від'їзду; пункт призначення подорожі – це зустріч із Богом у Раю; людина, що померла, – це людина, що встала на певний шлях. Кореляція «пункт призначення у подорожі – зустріч із Богом у Раю» заснована на християнській вірі у радісну зустріч зі Спасителем. Кореляція «людина, що померла, – це людина, що встала на певний шлях» надає уявлення про людину, що рухається, і через це, про таку, що все ще жива (концепт руху у цьому мапуванні вважається важливим, через що концептуальна метафора DEATH is A JOURNEY вважається підрозділом метафори DEATH is MOVEMENT). Отже, у вікторіанському художньому дискурсі знаходимо інші репрезентанти СМЕРТІ як РУХУ:

(2) *They've just a notion, these common folks, of its being a respect to the departed* [Gaskell, E., North and South];

(3) *Charles Evremonde, called Darray had reason to know the usage; he had seen hundreds pass away so* [Dickens Ch., The Tail of Two Cities].

Шляхом заперечення повного припинення руху тіла як неодмінного атрибуту смерті метафорична кореляція DEATH is A JOURNEY імплікує смерть. Саме така репрезентація померлого (у якості живої істоти, що рухається) надає можливість метафоричній кореляції DEATH is A JOURNEY виконувати евфемістичну функцію, а саме концептуалізувати домен DEATH термінами домену з позитивною конотацією JOURNEY [13].

У дискурсивному фрагменті (1) також функціонують евфемістичні субститути *the purposeless life was suddenly closed* та *what a meaningless and unfinished page*, що вербалізують структурну метафору DEATH is A FINISHED BOOK, що є, відповідно, підрозділом метафоричної кореляції LIFE is A BOOK, яка об'єктивується за допомогою мовних метафоричних виразів *my life is an open book*,

new chapter in life, turn over a new leaf in life. Наведені у дискурсивному фрагменті (1) метафоричні евфемістичні номінації, за допомогою яких здійснюється іменування «*раптової смерті*», сигналізують про такі метафоричні кореляції, як: раптова смерть – незакінчена сторінка у книзі; раптова смерть – закрита книга. Так, концептуальна метафора DEATH is A FINISHED BOOK виконує евфемістичну функцію завдяки концептуалізації смерті термінами домену з нейтральною конотацією FINISHED BOOK.

(4) *The vessel which you freighted with every hope of your heart has gone down* (Braddon M.E., Aurora Floyd).

Дискурсивний фрагмент (4) ілюструє функціонування метафоричного виразу *the vessel which you freighted has gone down*, що репрезентує змішані (*mixed*) метафори – структурну LOVE is A JOURNEY та орієнтаційну FAILURE IN LOVE is LOW і виступає евфемістичною номінацією «кохання» (чуттєва нагота була під заборону у вікторіанську епоху, що спричинило табування номена *love*). На підґрунті структурної метафори LOVE is A JOURNEY «транспортний засіб» (структурний елемент домена-джерела) переноситься на структурний елемент домена-цілі «любобні відносини», причому транспортний засіб імпліцитно репрезентовано номінацією *ship* як назвою найбільш популярного транспортного засобу, що залучається для перетину такої складної місцевості, як море. Невдачу у любовних стосунках героя (*has gone down*) репрезентовано на основі орієнтаційної метафори FAILURE IN LOVE is LOW, що є вторинною (*derived*) метафорою від базового мапування FAILURE is LOW, в основі якого лежить просторова опозиція ВЕРХ-НИЗ. У даному випадку евфемістична функція номінації можлива завдяки концептуалізації домену LOVE термінами домену з позитивною конотацією JOURNEY.

(5) *The twins no longer derive their nourishment from Nature's founts ...* (Dickens Ch., David Copperfield).

У дискурсивному фрагменті (5) метафоричний вираз *derive their nourishment from Nature's founts* виконує функцію евфемістичної заміни і «вуаляє» пряму номінацію «годування груддю» (номінація

містить номен «жіноча груди», що зараховувався до табуваних соматизмів у вікторіанську добу). Метафоричний вираз репрезентує метафоричну кореляцію WOMAN'S BREAST is A FOUNTAIN, що є візуальною метафорою, заснованою на візуальній подібності жіночої груди з фонтаном. Нейтральна конотація номінації *fountain* уможливує, у даному випадку, евфемістичну функцію метафоричного виразу *derive their nourishment from Nature's founts*.

Таким чином, результати аналізу свідчать про те, що формування евфемізмів, які функціонують у вікторіанському художньому дискурсі, засновано, між іншим, на метафорі – когнітивному механізмі проєкції концептуальних елементів кореляту на концептуальні елементи референту. Затемнення одних і висвітлення інших елементів референту, а також залучення доменів з позитивною або нейтральною конотацією в якості референтів метафори уможливають евфемістичний ефект метафоричних виразів у вікторіанському художньому дискурсі. Наведені у роботі дискурсивні фрагменти ілюструють функціонування метафоризованих евфемістичних номінацій, заснованих на концептуальних структурних, орієнтаційних метафорах, змішаних метафорах, а також іміджевій метафорі.

Перспективу дослідження вбачаємо у дослідженні інших типів метафор, що виступають когнітивною основою евфемістичних номінацій у вікторіанському художньому дискурсі, а також інших когнітивних механізмів евфемізації у наведеному типі дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болдырев Н.Н. Когнитивный аспект эвфемизации (на материале английского языка) / Н.Н. Болдырев, Ю.В. Алексикова // Вопросы когнитивной лингвистики. – № 2. – 2010. – С. 5–12.
2. Васильева М.О. Метафорична реалізація концепту ПОЛІТИКА в сучасному англомовному політичному дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / М.О. Васильева. – Х., 2008. – 234 с.
3. Васильева М.О. Метонімія як підґрунтя евфемістичної субституції: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі сучасного англомовного художнього дискурсу) / М.О. Васильева // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». – Вип. 81. – 2015. – С. 197–204.
4. Дейк Т.А. ван. Язык.

Познание. Коммуникация : сб. трудов / Тойн ван Дейк. – М. : Прогресс, 1989. – 311 с. 5. Жаботинская С.А. Основы теории примарной метафоры / С.А. Жаботинская // Вісник Київ. нац. лінгв. ун-ту. Серія «Філологія». – 2011. – Том 14. – № 1. – С. 35–45. 6. Киселева С.В. Роль когнитивной лингвистики в исследовании многозначных слов / С.В. Киселева // Когнитивные исследования языка. Взаимодействие когнитивных структур. – Вып. 9. – Тамбов : Изд. дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2011. – С. 503–513. 7. Кубрякова Е.С. Семантика в когнитивной лингвистике (о концепте контейнера и формах его объективации в языке) / Е.С. Кубрякова // Изв. АН. Сер. лит. и яз. – 1999. – Т. 58, № 5–6. – С. 3–12. 8. Кубрякова Е.С. Язык и знание: на пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е.С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с. 9. Минский М. Фреймы для представления знаний / М. Минский. – М. : Энергия, 1979. – 151 с. 10. Песина С.А. Слово в когнитивном аспекте : монография / С.А. Песина. – М. : Флинта : Наука, 2011. – 344 с. 11. Порохницкая Л.В. Базовые когнитивные механизмы эвфемистической номинации / Л.В. Порохницкая // Вестник Моск. гос. ун-та. – Вып. 21 (627): Когнитивное моделирование семантики разноструктурных единиц языка. – М. : ИПК МГЛУ «Рема», 2011. – С. 43–48. 12. Allan K. Forbidden Words: Taboo and the Censoring of Language / K. Allan, K. Burridge. – Cambridge : Cambridge University Press, 2006. – 314 p. 13. Bultnik B. Metaphors We Die By: Conceptualizations of Death in English and Their Implications for the Theory of Metaphor / B. Bultnik // Antwerp Papers in Linguistics: Antwerp: Universitaire Instelling Antwerp, 1998. – Vol. 94. – P. 13–34. 14. Grady J. A typology of motivation for conceptual metaphor: Correlation vs. resemblance / J. Grady // R.W. Gibbs., G.J. Steen (eds.). *Metaphor in cognitive linguistics*. – Amsterdam : John Benjamins, 1999. – P. 79–100. 15. Kövecses Z. Metaphor: A practical introduction in cognitive linguistics / Zoltan Kövecses. – Oxford and New York : Oxford University Press, 2002. – 304 p. 16. Lakoff G. Metaphors we live by / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : Chicago University Press, 1980. – 256 p. 17. Pearsall R. The Warm in the Bud: The World of Victorian Sexuality / R. Pearsall. – London : Sutton Publishing, 2009. – 592 p.

REFERENCES

- Allan, K. and Burridge, K. (2006). *Forbidden Words: Taboo and the Censoring of Language*. Cambridge: Cambridge University Press Publ.
- Boldyrev, N.N., and Aleksikova, Yu.V. (2010). Kognitivnyj aspekt jevfemizacii (na materiale anglijskogo jazyka) [Cognitive aspect of euphemisation (case study of English)]. *Voprosy kognitivnoj lingvistiki – Cognitive Linguistics questions*, 2, 5–12 (in Russian)
- Bultnik, B. (1998) Metaphors We Die By: Conceptualizations of Death in English and Their Implications for the Theory of Metaphor. *Antwerp Papers in Linguistics: Antwerp: Universitaire Instelling Antwerp*, 94, 13–34.
- Dejk, T.A. van. (1989). *Jazyk. Poznanie. Kommunikacija : sb. trudov [Language. Cognition. Interaction: collection of works]*. Moscow: Progress Publ. (in Russian)
- Grady, J. (1999). A typology of motivation for conceptual metaphor: Correlation vs. resemblance. In: R.W. Gibbs., G.J. Steen (eds.). *Metaphor in cognitive linguistics*. Amsterdam: John Benjamins, pp. 79–100.
- Kiseleva, S.V. (2011). Rol' kognitivnoj lingvistiki v issledovanii mnogoznachnyh slov [The role of cognitive linguistics in the study of polysemy]. *Kognitivnye issledovanija jazyka. Vzaimodejstvie kognitivnyh struktur – The cognitive study of language. The interaction of cognitive structures*, 9, 503–513 (in Russian)
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A Practical Introduction in Cognitive Linguistics*. Oxford and New York: Oxford University Press Publ.
- Kubryakova, E.S. (1999). Semantika v kognitivnoj lingvistike (o koncepte kontejnera i formah ego ob'ektivacii v jazyke) [Semantics in cognitive linguistics (about the concept of container and forms of its realization in language)]. *Izv. AN. Ser. lit. i jaz. – Proceedings of the Academy of Sciences. Series of Literature and Language*, 5-6, 3–12 (in Russian)
- Kubryakova, E.S. (2004). *Jazyk i znanie: na puti poluchenija znanij o jazyke: chasti rechi s kognitivnoj točki zrenija. Rol' jazyka v poznanii mira [Language and cognition: on the way of obtaining knowledge of the language: parts of speech from the cognitive point of view. The role of language in the knowledge*

- of the world*]. Moscow: Jazyki slavjanskoj kul'tury Publ. (in Russian)
- Lakoff, G. and Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: Chicago University Press Publ.
- Minskij, M. (1979). *Frejmy dlja predstavlenija znanij* [Frames for knowledge presentation]. Moscow: Jenergija Publ. (in Russian)
- Pearsall, R. (2009). *The Warm in the Bud: The World of Victorian Sexuality*. London: Sutton Publ.
- Pesina, S.A. (2011). *Slovo v kognitivnom aspekte* [Word in a cognitive aspect]. Moscow: Flinta : Nauka Publ. (in Russian)
- Porohnickaja, L.V. (2011). Bazovye kognitivnye mehanizmy jevfemisticheskoj nominacii [Basic cognitive mechanisms of euphemistic nomination]. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of Moscow State University*, 21 (627), 43-48 (in Russian)
- Vasylieva, M.O. (2008). *Metaforijchna realizacija konceptu POLITYKA v suchasnomu anglo-movnomu politychnomu dyskursi*. Diss. kand. filol. nauk [Metaphoric realization of the concept POLITICS in the present-day English discourse. kand. philol. sci. diss.]. Kharkiv. 234 p. (in Ukrainian)
- Vasylieva, M.O. (2015). Metonimiya yak pidgruntuvannja evfemisticheskogo substytutu: lingvokognitivnyj aspekt (na materialy suchasnogo anglo-movnogo xudozhnogo dyskursu) [Metonymy as a grounding of euphemistic substitution: linguo-cognitive aspect (case study of English)]. *Visnyk Kharkiv. nats. un-tu im. V.N. Karazina. – V.N. Karazin Kharkiv National Univ. Messenger*, 81, 197–204 (in Ukrainian)
- Zhabotinskaja, S.A. (2011). Osnovy teorii primarnoj metafory [Fundamentals of the theory of primary metaphor]. *Visnyk Kyivskogo nacionalnogo lingvistychnogo universytetu – Bulletin of Kyiv National Linguistic University*, 1, 35–45 (in Russian)

АПА-СТИЛЬ В НАУЧНОЙ ПУБЛИКАЦИИ

И.С. Шевченко, докт. филол. наук (Харьков)

В статье рассмотрены принципы научного стиля в соответствии с требованиями к содержанию и подаче материала в публикациях, включенных в международные базы данных Scopus и Web of Science, на примере общепризнанного стиля Американской психологической ассоциации (АПА-стиль). Основные соответствия и различия композиции публикаций в области филологии в отечественной и зарубежной периодике касаются как общей структуры публикации, так и композиционных частей текста в жанре научной статьи, заглавия статей, авторских аннотаций, введения, заключения, списка литературы в латинице. Обобщаются конкретные рекомендации по подготовке представления результатов исследований для аналитических информационно-поисковых систем.

Ключевые слова: аналитическая информационно-поисковая система, АПА-стиль, научный стиль, публикация.

Шевченко І.С. АПА-стиль в науковій публікації. У статті розглянуті принципи наукового стилю відповідно до вимог до змісту і подачі матеріалу в публікаціях, включених в міжнародні бази даних Scopus і Web of Science, на прикладі загально визнаного стилю Американської психологічної асоціації (АПА-стиль). Основні відповідності та відмінності композиції публікацій в галузі філології у вітчизняній і зарубіжній періодиці стосуються як загальної структури публікації, так і композиційних частин тексту в жанрі наукової статті, заголовків статей, авторських анотацій, вступу, висновків, списку використаних джерел в латиниці. Узагальнюються конкретні рекомендації з підготовки представлення результатів досліджень для аналітичних інформаційно-пошукових систем.

Ключові слова: аналітична інформаційно-пошукова система, АПА-стиль, науковий стиль, публікація.

Shevchenko I.S. APA style in a scientific publication. The article addresses the principles of scientific style in accordance with the requirements for content and presentation of the material in the publications included in international citation databases Scopus and Web of Science on the example of the universally recognized American Psychological Association style (APA style). The main similarities and differences of the composition of publications in the field of philology in Ukrainian and foreign periodicals include both the general structure of the publication and the compositional parts of the text in the genre of the scientific article: its title, author's annotations, introduction, conclusion, a list of literature in Latin. The article summarizes concrete recommendations for the preparation of research articles to be processed by analytical information retrieval systems.

Keywords: analytical information retrieval system, APA style, scientific style, publication.

Введение

Повышение эффективности научных исследований как важнейшая задача современного этапа развития науки в нашей стране ставит ученых Украины перед необходимостью быть открытыми для глобальных систем анализа качества и продуктивности научной деятельности в мировом

масштабе, что и обуславливает актуальность осмысления путей решения этой задачи. Роль глобальных аналитических информационно-поисковых систем выполняют базы данных цитирования (или индексы цитирования) – статистические показатели публикаций и их цитирования, получаемые на основе обработки статей из журналов и других

научных публикаций (конференций, монографий, и т.д.), а также библиографий, приведенных в этих публикациях, которые используются для оценки качества научной деятельности организаций и отдельных ученых, создания рейтингов в национальном и в мировом масштабах. Общеизвестными мультидисциплинарными базами данных, охватывающих практически все области знаний, сегодня являются две: Web of Science компании Thomson Reuters (США) и Scopus издательства Elsevier (Нидерланды). При этом тематика Web of Science охватывает фундаментальные науки [2], а Scopus не только включает большую часть журналов Web of Science, но и отражает как фундаментальные, так и прикладные направления исследований.

В базу данных Scopus включены публикации более 150 стран, причем основным языком публикаций является английский – более 82% публикаций, 3,5% – немецкий, 2,4% – французский, 2,2% – китайский, около 2% – русский язык. Остальные языки (украинский, японский, испанский, итальянский, польский, португальский и т.д.) в сумме составляют около 8%.

Критерии для отбора журналов в Scopus и Web of Science соответствуют требованиям, предъявляемым к журналам международного уровня. К ним относятся требования к оформлению, к высокому научному уровню, к подаче материала публикации, которые избраны объектом анализа в этой статье. Большое значение имеет учет сложившихся в Украине и за рубежом различий отдельных композиционных частей текста в жанре научной статьи, соответственно, целью статьи служит обобщить различия отечественного и зарубежного научного стиля в жанре статьи и предложить основные рекомендации к редактированию, касающиеся заглавия статей, авторских резюме (аннотаций), введения, общей структуры публикации и списка литературы в латинице (References). Материалом сопоставительного анализа послужили статьи филологических специальностей в Украинских специализированных изданиях и журнале *Cognitive Linguistics* последних 5 лет, а сведения по стилю научных публикаций баз данных почерпнуты из редакционных рекомендаций Emerald Publishing Group – глобальной издательской сети, выпускающей более 300 различных журналов,

в т.ч. в цифровом формате [3], и американских учебников APA Style [4].

1. Базы данных Scopus и Web of Science: основные требования к публикации

Базы данных Scopus и Web of Science охватывают огромные объемы научных публикаций, объединенных высоким уровнем содержания и оформления. Первое достигается «двухсторонним слепым» рецензированием журналов (peer-reviewed journals), при котором ни рецензент, ни автор не знают имен друг друга. Второе предполагает точное и скрупулезное соблюдение рекомендаций, которые обеспечивают возможность автоматической обработки источника аналитическими поисковыми системами. Так, чтобы претендовать на обработку и включение в базы данных, книга должна иметь зарегистрированный номер книжной серии ISBN, а журнал или периодически издаваемые материалы конференции – международный стандартный номер сериального издания (ISSN).

В последнее время появляются новые ресурсы библиометрической информации по различным показателям – странам, журналам, предметным областям и т.д., большинство из которых являются англоязычными, то есть библиографическая информация в них представлена на английском языке (заглавия статей, аннотации, ключевые слова, названия организаций, к которым приписан автор, и его контактная информация (e-mail), обозначения выходных данных), а транслитерируемая часть этой информации, данной в оригинале в кириллице (фамилии авторов, славянские названия источников в библиографии, собственные названия организаций и издательств), должна быть представлена в латинском алфавите в одной из принятых систем транслитерации. Практика показывает, что журналы, имеющие перечисленные данные только в кириллическом алфавите (кроме полных текстов, которые могут быть представлены на любом языке), не имеют шансов на рассмотрение аналитическими системами.

Среди многих требований к научной статье, выдвигаемых аналитическими поисковыми системами, в качестве важнейших учитывается наличие:

- фамилий авторов и адресных сведений об их месте работы (названий организаций, города и страны (author affiliation);

- пристатейных списков литературы (References) в латинице в таком качестве, чтобы эти ссылки могли быть учтены при автоматической обработке публикаций авторов и журналов, отражающихся в системе;

- заглавия статьи на английском языке;

- авторской аннотации и ключевых слов на английском языке.

Тем самым, все основные элементы библиографических данных используются как информационные индикаторы для оценки уровня национальной науки и ученых страны. Хотя поисковые системы не анализируют полные тексты статей, периодика обрабатывается только при условии наличия этих определенным образом структурированных текстов.

2. Отечественная и зарубежная научная периодика: сходства и отличия стиля

В научной публикации принято выделять полный текст, аннотацию, выводы, список литературы. Каждая из частей публикаций в базах данных снабжена достаточно детальными рекомендациями, показывающими их существенные отличия от отечественной традиции.

2.1. Особенности полного текста статьи

Полный текст статьи в отечественной традиции, как правило, находится в свободном доступе на сайте журнала, в отличие от западных журналов, где этот доступ нередко платный. При этом полные тексты – обязательный элемент оценивания на предмет соответствия требованиям баз данных и редактирования в процессе принятия статьи в печать. Кроме того, принятый в информационно-поисковую систему журнал, независимо от его основного языка, обрабатывается только при условии наличия полных текстов статей с корректной библиографией.

Как показывает анализ нашей выборки отечественной периодики, более 90% статей в филологических журналах Украины композиционно построены как один гиперблок без разделов и подразделов. Существенную роль в этом играет наша

многолетняя традиция, во многом обусловленная социально-экономическими условиями, публиковать короткие материалы (до 10 страниц или 15-25 тыс. знаков с пробелами) в отличие от вдвое большего объема статьи, принятого на Западе. Вместе с тем, усилия последних лет позволили добиться практически полного соблюдения в публикациях требований ДАК относительно формулирования цели, объекта и предмета, материала и методов, выводов и (реже) перспектив исследования.

Иллюстративный материал в филологических статьях нашей выборки отечественной периодики, как правило, хорошо подобраный и логичный, остается трудно проверяемым. Более, чем в половине статей ссылки на источник приведенных примеров лишены указания страниц, а 33% статей лишены библиографического описания источников, выделяемых (по стандартам ДАК) в отдельный список.

Редакторские рекомендации европейских издательств и учебники АПА-стиля [4] определяют как обязательные композиционные элементы: объект предмет, значимость и оригинальность исследования, гипотезу, материал и методы, алгоритм доказательства отдельных положений, формулировку новых положений (thesis statement), их практическую значимость и перспективы научного исследования. Например, их можно обнаружить во введении статьи Л. Янды:

This study explores the relationship between the meaning of a noun and both the range and frequency of constructions that a noun appears in. We introduce the term “constructional profile” to describe the distribution of constructions associated with a given noun. There are two hypotheses: 1) Each noun will have a unique constructional profile, and 2) Similarity of meaning is correlated with similarity of constructional profile.<...> Corpus data can be used to determine the distribution of constructions, and quantitative techniques can be applied to analyze these measures. <...> This article is organized as follows. Section 2 gives an overview of relevant scholarly contributions to synonymy <...>. Section 3 addresses the theoretical assumptions made on the basis of

construction grammar and defines the term "constructional profile". [5, с. 367–369].

Крупные издательства нацеливают авторов на стилистическую простоту изложения материала, фокусируются на том, как сделать сложную информацию проще и понятнее. Чтобы упорядочить и пояснить представленную информацию рекомендуется использовать «простые» слова, предложения, структурировать параграфы. «Простой английский текст использует слова экономно и понятно для читателя. Структура его предложений не осложненная. Общая тональность – приветливая и прямая. Расположение информации в тексте визуально привлекательно и легко читается» [1, с. 5].

Для обеспечения понимания большого значения имеет устранение избыточной информации. По мнению авторов *A Plain English Handbook*, чтение того же материала два или три раза может вызывать раздражение читателей, которые с большой вероятностью пропустят параграфы, если окажется, что они читали их раньше [1, с. 12].

С точки зрения соблюдения научности стиля западные издательства подчеркивают, что композиция статьи строится от общей формулировки тезиса – к его доказательству, детализации и иллюстрированию. Этому способствует использование (нумерованных) заголовков и подзаголовков, которые разбивают текст на логично связанные секции [1, с. 15].

Заслуживают внимания и рекомендации к языку научных публикаций. Чаще всего они фокусируют внимание авторов (особенно англоязычных публикаций) на устранении глагольных форм пассивного залога: «используйте активный залог и полнозначные глаголы, ... избегайте форм с вспомогательными «быть» или «иметь», которые добавляют ненужные длину и путаницу в предложение. ... Используйте пассивный залог только тогда, когда у вас есть очень веские причины для этого. Если есть сомнения, выберите активный залог» [1, с. 19].

Особо следует подчеркнуть различия в употреблении личных местоимений. Западная научная традиция сложилась как лично-ориентированное изложение, где приветствуется местоимение *Я* (*I argue...*, *I claim that...*) для статьи с одним автором, а *МЫ* предполагает группу авторов. При

этом рекомендуется избегать употребления т.н. отстраненно-научного *МЫ* (*мы предлагаем* вместо *я предлагаю* и т.п.) [4].

С точки зрения лексики рекомендуется опускать лишние слова, использовать более простые вместо структурно сложных, например: *in order to* → *to*; *in the event that* → *if*; *subsequent to* → *after*; *prior to* → *before*; *despite the fact that* → *although*; *because of the fact that* → *because*, *since*; *in light of* → *because*; *owing to the fact that* → *because*, *since* [1, с. 25].

Повышение воздействующего потенциала статьи, по мнению редакторов, можно достичь «позитивным настроением» автора. Рекомендуется заменять отрицательную фразу с *НЕ* одним словом, которое означает то же самое (типа *не имеющий отличий – похожий*). Например: *not able* → *unable*; *not accept* → *reject*; *not certain* → *uncertain*; *not unlike* → *similar, alike*; *does not have* → *lacks*; *does not include* → *excludes, omits*; *not many* → *few*; *not often* → *rarely*; *not the same* → *different* [1, с. 27]. При наличии синонимов предлагается выбирать наиболее частотную, наименее архаизованную лексику [там же, с. 31].

Использование коротких предложений также способствует лучшему пониманию материала. Кроме того, рекомендуется сохранять однотипную синтаксическую структуру предложения (употреблять параллелизмы) [1, с. 34].

Наконец, рекомендации к оформлению особо отмечают важность выбора только одного способа выделения слова, фразы, части текста: подчеркиванием, курсивом и т.п., избегая их одновременного использования в одном фрагменте. По мнению редакторов, капитализация шрифта делает текст трудно читаемым и читатель, как правило, стремится пропустить предложения, написанные заглавными буквами [1, с. 38].

2.2. Особенности авторской аннотации

В периодике Украины всегда выдвигались обоснованные требования к авторским аннотациям, однако, по нашим данным выборочного анализа статей в области филологии, только 23% аннотаций имеют объем до 150 слов, в остальных он ниже требуемого и колеблется от 80 до 50 и даже 30 слов. Нередко аннотация содержит общие фра-

зы, называет объект исследования (отрасль филологического знания), но не конкретные полученные результаты.

Язык украиноязычных аннотаций практически полностью лишен индивидуального авторского начала (в нашей выборке не зафиксировано местоимение *Я*), в них использованы пассивные конструкции, в отдельных редких случаях – обобщенное *МЫ*. Зафиксированные в 85% аннотаций общие слова и вводные конструкции (многократное повторение в каждом предложении фраз типа *У статті доведено...*, *У результаті аналізу встановлено, ... Автори досліджують...*) позволяют автору достичь необходимого объема знаков, однако лишают аннотацию той важной и конкретной информации, которая могла бы занять это место.

Композиционно аннотация в отечественной периодике строится от тезиса (описание объекта / предмета изучения) к обобщенным результатам, что соответствует мировой практике. Но, как правило, в ней отсутствуют блоки информации о практическом применении результатов, о перспективах исследования.

В блоке «ключевые слова» авторы редко дифференцируют число существительных и вместо лексем в форме единственного числа употребляют множественное. Перечень ключевых слов не всегда позволяет однозначно отнести исследование к определенной области науки.

Качественный перевод аннотаций на английский язык также остается проблемой для украинских авторов. Наиболее общая проблема лексики – некорректность современной научной терминологии, а грамматики – использование залоговых форм глагола и личных местоимений.

Учебники АПА-стиля [4] содержат правила составления аннотации, основываясь на ее главном назначении – выполнять функцию независимого от статьи источника информации, который может публиковаться самостоятельно или размещаться на сайте журнала для всеобщего обозрения в сети в отрыве от основного текста и, следовательно, должен быть понятным без обращения к полному тексту статьи. В частности, аннотация должна быть:

- информативной (не содержать общих слов);

- оригинальной (написанной аутентичным английским языком, не быть калькой украинской аннотации);
- содержательной (отражать основное содержание статьи и результаты исследования);
- структурированной (следовать логике описания результатов в статье);
- компактной (иметь объем от 100 до 250 слов) [4].

В соответствии с рекомендациями ведущих мировых издательств [3], структура аннотации должна соответствовать структуре статьи и представлять, по возможности, цели и задачи, методы, результаты и выводы.

В аннотации результаты исследования описывают точно и информативно. Приводятся основные теоретические и экспериментальные результаты, фактические данные, обнаруженные взаимосвязи и закономерности. При этом аннотация не должна повторять заглавия статьи.

В тексте аннотации, как и всей статьи, отдается предпочтение простым синтаксическим конструкциям и общеразговорной лексике (по сравнению с поэтической, возвышенной, архаизованной и пр.). Как правило, не допускаются сокращения, не приводятся примеры. В аннотации не делаются ссылки на номер публикации в библиографии к статье. Например, аннотация статьи двух соавторов:

We test two hypotheses relevant to the form-meaning relationship and offer a methodological contribution to the empirical study of near-synonymy within the framework of cognitive linguistics. In addition, we challenge implicit assumptions about the nature of the paradigm, which we show is skewed in favor of a few forms that are prototypical for a given lexical item. If one accepts the claim of construction grammar that the construction is the relevant unit of linguistic analysis, then we should expect to find a relationship between the meanings of words and the constructions they are found in. One way to investigate this expectation is by examining the meaning of constructions on the basis of their lexical profile; this line of research is pursued in collostructional analyses. We have taken a different approach, examining the meaning of near-synonyms on the basis of what we call their

“*constructional profile*”. *We define a constructional profile as the frequency distribution of the constructions that a word appears in...* [5, с. 367]

В блок «Ключевые слова» помещают лишь те значимые слова, которые присутствуют в предыдущей аннотации.

Объем текста авторского резюме варьируется в различных западных издательствах, но, как правило, составляет не менее 100–250 слов.

2.3. Особенности выводов и пристатейного списка литературы

Текстовый блок «Выводы» в отечественной периодике, как правило, сравнительно невелик и представляет собой один – два абзаца. В 90% проанализированных статей содержание этого блока обобщено, конкретные данные и ранее описанные результаты подаются в виде более абстрактных. Перспективы дальнейших исследований, завершающие этот блок, формулируются, чаще всего, как углубление, детализация сведений об объекте анализа в статье, либо как распространение полученных данных и предложенных методик на область других языков, культур, исторических периодов.

Рекомендации западных редакций к выводам существенно повышают роль этого блока в статье. По мнению авторов рекомендаций издательства Emerald [3], выводы суммируют основные доказанные положения, дают важнейшие выводы и рекомендации, а также, в отличие от отечественной традиции, очерчивают ограничения области их применения, называют нерешенные вопросы, например:

We present the constructional profile, the relative frequencies of constructions a word appears in, as a possible measure of a word's meaning. <...> Differences in frequencies correspond to differences in “distance” between synonyms. <...> Constructional profiles provide an opportunity for empirical verification of hypotheses relevant to a usagebased approach to linguistics. Constructional profiles may have potential use in exploring the metaphorical behavior of words <...> In sum, constructional profiles may prove to be a valuable metric for

determining the relationship between meaning and use, and this metric may be used for a variety of investigations relevant to the usage-based model of cognitive linguistics [5, с. 385–386].

Особо авторов предостерегают от общеизвестного и тривиального в выводах научной статьи.

Заключение

Проведенное сопоставление композиции и языка научных публикаций в области филологии в Украине и в наукоемких журналах, которые входят в базы данных Scopus и Web of Science, показывает, что отечественная периодика имеет все шансы стать частью мирового научного обмена информацией: ее содержание по качеству и новизне не уступает англоязычным изданиям. Чтобы она была доступна и понятна зарубежному специалисту, не знающему языка, на котором написана статья, и традиций нашей периодики, остается обеспечить возможность по заглавиям, авторским аннотациям и ключевым словам составить представление об основных результатах описываемых в статьях исследований. При этом залогом того, что отечественная публикация будет обработана системой автоматического библиометрического анализа, послужит ее соответствие унифицированным формальным требованиям поисковых систем баз данных к представлению информации, особенно в латинском алфавите.

Проведенный анализ стиля и оформления научных публикаций позволяет дать лишь самое общее представление о задачах, которые стоят перед отечественными учеными. Такой анализ необходимо продолжить, уделяя особое внимание использованию английского языка и отслеживая новейшие изменения их библиометрической составляющей, в частности, обновление АПА-стиля и иных стилей, допустимых в наукометрических журналах, включенных в аналитические базы данных.

ЛИТЕРАТУРА

1. A Plain English Handbook: How to Create Clear SEC Disclosure Documents [Электронный ресурс]. – Washington, 1998. – 83 p. – Режим доступа : <https://www.sec.gov/pdf/handbook.pdf>.
2. Diarra A. Finite Element Analysis Generates an Increasing Interest in Dental Research: A Bibliometric Study [Электрон-

ный ресурс. Опубликовано 2016 Feb 29] / Diarra A., Mushegyan V., Naveau A. – *Open Dentistry Journal*. – 2016. – #10. – P. 35–42. – Режим доступа : doi:10.2174/1874210601610010035. 3. How to write an abstract... *Emerald Publishing recommendations* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.emeraldinsight.com/authors/guides/write/abstracts.htm> 4. *Publication Manual of the American Psychological Association, Sixth Edition*. – 2016. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.apastyle.org/manual>.

REFERENCES

Diarra, A., Mushegyan, V., and Naveau, A. (2016). Finite Element Analysis Generates an Increasing Interest in Dental Research: A Bibliometric Study. *Open Dentistry Journal*, 10, 35–42. Available at: doi:10.2174/1874210601610010035.
How to ... write an abstract. *Emerald Publishing recommendations (n.d.)*. Available at: <http://www.emeraldinsight.com/authors/guides/write/abstracts.htm>

Janda, L., and Solovyov V. (2009). What constructional profiles reveal about synonymy: A case study of Russian words for SADNESS and HAPPINESS. *Cognitive Linguistics*, 20 (2), 367–393. Available at: doi 10.1515/cogl.2009.018

Publication Manual of the American Psychological Association (2016). Sixth Edition. Available at: <http://www.apastyle.org/manual>

Smith, N.M. (1998). *A Plain English Handbook: How to Create Clear SEC Disclosure Documents*. Washington. Available at: <https://www.sec.gov/pdf/handbook.pdf>

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ ИЛЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРИАЛА

5. Janda L. What constructional profiles reveal about synonymy: A case study of Russian words for SADNESS and HAPPINESS / L. Janda, V. Solovyov // *Cognitive Linguistics*. – 2009. – #20, 2. – С. 367–393. – Режим доступа : DOI 10.1515/COGL.2009.018

УДК 811.112.2:81'37

**ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ БАЗОВИХ ЕМОЦІЙ
У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ ПЕРШОЇ ЧЕТВЕРТІ ХХІ СТОЛІТТЯ
(на прикладі оповідань А. Пент “Lexikon der Angst”)**

Н.В. Романова, докт. філол. наук (Херсон)

У статті крізь призму комунікативно-функціонального й когнітивного підходів розглядаються особливості вербалізації емоції страху в німецькій мові першої чверті ХХІ століття. Установлено, що одним із основних механізмів вивільнення емоції страху є бесіда. Виявлено дві соціальні категорії адресатів: спеціалісти й пересічні громадяни. Доведено, що лексичні засоби об'єктивації емоції страху формуються у процесі емпіричного пізнання навколишнього світу когнітивною системою, універсальність якої зумовлена біологічною та соціальною природою людини.

Ключові слова: активатори, базова емоція, емоція страху, енергетика емоції страху, лексичні засоби, негативна емоція.

Романова Н.В. Лексические средства объективации базовых эмоций в немецком языке первой четверти ХХІ века (на примере рассказов А. Пент “Lexikon der Angst”). В статье сквозь призму коммуникативно-функционального и когнитивного подходов рассматриваются особенности вербализации эмоции страха в немецком языке первой четверти ХХІ века. Установлено, что одним из основных механизмов высвобождения эмоции страха является беседа. Выявлено две социальные категории адресатов: специалисты и обыкновенные граждане. Доказано, что лексические средства объективации эмоции страха формируются в процессе эмпирического познания окружающего мира когнитивной системой, универсальность которой обусловлена биологической и социальной природой человека.

Ключевые слова: активаторы, базовая эмоция, лексические средства, негативная эмоция, эмоция страха, энергетика эмоции страха.

Romanova N.V. Lexical Means of Objectification of the Basic Emotions in German of the First Quarter of the ХХІ Century (the case-study of the short stories by A. Pehnt “Lexikon der Angst”). This article considers the specificity of verbalizing of the emotion of fear in German of the first quarter of the ХХІ century through the prism of communicative functional and cognitive approaches. It has been established that one of the main mechanisms of releasing the emotion of fear is conversation. The two social categories of recipients such as experts and ordinary citizens have been established. It has been proved that lexical means of objectification of the emotion of fear are formed in the process of empirical capturing of the world by a cognitive system, the universal nature of which is determined by the biological and social nature of a man.

Keywords: activators, basic emotion, energy of the emotions of fear, lexical means, negative emotion, the emotion of fear.

Емоції відіграють значну роль у житті сучасної людини, що пояснюється енергетичною структурою людського організму [1, с. 258]. Енергетика емоцій корелює із різними проявами людського буття: народженням і смертю, здоров'ям і хворобою, закоханістю і конфліктами, професійною діяльністю і захопленням, харчуванням і вагою, безсонням і відпочинком. Не знайшовши виходу назовні,

енергетика емоцій стає причиною м'язових затисків, психічного й соматичного захворювання і навіть деформації індивідуума [2, с. 9; 6, с. 31–33].

З огляду на концепцію емоційної сфери особистості можна стверджувати той факт, що людина, яка розбирається “у своєму психічному світі”, значно легше розв'язує “складні життєві проблеми”, вступає “в спілкування з іншими людьми”, отри-

мує “від них допомогу й увагу”. Розібратися у собі означає “розібратись у власних переживаннях” [5, с. 8].

Оскільки поняття “переживання” немає однозначного тлумачення у науковій психології через різну методологічну спрямованість шкіл і різний предмет дослідження (Ф.Є. Василюк, Л.М. Веккер, Л.С. Виготський, М.І. Дяченко, Є.Г. Ільїн та ін.), то лінгвістичні його розвідки у вигляді феноменологічного рівня емоцій орієнтуються на номінативний (Л.Г. Бабенко, З.Є. Фоміна), семантичний (Ю.Д. Апресян, І.В. Михайлова, Н.В. Романова), структурно-семантичний (Т.В. Бойко, А.М. Манзій), функціональний (О.М. Вольф, О.Є. Філімонова), психолінгвістичний (О.Ю. Артем'єва, О.Ю. М'ягкова), когнітивний (А. Вежбицька, А.П. Мартинюк, М.В. Піменова), зіставний (В.І. Дудка, В.І. Карасік), комунікативно-прагматичний (Л.Р. Безугла, В.І. Шаховський, І.С. Шевченко) та інші аспекти. На наш погляд, аналіз мовних проявів базових емоцій на лексичному рівні має ґрунтуватися на комбінуванні комунікативно-функціональної і когнітивної методологій, що зумовлює актуальність нашого студіювання.

Мета дослідження – визначити лексичні засоби об'єктивації однієї із найбільш сильних базових емоцій – страху – в німецькій мові першої чверті ХХІ століття.

Об'єктом наукового розшуку є лексика, що позначає названу емоцію.

Предметом аналізу слугують когнітивні механізми формування емоції страху та комунікативні особливості її функціонування у прозовому тексті.

Матеріалом обрано сучасні прозові твори відомої німецької письменниці А. Пент, лауреата багатьох літературних премій, як-от, наприклад, Інгеборг Бахман (2002), Італо Свево (2009), Золотурнера (2012), Германа Гессе (2012).

Базові емоції належать до основоположних понять наукової психології, які викликають полеміку й перебувають у центрі дослідницької уваги. Феномен тлумачиться фахівцями як синонім термінів “фундаментальні емоції” і “первинні емоції” [3, с. 46–53].

Усі теорії базових емоцій відповідно до методологічного підходу можна умовно поділити на декілька груп: біхевіористські (В. Мак-Дугалл,

Р. Плачик), соціально-психологічні (З. Фройд) та еклектичні (К. Ізард, С. Томкінс).

Біхевіористи розглядають базові емоції крізь призму основних інстинктів – утечу (емоція страху), відштовхування (емоція відрази), цікавість (емоція подиву), самоприниження (емоція покори), самовпевненість (емоція самозвеличення), батьківство (емоція ніжності), статеві стосунки (складна емоція), їжу (складна емоція), стадність (складна емоція) та трьох основних почуттів – любов (до конкретної дитини, до дітей узагалі, до справедливості), ненависть і повагу. При цьому почуття розрізняються за силою, впливом на поведінку й модальністю (В. Мак-Дугалл). Критерії виділення базових емоцій охоплюють: 1) біологічні адаптивні процеси, 2) еволюційні процеси, 3) автономність емоційних процесів, 4) поведінку. На основі прототипів емоційного поводження виявлено чотири пари базових емоцій: 1) гнів – страх, 2) прийняття, схвалення – відраза, 3) радість, екстаз – горе, зневіра, 4) передбачення – подив. У результаті комбінацій наведених емоцій утворюються вторинні емоції, наприклад: гнів і радість формують емоцію гордості, страх і прийняття – емоцію скромності, радість і страх – емоцію провини. Аналогічна ідея лежить і в основі тлумачення особистісних рис і диспозицій людини (Р. Плачик) [5, с. 49–51].

З погляду соціально-психологічного підходу базові емоції є складовою частиною особистості. Йдеться про три її іпостасі: “Ід” (Воно), “Его” (Я) і “Супер-Его” (Над-Я). “Ід” інтерпретується як первісна, основна, центральна частина структури особистості, що містить усе успадковане під час народження, її зміст майже цілком несвідомий; “Его”, навпаки, підпорядковується принципу об'єктивної реальності, перебуває у зв'язку із зовнішнім середовищем, соціальною групою або колективом і виробляє ефективні способи спілкування із ними; “Супер-Его” репрезентується як моральні принципи особистості, що визначають прийнятність або неприйнятність для людини певного способу поведінки. Виокремлюються три функції “Супер-Его”: совість, самоспостереження і формування ідеалів. У процесі взаємодії із навколишнім світом в індивіда виникають емоційні стани незадоволеності собою, тривоги й турботи. Намагаючись позбутися цих неприємних станів,

людина за допомогою “Его” виробляє у себе низку захисних механізмів: заперечення (якщо дійсність неприємна, то людина “закриває на неї очі”), придушення, стримування (людина блокує у себе внутрішні імпульси й погрози, зумовлені зовнішньою інформацією), раціоналізація (спосіб розумного виправдання будь-яких учинків, що суперечать моральним нормам), формування реакції (приховування людиною від себе самої мотиву поведінки за рахунок його придушення через особливо виражений і свідомо підтримуваний мотив протилежного типу), проекція (несвідоме приписування людиною власних негативних якостей іншій особі), інтелектуалізація (намагання уникнути загрозливої ситуації шляхом її обговорення в абстрактних термінах), заміщення (часткове задоволення несприйнятливої мотивації певним морально допустимим способом).

Уважається, що інстинктивні імпульси людини вступають у конфлікт із інтересами суспільства. Звідси поділ інстинктів на дві групи: інстинкти, спрямовані на збереження життя (сексуальні), та інстинкти, що руйнують життя (смерть). Природа самого суспільства щодо людини – ворожа – придушити її інстинкти. У результаті з’являються фрустрації, формуються небажані риси характеру й агресія [7, с. 45–46].

У річищі еkleктичних концепцій базові емоції постають як складний процес, що включає у себе нейрофізіологічний, нервово-м’язовий та чуттєво-переживальний аспекти. Нейрофізіологічний аспект описується головним чином термінами електрохімічної активності центральної нервової системи, нервово-м’язовий апелює до термінів соматичної нервової системи, вегетативної нервової системи і фізіологічних систем, феноменологічний маніфестує переживання, безпосередньо значущі для суб’єкта [4, с. 69].

Для нашої роботи релевантним є еkleктичний підхід, або теорія диференціальних емоцій, у якій феномен розглядається не тільки як основна мотиваційна система організму, але й як фундаментальні особистісні процеси, що надають сенсу й значення людському існуванню [там само, с. 55–67].

До базових емоцій, згідно з К. Ізардом, належать десять реєстрів: п’ять позитивних і п’ять негативних. Позитивні базові емоції: інтерес, радість,

подив, сором, провина; негативні: горе, гнів, відрив, презирство, страх. Той чи той знак залежить від впливу базової емоції на внутрішні процеси та процеси взаємодії особистості з найближчим соціальним оточенням із урахуванням найбільш загальних етологічних і екологічних чинників. Наприклад, емоція страху, як правило, має шкідливі наслідки, а емоція допитливості може супроводжувати різні види діяльності – від сексуального насилля до художньої творчості [там само, с. 34].

Спостереження над емпіричним матеріалом показує, що в Німеччині першої чверті ХХІ століття емоція страху взаємодіє із іншими базовими емоціями, як-от: радістю, соромом, гнівом, сумом, відривом та визнається головною причиною негативних настроїв і девіантної поведінки в повсякденному житті.

Механізм вивільнення емоції страху німці вбачають у бесідах. Виділяються дві основні соціальні категорії адресатів: спеціалісти та пересічні громадяни. Спеціалісти розмежовуються за кваліфікаційною ознакою: косметолог і шкільний психолог; пересічні громадяни – за місцем проживання: сусід. Реакція адресата на повідомлення, що містить емоцію страху, обмежується: адресат повинен ухилитися від прямих питань і прямої відповіді на питання та більшою мірою слухати.

Активатори емоції страху можна поділити на дві групи: природні й штучні. Природні активатори емоції страху – біологічно запрограмовані та соціально набуті, штучні – є похідними від природних активаторів страху, детерміновані, з одного боку, багатою фантазією людини, з другого, – культурними традиціями.

Виокремлюються чотири природні сигнали небезпеки: біль, самотність, раптова зміна стимуляції, стрімке наближення об’єкта [10, с. 304–305]. Біль виникає унаслідок подразнення особливих болючих точок на шкірі, виконує в організмі функцію самозахисту, попереджає про небезпеку і спонукає уникати її. Самотність виявляється у дефіциті спілкування, ізоляваності від інших людей (фізична перевтома, хвороба, психічна травма). Раптова зміна стимуляції пов’язується із неочікуваною втратою життєвої опори, тобто неспроможністю суб’єкта адаптуватися до навколишнього середовища. Стрімке наближення об’єкта передбачає як пара-

метри зовнішності, так і швидкість пересування об'єкта. На думку К. Ізарда, природними активаторами емоції страху є також висота й глибина [4, с. 300–302]. Ці сигнали небезпеки апелюють до віку (немовля, дитина) та етапів індивідуального розвитку людини.

Розглянемо особливості названих контекстів.

Ситуації, пов'язані з болем, характеризуються описом поведінки, несподіваністю, незвичайністю зміни стимуляції і проявом афекту: *Sie schenkte sich ein Glas ein, ein weißer Schwall schäumte ins Glas wie frisch gemolken und stürzte ihr plötzlich ins Gesicht, ein weißer Vogel, und sie konnte nichts mehr sehen. Sie presste die Augen zu, bis sie die Feuchtigkeit spürte, die ihr über die Finger rann und auch schon auf den Boden troff, schnell riss sie die Augen auf und sah eine Milchlache auf dem Tisch, auf den Fliesen, ihre Finger wie kleine Landzungen auf die Tischplatte gestemmt. Sie wich zurück und wischte die Hände unwillkürlich am Pullover ab, obwohl sie keine Schürze trug. Rasch griff sie nach einem Lappen, schleuderte ihn in die Milchlache und schaute, bevor sie alles wegputzte, im Badezimmer ihr Gesicht an. Keine Milchspuren, ein Schreck in den Augen, die Lippen etwas verwischt. Sie atmete langsamer, wusch die Hände und ging langsam zurück in die Küche* [11, с. 9–10] (далі ілюструються лише сторінки без посилання на автора. – Н.Р.). У наведеному прикладі жак *Schreck* викликає улучення свіжого холодного молока в обличчя літньої жінки. При цьому обличчя асоціюється із зором, а молоко – з небезпечною рідиною. Факт небезпеки передається не скільки іменником зі значенням інтенсивності прояву одного зі страхів *Schreck*, скільки концентрацією соматизмів у множині *Augen, Lippen, Hände*, численної синсемантичної лексики *Keine, ein, in (2), den, die (2 мн.), etwas, Sie, langsamer, und, langsam, zurück, die* (ж.р. одн.) – усього 14 випадків, діями, спрямованими на об'єкт *verwischt, atmete, wusch, ging* та повтором якісного прилівника в компаративному *langsamer* і позитивному *langsam* ступенях порівняння.

Завдяки силі емоційної пам'яті, емоційним переживанням, а також телевізійній рекламі парного молока в жінки виникає новий страх: *Den weißen Angriff noch im Blut, wandte sie den Blick ab, wenn*

sie im Fernsehen Reklame mit saftigen Wiesen und melkenden Bäuerinnen sah, lachte aber zugleich über die unziemliche neue Furcht, von der niemand wusste [с. 10]. Реакція на новий страх *Furcht* – невербальна, сенсорна, релевантна інтенсивності прояву емоції радості – сміху *lachte*, межує семантично з лакунарністю об'єктивно-суб'єктивних знань *von der niemand wusste*.

З погляду наукової психології емоційна експресія знижує інтенсивність суб'єктивного переживання певної емоції. На тлі загального збудження внутрішні стимулюючі сигнали, спрямовані на мисленнєві процеси й поведінкові акти, стають нечіткими, дії неефективними й дезадаптивними [4, с. 88]: *Die Angst um ihn ist zu einem leisen Rauschen geworden, das in ihr murmelt, ein saches Ziehen, ein vertrauter Schmerz, der nicht mehr wehtut* [с. 107]. Тут емоція страху трансформується у ледь відчутний шум *leisen Rauschen* із метафоричними характеристиками: бурмотінням *murmelt*, скінінням *Ziehen*, болем *Schmerz*. При цьому зміст болю нейтралізується, проте його форма зберігається у часі *der nicht mehr wehtut*.

Ситуації, що зображують страх самотності, пов'язані із соціальним станом людини, наприклад, самотні жінки намагаються постійно змінювати перукаря, косметолога, дантиста і навіть продуктової магазину й пекаря. Причиною таких змін є потреба в новому співрозмовникові: *Die Leute, die hier sitzen, was meinen Sie – lassen sich schön machen, verwöhnen, aber die sind doch alle allein, die haben doch alle Angst vor irgendwas* [с. 41]. У цьому випадку емоція страху реалізується сталою сполукою *Angst haben*, що вживається на позначення дії, спрямованої проти об'єкта (носія емоційного стану). Інтенсивність прояву страху втілюється повтором емотивної частки *doch (2)* і неозначеного займенника *alle (2)*. За допомогою емотивної частки *doch* спрямовується процес розуміння, актуалізуються певні елементи знань і поглядів автора на проблему. Неозначений займенник *alle*, в свою чергу, слугує індикатором тактики гіперболізації психічного й емоційного станів.

Раптовість ситуації представлено через знайомство автохтонної мешканки з худорлявим невисоким індіанцем на залізничному вокзалі: *Sie hat einen kleinen Indianer kennengelernt und fürchtet*,

er könne vertrocknen. Er sieht so durstig und schmal aus, sicher braucht er Flüssigkeit nach der langen Reise [с. 43]. Відповідно до наведеного прикладу, емоція страху перебуває у взаємодії із оцінкою якостей іноземця. Оцінка інформує як про цінність об'єкта для суб'єкта, так і про негативне ставлення суб'єкта до фізичного стану об'єкта. Мірою цього стану є кількість води в організмі, обсяг якої корелює із тривалістю перебування земною поверхнею за допомогою техніки. До лексичних засобів вираження емоції страху належать: емотивне дієслово *fürchtet*, модальна словосполучка *könne vertrocknen*, виражена презенсом кон'юнктивом та синсемантична лексика *Sie, einen, und (2), er (2), Er, so, sicher, nach, der* – усього 11 елементів.

Необхідно зауважити, що наближення і дотик іноземки до національного одягу індіанця сприймається ним як загроза свободі: *Ist dir nicht zu warm, fragt sie und zupft an seinem Mantel, aber wieder weicht er ihrer Hand aus, sicher befürchtet er, dass sie ihn fangen und zähmen will, er hat noch nicht begriffen, dass sie keine Feindin ist, sondern mit ihm verwandt* [с. 45].

У проілюстрованому контексті емоція страху реалізується емотивним дієсловом *befürchtet*, іменником зі значенням ворожості *Feindin*, модальною словосполучкою у презенсі індикативу *fangen und zähmen will*, численною синсемантичною лексикою *dir, nicht (2), zu, sie (3), und (2), an, seinem, aber, wieder, er (3), ihrer, sicher, dass (2), ihn, noch, keine, sondern, mit, ihm* – усього 26 випадків.

Як уже зазначалось, емоція страху взаємодіє із іншими емоціями, наприклад, із позитивною емоцією сором'язливості й негативною емоцією суму: *Trinken muss er als Nächstes, sie wird ihm etwas einflößen, nur ein paar Schlucke, dann wird er vielleicht seine **Scheu** verlieren und sich aufrecht hinsetzen. Im Moment lehnt er schräg auf dem Stuhl, den Mantel halb von den Schultern gezogen, die Augen geschlossen, ein **jämmerlicher** Anblick, und sie spürt eine Wut auf alle, die ihn verjagt und vertrieben haben* [там само], з негативною емоцією відрази: *Ihr Mann ist gegen das Kaninchen, er verabscheut Haustiere, er **fürchtet**, auf den kleinen weißen Körper zu treten, der ihm zwischen*

den Füßen durchschießt, wenn er die Tür zu dem Zimmer öffnet, das eigentlich ihr Arbeitszimmer war [с. 55], з негативною емоцією гніву і водночас позитивною емоцією радості: *Sie ruft den Kindern, die gar nicht hinhören, zu, sie schaue schnell nach Papa, und trabt widerstrebend, **angstvoll** und zugleich **boshaft triumphierend** näher ans Wasser, wo er sicher sein wird, er ist getaucht, vielleicht hat er auch den Halt verloren, vielleicht sind die Wellen stärker als er [...]* [с. 140].

Названі базові емоції об'єктивуються емотивними іменниками *Scheu*, емотивними прикметниками *jämmerlicher*, емотивними дієсловами *verabscheut, fürchtet*, емотивними прислівниками *angstvoll, boshaft* й емотивними дієприкметниками *triumphierend*. Емотивні іменники називають форму прояву емоційного стану, емотивні прикметники оцінюють сенсорні можливості людини, емотивні дієслова вказують на емоційний стан певних об'єктів (носіїв емоційного стану), емотивні прислівники характеризують якість дії, емотивні дієприкметники відбивають активність і незавершеність дії.

Емоція страху градується від збудження до тривоги, боязні, страху, жаху. Збудження є складною біологічною реакцією, “яка виявляється в сукупності фізичних, фізико-хімічних процесів і функціональних змін” [10, с. 62]. Активаторами збудження є позамовні чинники, що стосуються широкого діапазону зв'язків, як-от:

1) втрати роботи *Seit gestern hat er **keine Arbeit** mehr, eine Tatsache, die ihn nicht weiter beunruhigt* [с. 35];

2) незнайомі місцевості *Aber wie ein Stehaufmännchen lügen schon wieder die Ohren heraus, es scharrt unruhig, und als sie einen Moment zum Teich hinüberschaut, wo ein Jugendlicher etwas ins Wasser schleudert, das sie nicht erkennen kann, springt es mit einem Satz über den Rand, landet auf ihrem Oberschenkel, überschlägt sich halb und ist mit zwei Haken **hinter den Kastanien*** [с. 59];

3) запрошення на барбекю *Auf einmal geriet sie in helle Aufregung. Diese **Einladung** wollte sie annehmen* [с. 87];

4) напруженої роботи [...], *er kommt eben unruhig von der **Arbeit**, ein leichtes Beben in der Kehle,*

vielleicht vom vielen Sprechen oder der Gewissheit, nicht alles geschafft zu haben [...] [с. 99];

5) специфічних кроків літньої жінки *Bei ihr selbst ist es andersherum, sie ist allein und angstfrei, und wenn sie die Augen schließt, sieht sie auch die ruckartigen Schrittschritte der alten Dame nicht mehr und kann versuchen, sich zu beruhigen [с. 109];*

6) хвороби *Hinterher, als sie kopfschüttelnd und besorgt um ihn herumstanden, versuchte er, ihnen zu beschreiben, wie es sich anfühlte [с. 123];*

7) поверхні плити *Nur die Herdplatte lässt ihr keine Ruhe. Sie kocht sich zum Frühstück ein weiches Ei, stellt die Platte ab, schält das Ei sorgfältig und salzt es, sie isst dazu frisches Bauernbrot mit Butter, auf ihre Figur muss sie nicht achten, weil sie einfach nichts ansetzt [с. 131].* Отже, в загальній психологічній структурі збудження особистості беруть участь як соціально-психологічні складові, так і географічно-культурні. Сюди додаються і фізіологічні трансформації, пов'язані зі змінами старіючого організму, та побутові реалії, без яких сучасна людина не мислить свого буття.

До лексичних засобів вираження збудження в ілюстрованих контекстах належать: негативні словосполучення *nicht beunruhigt*, емотивні прислівники *unruhig (2)*, *besorgt*, сталі вирази *geriet in Aufregung, lässt keine Ruhe* й емотивні дієслова *sich beruhigen*.

Тривога зумовлюється емоційною нестійкістю людини *Als die Kellnerin kommt und einen misstrauischen Blick auf den schiefen Indianer wirft, bestellt sie schnell zwei große Gläser Wasser, damit er trinken und sich stärken kann und niemand ihn anstarrt, als sei er eine Belästigung [с. 46]* або недостатньою пристосованістю організму до змін навколишнього середовища: *Seit sie sich das weiße Kaninchen gekauft hat, bangt sie um seine Gesundheit [с. 54]*. Серед лексичних засобів вербалізації тривоги виділяються: словосполучення із емоційно-оцінним значенням *misstrauischen Blick* і емотивне дієслово *bangt*.

Боязнь *Furcht* відображає стан очікування небезпеки й підготовки до неї. Активаторами боязні виявилися:

1) мовчання *Sie fürchtet das Schweigen, solange sie denken kann [с. 31];*

2) водіння авта чоловіком *Er hat gute Gründe, sich vor dem Autofahren zu fürchten: weil die Statistik der Verkehrstoten pro Jahr höher ist als die der Bürgerkriegsopfer in Afghanistan und Irak zusammen; [...] [с. 49];*

3) релігійні істоти, зокрема Ангели *So lernte er, die Engel zu fürchten [с. 63];*

4) різкий літній запах *Wenn sie mit den Türen in die Wohnung kommen, dünsten sie den scharfen Sommergeruch aus, vor dem sie sich immer schon gefürchtet hat, es ist nicht nur Schweiß, sondern auch diese Mischung aus Sorglosigkeit, Sonnenmilch, kurzen Nächten und Waghalsigkeit [с. 122];*

5) час смерті [...], *und sie fürchtet den Augenblick, in dem sie aufschlägt und ihre hölzernen Knochen zersplittern und sie dann kaputt ist [с. 146];*

6) алергія на собачу шерсть *Noch hat sie sich keinen gekauft, weil sie fürchtet, sie könne allergisch sein, und weil sie so wenig Zeit hat und weil sie den Hund nicht mit zur Arbeit nehmen darf und weil sie manchmal Rückenprobleme hat [с. 157].*

Згідно з наведеними прикладами, лексичні засоби, що виражають боязнь, репрезентовано емотивними дієсловами в інфінітиві *sich fürchten, fürchten*, презенсі *fürchtet (3)*, перфекті *sich gefürchtet hat*. Формально домінує форма теперішнього часу, яка виражає дію у момент авторського мовлення.

Емоція страху *Angst* виникає на ґрунті таких інстинктів, як самозахист і самозбереження. Перебуваючи в стані страху, людина діє нерозумно, спонтанно, припускається помилок [9, с. 184–185]. Виділяються такі види страху:

1) страх через самотність *Die Leute haben Angst und fühlen sich allein [с. 40];*

2) страх не вгадати [...], *auch die Kosmetikerin ist eine Ängstliche, darüber muss man nicht sprechen, man muss nur die Augen machen: wie sie manchmal innehält und in sich hineinhört, ob sie das Richtige gesagt hat [...] [с. 41];*

3) страх смерті *Er weiß es, sein Körper weiß es, seine Fußsohlen wissen es, schon wenn er sie in die Nähe eines Autos lenkt, sie werden feucht und verlieren den Griff im Schuh, so wie sich hinten im Nacken ein Schweißfilm und unter den Rippen eine Kurzatmigkeit bilden, es ist Angst zu sterben [...] [с. 50];*

4) страх перед дітьми *Angst hat er nur vor seinen Kindern, die nichts von dem Ersparten wissen, ihn aber immer wieder bedrängen, er solle sein Testament machen oder sein Vermögen anlegen, helfen wollen sie, ihn dabei beraten, ihm zur Seite stehen, das ist ihm alles nicht geheuer, sie können doch gar nicht wissen, wie viele sich im Blumentopf angesammelt hat, [...] [с. 72];*

5) страх незнання *Jeden Abend hat sie Angst, weil sie so wenig weiß, und vermisst den Sterngucker und seine duftenden Schuhe [с. 95];*

6) страх відсутності страху *Die Furchtlosigkeit des Kindes war erschreckend [с. 104];*

7) страх через здоров'я дитини [...], *oder verblasst in den Stunden, in denen das Kind gut atmen kann. Die Angst hat sie übernommen, damit das Kind sie vergessen darf, man kann sie sich aufteilen, sie sind darin geübt [с. 148];*

8) страх розлучення із дружиною *Die Angst, dass alles auffliegt, hat er längst hinter sich [с. 161].*

У наведених прикладах страх розглядається як результат відсутності знань індивіда про навколишній світ. Мовець фактично визнає свою некомпетентність – він не володіє інформацією щодо стану речей і ходу подій, яка надходить до його ментального світу. На передній план висувається проблема оцінки якості знання, кваліфікація якого відбувається на основі нормативних уявлень та логічних опор у межах двох основних операцій “розумію – не розумію”, опосередкованих операціями “вірю”, “усвідомлюю” [8, с. 69–71]. Характерною рисою оцінки таких знань є їх знак – негативний, якщо знання відсутні або оманливі, та позитивний, якщо знання повні та відповідають істинні. Уважається, що мовленнєвий акт “цурається позитивних показників метазнання, а їх вживання може бути сигналом порушення стандартів спілкування” [там само, с. 73].

Маркерами емоції страху, як видно з ілюстрованих контекстів, є емотивні іменники *Angst, Ängstliche, Furchtlosigkeit*, емотивні дієприкметники *erschreckend*, словосполучки з емотивним значенням *Angst haben* у множині та однині. Граничність прояву емоційного стану страху – переляку або жаху – конституювано емотивними іменниками *Grausames, Schreck, Schrecken, Schreckliches* й емотивними дієсловами *gruselt*.

Як уже зазначалось, одним із активаторів емоційного стану жаху в змістово-фактуальному матеріалі є холодне молоко, влучене в очі літньої жінки. Інші його активатори апелюють до двох видів смерті а) насильницької *Dann fährt ihr ein Schreck durch die Brust, weil Hunde Hasen jagen, und auch wenn dieser Hund das Kaninchen noch gar nicht entdeckt hat, könnte es doch sein, dass sein Instinkt plötzlich anschlägt, dass sich sein Körper spannt, dass er den schmalen Schädel in die Luft reckt, sofort Witterung aufnimmt und sich auf den Korb stürzt, den sie vielleicht nicht vor ihm schützen kann, sie presst den Deckel mit einer Hand fest zu und geht schnell weiter [с. 58]* і б) природної *Sie sagt nicht, dass ich sterben muss, oder, dass etwas Schreckliches passiert, sie sagt, dass der Tod kommt [с. 80]* та до рис характеру людини *Es ist ja nicht so, dass sie sich einfach ein bisschen gruselt vor Leichen und der Erde, die auf den Sarg fällt, oder das sie einen Krimi im Fernsehen gesehen hätte, den sie nun im Kopf hat [с. 79–80].* У випадках насильницької смерті та рис характеру людини *Жах* є продуктом багатой уяви персонажів.

Лексичні засоби об'єктивації емоції страху в німецькій мові першої чверті ХХІ століття та їх аналіз дають можливість визначити лексикограматичну парадигму класів слів, простежити їх динаміку, виявити, чим визначається внутрішній світ автора або персонажа. Перспективи подальшого дослідження убачаємо в зіставному аналізі семантики вербалізованих базових емоцій у різних жанрах німецькомовного художнього дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ардха А. Психоенергетическая тренировка: базовые понятия / А. Ардха. – Мн. : А.А. Згировский, 2009. – 320 с.
2. Бойко В.В. Психоенергетика / В.В. Бойко. – СПб. : Питер, 2008. – 416 с.
3. Бреслав Г. Психология эмоций / Г. Бреслав. – М. : Смысл, 2006. – 544 с.
4. Изард К.Э. Психология эмоций / К.Э. Изард ; [пер. с англ. В. Мисник, А. Татлыбаева]. – СПб. : Питер, 2008. – 464 с.
5. Кириленко Т.С. Психология: эмоция сфера личности / Т.С. Кириленко. – К. : Либідь, 2007. – 256 с.
6. Мартина Р. Искусство эмоционального баланса / Р. Мартина ; [пер. с англ. Г. Воскречан]. – СПб. : Будущее Земли,

2004. – 320 с. 7. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія : підручник: у 2 кн. / Л.Е. Орбан-Лембрик. – К. : Либідь, 2004. – Кн. 1 : Соціальна психологія особистості і спілкування. – 576 с. 8. Приходько А.М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові / А.М. Приходько. – Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 292 с. 9. Психологічний словник / [за ред. В.І. Войтка]. – К. : Радянська школа, 1982. – 216 с. 10. Bowlby J. Attachment and Loss: 3 Vol. / J. Bowlby. – N. Y. Basic Books, 1969. – Vol. 1 : Attachment. – 432 p. 11. Pehnt A. Lexikon der Angst / Annette Pehnt. – München : PIPER, 2015. – 176 S.

REFERENCES

Ardha, A. (2009). *Psihojenergeticheskaia trenirovka: bazovye ponjatija [Psycho-energetical training: basic concepts]*. Minsk Publ.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss* (Vol. 3). N.Y.: Basic Books

Bojko, V.V. (2008). *Psihojenergetika [Psycho-energetics]*. St. Petersburg Publ.

Breslav, G. (2006). *Psihologija jemocij [The psychology of emotions]*. Moscow: Smysl Publ.

Izard, K.Je. (2008). *Psihologija jemocij [The psychology of emotions]*. St. Petersburg Publ.

Kyrylenko, T.S. (2007). *Psykhologhiya: emotsiyna sfera osobystosti [Psychology: emotional sphere of person]*. Kyiv: Swan Publ.

Martina, R. (2004). *Iskusstvo jemocional'nogo balansu [Emotioneel evenwicht]*. St. Petersburg Publ.

Orban-Lembry, L.E. (2004). *Sotsial'na psykhologhiya [Social psychology]*. Kyiv: Swan Publ.

Pehnt, A. (2015). *Lexikon der Angst*. Мьнchen: PIPER

Prykhod'ko, A.M. (2002). *Skladnosuryadne rechennya v suchasniy nimets'kiy movi [Compound sentence in the Modern German]*. Zaporizhzhya: ZSU Publ.

Voytko, V. (ed.) (1982). *Psykhologichnyy slovnyk [Psychological dictionary]*. Kyiv: Higher school Publ.

КИТАЙСЬКИЙ ІЕРОГЛІФ ЯК ХУДОЖНІЙ ФЕНОМЕН

Н.А. Кірносова, канд. філол. наук (Київ)

У статті розглядаються такі риси китайського ієрогліфа, як здатність кодувати емоції та почуття, а також відображати механізми образного мислення, які надають підстави розглядати його як художній феномен. Для обґрунтування зазначеної тези залучаються концепції сучасних китайських лінгвістів, сформульовані в ключі «примату ієрогліфа», а також дослідників китайської каліграфії.

Ключові слова: емоції, ієрогліф, інформація, композиція, лінія, образ, почуття.

Кірносова Н.А. Китайский иероглиф как явление искусства. В статье рассматриваются такие черты китайского иероглифа, как способность кодировать эмоции и чувства, а также отображать механизмы образного мышления, которые дают основания рассматривать его как явление искусства. Для обоснования указанной темы привлекаются концепции современных китайских лингвистов, сформулированные в ключе «примата иероглифа», а также исследователей китайской каллиграфии.

Ключевые слова: иероглиф, информация, композиция, линия, образ, чувства, эмоции.

Kirnosova N. Chinese character as an aesthetic phenomenon. The article deals with Chinese character as an aesthetic phenomenon, revealing its ability to encode emotions and feelings, and also to reflect mechanisms of processing information by means of creating mental images. It is argued that this ability makes possible to classify Chinese character as an aesthetic phenomenon. To confirm this statement some conceptions of modern Chinese linguists, such as conception of “zibenwei”, and modern researches in Chinese calligraphy were appealed to.

Key words: character, composition, emotions, feelings, image, information, line.

В історії письма стандартним є твердження про те, що в усіх давніх цивілізаціях людства, які мали письмо, воно походило від малюнку [10; 11], а це – жанр мистецтва. Однак так само стандартною (принаймні, це яскраво простежується в європейській граматиці) є й оцінка тих перших писемностей як недосконалих у відтворенні мови, про що нібито свідчить і факт їхнього зникнення та заміна на «більш прогресивну» фонетичну писемність.

Дійсно, давні писемності, всі, крім однієї, вийшли з ужитку, але ця одна – китайська, успішно функціонує вже понад 5000 років й обслуговуючи наразі потреби в комунікації найбільшого суспільства планети, підважує своїм існуванням багато стандартних оцінок. Зокрема, зберігаючи своє «малюнкове» коріння, вона, на відміну від усіх інших сучасних писемностей, претендує на зв'язок з мистецтвом.

Книжки, присвячені китайській ієрогліфіці [11], рясніють згадками про те, яке важливе місце в її

розвитку посідало мистецтво каліграфії і як багато часу китайці проводять, милуючись своїми писемними знаками, зображеними чи то на окремих носіях, чи то вписаними в картини. Проте в більшості таких досліджень ідеться про каліграфічно написані знаки, а не знаки в цілому. Відтак існує потреба перевірити, чи будь-який окремо взятий ієрогліф, а не лише написаний почерком відомого каліграфа, можна вважати витвором мистецтва. Ця потреба зумовлює актуальність запропонованого дослідження.

Тож метою цього дослідження є визначення таких ознак ієрогліфа, які дають змогу класифікувати його як художній феномен. Об'єктом дослідження в цьому випадку є китайський ієрогліф, і він досліджується на предмет емоційно значимої інформації в своїх структурах та її образного впорядкування. Матеріалом дослідження послугували друковані й рукописні зразки китайських ієрогліфів різних стилів.

Найпершим кроком на шляху ствердження тези

«ієрогліф = художній феномен» має бути, очевидно, вирішення питання про те, що слід розуміти під поняттям «мистецтво», адже «художній» – значить такий, що має стосунок до мистецтва.

Насправді, це питання з давніх-давен обговорюється філософами (в Європі, наприклад, з часів Платона), тож на нього наразі існує багато відповідей і кожна з них має своє раціональне зерно. Проте докладний розгляд усіх цих теорій неможливий у рамках однієї статті, натомість доцільним уявляється звернення до найбільш впливових концепцій мистецтва останнього століття, тим більше, що всі вони так чи інакше містять у собі й інформацію про давніші теорії.

По-перше, слід звернутися до точки зору на мистецтво як на «образне відображення дійсності», що була впливовою в радянському мистецтвознавстві. Вона сформульована, наприклад, у книзі В.В. Ванслова «Що таке мистецтво?». Відповідаючи на це питання, дослідник пише: «Мистецтво – це одна з форм суспільної свідомості, яка образно відображає реальну дійсність» [2, с. 6], і надалі уточнює, що мистецтво – це також одне з джерел знань про світ [там само, с. 13]. Таким чином, дослідник пропонує розуміти мистецтво як когнітивний феномен, адже образ – це певним чином впорядкована інформація, тобто знання, що здобуваються тільки шляхом інтелектуальної роботи. Хоча при цьому В.В. Ванслов не відкидає зв'язку мистецтва з емоційною сферою людини: він пише, що мистецтво вчить правильній (!) емоційній реакції [там само, с. 15]. Крім того, варто відзначити, що поняття «мистецтво» він описує в термінах статичності (іменник «форма» й дієслово «відображати»), що передбачає пасивну роль митця.

По-друге, можна виявити, що зазначений вище погляд був згодом покладений в основу концепції мистецтва як носія художньої інформації, причіником якої є М.Н. Афанасьєв. Зараховуючи мистецтво до форм свідомості разом із релігією, філософією, ідеологією та іншими [1, с. 7], цей дослідник погоджується по суті із наведеним вище формулюванням, однак зміщує фокус своєї уваги з функцій мистецтва («образне відображення дійсності») до структури цього явища, розкриваючи її в термінах «форма – зміст» (або «означник – означуване») в термінах теорії інформації [там само, с. 12],

при цьому він виділяє три рівні змісту художньої інформації – об'єктивний, емоційний та рефлексивний [там само, с. 10–11], а форму в мистецтві наділяє самостійним значенням (на відміну від форми в інших формах свідомості) [там само, с. 11]. Крім того, зауважуючи, що співвідношення форми й змісту в мистецтві не є нерухомою константою [там само, с. 12], а зумовлює його розвиток, він застосовує діалектичний підхід для пояснення змін, проте розглядає ці зміни в площині творів мистецтва, а роль митця у нього залишається так само пасивною. Отже, стосовно позиції «творця» він залишається в межах зазначеного вище статичного погляду.

По-третє, і в певній опозиції до перших двох випадків, варто залучити до розгляду концепцію мистецтва англійського філософа минулого століття Робіна Коллінгвуда, чия книга «Принципи мистецтва» вперше вийшла друком у 1938 році, однак не втратила актуальності й у наш час. На думку цього дослідника, «мистецтво – це діяльність, завдяки якій ми розпізнаємо власні емоції» [5, с. 266], відтак, мистецтво – це вираження емоцій або мова [там само, с. 273]. Ця точка зору, сформульована через слова «діяльність» і «вираження», є вже очевидно динамічною, передбачає активну роль митця. Крім того, варто зауважити, що Р. Коллінгвуд пов'язує мистецтво з інтелектуальними емоціями [там само, с. 267], не обмежуючи його суто рівнем почуттів, які, втім, також усвідомлюються. Дуже подібну точку зору висловлював і відомий радянський психолог Л. Виготський, коли писав, що художні твори – «це сукупність естетичних знаків, спрямованих на те, щоб викликати в людях емоції» [3, с. 7]. Однак його, очевидно, більше цікавила особа реципієнта твору мистецтва, ніж його творця.

Попри протилежні характеристики (статична – динамічна), зазначені теорії не мають бути неодмінно взаємовиключними, і, власне, не є такими. Адже результатом діяльності по вираженню емоцій цілком може бути образ, навіть, можна припустити, що він є найкращою формою для цього (хоча Р. Коллінгвуд не розглядав образ як ментальну одиницю, відповідну вираженням емоціям).

На завершення розмови про мистецтво слід сказати ще декілька слів про те, що таке емоції,

оскільки саме вони вважаються дослідниками джерелом мистецької творчості. За визначенням звернемося до психологів, які займалися вивченням цього питання. Наприклад, О.Н. Леонтьєв пише, що емоції – це такі стани, в яких виражається особистісна оцінка наявної або можливої ситуації [7, с. 77]. Зазначимо ще важливий для подальшого дослідження момент: на думку О.Н. Леонтьєва, емоції не несуть інформації про об'єкти, їхні зв'язки й відношення, натомість вони відображають відношення між мотивами й реалізацією відповідної діяльності [там само, с. 68]. Тобто, у випадку емоцій відбувається не рефлексія, а переживання (безпосереднє відображення об'єктів) [там само, с. 68]. Відзначимо тут, що ця думка не обов'язково суперечить наведеній вище тезі Р. Колінгвуда про наявність інтелектуальних емоцій, адже англійський дослідник вважав мистецтво вираженням емоцій (тобто, в термінах О. Леонтьєва це було б вираження переживань), а спроба виразити їх, напевне ж, неможлива без попередньої рефлексії на свій стан. Зауважимо ще термінологію дослідника – він пише про *емоційні процеси*, які поділяє на три різновиди: афекти, власне емоції й почуття [там само, с. 75–77]. Уявляється, що в контексті актуальної для нашого дослідження розмови про мистецтво афекти менше важливі, адже вони є короткочасною реакцією на певну ситуацію [там само, с. 76], а от власне емоції вже є більш тривалим процесом і вони мають здатність брати участь у комунікації (тобто, інформація про них може передаватися іншим і сприйматися від інших) [там само, с. 78], а також формувати оцінку не тільки реальних, але й уявних ситуацій, тож О. Леонтьєв пише навіть про існування естетичних емоцій [там само, с. 78]. Цікавим для нашого подальшого дослідження є також визначення почуттів як узагальнення емоцій, яке має чітко виражений предметний характер [там само, с. 78], отже, слід очікувати, що вони будуть виражені в образах.

Отже, якщо мистецтво – це діяльність по вираженню емоцій від контакту зі світом, «плодами» якої є створення образів, чи може бути віднесений до нього і якою мірою такий писемний знак як ієрогліф? З'ясування цього питання буде другим кроком у ствердженні тези, зазначеної в заголовку статті.

Насамперед слід нагадати, що ієрогліф виник у ті часи, коли актуальною вважалася передача інформації, а не передача мови [4, с. 446]. При цьому як писемний знак, розрахований на зорове сприйняття, він був наділений фіксованою в просторі формою, в якій і матеріалізувалася уся та інформація, що її він мав передавати. Відтак, якщо розглянути, яку інформацію несе в собі форма ієрогліфа і як ця інформація впорядкована, можна буде з'ясувати, чи містить він інформацію про емоції свого творця (тобто, про його ставлення до зображуваних об'єктів) і таким чином має стосунок до мистецтва.

У лінгвістичних дослідженнях, присвячених ієрогліфіці, насамперед пишуть про те, що в формі ієрогліфа на площині відтворюється форма предмета, який він позначає [11; 12]. Така мотивованість форми, дійсно, найперша ознака семантичного писемного знаку. Проте в стосунку до китайського ієрогліфа слід уточнити, що таке твердження справедливо тільки для давніх знаків-піктограм, і хоча решта знаків утворюються на їх основі, вони вже несуть інформацію не про форми предметів, а про їхні внутрішні чи зовнішні зв'язки (вказівні знаки та ідеограми відповідно), а також про приналежність до певних класів (фоноідеограми). Однак у рамках цієї статті зазначена інформація не становить найпершого інтересу, адже вона має когнітивний (пізнавальний) характер, тому не стосується емоцій, як це зазначалося в цитаті з Леонтьєва вище.

Але якщо в пошуках відповіді на поставлене вище питання звернутися до досліджень культурологічного характеру, присвячених каліграфії, ми знайдемо в них прями твердження про те, що в формі ієрогліфа передаються почуття автора [11]. Тут нагадаємо тезу О. Леонтьєва про те, що в психології почуття відносяться до емоційних процесів.

Далі наведемо думку одного з сучасних китайських дослідників ієрогліфіки (і мистецтва каліграфії зокрема) Ханя Цзяньтана. Він пише, що в ієрогліфі втілюється краса серця людини, яка його написала [там само, с. 175] (зауважимо, що в китайській культурі тривалий час серце вважалось органом думки, тобто, в межах таких уявлень раціональне очевидно не відділялося від емоційного у внутрішньому світі людини, а співіснування про-

тилежностей – це погляд цілком у душі традиційної китайської філософії).

Для того, щоб з'ясувати, в яких саме складових ієрогліфа може міститися ця «краса серця», скористаємося запропонованою Ханем Цзяньтаном концепцією художніх особливостей китайської каліграфії. Він виділяє в ній чотири естетичні аспекти: композиційна краса ієрогліфа, композиційна краса тексту, краса ідеї і краса лінії [там само, с. 176-182].

Що стосується композиційної краси тексту (тут ідеться про специфіку розташування ієрогліфів у стовпчиках та в рядках), то вона не буде розглядатися в межах цього дослідження, адже нас цікавлять лише окремо взяті ієрогліфи. Про красу ідеї буде сказано трохи нижче, коли будемо розглядати способи впорядкування інформації в ієрогліфі. Тож поки що розглянемо тільки два із зазначених вище пунктів – про внутрішню композиційну красу ієрогліфа і про красу лінії.

Хань Цзяньтан пише: «важливою й основною особливістю мистецтва творення форм у Китаї є лінія, вона – особливий естетичний настрій китайців» [там само, с. 182]. Далі дослідник зауважує, що в природі такої речі, як лінія, не існує (тут зауважимо, що це – штучна річ, а штучність – важлива ознака творів мистецтва для носіїв багатьох європейських мов, зокрема англійської, де *artificial* – «штучний» походить від латинського *ars* – мистецтво, вміння), однак китайці, оволодівши нею з давніх-давен, навчилися надавати їй потужного (по)чуттєвого забарвлення [там само, с. 182]. Таким чином, згідно Ханя Цзяньтана, основним «носієм» емоцій в ієрогліфі є лінія, з допомогою якої візуалізуються риси – базові (найменші) формальні одиниці китайського ієрогліфа [там само, с. 181]. Насправді, сюди ще слід додати й крапку, адже як відомо, в сучасній китайській ієрогліфіці існують 8 рис, які поділяються на 2 типа – лінії й крапки [там само, с. 70]. Дослідник пропонує навіть систему відповідників між типом лінії й певною емоцією: на його думку [там само, с. 181],

- товсті й важкі лінії виражають силу (чоловіче начало);
- тонкі й легкі риси виражають красу, витонченість (жіноче начало);
- плинні й повновиді лінії справляють враження радості;

- переривчасті або сухі лінії створюють відчуття поспіху або суму.

Для нашого дослідження важливо, що сказане вище стосувалося всіх китайських ієрогліфів – незалежно від стилю, часу чи інструменту їхнього написання, отже можна зробити висновок, що інформація про емоції міститься не лише в знаках відомих каліграфів, а властива цим знакам як таким.

Хань Цзяньтан навіть пропонує певним чином систематизувати відмінні естетичні якості всіх затверджених в історії каліграфії стилів [там само, с. 182]:

- знаки з панцирів черепах (цзягувень, продряпувались гострим предметом) – тонкі прями лінії – враження простоти й давнини;
- знаки з бронзових посудин (цзінвень, відливались у металі за спеціальними кліше) – товсті повновиді лінії – враження солідності;
- знаки, об'єднані Лі Си (сяочжуань, карбувались у камені (хоча спочатку могли бути записані на папері)), – пропорційні округлі лінії – краса вигину;
- знаки лішу (скорочені сяочжуань, записувались на папері) – перепади товщини в межах однієї лінії – хвилястість;
- знаки кайшу («зразкове» письмо, по кліше) – охайні й повновиді лінії – враження серйозності;
- знаки цаошу (скорочені від лішу) – невимушені лінії – враження польоту;
- знаки сіншу (скорочені від кайшу) – вишукані природні лінії – враження плинності.

Спираючись на цю концепцію, можна навіть говорити про те, що розглянуті в діахронії, ієрогліфи фіксують настрої цілої нації в окрему епоху! Уявляється, що інформація про це дуже стане в нагоді тим дослідникам, які вивчають мислення китайців.

Внутрішню композиційну красу ієрогліфа китайські дослідники називають ще «красою творення форми». Визначальним моментом у цьому процесі вважається той факт, що кожний ієрогліф вписується в окремий квадрат, тому ієрогліфічне письмо дуже часто називають «квадратним». Квадрат, як відомо з геометрії, характеризується дуже високим ступенем симетрії, тому вписані в нього знаки справляють враження стійкості й рівноваги. Згідно Ханя Цзяньтана [там само, с. 176–177], важ-

ливим орієнтиром для розташування рис ієрогліфа є вісі квадрату і видимий оком центр їхнього перетину – до нього сходяться всі риси ієрогліфа, завдяки чому візуально складається враження, ніби вони поширюються звідти навсібіч, тож ієрогліф при цьому набуває динамічності. Каліграф може скористатися такою динамічністю і писати знаки розкуто, наділяючи їх силою.

У зв'язку з цим згадується думка дослідників петрогліфів про те, що, наприклад, геометричні наскельні знаки зображали знання і дію, а не об'єкт [8]. Я.Н. Лукашевська відзначає, що первісна людина пізнавала світ не через поняття, а через дію [там само]. Тож настанова наділяти писемний знак динамічністю цілком імовірно відображає генетичний зв'язок між ієрогліфами й петрогліфами, тим більше, що дослідники відзначають ще інші точки перетину: «Подібно до ієрогліфів, написаних особливим, каліграфічним шрифтом, наскельні геометричні фігури одночасно є і знаками, й образами, тобто мають як інформативну, так і художню цінність» [там само]. До питання образності ієрогліфа ми ще повернемося, а поки що розглянемо зазначене вище положення про рівновагу внутрішньої композиції ієрогліфа.

Стосовно рівноваги, то вона зовсім не означає, що всі частини ієрогліфа мають бути однаковими за розміром, натомість вона означає, що візуально центр ваги ієрогліфа має бути фіксованим [11, с. 178]. При цьому слід зазначити, що центр ваги вписаного в квадрат ієрогліфа очевидно зміщений по відношенню до центру квадрата вниз і вправо – тільки в такому випадку візуально він виглядатиме стабільним. Ось чому в більшості ієрогліфів верхня й ліва частини завжди менші, а права й нижня – більші. Тож, на думку знавців китайської каліграфії, знаки, яким бракує пропорційності частин, виглядають неестетично.

Отже, якщо лінія в ієрогліфі є носієм емоцій автора відповідного знаку, то його композиція, зокрема візуальний центр і центр ваги, здатна передавати інформацію про почуття. Тепер з'ясуємо, як ця інформація впорядкована.

Знову ж таки, якщо спершу звернутись до лінгвістичних досліджень, там скрізь уже буде написано, що сучасний ієрогліф – це писемний знак – символ. Залишаючись семантичним знаком, мо-

тивованим формою означуваного предмета, він зображує цю форму схематично, що, на думку сучасного графолога Мена Хуа, свідчить про те, що сучасні знаки зображають не денотат, а сигніфікат (тобто, об'єкт у тому вигляді, в якому його «бачить» мозок, а не око) [12, с. 7]. Однак тоді це означає, що сучасні писемні знаки втратили свою чуттєво-предметну основу, а в такому випадку не випадає говорити про образність щодо них.

Дійсно, якщо не розглядати процеси генези й еволюції ієрогліфів, то сучасні знаки являться лише громіздким набором символів, однак якщо до цих процесів звернутися, то виявиться, що в абстрактних рисах сучасних знаків скомпресовано багато конкретно-чуттєвої інформації.

Насамперед слід зауважити, що творення форми за допомогою лінії належить до сфери графіки, для якої, на думку мистецтвознавців [9, с. 51], узагалі характерна умовність зображення, це мистецтво розраховане на умоглядність, а не на безпосередність бачення. Такий характер задає йому використання лінії. Ієрогліфіка, яка так само послуговується лінією для творення своїх форм, відповідно, також набуває умоглядного характеру. І. Сапєго пише, що це – зображення невидимого [там само, с. 51], а в площині мовного знаку це цілком може бути сигніфікат. Проте умовність все ж не означає довільність (властиву символу).

Наприклад, знак 女 навряд чи нагадає жінку тому, хто не знає його історії, однак він має саме таку форму, оскільки відтворює контури жіночої фігури, коли жінка сидить на колінах. Вважається, що саме таке положення було найбільш характерне для жінки в часи створення цього ієрогліфа, і не тому, що вона комусь підкорялась, а тому, що їй так було зручніше поратись біля розведеного на землі вогнища. З іншого боку, поратись біля вогнища – це була суто жіноча робота, через яку її гендерна роль ставала легко впізнаваною, тому поняття «жінка» було зображене (ієрогліф – знак зображальний!) саме в такій конкретній формі. І це конкретне зображення має ознаки образу, а не символу, якими б умовними не були його контури, адже воно відсилає до конкретної ситуації.

В такому ключі можна проаналізувати всі ієрогліфи-пиктограми – знаки які виникли найпершими на позначення конкретних предметів і на основі яких

розвинулись всі інші типи ієрогліфічних знаків у Китаї.

Цікавими в плані образності є також і знаки-ідеограми, винайдені на позначення абстрактних понять. В основу цих знаків покладено асоціативний зв'язок між двома (або більше) конкретними предметами, які в поєднанні повинні вказувати на певну ідею (абстрактне поняття). Наприклад, зображення людини поряд із деревом буде натяком на «відпочинок», «жінка під дахом» сприймається як вказівка на «спокій» тощо. І якими б умовними не були зображення людини чи дерева, вони все-таки викликають в уяві реципієнта такого знаку конкретний образ, а не символічні асоціації.

Важливо, що в обох випадках у формі зображення присутній ракурс бачення предметів, який «показує» ставлення творця знаку до цієї форми. А на думку І. Сапего для художньої форми як раз і характерно, що виділяються ті ознаки, які відповідають ставленню художника до речі [там само, с. 63].

На завершення розмови про образність ієрогліфів нагадаємо ще легенду про походження цих знаків, адже в ній також міститься важливий натяк на спосіб упорядкування інформації в ієрогліфі. Згідно цієї легенди, в часи Жовтого імператора в Китаї жив чоловік на ім'я Цан Цз'є, він був придворним чиновником і часто розглядав зірки на небі та сліди птахів і звірів на землі. І от одного разу це все підказало йому думку про те, що *різні речі лишають по собі своєрідні сліди, за допомогою яких можна розрізнити речі* [11, с. 4]. Відтак він винайшов ієрогліфи-пиктограми. Цікаво, що в легенді з цього приводу зазначається, ніби з винайденням ієрогліфів було розкрито духовну таємницю світу (згадаємо тут розуміння поняття сліду в Ж. Дерріда!), тож через це всі духи й демони перелякались, а останні навіть здійняли лемент, і з неба посипалося просо.

Зауважимо, що згаданий вище Мен Хуа, прибічник концепції «примату ієрогліфа» в сучасній китайській лінгвістиці, активно залучає концепцію Ж. Дерріда в китайський контекст, зокрема викладена вище легенда корелює з поняттям знаку як сліду в роботах французького філософа. Однак, якщо слід птаха чи звіра об'єктивно створений природою, то ієрогліф людина творить суб'єктивно, наділяючи його таким чином інформацією про

свої ракурси бачення, зумовлені потребами. Слід відзначити, що завдяки своїм художнім якостям китайські ієрогліфи знову виявляються об'єктом посиленого інтересу лінгвістів у наш час, особливо в межах когнітивної лінгвістики, хоча на початку ХХ ст. ці знаки сприймалися як «відсталі» й підпали під загрозу виведення їх з ужитку.

Отже, сучасна китайська ієрогліфіка – єдина наразі система письма, що має зображальний характер і хоча візуальна схожість ієрогліфа з предметом позначення (у випадку знаків-пиктограм) не збереглась, його структура міцно зафіксувала інформацію про точку зору і значення предмету для творця знаку.

Таким чином, знайомство з численними дослідженнями китайських учених дає змогу стверджувати, що форма ієрогліфа візуалізує образи і містить інформацію про емоції та почуття творця (в аспекті його ставлення до світу). Залежно від того, чи будуть ці можливості використані під час написання (і наскільки успішно), ієрогліф може виявитися або твором мистецтва, або пересічним писемним знаком.

Насамкінець зауважимо, що в європейській традиції писемні знаки, за винятком вкрай рідких випадків, до творів мистецтва не відносять. Для представників західних культур, краса – це тільки зайва інформація для писемного знаку, яка заважає швидкому оволодінню ним і його використанню, тому, коли йдеться про ієрогліфи, мало хто з європейських дослідників береться досліджувати їх у такому ключі. Однак насправді знання про художні якості писемних знаків китайської мови можуть стати в нагоді для їх кращого запам'ятовування під час навчання і для розробки відповідних методик викладання китайської ієрогліфіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афасижев М.Н. О природе художественной информации / М.Н. Афасижев // Искусство в контексте информационной культуры. – М. : Смысл, 1997. – С. 7–16.
2. Ванслов В.В. Что такое искусство? / В.В. Ванслов. – М. : Изобразительное искусство, 1988. – 326 с.
3. Выготский Л.С. Психология искусства / Л.С. Выготский. – М. : Лабиринт, 2008. – 349 с.
4. Карапетьянц А.М. Изобразительное искусство и письмо в архаических культурах (Китай до середины I тысячелетия до н.э.) / А.М. Карапетьянц // Ранние

формы искусства. – М. : Искусство, 1972. – С. 445–469. 5. Коллингвуд Р.Дж. Принципы искусства / Коллингвуд Р.Дж. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 328 с. 6. Кюн Г. Искусство первобытных народов / Г. Кюн. – М.-Л. : Государственное издательство изобразительных искусств, 1933. – 111 с. 7. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции / А.Н. Леонтьев // Психология мотивации и эмоций. – М. : ЧеРо, 2002. – С. 57–80. 8. Лукашевская Я.Н. Первобытное искусство Китая и Южной Кореи. Петроглифы [Электронный ресурс] / Я.Н. Лукашевская. – Режим доступа : <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=125189> (дата звернення 16.01.2016). – Назва з екрана. 9. Сапего И.Г. Предмет и форма / И.Г. Сапего. – М. : Советский художник, 1984. – 302 с. 10. Фридрих И. История письма / И. Фридрих. – М. : Наука, 1979. – 463 с. 11. 汉字文化图说/韩鉴堂主编。-北京：北京语言大学出版社，2005。-225页。12. 文字论/孟华著。-济南：山东教育出版社，2008。-363页。

REFERENCES

- Afasizhev, M.N. (1997). *O prirode hudozhestvennoj informacii [On the nature of aesthetic information]*. Moscow: Smysl Publ.
- Collingwood, R.G. (1999). *Principy iskusstva [Principles of art]*. Moscow: Jazyki russkoj kul'tury Publ.
- Freidrich, J. (1979). *Istorija pis'ma [History of writing]*. Moscow: Nauka Publ.
- Han, Jiantang (2005). *Hanzi wenhua tushuo [Culture of Chinese characters in pictures]*. Beijing: Beijing yuyan daxue chubanshe Publ.
- Karapet'janc, A.M. (1972). *Izobrazitel'noe iskusstvo i pis'mo v arhaicheskikh kul'turah [Art and writing in archaic cultures]*. *Rannie formy iskusstva – First forms of art*. Moscow, 445–469
- Kuhn, G. (1933). *Iskusstvo pervobytnyh narodov [Primitive art]*. Moscow-Leningrad: Gosudarstvennoe izdatel'stvo izobrazitel'nyh iskusstv Publ.
- Leont'ev, A.N. (2002). *Potrebnosti, motivy i jemocii [Needs, motives and emotions]*. *Psihologija motivacii i jemocij – Motivation and emotions psychology*, 57–80 (in Russian)
- Lukashevskaja, Y.N. (2003). *Pervobytnoe iskusstvo Kitaja i Juzhnoj Korei. Petroglify. [Primitive art of China and South Korea. Petroglyphs.]*. Available at: <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=125189> (Accessed 16 January 2016).
- Men, Hua. (2008). *Wenzilun [Grammarology]*. Jinan: Shandong jiaoyu chubanshe Publ.
- Sapego, I.G. (1984). *Predmet i forma [Object and Form]*. Moscow: Sovetskij hudozhnik Publ.
- Vanslov, V.V. (1988). *Chto takoe iskusstvo [What art is?]*. Moscow: Izobrazitel'noe iskusstvo Publ.
- Vygotsky, L.S. (2008). *Psihologija iskusstva [Psychology of art]*. Moscow: Labirint Publ.

УДК 811.111'37:621

СЕМАНТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕРМІНІВ, ЩО ПОЗНАЧАЮТЬ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СУСПІЛЬСТВА

Я.Ю. Манжос, канд. філол. наук (Харків)

У статті представлено семний аналіз англomовних юридичних термінів на позначення злочинів проти держави, а саме термінів на позначення злочинів проти суспільства, отриманих із текстів правових документів, юридичних статей, науково-навчальних матеріалів, сайтів юридичних компаній, призначених для надання консультативних послуг з правових питань. Побудовано складовий елемент лексико-семантичного поля ЗЛОЧИНІ ПРОТИ ДЕРЖАВИ – субполе ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СУСПІЛЬСТВА; проведено детальний аналіз цього субполя із виділенням його структурних елементів – макрополів із термінами, що позначають порушення громадського порядку, перебування в стані сп'яніння та оголення в громадському місці, злочини, пов'язані із керуванням автотранспортом, вживанням, зберіганням та розповсюдженням наркотичних засобів.

Ключові слова: злочини проти суспільства, лексико-семантичне поле, субполе, юридичні терміни.

Манжос Я.Ю. Семантическая организация юридических терминов, обозначающих преступления против общества. В статье представлен семный анализ англоязычных юридических терминов, обозначающих преступления против государства, а именно терминов, обозначающих преступления против общества, которые были отобраны из текстов юридических документов, статей, учебно-научных материалов, сайтов юридических компаний, предназначенных для предоставления консультативных услуг по правовым вопросам. Построен структурный элемент лексико-семантического поля ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРОТИВ ГОСУДАРСТВА – субполе ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРОТИВ ОБЩЕСТВА. Проведен детальный анализ субполя и выделены его структурные элементы – макрополя с терминами, которые обозначают нарушение общественного порядка, пребывание в состоянии опьянение или появление в непристойном виде в общественном месте, преступления связанные с вождением автотранспорта, употреблением, хранением и распространением наркотиков.

Ключевые слова: лексико-семантическое поле, преступления против общества, субполе, юридические термины.

Manzhos Y.Y. The semantic organization of legal terms denoting crimes against community. The article gives the same analysis of English legal terms denoting crimes against state, namely terms, denoting crimes against community, taken from the texts of legal documents, articles, scientific-academic materials, websites of legal companies, aimed at providing consultative services in legal issues. The structure of an element of the lexico-semantic field CRIME AGAINST STATE – the subfield CRIMES AGAINST COMMUNITY has been shown. The article gives the detailed analysis of this subfield and its structural parts – macrofields with terms denoting breach of the peace, indecent exposure, public intoxication, driving and drug-related crimes.

Key words: crimes against community, legal terms, lexico-semantic field, subfield.

Об'єктом аналізу у статті є англomовні (британські та американські) юридичні терміни, що позначають злочини проти суспільства, предметом аналізу виступають семантичні особливості одиниць цієї терміногрупи. Актуальність семантичного дослідження англomовних юридичних термінів, що позначають реалії національних правових систем, пояснюється тим, що такий аналіз дозволяє не лише встановити значення термінів, що необхід-

но для їх адекватного перекладу, а й сприяє ефективній комунікації з правових питань. Метою дослідження є виокремлення одиниць у структурний елемент лексико-семантичного поля ЗЛОЧИНІ ПРОТИ ДЕРЖАВИ – субполе ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СУСПІЛЬСТВА – та аналіз його структури.

Структурно-системну організацію терміногрупи «Злочини проти держави» («Crimes against state») представляє лексико-семантичне поле,

© Манжос Я.Ю., 2016

побудоване за принципом вертикальної та горизонтальної диференціації на основі наявності інтегральних та диференційних сем. Набір сем (семантичних ознак) визначає не лише специфіку слова в цілому, семи виконують певну функцію в структурі усього ЛСП, оскільки на основі наявності або відсутності сем одиниці поєднуються в елементи поля, визначаються відмінності між елементами, їх розташування та належності до того чи іншого субполя. Вертикальні – ієрархічні – відносини є основою розшарування трьох основних рівнів поля – субполів, макрополів, мікрополів. Горизонтальні відносини вказують на наявність або відсутність диверсифікації однорівневих одиниць та визначають кожний елемент структури як дискретний або недискретний.

Субполе ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СУСПІЛЬСТВА охоплює 22 одиниці (*disorderly conduct, driving crime, drunk driving, reckless driving, hit and run, drug-related crime, illicit drug use, drug trafficking, drug distributing, drug possession, drug possession with intent to sell, indecent exposure, public intoxication, breach of the peace, disturbance of the peace, unlawful assembly, rout, riot, hooliganism, police riot, prison riot, student riot*), що були отримані з текстів правових документів [1; 5; 10], юридичних статей, доповідей, науково-навчальних матеріалів [2–4; 6–9], сайтів юридичних компаній, призначених для надання консультативних послуг з правових питань. Як свідчить аналіз дефініцій цих термінів, усі вони мають у своїй семній структурі інтегральні семи лексико-семантичного поля ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДЕРЖАВИ ([act] + [offender] + [harm] + [punishable] + [against state(s)]), гіперонімічною одиницею субполя є термін *disorderly conduct* із диференційними семми [disturb], [endanger], що додаються до семи [act], та семою [community], що додається до семи [state]:

Disorderly conduct ([offender] + [act: disturb: endanger] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable]):

Disorderly conduct – a broad term describing conduct that disturbs the peace or endangers the morals, health, or safety of a community (*Legal dictionary*).

Субполе є різнорівневим та дискретним, семантична диференціація в його межах відбувається

шляхом додавання диференційних сем [drive] (макрополе 1), [drugs] (макрополе 2), [public place] (макрополе 3), [seriously] (макрополе 4) у ланку [act: disturb: endanger].

Макрополе 1 репрезентоване значеннями термінів *driving crime, drunk driving, reckless driving, hit and run*; має гіперонімічну одиницю *driving crime* із диференційною семою [drive]. Семну структуру терміну *driving crime*, що є спільною для усіх термінів цього макрополя, подаємо наступним чином: [offender] + [act: disturb: endanger: drive] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable].

Значення термінів-гіпонімів (*drunk driving, reckless driving, hit and run*) формують диференційні семи, що додаються до інтегральної семи [offender] або у ланку [act: disturb: endanger: drive]. Значення терміну *drunk driving* формує сема [drunk], що додається до інтегральної семи [offender]:

Drunk driving ([offender: drunk] + [act: disturb: endanger: drive] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable]):

Drunk driving – operating of a motor-vehicle while drunk (*Infoplease Dictionary*).

Значення терміну *reckless driving* формує сема [dangerous manner], що додається у ланку [act: disturb: endanger: drive]:

Reckless driving ([offender] + [act: disturb: endanger: drive: dangerous manner] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable]):

Reckless driving – operation of an automobile in a dangerous manner under the circumstances, including speeding (or going too fast for the conditions, even though within the posted speed limit), driving after drinking (but not drunk), having too many passengers in the car, cutting in and out of traffic, failing to yield to other vehicles, and other negligent acts (*Legal dictionary*).

Значення терміну *hit and run* формують семи [cause accident] та [not stop], що додаються у ланку [act: disturb: endanger: drive]:

Hit and run ([offender] + [act: disturb: endanger: drive: cause accident: not stop] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable]):

Hit and run – not stopping after causing accident: describes a road accident in which the

driver leaves the scene without stopping (Encarta Dictionary Online).

Макрополе 2 репрезентоване значеннями термінів *drug-related crime, illicit drug use, drug trafficking, drug distributing, drug possession, drug possession with intent to sell*, має гіперонімічну одиницю *drug-related crime* із диференційною семою [drugs]. Семну структуру терміну *drug-related crime*, що є спільною для усіх термінів цього макрополя подаємо наступним чином: [offender] + [act: disturb: endanger: drugs] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable]:

Elements for a definition of “drug-related crime” encompass four categories: psychopharmacological crimes (committed under the influence of a psychoactive substance); economic-compulsive crimes (committed to obtain money (or drugs) to support drug use; systemic crimes (committed within the functioning of illicit drug markets, as part of the business of drug supply, distribution and use); and drug law offences (committed in violation of drug laws and other related legislations) (Drug-related crimes). Дефініція терміну у словниках не зафіксована, тому пояснення отримане із юридичної статті.

Макрополе 2 є різнорівневим та дискретним. Значення термінів-гіпонімів формують семи, що додаються у ланку [act: disturb: endanger: drugs]. Значення терміну *illicit drug use* формує сема [use]:

Illicit drug use [offender] + [act: disturb: endanger: drugs: use] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable].

Illicit drug use indicates use of marijuana or hashish, cocaine (including crack), inhalants, hallucinogens (including PCP and LSD), or heroin or nonmedical use of psychotherapeutics at least once (Office of National Drug Control Policy).

Значення терміну *drug trafficking* формує сема [trade], що додається у ланку [act: disturb: endanger: drugs]:

Drug trafficking ([offender] + [act: disturb: endanger: drugs: trade] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable]):

Drug trafficking – traffic in illegal drugs (traffic – buying and selling; especially illicit trade) (Legal dictionary).

Аналіз дефініцій вказує на те, що термін *drug trafficking* виступає гіперонімом відносно терміну *drug distributing*, створюючи власне мікрополе в межах макрополя *drug-related crime*, репрезентоване значеннями термінів *drug trafficking* та *drug distributing*. Значення терміну-гіпоніму *drug distributing* формує сема [sell], що додається у ланку [act: disturb: endanger: drugs: trade] та диференційна сема [manufacturer], що додається до семи [offender].

Drug distributing ([offender: manufacturer] + [act: disturb: endanger: drugs: trade: sell] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable]):

Drug distributing is a situation in which a drug manufacturer sells narcotics to a retailer or wholesaler, who then sell the drugs to other groups or individuals. Any accusation of drug distributing or dispensing must be taken seriously, as the penalties associated with a conviction are severe (Atlanta Drug Crime Attorneys). Дефініція цієї одиниці у словниках не зафіксована, тому пояснення цього терміну та наступних (*drug possession, drug possession with intent to sell*) були отримані на сайті юридичної компанії, призначеному для надання консультативних послуг з правових питань.

Значення терміну *drug possession*, що відноситься до макрополя 2, формує сема [have]:

Drug possession ([offender] + [act: disturb: endanger: drugs: have] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable]):

Drug possession – willfully and knowingly possessing a controlled substance is a violation of State and Federal laws (Atlanta Drug Crime Attorneys).

Аналіз пояснень вказує на те, що термін *drug possession* виступає гіперонімом відносно терміну *drug possession with intent to sell*, створюючи власне мікрополе в межах макрополя *drug-related crime*, представлене значеннями термінів *drug possession* та *drug possession with intent to sell*. Значення терміну-гіпоніму *drug possession with intent to sell* формує сема [large amount], що додається у ланку [offender] + [act: disturb: endanger: drugs: have] + [harm] + [state – community] + [punishable]:

Drug possession with intent to sell ([offender] + [act: disturb: endanger: drugs: have: large amount] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable]):

Drug possession with intent to sell – possessing a large amount of a controlled substance may result in a charge of possession with intent to sell. Even if the person possessing the substance has no intention of selling or distributing, they are many times charged with intent to sell anyway (Atlanta Drug Crime Attorneys).

Макрополе 3, репрезентоване значеннями термінів *indecent exposure* та *public intoxication*, гіперонімічної одиниці не має, є однорівневим та дискретним, інтегральною семою макрополя виступає сема [public place]. Семну структуру, спільну для цих термінів, подаємо наступним чином: [offender] + [act: disturb: endanger: public place] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable]. Значення терміну *indecent exposure* формує сема [expose body]:

Indecent exposure ([offender] + [act: disturb: endanger: public place: expose body] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable]):

Indecent exposure – the exposure of one's body, especially one's genitals, in a public place and in a way considered offensive to established standards of decency (American Heritage Dictionary of the English Language).

Значення терміну *public intoxication* формує сема [drunk], що додається до інтегральної семи [offender]:

Public intoxication ([offender: drunk] + [act: disturb: endanger: public place] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable]):

Public intoxication – the criminal offence of being drunk in a public place (Wiktionary).

Макрополе 4 репрезентоване значеннями термінів *breach of the peace*, *disturbance of the peace*, *unlawful assembly*, *rout*, *riot*, *hooliganism*, *police riot*, *prison riot*, *student riot* із інтегральною семою [seriously], що додається у ланку [act: disturb: endanger]. Макрополе має дві гіперонімічні одиниці – *breach of the peace*, *disturbance of the peace* (*a breach of the peace is synonymous with a disturbance of the peace (Legal dictionary)*):

Breach of the peace / disturbance of the peace ([offender] + [act: disturb: endanger: seriously] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable]):

Breach of the peace / disturbance of the peace – comprehensive terms encompassing acts or conduct

that seriously endanger or disturb public peace and order (Legal dictionary).

Макрополе *breach of the peace / disturbance of the peace* є різнорівневим та дискретним. Відмінності між термінами–гіпонімами *unlawful assembly*, *rout* та *riot* вказані у поясненнях термінів у юридичних словниках:

Riot, rout, and unlawful assembly are related offenses, yet they are separate and distinct. A rout differs from a riot in that the persons involved do not actually execute their purpose but merely move toward it. The degree of execution that converts a rout into a riot is often difficult to determine. An unlawful assembly transpires when persons convene for a purpose that, if executed, would make them rioters, but who separate without performing any act in furtherance of their purpose (Legal dictionary).

Значення терміну *unlawful assembly* формують диференційні семи [meet] та [purpose], що додаються у ланку [act: disturb: endanger: seriously]:

Unlawful assembly ([offender] + [act: disturb: endanger: seriously: meet: purpose] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable]):

Unlawful assembly. A meeting of three or more individuals to commit a crime or carry out a lawful or unlawful purpose in a manner likely to imperil the peace and tranquillity of the neighborhood (Legal dictionary).

Значення терміну *rout* формують диференційні семи [meet], [move to purpose], що додаються у ланку [act: disturb: endanger: seriously]:

Rout ([offender] + [act: disturb: endanger: seriously: meet: move to purpose] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable]):

Rout – an assembly of people who have made a move towards committing an illegal act which would constitute an offence of riot (Oxford Dictionary of English)

Значення терміну *riot* формують диференційні семи [meet], [execute purpose], що додаються у ланку [act: disturb: endanger: seriously]:

Riot ([offender] + [act: disturb: endanger: seriously: meet: execute purpose] + [injury] + [against state(s): community] + [punishable]):

Riot – an unlawful assembly which has actually begun to execute the purpose for which it assembled

by a breach of the peace and to the terror of the public (Duhaime's Encyclopedia of Law).

Аналіз дефініцій термінів вказує на те, що термін riot виступає гіперонімом відносно термінів hooliganism, police riot, prison riot, students riot, створюючи власне мікрополе в межах макрополя breach of the peace / disturbance of the peace. Мікрополе riot є різнорівневим та дискретним.

Значення термінів-гіпонімів формують диференційні семи, що додаються до інтегральної семи [offender].

Значення терміну prison riot формує сема [prisoners]:

Prison riot ([offender: prisoners] + [act: disturb: endanger: seriously: meet: execute purpose] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable]):

A prison riot is a type of large scale, temporary act of concerted defiance or disorder by a group of prisoners (Wikipedia).

Значення терміну students riot формує сема [students]:

Student riot ([offender: students] + [act: disturb: endanger: seriously: meet: execute purpose] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable]):

Student riots are riots precipitated by students, often in higher education, such as university (Wikipedia).

Значення терміну hooliganism формує сема [young]:

Hooliganism ([offender: young] + [act: disturb: endanger: seriously: meet: execute purpose] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable]):

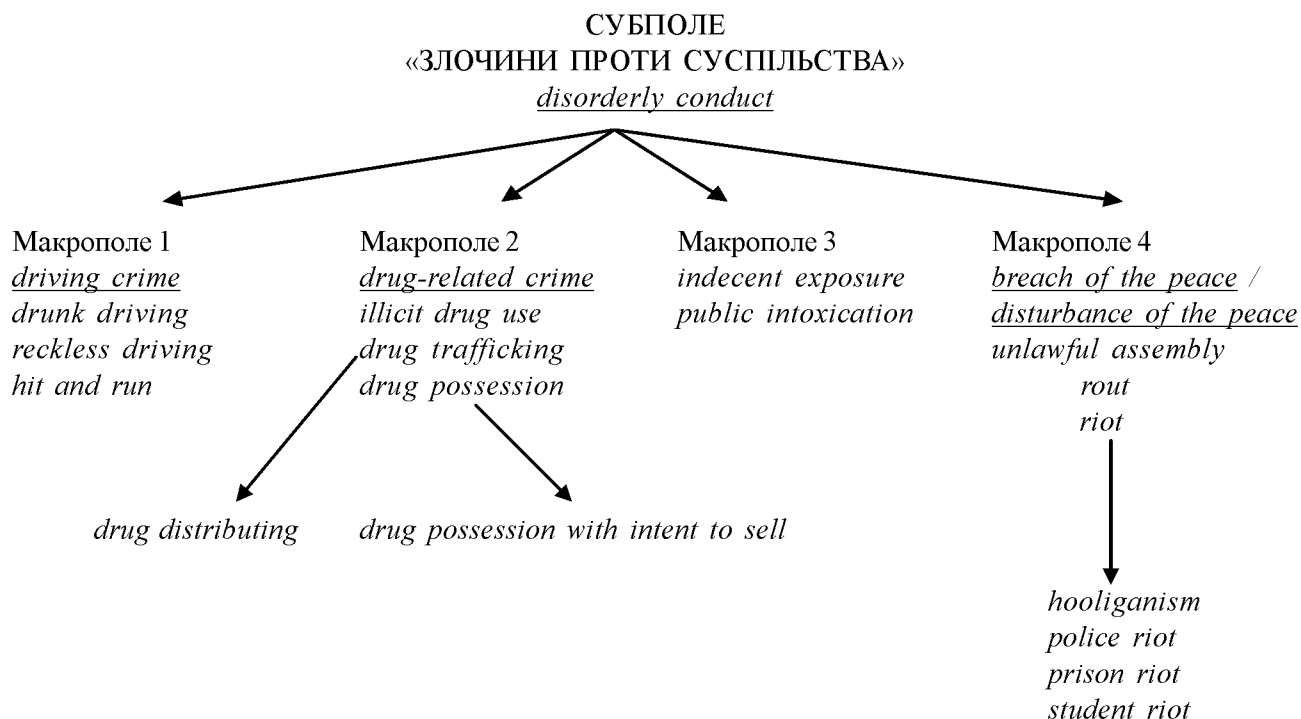
Hooliganism – violent or rowdy behaviour by young troublemakers, typically in a gang (Oxford Dictionary of English).

Значення терміну police riot формує уточнююча сема [police]:

Police riot ([offender: police] + [act: disturb: endanger: seriously: meet: execute purpose] + [harm] + [against state(s): community] + [punishable]):

A police riot is a riot carried out by the police; a riot that the police are responsible for instigating, escalating or sustaining as a violent confrontation. (Sensagent Dictionary).

Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що макрополя в межах субполя disorderly conduct є однорівневими дискретними та різнорівневими дискретними. Найбільш розгалуженими є структури макрополя 2 (drug-related crime), у якому виокремлюються два мікрополя, та макрополя 4 (breach of the peace / disturbance of the peace), у якому виокремлюється одне мікрополе. Схематично структуру субполя ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СУСПІЛЬСТВА подаємо наступним чином:

Перспективою дослідження є аналіз функціональних особливостей термінів, що позначають злочини проти держави, зокрема функціонування терміноодиниць у різних підтипах юридичного дискурсу та дослідження регіональних варіантів вищепроаналізованих термінів у Великобританії та США.

ЛІТЕРАТУРА

1. Acts of the Parliament of Great Britain [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislation.gov.uk/apgb> 2. Adler F. *Criminology* / F. Adler, G.O.W. Mueller, W.S. Laufer. – New York etc. : McGraw-Hill, 2001. – 508 p. 3. Anderson P.R. *Introduction to criminal justice* / P.R. Anderson, D.J. Newman. – New York etc. : McGraw-Hill, 1993. – 481 p. 4. Bohm R.M. *Introduction to criminal justice* / R.M. Bohm, K.N. Haley. – New York and etc. : Glencoe / McGraw-Hill, 1997. – 528 p. 5. California penal code [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.justia.com/codes/california/2005/pen.html> 6. Gibson D.L. *All about law* / D.L. Gibson, T.G. Murphy. – Toronto etc. : John Wiley and Sons Canada Ltd., 1977. – 366 p. 7. Solan L.M. *Speaking of crime: the language of criminal justice* / L.M. Solan, P. M. Tiersma. – The University of Chicago Press, 2005. – 264 p. 8. Swanson Ch.R. *Criminal investigation* / Swanson Ch. R., Chamelin N.C., Territo L. – Boston etc. : McGraw-Hill, 2000. – 687 p. 9. Tiersma P.M. *Legal language* / P.M. Tiersma. – The University of Chicago Press, 1999. – 328 p. 10. United States Code [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://codes.lp.findlaw.com/uscode> 11. Быконя В.В. Структура семантического поля «ум» в селькупском языке / В.В. Быконя, Е.А. Монастырская // Вестник ТГПУ. Серия: Гуманитарные науки (Филология). – Томск : ТГПУ, 2007. – Вып. 4 (67). – С. 76–81.

REFERENCES

Acts of the Parliament of Great Britain [Search for Acts of Parliament of Great Britain]. (2016). Available at: <http://www.legislation.gov.uk/apgb>
 Adler, F., Mueller, G., and Laufer, W. (2001). *Criminology*. New York: McGraw-Hill.
 Anderson, P., and Newman, D. (1993). *Introduction to criminal justice*. New York: McGraw-Hill.

Bohm, R., and Haley, K. (1997). *Introduction to criminal justice*. New York: Glencoe.
 2005 California Penal Code. (2016). Available at: <http://law.justia.com/codes/california/2005/pen.html>
 Gibson, D., and Murphy, T. (1977). *All about law*. Toronto: John Wiley and Sons Canada Ltd.
 Solan, L., and Tiersma, P. (2005). *Speaking of crime: the language of criminal justice*. Chicago: The University of Chicago Press.
 Swanson, Ch., Chamelin, N., and Territo, L. (2000). *Criminal investigation*. Boston: McGraw-Hill.
 Tiersma, P. (1999). *Legal language*. Chicago: The University of Chicago Press.
 United States Code [Search US Code]. (2016). Available at: <http://codes.lp.findlaw.com/uscode>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. American Heritage dictionary of the English language [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ahdictionary.com/> 2. Atlanta Drug Crime Attorneys [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.criminaldefensepros.com/drug-crimes.html> 3. Drug-related crimes [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index33752EN.html> 4. Duhaime's Encyclopedia of Law [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.duhaime.org/> 5. Encarta Dictionary Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://encarta.msn.com/> 6. Infoplease Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dictionary.infoplease.com/drunken-driving> 7. Legal dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/> 8. Office of National Drug Control Policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.whitehousedrugpolicy.gov/publications/factsht/crime/index.html> 9. Oxford Dictionary of English [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oxforddictionaries.com/> 10. Search Legal Terms and Definitions [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dictionary.law.com/> 11. Sensagent Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dictionary.sensagent.com/Police%20riot/en-en/> 12. Wiktionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.wiktionary.org/> 13. Wikipedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.wikipedia.org/>

SYSTEMIC AND INNOVATIVE LEXICON OF THE ECONOMIC DISCOURSE

Natalia Molodcha, PhD (Kharkiv)

The article discusses the lexical composition of the economic discourse. The structural, semantic and functional characteristics of the terminological and professional jargon units of the given type of discourse are considered. Special attention is given to the conventional and nonce innovations of the economic discourse. Based on the factual material the study proved the economic discourse to be an environment generating systemic and non-systemic lexical units, including lexical nonce words and semantic nonce words, created by means of lexeme-building and sememe-transformation mechanisms, functioning as a mean to express speaker's emotions and nominate new phenomena in the economic sphere.

Key words: economic discourse, lexical nonce word, neologism, nonce word, professional jargon, semantic nonce word, terminological unit.

Молодчая Н.С. Системный и инновационный лексикон экономического дискурса. В статье рассматривается лексическая композиция экономического дискурса. Анализируются структурно-семантические и функциональные характеристики терминологических единиц и профессиональных жаргонизмов данного вида дискурса. Особое внимание уделяется узуальной и окказиональной инновационной лексике экономического дискурса. В результате анализа фактического материала исследования утверждается, что экономический дискурс является средой существования и возникновения системных и несистемных лексических единиц, в том числе лексических и семантических окказионализмов, созданных с помощью лексеми- и семемообразующих механизмов, реализующих в экономическом дискурсе экспрессивно-регуляторную и номинативную функции.

Ключевые слова: жаргонизм, лексический окказионализм, неологизм, окказионализм, профессионализм, семантический окказионализм, термин, экономический дискурс.

Молодча Н.С. Системний та інноваційний лексикон економічного дискурсу. У статті розглядається лексична композиція економічного дискурсу. Аналізуються структурно-семантичні та функціональні характеристики термінологічних одиниць і професійних жаргонізмів даного виду дискурсу. Особлива увага приділяється узуальній та оказіональній лексиці економічного дискурсу. На основі фактичного матеріалу дослідження стверджується, що економічний дискурс є середовищем існування і виникнення системних і несистемних лексичних одиниць, у тому числі лексичних та семантичних оказіоналізмів, створених за допомогою лексеми- і семемоформуючих механізмів, що реалізують в економічному дискурсі експресивно-регуляторну та номінативну функції.

Ключові слова: економічний дискурс, жаргонізм, лексичний оказіоналізм, неологізм, оказіоналізм, професіоналізм, семантичний оказіоналізм, термін.

The present period is characterized by the globalization processes resulting in integrating all spheres of human activity, faster economic growth of the countries and intensive introduction of modern technologies in almost all spheres of life. During such dynamic transformations the attention of scholars is drawn to the economy, as the "the economic sphere of the society is its system-building component,

a crucial area of society's life which determines the course of all processes taking place in it» [3]. Contribution of the language researchers is seen in studying syntactic, lexical, functional characteristics of the texts and fragments united by the economic theme as well as identifying new words and phrases representing new concepts in the economy that are generated under the influence of the recognized factors.

Considering the economic discourse research diachronically it is worth noting that the end of the twentieth century was marked by an intensive interest in the economic discourse (ED). The foreign studies were dedicated to the cross-cultural aspects of the ED, lexical and syntactic composition of the ED, genre analysis of ED texts, politeness strategies in ED, methodical-didactic aspect of ED [5]. During recent period of time researchers have been differentiating ED in the system of discourses and defining its characteristics and elements [2; 4; 6], analyzing lexical units and phraseological units of ED as well as innovations and their lexicographic description [1; 8; 7; 10]. Insufficient level of knowledge of the lexical organization of ED, due to regular emergence of new words reflecting new phenomena in the economic sphere, determines the actual value of the present study and its objective which is defining the structural and functional characteristics of the systemic and innovative units of ED.

The object of the research is innovations generated in the contemporary discourse; the subject of the study is the structural, semantic and functional characteristics of the innovative units of ED.

Lexical body of the English-Ukrainian Glossary on Knowledge Economy [10] and English-Russian Dictionary of Semantic Nonce Words with linguistic commentaries [9] has served as the factual material of the study. In the selected dictionaries innovations representing new realities of the modern economic life have been identified and analyzed.

ED is interpreted differently by researchers due to the objectives of the study. This paper uses the wider concept of ED viewing it as «a set of speech acts in the economic sphere, oral and written texts reflecting phenomena of the economic world» [2].

The creators of ED are, on the one hand, executive authorities (e.g. the Ministry of Finance, the Department of Tax Policy, the Department of financial institutions and markets, the Department of Foreign Economic Relations, etc.), business structures and their participants (producer – consumer, buyer – seller, employer – applicant for a position, employer – employee), and, on the other hand, – housewives, students discussing economic news and ideas on the non-professional level. It is therefore advisable to speak about institutional and personal nature of ED.

It should also be noted that ED has a property to integrate adjacent kinds of discourses, such as financial, insurance, accounting, corporate, tax discourses, each of which can be the subject of the differentiated analysis. The main modes of the ED representation are scientific articles of the economic nature, contracts, financial reports, business correspondence, interviews, economic news, lectures, discussions, conferences. ED is being intensively formed in the mode of the Internet, radio and TV and attracts a wide audience.

ED is designed to meet the need for experts to obtain professional information and for non-economists to understand and adequately interpret texts of the economic nature. Another purpose of ED is to form an opinion of the audience with the help of the proper tools and techniques.

Analysis of the lexical system of the modern ED has shown that this type of discourse integrates, in addition to general vocabulary, a significant group of the terminological units and professional jargon, slang. In the classical understanding the term or **terminological unit** is a word or phrase denoting a particular concept of the given field of knowledge. It is a part of the specific terminological system within a certain discipline. The term is characterized by the presence of definition, lack of expressiveness, and stylistic neutrality [11]. Here are some examples of terms of the economic sphere: *asset*, *balance of payments*, *balance of trade*.

Professionalisms or **professional jargon** units are the words and expressions peculiar to the discourse of representatives of a particular profession or field of activity, usually performing the role of an emotive equivalent of terms. Professionalism is a reflection of the ironic attitude to the subject of reality of the certain sphere. Jargon of ED includes units such as *greens* (*n.*) – *to refer to the concept of "salary"*; *greenie* (*n.*) – *"soft money"*, *two-comma* (*adj.*) (*Anything that costs over \$ 1,000,000. «We just landed a two-comma contract this morning.»*) – *"six-digit, million"*; *grease* (*v.*) – *to bribe* [12].

Inconsistently attention is given to the analysis of new words appeared over the last decade in ED. According to the accepted view, based on the famous Saussure's dichotomy «language – speech», all the new words are differentiated as conventional innovations – neologisms, and speech innovations – nonce words.

The first group has formed the part of the language system and can be used by any speaker in the discourse. Let us consider some groups of **neologisms** of ED ingrained in the language and still keeping a touch of novelty.

With the advent of the Internet and rapid spread of the digital technology in the economic activity of the society, there has become a building-up of the new cognitive paradigm, displaying new economic phenomena, such as conducting business transactions with the cash flow through the Internet, participating in the online conferences and online auctions. Actualization of the concepts related to electronic business operations caused the following neologisms in ED: *e-shopper*, *e-sourcing*, *e-retailing*, *e-recruitment*, *e-paying*, *e-purse*, *e-meeting*, *e-networking*, *e-lancer*, *eConference*, *e-training*, *e-signature*, *e-delivery*, *e-business*, *e-Bayer*, *e-cash*, *e-wallet*, *e-currency*, *e-coin* [10].

Neologisms of the ED also include words such as, for instance, *McDonaldization*, *McDonaldize* referring to the emergence of McDonald restaurants around the world, symbolizing the American style and globalization in general; *McJob*, *McWorker* denoting part-time, unpromising jobs that do not require serious skills jobs [10].

Innovations, unassimilated in the language with names such as «author's neologisms», «individual neologisms», «situational neologisms», «meteor-words», «egologisms», partly reflecting the concept, received at different times, form a group of **nonce words**. The term «occasionalism» or «occasional word», introduced by Nina Feldman in 1970s implying a word created for a specific purpose and context with the help of the unproductive model, was accepted in the Slavic linguistic tradition [9].

Nonce words contain a pragmatic component in its semantic structure reflecting nominator's desire to express attitude and emotions; evaluate a particular object or phenomenon; influence the consciousness and behavior of the recipient, creating an emotional resonance and pushing evaluative information to the forefront of communication. The pragmatic component of the nonce word includes expressiveness, emotiveness, evaluation, imagery, and novelty providing de-automatic perception of the nonce word by a potential recipient.

The effect of expressiveness is frequently accompanied by the presence of the emotive and evaluation components in the semantic structure of the innovation. It should be noted that the extent of the actualization of each component in the frame of a single word may vary.

The introduction of the image within the semantic structure in the recipient's mind provides clarity, accessibility and memorability of the unit. The expressive characteristics of the nonce words serve as an incentive for the recipient to participate in the communication, as the introduction of a new word makes the listener think about the possible meaning of the word and creates intellectual tension through which the listener / reader is involved into a joint cognitive space of the broader context. The effect of novelty and expressiveness of the speech enables not only to attract the recipient's attention and interest in the transferred information. It also suggests that the immediate respond of the nonce-word recipient will stimulate further communication following new word adequate interpretation [9].

According to the current understanding, occasional/nonce innovations are differentiated by the method of formation. Nonce words which experience lexeme transformation using mechanisms of word formation and word invention are called **lexical nonce words**.

Among the most productive methods of forming lexical nonce words are (a) affixation (*cannibalize* – to release a new product dominating all the other brands on the market, *cyberplaza*, *cybermall*, *cyberpreneur*); (b) telescoping – the result of combining two words cropping at least one of them (*brandalism* (brand + vandalism) – the creation of architectural facades using billboards, *brandscape* (brand + landscape), meaning brand among competing brands, *cubiquette* (cubicle + etiquette) referring to the rules of conduct in the office premises of an open type); (c) abbreviations and acronymization can be demonstrated by the example *DEY* (dollar, euro, yen) denoting the prototype of a universal world currency, presumably more stable than dollar, euro and yen; *EAGLEs* (emerging and growth-leading economies) meaning fast-growing countries, including Brazil, China, Egypt, Indonesia, and others [10].

Nonce words formed with the help of semantic transposition and demonstrate transformation on the sememe level with lexeme “untouched” form a micro

group of the **semantic nonce words**, or nonce sense formations. They are characterized by several properties, such as *discursivity*, *anthropocentricity*, *novelty*, accompanied by the unpredictability due to the asymmetry, inconsistency between the plane of expression and the plane of content, which manifests itself in the absence of structural markers that partially automate the process of interpretation of the occasional meaning; *semantic derivativeness*, *contextuality*, realized as the ability to interpret the unit in generating vertical and horizontal contexts; *non-codified status* (unregistered in the conventional dictionaries) [9]. The special analysis has showed that most productive methods of semantic nonce word formation are metaphorical antonomasia, metaphor, metonymy [9].

New improvements and phenomena in the corporate culture of organizations have found an expression in the following semantic nonce words:

1) *torpedo n.* – *An incompetent coworker leaving – with some encouragement – for a competing company is a «torpedo».* Jennifer Pellett and CJ Prince, «When “e” Was Just a Letter,» Chief Executive, January 1, 2001;

2) *boomerang* – *an employee who quits to take another job and later returns to the company.* <http://wordspy.com/words/boomerang>; *an employee who is laid off and then rehired as a consultant or contract worker.* <http://wordspy.com/words/boomerang>;

3) *Rosie’s unyielding spirit lives on as Ford Motor Company salutes five modern-day «Rosies» strong and inspiring leaders who continue to redefine women’s roles for a fast-changing world.* *Good Housekeeping magazine.* Nov. 2004. – P. 94 / occasional meaning – successful, recognized in business. It is known that Rosie the Riveter (Rosie The Riveter) is a cultural icon of the United States, representing the American women who worked in factories during World War II, many of whom produced munitions and military equipment. Rosie is the embodiment of leadership qualities, diligence, perseverance and patriotism. (occasional meaning – successful, recognized employee);

4) *Policy Guide – What is a «Sensitive» Position.*

As a result of recent legislation, agencies are now required to identify positions that are «sensitive» and designate them in PMIS. They are further required to conduct a fingerprint-based criminal history

check on finalist candidates when filling vacancies in those positions. The Code of Virginia (§ 2.2-1201.1) defines sensitive positions as those «generally described as directly responsible for the health, safety and welfare of the general populace or protection of critical infrastructures.» <http://www.dhrm.virginia.gov> (occasional meaning – threatening to health, safety and well-being of the individual and society);

5) *dot-com* – *has gone from connoting fabulous wealth to denoting foolish waste of capital. Word that has ‘pulled a 180’ in meaning.* Top Ten Word Lists of 2000 Announced by yourDictionary.com.

The functional analysis of the semantic nonce words in ED shows that the main factor of their emergence in ED is the nominator’s intention to draw recipient’s attention to the new object in the economic sphere. This is achieved due to the imagery, novelty, evaluation and originality of the unit, as well as asymmetry between the plane of content and the plane of expression of the sign that, to certain extent, regulates the behavioral system of the recipient. In the examples 3), 4), 5) semantic nonce words, based on evaluation, imagery, asymmetry, are used as an expressive mean to appeal to the recipient’s mind. Examples 1) и 2) illustrate that along with expressive value the unit reflects the capacity to nominate new phenomena in the corporate culture. New tendencies in the corporate culture require names for such phenomena as “incompetent employees (with certain help) leaving for a competing company” (the name *torpedo* is creatively used for this purpose) and “employees that leave the company and in a period of time return to it” (the word *boomerang* is created).

It should be noted that the division of lexical groups of ED is to certain extent symbolic. The terminological units of the economic sphere are re-semanticised, re-defined losing consistency and uniqueness, gaining emotive and expressive components. And innovations, in their turn, after the spread and assimilation in the language change their status enriching a number of terminological units.

To summarize the above stated, conclusions are made that ED stands as an environment of existence and emergence of various lexical groups, forming a number of terminological and professional jargon units, functioning as systemic means of transmitting

main concepts of the economic sphere, with the latter category containing an emotive and evaluation components. The group of innovations of ED is differentiated, firstly, between neologisms and nonce words, and, secondly, within the latter group, between lexical nonce words and semantic nonce words, created for a specific purpose by means of lexeme-building and sememe-transformation mechanisms, accordingly. Nonce words in ED are to realize an expressive-regulatory function due to expressive components in the semantic structure as well as to nominate new phenomena in the economic sphere.

Presented statements may become perspective to pursue further research of the innovational lexicon of the corporate discourse of business organizations.

ЛИТЕРАТУРА

1. Белозьоров М.В. Нова економічна лексика і термінологія англійської мови / М.В. Белозьоров // Вісник Запорізь. держ. ун-ту. Філологічні науки. – 2001. – № 3. – С. 28–31. 2. Евтущина Т.А. Экономический дискурс как объект лингвистического исследования [Электронный ресурс] / Т.А. Евтушина, Н.А. Ковальская // Вестник Челябинск. гос. ун-та. – 2014. – № 6 (335). Филология. Искусствоведение. Вып. 88. – С. 42–46. – Режим доступа : <http://www.lib.csu.ru/vch/335/010.pdf> 3. Зацний Ю.А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу / Ю.А. Зацний. – Львів : ПАІС, 2007. – 228 с. 4. Клименко А. Раздел V. ЭКОНОМИКА [Электронный ресурс] / А. Клименко, В. Румынина // Обществознание : учеб. пособие. – Москва : Дрофа, 2004. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pravo/Klim/05.php 5. Лікунь М. Російський економічний текст у функціонально-стилістичному та соціолінгвістичному аспектах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. : 10.02.02 «Російська мова» / М. Лікунь. – Сімферополь : Таврійськ. нац. ун-т імені В.І. Вернадського, 2008. – 20 с. 6. Соколов В.В. Глобальна фінансова криза як макрочинник поповнення словникового складу сучасної англійської мови / В.В. Соколов // Нова філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – № 34. – С. 252–255. 7. Шереметьева А.А. Основные характеристики экономического дискурса (на материале немецкого языка) [Электронный ресурс] / А.А. Шереметьева // Вестник Кузбас. гос. пед. акад. – 2011. – № 7(13). – Режим доступа : <http://vestnik.kuzspa.ru/articles/61>. 8. Royce T. The Analysis of Economic Discourse. A General Review. CHAPTER

2 The Analysis of Economics Discourse by Economists and Applied Linguists [Электронный ресурс] / Т. Royce. – Режим доступа : <http://www.isfla.org/Systemics/Print/Theses/RoyceThesis/Chapter%20%20-%20Review%20of%20Economics.pdf>

REFERENCES

- Byeloz'orov, M.V. (2001). Nova ekonomichna leksyka i terminolohiya anhliys'koyi movy [New economic lexical and terminological units of the English language]. *Visnyk Zaporiz'koho derzhavnoho universytetu. Filolohichni nauky – Bulletin of Zaporizhzhya National University. Philology*, 3, 28–31 (in Ukrainian)
- Evtushina, T.A., and Koval'skaja, N.A. (2014). Ekonomicheskij diskurs kak obekt lingvisticheskogo issledovaniya [Economic discourse as an object of the linguistic analysis]. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of Chelyabinsk State University*, 6 (335), 42–46 (in Russian)
- Klimenko, A., and Rumynina, V. (2004). *Obshhestvoznaniye [Social Studies]*. Available at: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pravo/Klim/index.php
- Likun', M. (2008). *Rosiys'kyu ekonomichnyy tekst u funktsional'no-stylistychnomu ta sotsiolinhvistychnomu aspektakh. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Russian economic text in functional-stylistic and socio-linguistic aspects. Cand. philol. sci. diss. synopsis]*. Simferopol (in Ukrainian)
- Molodcha, N. (2014). *English-Russian dictionary of semantic nonce words (with linguo-cultural commentaries)*. Kharkov: Planeta-print Publ.
- Royce, T. (1999). *Visual-Verbal Intersemiotic Complementarity in the Economist Magazine* (Doctoral Dissertation, The University of Reading, UK). Available at: <http://www.isfla.org/Systemics/Print/Theses/RoyceThesis/>
- Sandiy, L. (2015). *English-Ukrainian Glossary on Knowledge Economy*. Ternopil: Vektor Publ.
- Sheremet'eva, A.A. (2011). Osnovnye harakteristiki ekonomicheskogo diskursa (na materiale nemeckogo jazyka) [Basic characteristics of the economic discourse based on the German language]. *Vestnik Kuzbasskoj gosudarstvennoj pedagogicheskoy akademii – Bulletin of Kuzbass State Pedagogical Academy*, 7(13). Available at: <http://vestnik.kuzspa.ru/articles/61/>
- Sokolov, V.V. (2009). Hlobal'na finansova kryza yak makrochynnyk popovnennya slovnykovoho skladu

suchasnoyi anhliys'koyi movy [Global financial crisis as macro-factor of the English language vocabulary enrichment]. *Nova filolohiya – New Philology*, 34, 252–255 (in Ukrainian)

The Ridiculous Business Jargon Dictionary. (n.d.). Available at: <http://www.theofficelife.com/business-jargon-dictionary-T.html/>

Yartseva, V.N. (Ed.) (2002). *Lingvisticheskij jenciklopedicheskij slovar' [Linguistic encyclopedic dictionary]*. Moscow: Bol'shaja rossijskaja jenciklopedija Publ.

Zatsnyi, Yu.A. (2007). *Suchasnyy anhlovnyy svit i zbahachennya slovnykovoho skladu [Contemporary English speaking world and vocabulary enrichment]*. L'viv: PAIS Publ.

ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИЕ ИСТОЧНИКИ

9. Англо-русский словарь семантических окказионализмов (с лингвострановедческими комментариями) = English-Russian dictionary of semantic nonce words (with lingua-cultural commentaries) / Н.С. Молодчая // Харьков : Планета-принт, 2014. – 222 с. 10. Англо-український глосарій лексико-фразеологічних інновацій-актуалізаторів феномену „економіка знань” = English-Ukrainian Glossary on Knowledge Economy / Л.В. Сандій // Тернопіль: Вектор, 2015. – 160 с. 11. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд., доп. – М. : Большая рос. энцикл., 2002. – 709 с. 12. The Ridiculous Business Jargon Dictionary. Available at: <http://www.theofficelife.com/business-jargon-dictionary-T.html/>.

УДК 811.112.2:373.7:42

**ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕПТОНІМІВ
ТА ЧИННИК АВТОРА В ПРОЦЕСІ
ЕПТОНІМІЗАЦІЇ ТА ДЕЕПТОНІМІЗАЦІЇ
(на прикладі німецькомовних ептонімів Й.-В. Гете)**

Н.А. Оніщенко, канд. філол. наук (Харків)

У статті розглядаються особливі одиниці, названі епонімами, що мають риси, характерні для фразеологічних одиниць і текстів. Установлюється ряд специфічних рис, що вказують на необхідність виділення ептонімів до особливого класу. Виявляється роль автора в процесі ептонімізації та деептонімізації на прикладі Йоганна Вольфганга Гете як прецедентної особистості для німецької лінгвокультури, що відбивається в його ептонімах.

Ключові слова: автор, деептонімізація, ептонім, ептонімізація, Й.-В. Гете, прецедентна особистість, текст, фразеологізм.

Онщенко Н.А. Основные характеристики эпонимов и фактор автора в процессе эпонимизации и деэпонимизации (на примере немецкоязычных эпонимов Й.-В. Гете). В статье рассматриваются особые единицы, называемые эпонимами, имеющие черты, характерные для фразеологических единиц и текстов. Устанавливается ряд специфических черт, указывающих на необходимость выделения эпонимов в особый класс. Выявляется роль автора в процессе эпонимизации и деэпонимизации на примере Иоганна Вольфганга Гете как прецедентной личности для немецкой лингвокультуры, отраженной в его эпонимах.

Ключевые слова: автор, деэпонимизация, И.-В. Гете, прецедентная личность, текст, фразеологизм, эпоним, эпонимизация.

Onishchenko N.A. Basic characteristics of eponyms and factor of the author in the process of eponymization and deeponymization (on the example of German eponyms by J.-W. Goethe). The paper focuses on special units called eponyms that have characteristics typical for phraseological units and texts. The research singles out a number of special features to select eponyms to a separate class. The study reveals the role of the author the process of eponymization and deeponymization featured by J.W. Goethe as a precedent identity in German linguistic culture which is implemented in his eponyms.

Key words: author, deeponymization, eponym, eponimization, J.-W. Goethe, phraseological unit, precedent identity, text.

Інтерес дослідників-фразеологів до крилатих слів або виразів, що мають яскраву національно-культурну специфіку та несуть в собі інформацію про автора, не є новим. В сучасній лінгвістиці багато дослідників в області фразеології виявляють жвавий інтерес (В.П. Берков, О.В. Беркова [2], Л.П. Дядечко [6], С.Г. Шулєжкова [19], В.І. Гавриш [4] та ін.). Активні дослідження цих одиниць можна пояснити тим, що вони зберігають та репрезентують інформацію про культуру тієї чи іншої мовної спільноти, а також пояснюють особливості культурного та національного світовідчуття та ко-

мунікативних традицій. Зацікавленість у багатослівних цитатних одиницях та актуальність їх дослідження вмотивована також низкою невирішених проблем, котрі полягають у мовному статусі цих утворень, що виходять за межі фразеології не тільки за структурними характеристиками, відрізняючись від інших фразеологічних одиниць за критерієм наявності/відсутності апеляції до постаті автора, але мають, подібно до ідіом, високий ступінь образності та схожі області застосування.

Подібні одиниці отримали в лінгвістиці низку назв: крилаті слова (у традиційній трактовці

за Г. Бюхманном [21] – одно- та багатолексемні одиниці із знаком авторства), крилаті вислови / вирази, крилаті одиниці (С.Г. Шулежкова [19]), крилаті фрази (Я.А. Баран [1], О.Д. Райхштейн [14]), фразеологічні цитати, літературні цитати (А.П. Коваль, В.В. Коптілов [9]), прецедентні цитати (А.О. Савченко [15]); прецедентні висловлювання (В.В. Красних [11]), ептоніми (Л.П. Дядечко [6]). Останній походить від грецького ἔαελ ρετλόατνε (крилаті слова) і є результатом браку термінологічного апарату, що виконував би завдання лінгвістичної інтерпретації слів та виразів з «печаткою авторства», а також питанням місця крилатих одиниць у мовній системі. Ептоніми німецької мови становлять об'єкт нашого дослідження, предметом є їх текстові та фразеологічні характеристики, а також механізм апеляції до концепту автора. Метою статті є встановлення питомої ваги текстових та фразеологічних рис ептонімів, виявити роль чинника автора для процесів ептонімізації та деептонімізації на прикладі ептонімів Й.В. Гете.

Походження запропонованого терміна та його дериваційні потенції уможливають утворення термінологічного гнізда, яке включає в себе терміни:

- ептонімія – явище набуття словом або виразом усталеності із збереженням «печатки авторства» в семантичній структурі;
- ептонімічний – усталений, цитований;
- ептонімічність – наявність у слова або виразу здатності виступати крилатим;
- ептоніміка – сукупність ептонімів певної мови;
- ептонімізація – процес перетворення слова або виразу у крилате;
- деептонімізація – процес втрати словом або виразом статусу крилатого та поступовий перехід до загальнофразеологічного фонду.

Дисципліна, що вивчає ептоніми, отримала назву «ептологія», а наука, що займається теорією та практикою складання ептонімічних словників, – ептографія [6, с. 140–141]. Ептонім визначається як слово або фраза, що несе на собі «печатку авторства» та вільно включається до дериваційних відносин [там само].

Для дослідження ептонімії було також розроблено евентуальний алгоритм, або метод подвійної аплікації, що зумовлений генетичним зв'язком

ептонімів із текстом та враховує чинник автора. Цей метод складається з двох етапів, а саме: 1) накладання прототипу (вихідного текстового фрагменту) на ептонімічну одиницю; 2) накладання ептоніму на прототип. Перша стадія дозволяє вивести формальні та змістові особливості прототипу, що забезпечують ептонімічність мовного виразу. На другому етапі розглядається специфіка ептоніму як вторинної номінативної одиниці зі своєю внутрішньою формою, що походить від текстоджерела та визначає семантику ептоніму [там само, с. 146].

Необхідність надання поняттю «ептонім» статусу самостійного філологічного терміну зумовлена специфікою дослідження цих одиниць, їх структурних та функціональних особливостей. Вперше термін «крилаті слова» було введено в обіг у 1864 році в праці Г. Бюхмана «Geflügelte Worte». На думку лексикографа, крилатим словом є вислів, вираз чи ім'я, яке довгий час використовувалося в широких колах, при цьому не обов'язково рідною мовою, історичний автор або літературне походження яких можна прослідити або довести [21, с. 21]. Сучасні дослідники наголошують на поширеності та загальновідомості крилатих висловів як елементів лексики та фразеології літературної мови, джерело котрих може бути встановленим [9]. На думку Г. Бургера, обмеження обсягу крилатих виразів лише такими, що мають «літературне» походження, на сьогоднішній день вже не виправдане, бо навіть вирази, що походять з фільмів, реклами та інших «нелітературних» проявів мовлення, сьогодні вважаються крилатими. Провідну роль при цьому відіграє проінформованість комунікантів про те, що вираз відноситься до певного джерела [22].

Деякі дослідники в галузі фразеології відмовляються відносити цитатні вирази з «печаткою авторства» до фразеологічного фонду та виділяють їх як окрему групу так званих «індивідуально-авторських утворень». Так, наприклад, Я.А. Баран вважає, що «у фразеологізм авторський зворот перетворюється лише тоді, коли його значення стане відмінним від суми значень компонентів, з яких він складається». В іншому випадку подібні індивідуально-авторські утворення так і залишаються цитатами [1, с. 170]. Проте, така думка суперечить ептонімічній теорії та підходу до фразеології

у широкому сенсі, згідно з яким фразеологізми – це багатослівні утворення, характерною рисою яких є усталеність (яка, при цьому, не виключає здатність фразеологізмів до варіацій та модифікацій). Ідіоматичність, котру мав на увазі Я.А. Баран, характерна лише для ідіом та є предметом вивчення фразеології вже у більш вузькому значенні [22]. Більш того, подібна думка автоматично виключає з фразеологічного фонду усі ептонімічні одиниці, такі як крилаті вирази, слова, лозунги, кліше, репліки, назви творів, фільмів, сентенції, афоризми. Згідно з Г. Бургером, авторські фразеологізми є багатослівними висловами, котрі стають стійкими словосполученнями, проте своє значення зберігають виключно в межах оригінального авторського тексту [там само, с. 47]. Однак, за умови високої відтворюваності або вживаності, а також завдяки інтертекстуальним властивостям цитатних висловлювань подібні авторські утворення можуть стати епонімами без зміни свого оригінального значення.

Ептоніми також не слід ідентифікувати з цитатою в ширшому сенсі, для якої «печатка авторства» є дистинктивною ознакою та яка фактично виступає синонімом будь-яких проявів інтертекстуальності, іншими словами – взаємодії у художньому творі авторських та запозичених елементів. В рамках широкого підходу, запропонованого М.М. Бахтінім, в ролі суб'єкта цитації виступає кожний, хто хоче висловити свою думку, а в ролі об'єкта (запозиченого тексту) – вся духовна спадщина людства. У своєму синтаксичному прояві цитата може мати форму явної цитації у вигляді прямої чи непрямої мови та форму прихованої цитації у вигляді слів автора, при цьому приналежність слів певному авторові в останньому випадку опускається. Як будь-який елемент інтертекстуальних зв'язків цитата має своє ядро або структурні компоненти, які відповідають за зв'язок ептонімічної цитати з оригінальним та у більшості випадків прецедентним текстом, котрий має ціннісне значення для певної культурної групи, та уможливають ідентифікацію цитати у будь-якому контексті. Можна стверджувати, що саме феномен генетичного цитування лежить в основі ептонімії.

Так само, як догматизоване текстове цитування не прийнято відносити до ептонімічних мовних одиниць, до них не належать і одиниці, які мають

автора, але означають артефакт (компакт-диск, сканер тощо) [6, с. 164]. Згідно з різними класифікаціями, до ептонімів належать власне крилаті вирази, цитати-ремінісценції, прислів'я, байки, афоризми, максими, лозунги, кліше, штампи, канцеляризми, порівняння, кліше, сентенції, питання, жартівливі репліки порівняння та ідіоми [6; 19].

Усі ептоніми поєднуються низкою рис, що дозволяє говорити про них як окремий клас одиниць, структурного, семантичного, функціонального, онтологічного характеру:

- *усталеність* – риса, що ріднить ептонім та фразеологізм і відповідає за приналежність ептоніму до лексико-фразеологічного фонду мови як наслідок прецедентності текстів-джерел і результуючого з неї масового відтворення ептонімізованих фрагментів цих текстів;
- *недифузне походження зумовлює відомість (відомість хоча б приблизну)*;
- *експресивність*, яка досягається за рахунок двуплановості – порівнянні вихідної (відображеної у тексті-джерелі) та актуальної ситуації (у вторинному тексті) та яка часто класифікується як *образність*;
- *лаконічність*, яка стосується лише різнооформлених або не однослівних найменувань.

Ще однією з характерних рис ептонімів, за думкою Л.П. Дядечко, є їх генетичний зв'язок із текстом, що формується на основі мовних засобів, які вже існують в мові чи які автор створює сам [6, с. 146].

Разом з вищезгаданими характеристиками ептонімів слід також зазначити *відтворюваність*. За думкою Л.П. Дядечко, для отримання статусу мовної одиниці крилатий вираз повинен повторюватися, відтворюватися багаторазово, бо одноразове використання будь-якого текстового уривку демонструє мовленнєве явище під назвою «цита-та-ремінісценція» [там само, с. 159–160].

До не менш важливих характерних ознак ептонімів належать стилістичний потенціал, можливість інтегруватися в інший контекст, підлягати подальшому переосмисленню, метафоризації, ре- та десемантизації під впливом специфіки нового оточення. Їм також притаманні системні зв'язки з іншими стійкими одиницями (деривація, подвійна фразеологізація, включення до свого скла-

ду синтаксично менших фразеологізмів – органічність цієї взаємодії підтверджується подальшими трансформаційними процесами, властивими будь-якій фразеологічній одиниці [12, с. 88–90].

Як вже зазначалося раніше, на сьогоднішній день залишається відкритим питання точної класифікації ептонімів через їх структурну та семантичну неоднорідність. Найбільш універсальними в сучасних дослідженнях є генетичні класифікації крилатих висловів або класифікації за походженням, бо серед деференційних ознак таких саме генетична є найголовнішою та вирішальною [6, с. 178]. Найбільш відомими типологіями є наступні:

- поділ на споконвічні або оригінальні фрази, перекладені (поширені від самого початку іншими мовами) та запозичені (використання у німецькій мові в іншомовній формі) [14, с. 115–116];

- класифікація на ідеологічні (загальноновживані формулювання з політичних документів та праць, вислови громадських діячів та вчених, лозунги, стрічки політичних пісень) та літературно-буденні (фрази з художньої літератури, висловлювання історичних персон) [14, с. 116–122];

- класифікація на шість основних груп крилатих виразів: біблійні, міфологічні, народні, історичні, політичні та літературні крилаті одиниці [7, с. 188–189].

Якщо розглядати перелічені класифікації з погляду деференційних характеристик ептонімів, то найбільш відповідною здається саме остання типологія, бо круг таких джерел встановлюється культурно-історичним минулим та сьогоденням конкретної мовної спільноти, а також її історико-літературними традиціями.

Окрім класифікацій за генетичною ознакою, існує ряд типологій крилатих слів та виразів за іншими критеріями, а саме:

- класифікація за структурно-функціональному критерієм: однослівні та надслівні крилаті вирази, котрі виражені окремими частинами мови та членами речення або самостійними реченнями. За функціональними ознаками надслівні одиниці поділяються на предметні (номінативна функція), якісно-обставинні (об'єктивізація обставинних значень), процесуальні та атрибутивні [8];

- класифікація крилатих одиниць за структурними характеристиками та компонентним складом: крилаті слова та крилаті вирази [19, с. 19];

- загальна класифікація крилатих виразів в залежності від видів повідомленої інформації: гномічні (узагальнюють людський досвід, передають життєву мудрість та філософський зміст) [2, с. 11], характеризуючі (в образній формі передають сутність якогось явища, персонажу, ситуації тощо), «популярні» цитати (не мають смислового зрушення та вводяться в текст експліцитно) [13, с. 3].

Однак, слід зазначити, що остання класифікація ледве може бути виправданою, бо межа між крилатими виразами та власне цитатами в подібній класифікації є досить нечіткою. Генетична ознака ептонімів свідчить також про те, що вони посідають своє місце у мовній підсистемі, яка ранжується з точки зору походження мовленнєвих одиниць. На першому етапі номінативний фонд поділяється на:

- споконвічну або власну лексику та фразеологію;
- запозичену лексику та фразеологію.

На другому етапі виділяються два підкласи відносно авторства мовних одиниць:

- створені народом (для першого класу – власним, для другого – чужим);
- створені автором (в широкому значенні).

На третьому етапі виділяються дві групи вище згаданих підкласів з урахуванням їх деференційних ознак:

- крилаті номінативні одиниці (власне ептоніми);
- некрилаті номінативні одиниці («неептоніми») [6, с. 178].

Важливими питаннями на сьогоднішній день залишаються також умови та особливості ептонімізації та деептонімізації номінативних одиниць з «печаткою авторства». Для пояснення першого феномену, а саме перетворення слова або виразу у крилате, Л.П. Дядечко установила сутність психічного феномену вербального імпринтингу, який пояснює природу ептонімізації та забезпечує запам'ятовування форми ептонімів [там само, с. 181]. Суть імпринтингу полягає в тому, що потенційне крилате слово або вираз запам'ятовується у людини разом із текстом, тому надалі усвідомлюється як його частина, що фіксується у змісті мовного утворення та визначає специфіку його використання в інших текстах [там само, с. 214]. Однак, слід зазначити той факт, що не кожний текстовий імпринтинг-об'єкт породжує процес ептонімізації,

бо вербальний імпринтинг можливий лише за умови встановлення зв'язку між носіями мови та оригінальним, закарбованим у пам'яті текстом. Якщо такого колективного запам'ятовування не відбувається, то слово або вираз втрачають властивість ептоніму.

У випадку деептонімізації важливу роль грає наявність дериваційних процесів між фразеологізмами та власне епонімами, тобто фразеологізації цитатних виразів, що відбувається у два етапи: дефокусуванні авторських інтенцій та повторному цитуванні шляхом елімінації.

Іншою проблемою у дослідженні ептонімів є їх амбівалентність або невизначений статус між фразеологізмами та самостійними мікротекстами. З одного боку, прихильники широкого визначення фразеології (В.В. Виноградов, С.І. Ожегов, О.Д. Райхштейн, Г. Бургер, В. Флейшер та ін.) долучають ептоніми до фразеологічного фонду на основі їхньої відтворюваності, схильності до дериваційних процесів, відносної стійкості, образності та різноформленості, що є притаманними як фразеологічним, так і ептонімічним одиницям. З другого боку, однозначному віднесенню ептонімів до фразеологізмів перешкоджає низка текстових ознак, які вони мають. Визначаючи текст як витвір мовотворчого процесу, твір, що має завершеність, певну цілеспрямованість та прагматичну настанову, І.Р. Гальперін виділяє такі текстотвірні характерні риси, як інформативність, когезія (внутрішні текстові зв'язки), континуум, автосемантия уривків тексту, ретро- та проспекція, модальність, інтеграція та завершеність тексту [5]. Внаслідок того, що більшість ептонімів мають предикативну (реченнєву) структуру, їм не властиві такі параметри як когезія, часовий та просторовий континуум, а також ретро- та проспекція. Незважаючи на це, ептонімічні одиниці виявляють текстові ознаки інформативності, модальності, автосемантиї та завершеності. Модальність є при цьому визначальною для цитатних висловлювань, бо саме вона передає ставлення автора до дійсності та його інтенції, його власні концепти та бачення світу, котрі він хоче передати за допомогою тексту. Не менш важливою рисою є також інформативність ептонімів та типи інформації, котрі вони здатні передавати. До таких типів інформації відносяться:

- **змістово-фактуальна** – повідомлення про факти, події та процеси, що відбуваються у світі;
- **змістово-концептуальна** – індивідуально-авторське розуміння відношень між явищами;
- **змістово-підтекстова** – прихована інформація, яку можна здобути зі змістово-фактуальної інформації завдяки здатності мовних одиниць породжувати асоціативні та конотативні значення. [5, с. 27–28].

Останні два види інформації є найважливішими для ептонімів, бо саме змістово-концептуальна інформація робить акцент на авторські інтенції, а змістово-підтекстова – на асоціативні та конотативні значення мовних одиниць. Ще двома спільними ознаками тексту та ептоніму є супралінійна інформація або інформація форми та ознаки інтертекстуальності ептоніму, котрі висвітлювалися раніше у цьому розділі.

Р.-А. Де Богранд та В. Дресслер у своїй фундаментальній роботі «Einführung in die Textlinguistik» [20] виділили окрім цього такі базові ознаки текстів: когезія, когерентність, інтенціональність, адресованість, інформативність, ситуативність, типологічна інтертекстуальність. Альтернативні моделі текстуальності [26, с. 72] додають такі характеристики як: генеративність, універсальність, контекстуальність, процесуальність, діалогічність. **Когезія** для ептонімів репрезентована їх формальною цілісністю у вигляді словосполучення, речення або ланцюжка речень. **Когерентність** представлена наявністю глибинних структур, що зумовлено переважно дефінітивною структурою ептоніму. **Інтенціональність, адресованість та діалогічність** спрямовані на характеристики адресата, спонукання його до роздумів (афоризм) або дій (максима). **Інформативність** ептонімів виражається їх апеляцією до тематичних концептів та концепту автора. Наднаціональний характер цих концептів лежить в основі **універсальності** ептонімів. **Ситуативність та контекстуальність** полягають у включеності ептонімів у формально більші типи дискурсу, співвідношення з певними ситуаціями спілкування (напр., ептонім як привітання, тост тощо). **Інтертекстуальність** ептоніму викликається насамперед у наявності автора, першоджерела. Яскравість форми, нестереотипний зміст, наявність ігрового елементу забезпечують

ептонімам високий ступінь цитованості, а отже і знайомства представників певної лінгвокультури з цими текстами і породження за їх допомогою нових (*генеративність* і *процесуальність*).

Серед фразеологічних характеристик ептонімів слід відзначити семантичну цілісність (відносну), відтворюваність, цитатний характер, багатослівність (нарізнооформленість). Оскільки ептоніми відносяться багатьма дослідниками саме до фразеологічного фонду мови, виконання ними текстових функцій потребує доведення.

Таким чином, підсумовуючи стан дослідження ептонімів, необхідно зазначити, що за останні роки вивчалися їх структурні, функціональні характеристики, дериваційні спроможності, жанрово-стилістичні характеристики, інтертекстуальні зв'язки (Л. Дядечко, О. Долополов, С. Шулежкова, О. Беркова, А.С. Мамонтов та ін.). Проте у зв'язку з бурхливим розвитком лінгвокультурології, яка поставила в центр своїх досліджень мовні одиниці з «печаткою авторства» як лінгвокультурне явище, як упорядковану сукупність концептів та завдяки здатності ептонімів до об'єктивації певних концептів, доцільним є вивчення їх специфіки з огляду на феномен авторства і його впливу на ептонімічні характеристики, як схильність до ептонімізації та деептонімізації.

Як зазначено вище, одним із важливих чинників впливу на формування ептонімів є особистість автора. Одним з таких авторів, що має особливе значення для формування фонду німецьких ептонімів, вважається Й.В. Гете, про що йдеться в дисертації на даний момент єдиного в Україні комплексного дослідника ептонімів Й.-В. Гете С. С. Шкварчук [18, с. 11]. Окрім цього, ептонімам Й.В. Гете (або «гетеїзмам») присвячені дослідження В. Мідера [23], Ф. Мьобуса [24], М. Радерс [25]. Цитатно-афористичний фонд Й.В. Гете слугує репрезентантом його авторської картини світу, у центрі якої перебуває ЛЮДИНА як інтелектуально-суспільна істота – і це одним із чинником ептонімізації його цитат. Основними концептуальними домінантами авторської картини світу Й.В. Гете в послідовності їх ієрархії є РОЗУМ І ПІЗНАННЯ, ПОЧУТТЯ, ЛІТЕРАТУРА Й МИСТЕЦТВО, ПРАЦЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ, які можна вважати основними імперативами життя і творчості видатного митця

та мислителя німецької лінгвокультури. В ЛЮДИНІ він виділяє такі концептуальні ознаки, які підлягають схваленню і розвитку, як:

- **Діяльність:** *Bilde, Künstler! Rede nicht!* (Duden, S. 70); *Das Göttliche, das wir freilich nicht kennen würden, wenn es der Mensch nicht fühlte und selbst hervorbrächte.* (Lektüre, S.23); *Die Tat ist alles, nicht der Ruhm* (Falken, S. 396); *Erringen will der Mensch, er will nicht sicher sein.* (Aphorismen); *Es ist nicht genug, zu wissen, man muß auch anwenden; es ist nicht genug, zu wollen, man muß auch tun.*(Zitate, Duden, S. 631, Falken, S.462); *Im Anfang war die Tat* (Duden, S. 229)
- **Порядок:** *Das Gesetz macht den Menschen. Nicht der Mensch das Gesetz.* (Aphorismen)
- **Веселість, насолода життям:** *Das Leben lässt sich ohne Heiterkeit nicht denken* (Falken, 211); *Der Mensch braucht nur wenige Erdschollen, um drauf zu genießen, weniger, um drunter zu ruhen.* (Aphorismen); *Der Vorzug eines vernünftigen Menschen bestehe: sich so zu betragen, dass sein Leben, insofern es von ihm abhängt, die möglichste Masse von vernünftigen glücklichen Momenten enthalte.* (Lektüre, S.12); *Doch der den Augenblick ergreift, das ist der rechte Mann* (Duden, S. 115); *Ein Komödiant könnt' einen Pfarrer lehren* (Duden, S. 263); *Erlaubt ist, was gefällt.* (Falken, 89)
- **Цілісність, особистісність:** *Der Charakter ruht auf der Persönlichkeit, nicht auf den Talenten.* (Zitate); *Der geringste Mensch kann komplett sein, wenn er sich innerhalb der Grenzen seiner Fähigkeiten und Fertigkeiten bewegt.* (Aphorismen); *Höchstes Glück der Erdenkinder ist nur die Persönlichkeit* (Duden, S. 210); *Nur in dem, was der Mensch tut, zu tun fortfährt, worauf er beharrt, darin zeigt er Charakter.* (Aphorismen)
- **Самоконтроль:** *Der Mensch, der Gewalt über sich hat und behauptet, leistet das Schwerste und Größte.* (Aphorismen)
У той самий час критиці письменника підлягає:
- **Надмірна раціональність:** *Armer Mensch, an dem der Kopf alles ist!* (<http://www.aphorismen.de>); *Lieber schlimm aus Empfindung, als gut aus Verstand.* (Falken, 81)

- **Недосконалість:** *Der Mensch hat wirklich viel zu tun, wenn er sein eigenes Positive bis ans Ende durchführen will.* (<http://www.apophorismen.de>, Lektüre, S.26); *Der Mensch muss wieder ruiniert werden!* (Lektüre, S.23); *Lass die Menschen reden, was sie wollen. Du weißt ja die Art des ganzen Geschlechts, dass es lieber beunruhigt und hetzt, als tröstet und aufrichtet.* (Duden, S. 766)
- **Марносластво:** *Der Mensch vernimmt nur, was ihm schmeichelt.* (<http://www.apophorismen.de>)
- **Терпимість/терплячість:** *Dulden heißt beleidigen* (Falken, 466)
- **Бездіяльність:** *Welch ein früh wissendes und spät übendes Geschöpf ist doch der Mensch!* (Lektüre, S.74)

У той самий час, цитати Гете підвладні процесам деептонізації – втрати зв'язку з концептом АВТОР та подальшої фразеологізації, про яку свідчить наявність фразеологічних варіантів. Прикладами такої деептонізації фрази Гете *Zwei Seelen wohnen ach! in meiner Brust* є заміни компонентів, які пересувають акценти у смислі висловлення (невпевненість, внутрішня боротьба між двома рішеннями або пристрастями): у прикладі (1) заміна займенника акцентує множинність суб'єктів глобалізації, заміна числівника у прикладі (2) – множинність можливих рішень, заміна ключового іменника та дієслова в прикладі (3) – динаміку, заміна локатива у прикладах (4) та (5) приводить до вибору іншого концептуального домена для інтерпретації – сексуальність (4) або автомобілі (5): (1) *Globalisierung: „Zwei Seelen wohnen, ach! In unsrer Brust“* (Freizeitforschung) (2) *Zwei, drei, vier Seelen wohnen ach in dieser Brust* (Welt) (3) *Zwei Herzen schlagen in meiner Brust Du hast es seit langem schon gewusst.* (Klee, Zwei Herzen; Songtext) (4) *Zwei Seelen 'ach in meinem Schoß Es kann nur eine überleben!* (Rammstein, Bückstabü, Songtext) (5) *Mercedes: Zwei Seelen wohnen, ach! in diesem GLE* (Die Presse)

Таким чином, ептонім займає проміжне місце в системі мови між текстом та фразеологізмом. Велику роль у процесах ептонізації та деептонізації посідає чинник автора, який часто є прецедентною особистістю, як, наприклад, Йоганн Вольф-

ганг Гете, чий світогляд, відображений в ептонімах його авторства, спричиняє набуття вільними фразами (афоризмами, сентенціями) категорій, властивих ептонімам, як-от фразеологічна варіантність. Перспективним є вивчення ролі і функцій ептонімів у конструюванні більших за обсягом текстів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран Я.А. Фразеологія у системі мови / Я.А. Баран. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. – 176 с.
2. Берков В.П. О крылатых словах / В.П. Берков, О.В. Беркова // Большой словарь крылатых слов русского языка: Около 4000 / В.П. Берков, В.М. Мокиенко, С.Г. Шулежкова. – М. : Русские словари, Астрель, АСТ, 2000. – С. 3–15.
3. Булаховский Л.А. Курс русского литературного языка : пособие для филол. фак. ун-тов и фак. яз. и лит. пед. ин-тов / Л.А. Булаховский. – Киев : Радянська школа, 1952. – 446 с.
4. Гавриць В.И. Крылатые выражения и их роль в обогащении фразеологического состава современного немецкого литературного языка : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / В.И. Гавриць. – М., 1971. – 20 с.
5. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 139 с.
6. Дядечко Л.П. Крылатые слова как объект лингвистического описания: история и современность / Л.П. Дядечко. – К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2002. – 290 с.
7. Искоз А.М. Лексикология немецкого языка / А.М. Искоз, А.Ф. Ленкова. – [3-е изд., испр. и доп.]. – Л. : Просвещение, 1970. – 296 с.
8. Каменев К.В. Крылатые единицы, восходящие к синтетическим жанрам искусства в современном русском и английском языке : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / К.В. Каменев. – Челябинск, 2012. – 23 с.
9. Коваль А.П. Крилаті вислови в українській літературній мові. Афоризми, літературні цитати, образні вислови / А.П. Коваль, В.В. Коптілов. – [Вид. 2-ге перероб. і доп.]. – К. : Вища школа, 1975. – 335 с.
10. Коротких Т.А. Ф. Шиллер и развитие фразеологического фонда немецкого литературного языка : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / Т.А. Коротких. – М. : МГУ, 1978. – 19 с.
11. Красных В.В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультурология: Лекционный курс / В.В. Красных. – М. : Гно-

- зис, 2002. – 284 с. 12. Оніщенко Н.А. Між цитатою і фразеологізмом: інтертекстуальність німецьких ептонімів з ФО-складовою / Н.А. Оніщенко // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2007. – № 773. – С. 85–91. 13. Пантелеєва В.Г. Стилистические особенности современного газетного заголовка / В.Г. Пантелеєва, Е.А. Попова // Вестник Удмурт. ун-та. – 2005. – № 5. – С. 114–123. 14. Райхштейн А.Д. Немецкие устойчивые фразы / А.Д. Райхштейн. – Ленинград : Просвещение, 1971. – 183 с. 15. Савенко А.О. Прецедентні цитати як різновид дискурсивної фразеології / А.О. Савенко // *Studia Germanica et Romanica* : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання : наук. журнал / гол. ред. В.Д. Каліущенко. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – Т. 6, № 1 (16). – С. 141–148. 16. Свиридова Л.Ф. Обогащение английской фразеологии шекспиризмами : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 663 „Германские языки” / Л.Ф. Свиридова. – М., 1968. – 20 с. 17. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка : учеб. пособие для студ. филол. фак-тов / Н.М. Шанский. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Высш. шк., 1969. – 231 с. 18. Шкварчук С.С. Ептоніми Й.В. Гете: системно-функціональний та лінгвокультурологічний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Шкварчук Світлана Степанівна. – Чернівці, 2018. – 289 с. 19. Шулежкова С.Г. Крылатые выражения русского языка, их источники и развитие / С.Г. Шулежкова. – М. : Азбуковник, 2001. – 288 с. 20. Beaugrande R.-A. de. Einführung in die Textlinguistik (Konzepte der Sprach- und Literaturwissenschaft) / Robert-Alain de Beaugrande, Wolfgang Ulrich Dressler. – Berlin : de Gruyter, 1981. – 304 S. 21. Büchmann G. Geflügelte Worte – Der Zitatenshaft des Deutschen Volks / G. Büchmann. – Berlin : Haude & Spener, 1907. – 801 S. 22. Burger H. Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen / H. Burger. – 2. Aufl. – Berlin : Erich Schmidt Verlag GmbH & Co, 2003. – 240 S. 23. Mieder W. „Edel sei das Zitat”: Goethes geflügelte Worte in den Massenmedien / W. Mieder // *Aphorismen, Sprichwörter, Zitate: von Goethe und Schiller bis Victor Klemperer*. – Bern; Berlin; Bruxelles; Frankfurt am Main; New York; Oxford; Wien : Peter Lang, 2000. – S. 11–34. (Sprichwörterforschung; Bd. 22). 24. Möbus F. Die Meyrink-Hypothese. Zur aktuellen Verwendung geflügelter Worte – das Beispiel „Faust” / F. Möbus // *Muttersprache. Vierteljahresschrift für deutsche Sprache*. – Wiesbaden; Berlin : GfdS, 1998. – № 108. – S. 232–251. 25. Raders M. Aphorismen und Parodien – zwei komplementäre Rezeptionsmodalitäten des Goetheschen Werks / M. Raders // *Revista de Filología Alemana*. – Madrid, 2004. – № 12. – S. 67–83. 26. Text- und Gesprächslinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung / Ed. by K. Brinker et al. – Berlin : Gruyter, 2000. – 900 S.

REFERENCES

- Baran, Ya.A. (1997). *Frazeolohiya u systemi movy [Phraseology in the language system]*. Ivano-Frankivs'k: Lileya-NV Publ.
- Beaugrande, R.-A. de, and Dressler, W.U. (1981). *Einführung in die Textlinguistik (Konzepte der Sprach- und Literaturwissenschaft)*. Berlin: de Gruyter
- Berkov, V.P., and Berkova, O.V. (2000). O krylatyh slovah [Regarding winged words]. In: V.P. Berkov, V.M. Mokienko, S.G. Shulezhkova (eds.). *Bol'shoy slovar' krylatyh slov russkogo jazyka: Okolo 4000 [A Big Dictionary of Winged Words in Russian: about 4000]*. Moscow: Russkie slovari, Astrel', AST Publ., pp. 3–15
- Brinker, K. (ed.) (2000). *Text- und Gesprächslinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Berlin: Gruyter
- Büchmann, G. (1907). *Geflügelte Worte – Der Zitatenshaft des Deutschen Volks*. Berlin: Haude & Spener
- Bulahovskij, L.A. (1952). *Kurs russkogo literaturnogo jazyka : posobie dlja filol. fak. un-tov i fak. jaz. i lit. ped. in-tov [Russian literary language for students of university schools of Philology and schools of Language and Literature of teachers' training colleges]*. Kiev: Radjans'ka shkola Publ.
- Burger, H. (2003). *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH & Co
- Djadechko, L.P. (2002). *Krylatye slova kak objekt lingvisticheskogo opisaniya: istoriya i sovremennost' [Winged words as an object of linguistic description: history and modern state]*. Kiev: KNU im. Tarasa Shevchenka Publ.
- Gal'perin, I.R. (1981). *Tekst kak objekt lingvisticheskogo issledovanija [Text as an object of linguistic research]*. Moscow: Nauka Publ.
- Gavris', V.I. (1971). *Krylatye vyrazhenija i ih rol' v obogashhenii frazeologicheskogo sostava sovremennogo nemeckogo literaturnogo jazyka. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Winged phrases and their role in enrichment of modern literary German. Kand. philol. sci. diss. synopsis]*. Moscow (in Russian)
- Iskoz, A.M., and Lenkova, A.F. (1970). *Leksikologija nemeckogo jazyka [German lexicology]*. Leningrad: Prosveshhenie Publ.

- Kamenev, K.V. (2012). *Krylatye edinicy, voshodjashhie k sinteticheskim zhanram iskusstva, v sovremennom russkom i anglijskom jazyke. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Winged units originating in synthetic genres of art in modern Russian and English. Kand. philol. sci. diss. synopsis]*. Cheljabinsk (in Russian)
- Korotkih, T.A. (1978). *F. Shiller i razvitie frazeologicheskogo fonda nemeckogo literaturnogo jazyka. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [F. Schiller and the development of phraseological corpus in literary German. Kand. philol. sci. diss. synopsis]*. Moscow (in Russian)
- Koval', A.P., and Koptilov, V.V. (1975). *Krylati vyslovy v ukrajins'kyj literaturnij movi. Aforyzmy, literaturni tsytaty, obrazni vyslovy [Winged phrases in Ukrainian literary language. Aphorisms, literary quotations, figurative phrases]*. Kiev: Vysshha shkola Publ.
- Krasnykh, V.V. (2002). *Etnopsiholingvistika i lingvokul'turologija: Lekcionnyj kurs [Ethnopsycholinguistics and lingoculturology: course of lectures]* Moscow: Gnozis Publ.
- Mieder, W. (2000). *Aphorismen, Sprichwörter, Zitate: von Goethe und Schiller bis Victor Klemperer*. Bern; Berlin; Bruxelles; Frankfurt am Main; New York; Oxford; Wien: Peter Lang
- Мібус F. (1998). Die Meyrink-Hypothese. Zur aktuellen Verwendung geflügelter Worte – das Beispiel „Faust“. *Muttersprache. Vierteljahresschrift für deutsche Sprache*, 108, 232–251.
- Onishchenko, N.A. (2007). Mizh tsytatoyu i frazeolohizmom: intertekstual'nist' nimets'kykh eptonimiv z FO-skladovoyu [Between a quotation and a phraseological unit: intertextuality of German eponyms with a phrasal component] *Visnyk Khark. nats. un-tu im. V.N. Karazina. – V.N. Karazin Kharkiv National Univ. Messenger*, 773, 85–91 (in Ukrainian)
- Panteleeva, V.G., and Popova, E.A. (2005). Stilisticheskie osobennosti sovremennogo gazetnogo zagolovka [Stylistic features of modern newspaper headlines] *Vestnik Udmurtskogo universiteta. – Udmurtian Univ. Messenger*, 5, 114–123 (in Russian)
- Raders, M. (2004). Aphorismen und Parodien – zwei komplementäre Rezeptionsmodalitäten des Goetheschen Werks. *Revista de Filologia Alemana*, 12, 67–83.
- Rajshhtejn, A.D. (1971). *Nemeckie ustojchivye frazy [German stable phrases]*. Leningrad: Prosveshhenie Publ.
- Savenko, A.O. (2009). Pretsedentni tsytaty yak riznovyd dyskursyvnoyi frazeolohiyi [Precedent quotations as a kind of discursive phraseology]. *Studia Germanica et Romanica: Inozemni movy*. Zarubizhna literatura. Metodyka vykladannya: nauk. zhurn – *Studia Germanica et Romanica: Foreign Languages. Foreign Literature. Methodology of Teaching: Scientific Journal*, 6, 1 (16), 141–148. (in Ukrainian)
- Shanskij, N.M. (1969). *Frazeologija sovremennogo russkogo jazyka: ucheb. posobie dlja stud. filol. fak-tov [Phraseology of modern Russian: tutorial for the students of Philological departments]*. Mocsow: Vyssh. shk. Publ.
- Shkvarchuk, S.S. (2011). *Eptonimy J.V.Goete: systemno-funktsional'nyy ta linhvokul'turolohichnyy aspekty. Diss. kand. filol. nauk [Eponyms by J.W. Goethe: systemic-functional and linguocultural aspect. Kand. philol. sci. diss.]*. Chernivtsi, 289 p. (in Ukrainian)
- Shulezhkova, S.G. (2001). *Krylatye vyrazhenija russkogo jazyka, ih istochniki i razvitie [Winged phrases in Russian, their origins and development]*. Moscow: Azbukovnik Publ.
- Sviridova, L.F. (1968). *Obogashhenie anglijskoj frazeologii shekspirizmami. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Enrichment of English phraseology by Shakespearisms. Kand. philol. sci. diss. synopsis]*. Moscow (in Russian)

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛІ

- Aphorismen** – Aphorismen, Zitate, Sprüche, Gedichte, Geschichten und Bauernweisheiten. – Режим доступу : <http://www.aphorismen.de>. **Falken** – Das große Falken Buch der modernen Zitate / Hrsg. Michael Adam. – Niederhausen: Falken, 1994. – 510 S. **Freizeitforschung** – Zugriff unter : http://www.freizeitforschung.at/data/spectra/Aktuell_02_06_Globalisierung.pdf **Die Presse** – Zugriff unter : http://diepresse.com/home/motor/4904680/Mercedes_Zwei-Seelen-wohnen-ach-in-diesem-GLE **Duden** – Duden. Zitate und Aussprüche. Bd. 12. – Mannheim: Bibl. Institut & F.A. Brockhaus AG, 1993. – 827 S. **Klee**, Zwei Herzen, Songtext. – Zugriff unter : www.songtexte.com **Lektüre** – Goethe J.W. Lektüre für Augenblicke./ Nachwort Gerhart Baumann. – Frankfurt am Main: Insel Verlag, 1997. – 178 S. **Rammstein**, Bückstabü, Songtext. – Zugriff unter : www.magistrix.de **Tange** – Tange E.G. Lexikon der boshafte Zitate. – Frankfurt am Main: Eichborn, 1997. – 588 S. **Welt** – Zugriff unter : http://www.welt.de/print/die_welt/kultur/article145412077/Zwei-drei-vier-Seelen-wohnen-ach-in-dieser-Brust.html **Zitate** – Zitate und Sprüche. – Режим доступу : <http://www.zitate.net>

УДК 811.111+81'42

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕАЛІЙ-ТЕРМІНІВ (на матеріалі англомовного наукового агротехнічного дискурсу)

Н.М. Пільгуй, канд. філол. наук (Харків)

В статті розглядаються основні характеристики реалії-терміну, що є складовою частиною англомовної агротехнічної термінології. Проведено компаративний аналіз для ідентифікації схожих та відмінних рис термінів та реалій. Визначено, що головною відмінністю реалій є їх національне забарвлення та відтворення національного колориту на конкретному історичному етапі. Під час дослідження виокремлюються основні характеристики реалії-терміну та ілюструється функціонування її типів на матеріалі англомовного наукового агротехнічного дискурсу. Виокремлено основні функції реалій-термінів, зокрема: номінативну, комунікативну, прагматичну й евристичну функції. Також виконано кількісний аналіз частоти використання реалій-термінів по відношенню до інших шарів лексики дослідженого дискурсу, що складає 7%.

Ключові слова: науковий агротехнічний дискурс, реалія, реалія-термін, термін, функція.

Пільгуй Н.М. Общая характеристика реалий-терминов (на материале англоязычного научного агротехнического дискурса). В статье рассматриваются основные характеристики реалии-термина, которая является составной частью англоязычной агротехнической терминологии. Проведен компаративный анализ для идентификации схожих и отличительных особенностей терминов и реалий. Определено, что главным отличительной чертой реалий является их национальная окраска и отображение национального колорита на конкретном историческом этапе. Во время исследования выделяются основные характеристики реалии-термина и иллюстрируется функционирования ее типов на материале англоязычного научного агротехнического дискурса. Выделены основные функции реалий-терминов, в частности: номинативная, коммуникативная, прагматическая и эвристическая функции. Также выполнен количественный анализ частоты использования реалий-терминов по отношению к другим слоям лексики исследованного дискурса, что составляет 7%.

Ключевые слова: научный агротехнический дискурс, реалия, реалия-термин, термин, функция.

Pilguy N.N. General characteristics of realia-terms (a case study of the English scientific agrotechnical discourse). The paper deals with basic characteristics of a realia-term, which is part of the English agrotechnical terminology. It was fulfilled the comparative analysis to identify similarities and distinctive features of terms and realias. It was determined that the main distinguishing feature is their national connotation and representation of national color during a specific historical period. While researching, the basic characteristics of realia-terms were sorted out and it was illustrated how various types of realia-terms were functioning in the English scientific agrotechnical discourse. The basic functions of realia-terms were sorted out, in particular: nominative, communicative, pragmatic and heuristic functions. The paper demonstrates the results of the quantitative analysis of frequency of using realia-terms to other lexical layers in the studied discourse, which is 7%.

Key words: function, realia, realia-term, scientific agrotechnical discourse, term.

Вступ. Англомовний науковий агротехнічний дискурс є функціонально спеціалізованим різновидом наукового дискурсу та професійної комунікації, який охоплює технічний і технологічний напрями в агропромисловому комплексі; його мета – забезпечити ефективність спілкування та обмін інформації в спеціальних науково-технічних та професійних сферах [8, с. 34].

Спеціальна лексика англомовного наукового агротехнічного дискурсу віддзеркалює досить широку галузь господарської діяльності людини, вона є основною характеристикою дослідженого дискурсу, оскільки через спеціальну лексику відбувається обмін інформацією учасників комунікації. Термін є базовою характеристикою, ядром англомовного наукового агротехнічного дискурсу, він знаходиться

в центрі уваги лінгвістичних наук досить давно і сприймається як інтернаціональне явище. Проте дослідження термінів є актуальним і донині. В англомовному науковому агротехнічному дискурсі реалії виконують функцію терміна, тому заслуговує особливої уваги і детального вивчення таке явище як реалія-термін – елемент перетину двох понять, деякі властивості яких взаємно виключають одна одну.

Актуальність дослідження зумовлено, з одного боку, тим, що англомовні реалії-терміни агротехнічної спрямованості тісно пов'язані з культурою народу, що їх вживає, а з другого боку, вони вбирають в себе науково-технічні поняття і є складовою частиною термінології англомовної агропромислової сфери.

Об'єкт дослідження – англомовні реалії-терміни, що функціонують в англомовному науковому агротехнічному дискурсі.

Предмет дослідження – загальні характеристики англомовних реалій-термінів в науковому агротехнічному дискурсі.

Мета – ідентифікувати і виокремити схожі та відмінні риси терміну і реалії; на основі аналізу фактичного матеріалу визначити місце реалій-термінів серед шарів спеціальної лексики в англомовному науковому агротехнічному дискурсі.

Матеріал дослідження – 40 аутентичних джерел та матеріали сайту <http://appft1.uspto.gov/> загальним обсягом 7000 сторінок.

Матеріал і результати дослідження. Поняття «реалія» слід відмежовувати від поняття «термін». На відміну від реалій, терміни не мають національного забарвлення. Як правило, терміни створюються штучно для номінації об'єкта чи явища або переосмислення існуючого слова і мають інтернаціональний характер, оскільки розповсюджуються в науці у процесі обміну інформацією, а реалії виникають природним шляхом і є здобутком однієї культури. Розглянемо схожі та відмінні риси цих двох понять.

Терміни характеризуються своєю специфікою, принциповою однозначністю, точністю, економічністю, номінативною і розпізнавальною функцією, стилістичною нейтральністю і значною інформаційною насиченістю [3, с. 60].

Функції терміну було описано російським лінгвістом І.В. Цепковим [10, с. 32–52], який ви-

окремлює 1) номінативну функцію – для номінації загальних технічних понять, категорій, явищ, операцій тощо; 2) сигніфікативну функцію – для виразу об'єктів і властивостей; 3) комунікативну функцію – для передачі змістової інформації; 4) повчальну функцію – для передачі інформації; 5) акумулятивну функцію – для зберігання і множення знань; 6) евристичну, класифікувальну та правову функції.

І.В. Цепков акцентує увагу на когнітивній і прагматичній функції [10, с. 37–38]. Перша є результатом тривалого процесу пізнання онтологічних атрибутів предметів і явищ об'єктивної дійсності і внутрішнього життя людини [7]. Важливою є прагматична настанова терміна, яка полягає в забезпеченні ефективності спілкування в соціальних сферах, шляхом відображення результатів досвіду і практичної діяльності людей. Прагматична функція термінів визначається зв'язком знаків з учасниками комунікації, умовами і сферою спілкування і залежить від настанови, обраної ініціатором комунікативного процесу [там само]. Прагматична спрямованість терміну передбачає його смислову і структурну організацію, і врешті решт націлює на конкретну дію [5].

Такі властивості термінів, як тенденція до уніфікації, стандартизації та системності, а також здатність до утворення типових парадигм, відповідність знака змісту наукового поняття знаходять свій функціональний прояв у прагненні відмежувати спеціальну, професійну сферу спілкування від побутової [9].

Реалія носить інтегративний характер, оскільки включає елементи лінгвістичного, філологічного, літературознавчого та культурологічного підходів. Національне забарвлення – найважливіша характеристика, на якій ґрунтується визначення реалій як слів і словосполучень, які називають об'єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального і історичного розвитку) одного народу і чужі іншому [4, с. 59–60].

Болгарські лінгвісти С. І. Влахов і С. П. Флорін вперше виклали цілісну концепцію реалії як національно забарвленої одиниці мови [4].

Реалії визначаються як різноманітні чинники, що вивчаються зовнішньою лінгвістикою, такі як державний устрій певної країни, історія і культура

певного народу, мовні контакти носіїв певної мови тощо з погляду їх відображення в мові; предмети матеріальної культури [2, с. 381]; речі, предмети, що існують матеріально і слугують основою номінативного значення слова [6, с. 232]; лексеми, що позначають реалії побуту та громадського життя, специфічні для будь-якої країни, народу або місцевості [1, с. 181].

Отже, реалії пов'язані з культурою певного народу і є загальноживаними для мови цього народу і чужими для інших мов.

Реалії можна класифікувати за предметом, місцем (в залежності від національної і мовної приналежності), часу (в синхронії або в діахронії) [4, с. 47–79]. Зупинимось на цій класифікації детальніше.

За предметом виокремлюють 1) географічні реалії (географічні об'єкти, об'єкти фізичної географії); 2) етнографічні реалії (напої, одяг, транспорт, знаряддя праці, фольклор, театр, ритуали та ін.) 3) суспільно-політичні реалії (органи влади, адміністративно-територіальні одиниці, знаки, символи та ін.) [4].

Місцевий розподіл відбувається залежно від національної та мовної приналежності [4]: 1) «свої» реалії: національні (об'єкти, що належать певному народу, нації), локальні (об'єкти, що належать діалекту або мові менш значущої соціальної групи), мікролокальні (сфера об'єктів обмежена одним містом або селом). 2) «чужі» реалії: міжнародні (фігурують у лексиці багатьох мов, увійшли до словників та зберегли при цьому національне забарвлення), регіональні (поширилися серед мов кількох народів).

На основі фактору часу (цей розподіл умовний) реалії поділяють на сучасні й історичні [4, с. 47–79].

Таким чином, поряд з конотативним значенням (національна приналежність референта), болгарські учені виокремлюють конотативне значення реалій, пов'язане з передачею місцевого (регіонального, локального і часового (історичного) колориту, що дозволило їм систематизувати реалії на основі лінгвістичного критерію. Використовуючи додаткові параметри аналізу, автори вибудували детальну багатоаспектну класифікацію реалій в аспекті їх предметного, місцевого, тимчасового та перекладацького розподілу.

Звернемо увагу на те, що сьогодні не тільки статус терміна не є постійною якістю слова, цією властивістю володіє і реалія. Більш того, ці дві групи лексичних одиниць, які здаються досить віддаленими, можуть переходити один в одного і на певному етапі поєднувати в собі властивості одиниць обох груп [4]. Розповсюдження вживання терміна нерозривно пов'язане з поширенням предмета, що він позначає; він позбавлений також конотативних значень.

Слушно зауважено, що реалія-термін містить в собі властивості як терміна лексичної одиниці, яка регламентовано номінує наукові поняття за знаками мови з метою заміщення в офіційній комунікації референтів спеціальних сфер людської діяльності, так і реалії – лексичної одиниці, що входить до складу безеквівалентної лексики [11, с. 119]. Більшість реалій-термінів позначають штучно і цілеспрямовано створені явища (організації, посади, види діяльності і тощо), характерні для певної держави як представника мовних спільнот [там само, с. 118–119].

Отже, реалією-терміном вважається особлива властивість слова, що може бути представлене різними частинами мови (але, переважно, іменниками), що позначає соціально-економічні інститути і відображає суспільний устрій на певному історичному етапі. При визначенні понятійна семантика є вирішальним критерієм його виокремлення. Реалії-терміни є своєрідними «індикаторами» ступеню розбіжності предметних областей не тільки в понятійному, але і в темпоральному відношенні [10, с. 48].

Реалії в англійському науковому агротехнічному дискурсі через свою приналежність до функціональної сфери використання мови, загальноживаність носіями мови та відсутність експресивного навантаження і є, по суті, реаліями-термінами. Тому інколи реалії і терміни важко розмежовувати, через те, що вони виконують схожі функції у дискурсі агротехнічної сфери. Аналіз текстів засвідчив, що реаліями в текстах дослідженої сфери виступають назви специфічних знарядь праці, назви рослин, географічні назви, назви адміністративних установ, одиниць виміру, характерні для певного мовного колективу та регіону.

Зазначимо, що у реаліях відкрито проявляється близькість між мовою і культурою, оскільки поява

нових реалій в матеріальному житті суспільства (розвиток агропромислової галузі, нові відкриття, винаходи, знаряддя праці тощо) призводить до виникнення реалій у мові, причому час появи нових реалій можна встановити досить точно, оскільки

науково-технічна лексика досить чутливо реагує на всі зміни суспільного життя.

Типи реалій-термінів в англомовному науково-агротехнічному дискурсі за вказаною класифікацією [4, с. 47–79] зображено у табл. 1.

Таблиця 1

**Різновиди реалій-термінів
в англомовному науково-агротехнічному дискурсі**

Тип реалії	Приклади
I. Наочний розподіл	
Географічні реалії	<i>Sonoma County, California (USA), San Francisco (USA).</i>
Етнографічні реалії	<i>Packhouse (for packing and storing fruit, herbs and vegetables), rig (using for harvesting lettuce), Nevada-based Altair Nanotechnologies, “ridge-till” method (leaves the soil undisturbed from harvest to planting).</i>
Суспільно-політичні реалії	<i>The Employment Tribunals, the Agricultural Wages Order, the Scottish Office Agricultural Department, the Seasonal Agricultural Workers Scheme.</i>
II. Місцевий розподіл	
«Свої» реалії	<i>Gamagrass (a tall perennial grass of SE North America: cultivated for fodder), buffalo meat, pecan (a hickory tree, <i>Carya pecan</i> (or <i>C. illinoensis</i>) of the southern US, having deeply furrowed bark and edible nuts).</i>
«Чужі» реалії	<i>Chernozem (contraction of <i>chernaya zemlya</i> black earth), taiga (swampy coniferous forest of Siberia, beginning where the tundra ends), tundra (treeless plain characteristic of arctic and subarctic regions).</i>
III. Часовий розподіл	
Сучасні реалії	<i>Nano-Bo-Peep (technologies that continuously monitor the health of plants), Nano-Aquaculture.</i>
Історичні реалії	Не виявлено

В англомовних наукових текстах агротехнічного дискурсу спостерігаємо широке використання реалій-термінів, що належать до тієї чи іншої підгрупи наведеної вище класифікації. Однак уживання історичних реалій не виявлено, що зумовлено специфікою текстів дослідженої сфери. Проілюструймо ці явища на прикладах текстів дослідженої сфери:

- (1) *Liquid manure-handling systems are common where animals are kept in a “free stall” barn with little bedding (Magdoff, Building Soils for Better Crops, 2000, p. 78).*
- (2) *Cultural methods for Ladino clover are very similar to those for common white. Ladino clover may be shown in mixtures with orchardsgrass,*

timothy, brome grass, tall fescue, or reed canarygrass. Kentucky bluegrass soon crowds out Ladino clover. When Ladino clover is seeded alone, the usual rate is 1 to 2 pounds per acre (Martin, Principles of Field Crop Production, 2006, p. 594).

- (3) *Planted at 60 to 80 lb./A in Minnesota, Austrian winter peas make a good nurse crop for alfalfa (Clark, Managing Cover Crops Profitably, 2007, p. 137).*

Приклади, зазначені вище, ілюструють функціонування реалій-термінів у текстах англомовного наукового агротехнічного дискурсу. Вони є складовою частиною англомовної агротехнічної тер-

мінології. Оскільки реаліям притаманна гнучкість, вони можуть водночас належати до кількох лексичних шарів: реалії-терміни, реалії-неологізми, реалії-професіоналізми. Реалія-термін також може бути представлена як іменником або словосполученням, так й іншою частиною мови. Проте головною відмінністю реалій від інших класів лексичних одиниць є їх національне забарвлення та відтворення національного колориту, оскільки вони репрезентують специфічні назви та поняття, характерні для певного регіону. В англomовному науковому агротехнічному дискурсі функціонування реалії може бути обмежено рамками окремого колективу чи установи.

Резюмуючи вище викладене, зазначимо, що реалії-терміни за своєю суттю є подібні до термінів, тобто мають термінологічну основу, яка полягає у демонстрації денотата, характерного лише для певної культури на конкретному історичному етапі. Найбільш релевантними для реалій-термінів є номінативна, комунікативна, прагматична й евристична функції. Таким чином, реалія-термін перебуває ніби на перетині двох понять: термінології і реалій.

Висновки. Загальними лінгвістичними характеристиками англomовної реалії-терміну є: системність, оскільки ці лексичні одиниці пов'язані з іншими шарами лексики, які знаходяться в горизонтальній і вертикальній ієрархії [8, с. 86]; реалії-терміни є об'єктивними, реальними і співвіднесені з галуззю діяльності та науковими напрямками й інтересами; вони належать до певної території і культури, тобто їм властива регіональність.

За даними дослідження, відсоткове співвідношення реалій до інших досліджених шарів лексики англomовного наукового агротехнічного дискурсу складає 7%. Нечасте функціонування реалій у текстах відповідної сфери пояснюється специфікою стилю і традиціями наукового мовлення: тут реалії не несуть експресивного чи емоційного навантаження, не використовуються як стилістичні прийоми, їм не характерна образність, порівняно з художнім стилем.

Перспективою подальшого дослідження є детальне вивчення реалій-термінів з синергетичної точки зору. Було б цікаво дослідити роль і взаємозв'язок лексичних шарів англomовного науково-

го агротехнічного дискурсу в мовній системі, що самоорганізується.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева И.С. Введение в переводоведение : учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак-тов высш. учеб. заведений. – СПб. : Филол. фак-т СПбГУ; М. : Академия, 2004. – 352 с.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова ; [2-е изд., стереотип.]. – М. : Советская энциклопедия, 1969. – 605 с.
3. Брандес М.П. Предпереводческий анализ текста : учеб. пособие [для ин-тов и фак-тов иностр. языков] / М.П. Брандес, В.И. Проворотов ; [3-е изд., стереотип.]. – М. : НВИ – Тезаурис, 2001. – 224 с.
4. Влахов С.С. Непереводимое в переводе / С.С. Влахов, С.В. Флорин. – М. : Междунар. отношения, 1980. – 343 с.
5. Володина М.Н. Теория терминологической номинации / М.Н. Володина. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1997. – 180 с.
6. Ганич Д.І. Словник лінгвістичних термінів / Д.І. Ганич, І.С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.
7. Лейчик В.М. Терминоведение: Предмет, методы, структура / В.М. Лейчик. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 256 с.
8. Пільгуй Н.М. Англomовний науковий агротехнічний дискурс: лінгвістичний та прагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Н.М. Пільгуй. – Запоріжжя : Запорізь. нац. ун-т, 2014. – 238 с.
9. Сложеникина Ю.В. Вариативные отношения в сфере терминов (к постановке проблемы) / Ю.В. Сложеникина // Сб. науч. тр. Посвящается юбилею В.М. Лейчика. – Москва–Рязань, 2003. – С. 167–171.
10. Цепков И.В. Терминоведческие основания выделения терминов-реалий и способы их перевода / И.В. Цепков // Вестник МГЛУ. – М. : МГЛУ, 2013. – Вып. 19 (679). – С. 32–52.
11. Цепков И.В. Термин-реалия как переводческая проблема / И.В. Цепков // Вестник МГЛУ. – М. : МГЛУ, 2011. – Вып. 9 (615). – С. 118–135.

REFERENCES

- Ahmanova, O.S. (1969). *Slovar' lingvisticheskikh terminov [Dictionary of linguistic terms]*. Moscow: Sovetskaja jenciklopedija Publ. (in Russian)
- Alekseeva, I.S. (2004). *Vvedenie v perevodovedenie [Introduction to Translation Studies]*. SPb.: Filol. fak-t SPbGU; Moscow: Akademija Publ. (in Russian)
- Brandes, M.P., and Provorotov, V.I. (2001). *Predperevodcheskij analiz teksta [Pre-translation text analysis]*. Moscow: NVI – Tezaurus Publ. (in Russian)

- Сепков, І.В. (2013). Terminovedcheskie osnovaniya vydelenija terminov-realij i sposoby ih perevoda [Term base of selecting term-realies and ways of their translation]. *Vestnik MGLU – Bulletin of Moscow State Linguistic University*, 19 (679), 32–52 (in Russian)
- Сепков, І.В. (2011). Termin-realija kak perevodcheskaja problema [Realia-term as a translation problem]. *Vestnik MGLU – Bulletin of Moscow State Linguistic University*, 9 (615), 118–135 (in Russian)
- Hanych, D.I., and Oliynyk, I.S. (1985). *Slovnnyk linhvistychnykh terminiv [Dictionary of linguistic terms]*. Kyiv: Vyshcha shkola Publ. (in Ukrainian)
- Lejchik, V.M. (2009). *Terminovedenie: Predmet, metody, struktura [Terminology: subject, methods, structure]*. Moscow: Knizhnyj dom «LIBROKOM» Publ. (in Russian)
- Pilgui, N.M. (2014). *Anhlomovnyy naukovyy ahrotekhnichnyy dyskurs: linhvostylistychnyy ta prahmatychnyy aspekty. Diss kand. filol. nauk [English Scientific Agrotechnical Discourse: linguostylistic and pragmatic aspects. kand. philol. sci. diss.]*. Zaporizhzhya, 238 p. (in Ukrainian)
- Slozenikina, Ju.V. (2003). Variativnye otnoshenija v sfere terminov (k postanovke problemy) [Variant relations in the field of terms (to the problem)]. *Sb. nauch. tr. Posvjashhaetsja jubileju V.M. Lejchika – Collection of scientific papers. Dedicated to the anniversary of V.M. Leychika*, 167–171 (in Russian)
- Vlahov, S.S., and Florin, S.V. (1980). *Neperevodimoe v perevode [Untranslatable in translation]*. Moscow: Mezhdunarodnye otnoshenija Publ. (in Russian)
- Volodina, M.N. (1997). *Teorija terminologicheskoy nominacii [Theory of terminological nomination]*. Moscow: Izd-vo Mosk. un-ta. (in Russian)

**ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ ПЕРСОНАЖА
В ТЕКСТЕ ПЕСЕН СОВРЕМЕННОГО БРИТАНСКОГО
ПЕСЕННО-ДРАМАТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА**

О.Ю. Беляева (Харьков)

Статья посвящена изучению основных морфологических средств создания образа лирического героя в песенно-драматическом дискурсе на материале драматических песен современных британских поп-групп. Определяется состав участников современного британского песенно-драматического дискурса. Прослеживается связь между понятиями *автор*, *образ автора* и *образ лирического героя*. Анализируются функции личных местоимений 1-го лица единственного и множественного числа при описании категории персональности в песенно-драматическом дискурсе как важного элемента его коммуникативной организации. Делается вывод о том, что индивидуализация образа лирического героя является основной функцией личных местоимений при противопоставлении его образу автора и слушателя и другим лирическим героям в песенно-драматическом дискурсе. Намечаются перспективы изучения способов выражения категории неопределенности, основным из которых является использование автором драматической песни неопределенных местоимений.

Ключевые слова: драматическая песня, категория персональности, образ автора, образ лирического героя, объект ситуации, объект текста, субъект текста, песенно-драматический дискурс.

Беляева О.Ю. Індивідуалізація персонажу у тексті пісень сучасного британського пісенно-драматичного дискурсу. Стаття присвячена вивченню основних морфологічних засобів створення образу ліричного героя в пісенно-драматичному дискурсі на матеріалі драматичних пісень сучасних британських поп-груп. Визначається склад учасників сучасного британського пісенно-драматичного дискурсу. Відстежується зв'язок між поняттями *автор*, *образ автора* та *образ ліричного героя*. Аналізуються функції особових займенників 1-ї особи однини та множини при описі категорії персональності в пісенно-драматичному дискурсі як важливого елементу його комунікативної організації. Робиться висновок про те, що індивідуалізація образу ліричного героя є основною функцією особових займенників при протиставленні його образу автора та слухача та іншим ліричним героям в пісенно-драматичному дискурсі. Намічено перспективи вивчення способів вираження категорії неозначеності, основним з котрих є використання автором драматичної пісні неозначених займенників.

Ключові слова: драматична пісня, категорія персональності, образ автора, образ ліричного героя, об'єкт ситуації, об'єкт тексту, суб'єкт тексту, пісенно-драматичний дискурс.

Bieliayeva O.Yu. Individualization of Personage in the Texts of the Songs of Modern British Song and Dramatic Discourse. The paper deals with the study of the main morphological means of creation of the image of a lyrical hero in song and dramatic discourse on the material of dramatical songs of modern British pop-groups. The cast of the participants of modern British song and dramatic discours is defined. Connection between the concepts *the author*, *the image of the author* and *the image of a lyrical hero* is traced. Functions of personal pronouns of the 1st person of the singular and the plural as an important element of its communicative arrangement are analyzed while describing the category of personality. Conclusion is made that individualization of the image of a lyrical hero is the main function of personal pronouns while opposing it to the image of the author and the hearer in song and dramatic discourse. Perspectives of the study of the ways of expression of the category of indefiniteness one of which is the use of indefinite pronouns by the author of a dramatic song are outlined.

Key words: category of personality, dramatic song, image of the author, image of a lyrical hero, object of the situation, object of the text, song and dramatic discourse, subject of the text.

Актуальність роботи обумовлюється значимістю британського песенно-драматического дискурса як самостійного типу дискурса в функціонально-комунікативному аспекті. Об'єктом даного дослідження являється песенно-драматический дискурс (далі – ПДД), що складається з песенно-драматического тексту і музикального супроводження, а предметом – морфологічні засоби створення образу одного з його учасників – ліричного героя в тексті драматическої пісні. Матеріалом послужили песенно-драматическі тексти сучасних британських поп-груп *The Rubettes, ABC, Sive, Lucky Soul, Hurts, London Grammar, Years and Years*. Мета роботи – аналіз морфологічних засобів створення образу ліричного героя як компонента однієї з глобальних категорій песенно-драматического дискурса (учасники ПДД).

ПДД представляє собою креолізований тип дискурса, основними компонентами якого являється текст драматических пісень і музикальне супроводження. До числа учасників песенно-драматического дискурса відносяться суб'єкти тексту – автор слів, композитор і виконавець драматическої пісні (далі – А1), що виступають в «ликах» образу автора, персонажа (далі – ліричного героя) і пов'язані з 1-го (іноді з 2-го) особи; а також об'єкти тексту – слухачі (далі – А2), виражені формою 2-го особи, які можуть приховуватися під образом автора і ліричного героя.

Особливістю британського песенно-драматического дискурса є те, що автором драматическої пісні є цілісний образ, що складається з автора слів драматическої пісні і композитора. Термін *образ автора* в сучасному розумінні ввів В.В. Виноградов, говорячи про те, що він не завжди відокремлюється від поняття *образ письменника*. Образ письменника описується ним як образ, не звернений до читача, а образ автора називається художественним ликом автора [1, с. 103]. Образ автора, за словами А.Ф. Папиной, формує себе читач. Він змінюється в залежності від авторської установки, теми, мотивів кожного твору [5, с. 96]. В ПДД образ автора формується слухачем в процесі його функціонування.

Близким до поняття образу автора або збігаючим з ним є поняття *образ ліричного героя*. Він особливо важливий для поетического тексту ПДД. Але образ автора нерідко може знаходитися поза полем зору читача, в просторі «вненаходимості», то ліричний герой зазвичай присутній як головний дійсний персонаж [там же, с. 96].

В текстах драматических пісень сучасних британських поп-груп образ ліричного героя представлений, головним образом, формою 1-го особи особистої форми єдиного або множинного числа:

Tonight I'll be dreaming of you.
[Interlude, IF YOU WAIT 2013,
London Grammar]

We got a love, got a love.
[One Better World, UP 1989, ABC]

Індивідуалізація ліричного героя проявляється в використанні в тексті драматическої пісні особистої форми 1-го особи єдиного і множинного числа. А.І. Приходько зазначає, що функція індивідуалізації пов'язана з вираженням оцінки: в способах вираження оцінки проявляється індивідуальність, яка пояснюється тим фактом, що оцінка належить інтенціональному аспекту мови, де відтворення картини світу в свідомості мовця ускладнюється цілим рядом факторів [7, с. 11–12]. Ссилаючись на роботу В.А. Самохіной (см.: [8]), А.І. Приходько додає, що породження оціночного висловлювання обумовлено тим, що в процесі комунікації у людини виникає потреба виразити своє ставлення до дійсності, яке одночасно є оціночним і прагматическим [там же, с. 13].

Відмінність ПДД від інших типів дискурсу полягає в тому, що функцію індивідуалізації особистості поряд з мовними засобами виконують засоби музикальні. Твори деяких авторів присвячені музикальному аспекту в процесі становлення індивіда, наприклад А.В. Чернышев досліджує вплив музики на особистість за допомогою телебачення [12, с. 57]. Ю.В. Поплавська-Мельниченко, розглядаючи концепцію загального розвитку особистості, звертає увагу на кате-

гории языковых и музыкальных способностей в данном аспекте [6, с. 67].

Образ лирического героя представлен также одновременно личными местоимениями, стоящими в именительном или объектном падеже, и притяжательными местоимениями, включая абсолютную форму, что создает в ПДД эффект особой выразительности при актуализации наиболее важной информации в песенно-драматическом тексте и выделении драматический образ лирического героя. Ср:

*I know when we're together
My setting sun will shine
Let's spend this night together
Let me make you mine.
[Some Kind of Heaven,
SURRENDER 2015, Hurts]*

Иногда автор видит лирических героев со стороны и представляет их не формой личного местоимения 1-го лица, а в качестве объекта, выраженного личным местоимением 2-го лица в именительном или объектном падеже и притяжательным местоимением *your*, что является языковым выражением драматизма в ПДД:

*You can see it in her eyes
So you thank her for her charm
And you take her in your arms
But she just won't let you go.
[Rolling Stone, SURRENDER 2015, Hurts]*

В подобных случаях автор драматической песни, образ автора и лирический герой являются «собеседниками» в акте автокоммуникации как форме коммуникации, суть которой заключается в том, что адресат и адресант сообщения постоянно меняются ролями. И.И. Ковтунова считает, что поэтический текст нередко содержит элементы автокоммуникации, т.е. речь, рассчитанную на себя, обращение к себе. Такая внутренняя речь отличается известной сложностью образной системы, индивидуальностью, использованием средств текстовых парадигм, окказиональностью, что должен понять читатель [3, с. 179].

Как показал анализ, категория персональности, выражаемая местоимением, является важным элементом в ряду морфологических средств, уча-

ствующих в коммуникативной организации ПДД. Категория персональности, оформляя коммуникацию в тексте песен, противопоставляет его участников друг другу: автора, исполнителя драматической песни и слушателя (1-е и 2-е лицо); и противопоставляя их также участникам событий (3-е лицо).

Функционально-коммуникативный подход в лингвистике позволяет проанализировать функции личных местоимений 1-го лица в песне ПДД (см.: [9, с. 130–135]). Местоимение 1-го лица единственного числа *I* выполняет несколько функций. Основной функцией является индивидуализация личности автора драматической песни, исполнителя и лирического героя, подчеркивающая их уникальность в ПДД. Ю.С. Степанов замечает, что *Я* – это высшая степень индивидуализации, которая может быть достигнута средствами языка [11, с. 165]. Например, личное местоимение в тексте ПДД выполняет функцию индивидуализации при помощи логического ударения: *Yeah I can do it [I Can Do It, WE CAN DO IT 1975, The Rubettes]*; сравнения лирического героя с объектами ситуации: *I'm just a sign of the times [Sign Of The Times, SIGN OF THE TIMES 19, The Rubettes]*; или сравнения его с самим собой: *I'm more afraid than I've ever been [Better than Love, HAPPINESS 2010, Hurts]*.

С помощью отрицания местоимение *I* противопоставляет лирического героя слушателю или другим лирическим героям, что позволяет дифференцировать основных участников ПДД:

*I'm shy, cannot be what you like.
[Take Shelter, COMMUNION 2015,
Years and Years]*

*Well I tried but I can't behave like others, lover.
[The Towering Inferno, THE GREAT
UNWANTED 2007, Lucky Soul]*

Лирический герой, названный 1-м лицом, может быть противопоставлен личности автора: *I'm David Year-or-two [A to Z, HOW TO BE A. ZILLIONAIRE 1985, ABC]*. Местоимение *I* при этом может быть квантифицировано, обозначая разные стороны личности лирического героя. Эти особенности личности лирического героя, представленные как два

лица, могут выражаться существительными 3-го лица. Например, в драматической песне *Welcome To The Real World* из альбома *ABRACADABRA 1991* поп-группы *ABC* предлагается описание различных периодов жизни лирического героя в прошлом с помощью названия автором его рода деятельности. Таким образом автор создает целостный, многогранный образ лирического героя:

*I was a rich man
I was a thief
I was a sailor, shipwrecked on a reef.
[Welcome To The Real World,
ABRACADABRA 1991, ABC]*

Местоимение 1-го лица, называющее лирического героя, заменено местоимением 2-го лица (*I – you*). При этом в тексте ПДД адресант выполняет роль адресата. Подобный обмен ролями образа автора, лирического героя и слушателя обеспечивает особую ситуацию в диалогизме песенно-драматического дискурса, обеспечивающий драматизм в определенном тексте ПДД. Это создает полифонию в песенно-драматическом тексте (о полифонии текстов см. работу В.А. Самохиной [10, с. 22]):

*The day that I was born,
daddy placed me on his knee
Said: «Son, you've got to be
a better man than me
You're inheriting the world;
make your mark on history
Welcome to the real world;
be what you've got to be.»
[Welcome to the Real World,
ABRACADABRA 1991, ABC]*

Местоимение 1-го лица множественного числа обладает свойством обозначать лирического героя в совокупности со слушателем. В.Г. Гак совокупным называет субъект, объединяющий 1-е и 2-е лица [2, с. 103]. Образ лирического героя может объединиться в личном местоимении 1-го лица множественного числа *we* со слушателем без какой-либо квантификации:

*We got to let this love in.
[Feel the Love, KINGSIZE 2001, 5ive]*

Позиции лирического героя и слушателя, объединенные местоимением *we*, могут быть отделены в предыдущем контексте, например:

*Add your light to mine, baby.
Together we could shine.
[Add Your Light to Mine, Baby, THE GREAT
UNWANTED 2007, Lucky Soul]*

Местоимение *we* в ПДД может выполнять функцию обобщенно-личного субъекта. В этом случае позиции автора и лирического героя включены в неопределенно-обобщенную группу субъектов (о неопределенно-личных предложениях см. [4, с. 27]):

*We were never sure
What we were fighting for.
[Goodbye Dolly Grey,
STILL UNWINDING 1978, The Rubettes]*

*If we don't kill ourselves
We'll be the leaders of a messed up generation.
[Stay Awake, IF YOU WAIT 2013,
London Grammar]*

*And we'll stand on this world alone
We're in exile.
[Exile, EXILE 2013, Hurts]*

*Oh we're all waiting
For a saving grace
Hands that soothe
Hands that smooth the human race.
[15 Storey Halo,
HOW TO BE A..ZILLIONAIRE 1985, ABC]*

В данных примерах под местоимением *we* понимается не определенная группа людей, а все человечество, в состав которого входит автор и лирический герой и слушатель.

В следующем примере автор в образе лирического героя чувствует себя неотъемлемой частью не только группы, объединяющей всех участников ПДД, но и неотъемлемой частью всего человечества. Здесь автором заложен глубокий смысл веры в Бога, в вечную жизнь, в бессмертие души:

*I fall to my knees
And praise the Almighty*

*We never go hungry
We never get bored
We are the future.
[Love Is Its Own Reward,
SKYSCRAPING 1997, ABC]*

На основани анализі мовних засобів створення образу ліричного героя робимо висновки, що основним способом протиставлення учасників ПДД один одному (автора драматичної пісні і слухача) і протиставлення їх учасникам подій є вираження категорії персональності. Образ ліричного героя представлений в основному особистими займенниками 1-го числа єдиного і множинного числа, стоячими в іменному або предметному падежі, і відносимися до них притягальними займенниками. Індивідуалізація образу ліричного героя, проявляється в протиставленні його автору, слухачу або іншим ліричним героям. Перспективою дослідження є вивчення неопределених займенників для вираження категорії неопределенності в ПДД при описі образу ліричного героя.

ЛИТЕРАТУРА

1. Виноградов В.В. Поэтика и риторика / В.В. Виноградов // О языке художественной прозы: избр. тр. – М., 1980. – С. 98–175.
2. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка. Морфология / В.Г. Гак. – М.: Высш. шк., 1986. – 312 с.
3. Ковтунова И.И. Поэтический синтаксис / И.И. Ковтунова. – М.: Наука, 1986. – 206 с.
4. Падучева Е.В. Неопределенно-личное предложение и его подразумеваемый субъект / Е.В. Падучева // Вопросы языкознания. – 2012. – № 1. – С. 27–41.
5. Папина А.Ф. Текст: его единицы и глобальные категории: учебник для студентов – журналистов и филологов / А.Ф. Папина. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 368 с.
6. Поплавська-Мельниченко Ю.В. Взаємодія вербального і музичного компоненту в комунікативних процесах: дис. ... канд. філол. наук: 17.00.03 / Ю.В. Поплавська-Мельниченко. – Львів, 2010. – 168 с.
7. Приходько Г.І. Категорія оцінки в контексті зміни лінгвістичних парадигм: монографія / Г.І. Приходько. – Запоріжжя: Кругозір, 2016. – 200 с.
8. Самохіна В.О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США / В.О. Самохіна: монографія. – Вид. 2-е, перер. і доп. – Х.: ХНУ, 2012. – 360 с.
9. Самохіна В.О. Функціонально-комунікативний напрям досліджень у лінгвістиці // Вісник ХНУ. – 2012. – № 1022. – С. 130–135.
10. Самохіна В.О. Діалектно-діалогічна сутність феномена інтертекстуальності як поліфонії текстів // Вісник ХНУ. – Вип. 81. – 2015. – С. 21–28.
11. Степанов Ю.С. Имена, предикаты, предложения (Семиологическая грамматика) / Ю.С. Степанов / Под ред. докт. филол. наук Ю.Н. Караулова. Изд. 3-е, стереотипное. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 360 с.
12. Чернышев А.В. Медиамузыка на ТВ / А.В. Чернышев // Журналист. – М.: Изд-во МГУ, 2009. – 112 с.

REFERENCES

- Chernyshev, A.V. (2009). *Mediamuzyka na TV [Mediamusic on TV]*. Moscow: MGU Publ.
- Gak, V.G. (1986). *Teoreticheskaja grammatika francuzskogo jazyka. Morfologija [Theoretical grammar of the French language. Morphology]*. Moscow: Vyssh. shk.
- Kovtunova, I.I. (1986). *Pojeticheskij sintaksis [Poetic syntax]*. Moscow: Nauka.
- Paducheva, E.V. (2012). Neopredelenno-lichnoe predlozhenie i ego podrazumevaemyj sub#ekt [Indefinite and personal sentence and its constructive subject]. *Voprosy jazykoznanija*, 210, 27-41 (in Russian).
- Papina, A.F. (2002). *Tekst: ego edinicy i global'nye kategorii: uchebnyk dlja studentov – zhurnalistov i filologov [Text: its units and global categories: textbook for students – journalists and philologists]*. Moscow: Editorial URSS.
- Poplavs'ka-Mel'nychenko Yu.V. (2010). *Vzayemodiya verbal'noho i muzychnoho komponentu v komunikativnykh protsesakh. Dyss. kand. filol. nauk [Interaction of verbal and musical component in communicative processes. Cand. philol. sci. diss.]*. Lviv. 168 p. (in Ukrainian).
- Prykhod'ko H.I. (2016). *Kategoriya otsinky v konteksti zminy lnhvistychnykh paradyhm: monohrafiya [The category of evaluation in the context of change of linguistic paradigms: monograph]*. Zaporizhzhya: Krugozir.
- Samokhina V.O. (2012). *Zhart u suchasnomu komunikativnomu prostori Velykoyi Brytaniyi ta SShA: monografiya [Joke in modern communicative space of Great Britain and the USA: monograph]*. Kharkiv: KhNU.
- Samokhina V.O. (2012). Funktsional'no-komunikativnyy napryam doslidzhen' u lnhvistytsi [Functional and communicative trend of research in linguistics]. *Visnyk Kharkiv. nats. un-tu im.*

- V.N. Karazina. – V.N. Karazin National Univ. Messenger, 207, 130-135 (in Ukrainian).*
- Samokhina V.O. (2015). Dialektno-dialohichna sutnist' fenomena intertekstual'nosti yak polifoniyi tekstiv [Dialect and dialogic nature of phenomenon intertextuality as polyphony of the texts] *Visnyk Kharkiv. nats. un-tu im.V.N. Karazina. – V.N. Karazin National Univ. Messenger, 213, 21-28 (in Ukrainian).*
- Stepanov, Ju.S. (2004). *Imena, predikaty, predlozhenija (Semiologicheskaja grammatika) [Names, predicates, sentences (Semiotical grammar)]*. Moscow: Editorial URSS.
- Vinogradov, V.V. (1980). *Pojetika i ritorika [Poetics and rhetoric]*. Moscow.

ЖАНРОВІ КАТЕГОРІЇ ТЕКСТІВ НАУКОВОГО СТИЛЮ (на матеріалі англomовних монографій)

І.Г. Козубська (Київ)

У статті виділено та охарактеризовано найбільш важливі та властиві науковим жанрам категорії, такі як цілісність, зв'язність, структурність та інтертекстуальність. Автор описує диференціальні ознаки виділених категорій та на прикладі англomовних монографій розглядає мовні засоби, які забезпечують реалізацію цих категорій у текстах наукового стилю. Зроблено висновок, що жанрові категорії у своїй сукупності забезпечують інформаційну та структурну єдність наукового тексту, який виступає як функціонально завершене мовленнєве ціле.

Ключові слова: жанрові категорії, зв'язність, інтертекстуальність, структурність, текстові категорії, цілісність.

Козубская И.Г. Жанровые категории текстов научного стиля (на примере англоязычных монографий). В статье выделены и охарактеризованы наиболее важные и свойственные научным жанрам категории, такие как целостность, связность, структурность и интертекстуальность. Автор описывает дифференциальные признаки выделенных категорий и на примере англоязычных монографий рассматривает языковые средства, которые обеспечивают реализацию этих категорий в текстах научного стиля. Сделан вывод о том, что жанровые категории в своей совокупности обеспечивают информационное и структурное единство научного текста, который выступает как функционально завершенное речевое целое.

Ключевые слова: жанровые категории, интертекстуальность, связность, структурность, текстовые категории, целостность.

Kozubska I. Genre categories of scientific style texts (using English-language monographs as example). The article deals with the most important and characteristic for scientific genres categories, such as coherence, cohesion, structuring, intertextuality. The author describes differential features of distinguished categories and studies English-language monographs' linguistic means as examples that provide implementation of these categories in scientific texts. A conclusion was made that genre categories provide informational and structural unity of the scientific text which is considered to be functionally completed speech whole.

Key words: coherence, cohesion, genre categories, intertextuality, structuring, text categories.

Питання про жанрові категорії, їх кількість, типологію та ієрархію є недостатньо розробленим та дискусійним. Це спричинено тим, що, по-перше, існують різні підходи до самого поняття жанру та класифікації жанрів. Жанр розглядають як текст, як модель, як форму мовлення та як частину комунікативної події. Відповідно, категорії жанру та їх класифікації будуть варіюватися. По-друге, про жанрові категорії взагалі мало хто говорить, зосереджуючи увагу на текстових категоріях (так як жанр власне є текстом (усним чи письмовим)), і часто ототожнюють ці поняття. У своїй роботі ми розглядаємо жанр як форму реалізації тексту і вважаємо, що не можна ототожнювати жанрові

та текстові категорії, тому що кожний жанр має свої особливості відповідно мовленнєвій формі тексту. З огляду на це, актуальність цього питання зумовлена необхідністю виділення та дослідження розбіжностей між жанровими і текстовими категоріями в площині наукового стилю, а також мовних засобів їх реалізації на матеріалі англomовних монографій.

Об'єкт дослідження – тексти англomовних монографій.

Предмет дослідження – жанрові категорії текстів англomовних монографій.

Матеріалом дослідження стали англomовні монографії з інформаційних технологій.

Метою цієї роботи є виявлення й аналіз жанрових категорій текстів монографій в англійській мові.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- виділити найбільш важливі та характерні жанрові категорії для текстів наукового стилю;
- описати диференціальні ознаки виділених категорій та можливість їх стилістичного використання;
- на прикладі текстів англійських монографій показати мовні засоби реалізації жанрових категорій.

Найбільший внесок у розробку проблеми жанрових та текстових категорій зробили такі зарубіжні та українські вчені, як І.Р. Гальперін, О.П. Воробйова, Р. Харвег, Х. Вейнрих, В. Дреслер, Е. Косеріу, А. Греймас, М. Халідей, Р. Богранд, В. Скалічка, О.О. Селіванова, А.П. Загнітко, І.І. Ковалик, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ, А.І. Мамалига, В.В. Різун, Г.Я. Солганик, І.М. Кочан та ін. Незважаючи на такий інтерес мовознавців до проблеми текстових категорій, у мовознавстві не існує єдиної їх класифікації. Є низка спільних, загально визнаних категорій, які виявляються в кожному тексті, та відмінних, які різняться за кількістю та назвами, характерних окремим стильовим різновидам, і які мають свої особливості.

Проаналізувавши праці, присвячені опису категорій різних текстів, ми виділили найбільш важливі та характерні жанрові категорії наукових текстів. До них належать: зв'язність, цілісність, структурність та інтертекстуальність.

Категорія зв'язності розглядається, з одного боку, як формально-структурна синтаксична організація тексту, яка має експліцитні лексико-граматичні способи вираження, з другого боку, – як «відображуване, передаване чи створюване мовленням об'єднання фактів, явищ і т. і. в одне замкнуте ціле», як «здатність тексту утримувати предмет обговорення, повертаючи його різними сторонами» і «плавно переходить від одного предмета до іншого» [6, с. 11–12].

Зв'язність монографій у своїй більшості будується на логіці предмету дослідження, об'єктивності самого дослідження та строгості міркування.

Внутрішньотекстове співвіднесення частин тексту монографії може здійснюватися в двох різних

напрямах: анафоричне – при співвіднесенні з попереднім фрагментом тексту та катафоричне – при співвіднесенні з наступним фрагментом тексту і двома шляхами: неопосередковано як пряма вказівка на конкретну частину тексту, і опосередковано – через співвіднесення змісту різних фрагментів тексту [5, с. 202].

Для текстів монографій, що мають жорстку та сталу структуру, характерне неопосередковане співвіднесення частин тексту між собою: *In the first chapter there is an attempt to address the breadth of the use of ethical concerns raised by the use of Internet technologies in direct service, but also the broader uses of technology in agency settings.*

Дослідники також розрізняють локальну (Т.Я. Солганник, М.Л. Димарський, Н.С. Валгіна) та глобальну (М.П. Котюрлова, В.А. Салімовський, О.А. Баженова) зв'язність. Локальна зв'язність – це зв'язність лінійних послідовностей (висловлювань, міжфразових єдностей). Глобальна зв'язність – це те, що забезпечує єдність тексту як смислового цілого, його внутрішню цілісність. Вона проявляється через ключові слова, що тематично і концептуально об'єднують текст у цілому або його фрагменти. Для текстів монографій характерними є ці два види зв'язності.

Для реалізації категорії зв'язності у текстах монографій використовуються такі засоби зв'язку: 1) лексичні (повтор одного й того ж слова або його форм, синонімів, антонімів, омонімів та ін); 2) лексико-граматичні (сполучники, вхідні слова і словосполучення) і 3) граматичні (видочасові форми дієслів, порядок слів та ін.).

Серед лексичних засобів зв'язку найчастіше зустрічаємо зв'язок за допомогою лексичного (частіше синонімічного) повтору, при якому одна з лексем попереднього речення повторюється в наступному. До лексичного повтору відносять такі випадки, коли слова, що мають один лексичний компонент, належать до різних частин мови: *Filters have become an important part of popular visual culture. Instagram was one of the first sites to really popularise filters... We don't just filter our images before we post them to Instagram, though: filter has become an important and far more general concept in today's digital culture. We filter our images, our email and our newsfeed* [13, с. 13].

Широке поширення лексичного повтору у монографіях зв'язано зі стійкістю її термінології, небажанням синонімічних замінів, яка викликана прагненням до однозначності, точності смислу. Використання синонімів та антонімів дозволяє уникнути повтору та робить мовлення більш виразним.

Найбільш частотним, поширеним та нейтральним видом зв'язку є займенникова субституція, так як, з одного боку, використання займенника замість повторення тієї ж лексеми дозволяє уникнути стилістичної одноманітності, зберегти термінологічну строгість і точність і, з іншого боку, використання займенників в якості субститутів цілих висловлювань або їх частин забезпечує компресію та інформаційну ємкість, необхідну в наукових текстах. Крім того, використання в якості субститута займенників *this, it, that* часто пов'язано зі зміною аспекту викладу, переходом до оцінки, коментування, пояснення, напр.: *Texas is an example of a state that passed a special ruling allowing physicians licensed in Texas to practise in other states. That does not, however, mean that other states must allow a professional who is not licensed or registers with them to practice in their state* [12, с. 27].

Лексико-граматичні засоби зв'язку (сполучники, сполучні слова, вхідні слова та словосполучення) забезпечують логічну та композиційну організацію текстового матеріалу монографій, виражаючи широкий спектр відношень. Достатньо вивченими та описаними є стандартні мовні засоби, функції яких зводяться до показання композиції та структури (*firstly, secondly, first of all, finally, etc.*), на спосіб розгляду автором питання (*in particular, in this sense, in general, on the one hand, on the other hand, however, on the contrary*), на висновок, узагальнення, наслідок (*thus, consequently, so, on the whole, etc.*), на конкретизацію, уточнення, додання (*for instance, for example, exactly, in particular, besides, furthermore, in addition, moreover, etc.*). До них приєднуються клішовані вирази зв'язку з попередньою інформацією або вказівки на наступну (*as it was already mentioned, as it was said, as it was shown, as it will be seen, etc.*).

До граматичних засобів організації тексту відносять зазвичай порядок слів, уживання певних видочасових форм дієслова та ін. Порядок слів

та речень у тексті, відображаючи характер розподілення інформації, визначається комунікативними цілями автора. Для більшості текстів монографій характерним є прямий порядок слів, при якому тематична, вихідна, відома інформація розміщується на початку, а нова, важлива, актуальна інформація – в кінці речення. Крім того, порядок слів у реченні залежить від контексту і виконує текстотвірчі функції, беручи участь у побудові текстів різних структур.

Нами були розглянуті традиційні граматичні засоби зв'язності, які мають текстоутворюючу функцію. Але, крім них, у англомовних монографіях зустрічаємо логічні, композиційно-структурні, стилістичні засоби зв'язності. До логічних форм зв'язності відносяться форми перерахування *firstly, secondly*; графічні засоби *a), b), c)* або виділення частин висловлювання цифрами *1), 2), 3)* та ін. Такі засоби вважаються логічними тому, що вкладаються в логіко-філософські поняття послідовності, часових, просторових, причинно-наслідкових відношень.

Як ми бачимо, категорію зв'язності можна віднести до провідних категорій тексту монографії, оскільки зміст цього мовленнєвого твору викладається послідовно в ланцюгу взаємозв'язаних речень. Багато лінгвістів розглядають категорію зв'язності нероздільно від категорії цілісності і вважають, що на основі зв'язності формується цілісність.

Так, на близькості зв'язності і цілісності наголошував А.І. Новиков: «Цілісність – це певна характеристика результату сприйняття внутрішньо зв'язного тексту, а сам зв'язок – це засіб, що дозволяє отримати дану характеристику» [3, с. 99].

На відміну від зв'язності, яка є категорією лінгвістичною, а саме граматичною, цілісність вважається категорією психолінгвістичною, або смисловою. Так, цілісність розуміється як внутрішня смислова організація тексту (висловлювання), що не обов'язково експлікується в мовних категоріях, але завжди усвідомлюється при сприйнятті тексту, в той час як апарат лінгвістики придатний для характеристики саме зв'язності [10, с. 27]. Цілісність тексту не може бути визначена лінгвістично: той текст цілісний (тобто є текстом), який сприймається як осмислена доцільна єдність [3, с. 28].

Перше, що забезпечує цілісність тексту – це намір автора, який існує в кожному тексті і який повинен бути реалізований в ньому. Намір охоплює текст в цілому від його початку до кінця, утворюючи композиційну структуру та впливаючи на його структурні властивості.

Цілісність вважають важливішою і суттєвішою характеристикою, ніж зв'язність, тому що формально зв'язний текст без цілісності втрачає зміст. Якщо в результаті сприйняття, усвідомлення, читання тексту у реципієнта не виникає цілісного уявлення про предмет комунікації, то відбувається порушення комунікації або з вини автора тексту, який недостатньо ясно виразив цільність в тексті, або з вини реципієнта, який не готовий до її усвідомлення з ряду причин (рівень знань мови, предмету, освіти та ін.). Оскільки в сфері наукової комунікації точність, однозначність, адекватність, істинність інформації мають першочергове значення, так як, по суті, істинність визначає смисл наукової діяльності і наукового спілкування, то вираженню цілісності у зовнішньому мовленні підпорядковані всі мовні засоби [6, с. 24].

Цілісними вважаємо тексти монографій, які мають змістовну організацію, функціонально направлену на досягнення певної цілі, вирішення певного мовленнєвого завдання. Всі елементи таких текстів, точніше вся їх організація, підпорядковані цілі повідомлення, вираженню основної концепції, замислу автора. Така цілісність охоплює твір від початку до кінця, а саме заголовки всіх текстових фрагментів, анотацію, висновки, що утворюють смислове ціле, виражають логіку його розгортання та цементують весь текст в єдине смислове поле. Доцільна експлікація цілісності і зв'язності сприяє адекватному розумінню тексту, а значить і ефективності та успіху комунікації [3, с. 99].

Цілісність та зв'язність є фундаментальними жанровими категоріями, які «притягують до себе і групують навколо себе категорії, які співвіднесені з ними» [7, с. 99]. Однією з таких жанрових категорій, що співвідноситься зі зв'язністю і цілісністю є структурність. Вона передбачає взаємозв'язок та взаємозалежність елементів в рамках цілого тексту. На думку А.І. Горшкова, структурність узагальнює всі його основні ознаки: «Якщо упорядкованість виступає як синонім структур-

ності, то зв'язність і цілісність можуть входити в поняття структурності як більш загальне» [2, с. 61–62].

У монографіях можуть бути виділені різні елементи і визначені різні відношення між ними, що призводить до побудови різних структурних схем одного і того ж тексту. В залежності від співвіднесення одиниць тексту до його теми, композиції чи змісту виділяють тематичну, логіко-композиційну і смислову структури.

Тематична структура текстів монографій полягає у сукупності теми та підтем. Співвідношення теми з підтемами – це відношення цілого і його частин, таким чином, тематична структура тексту матиме ієрархічну побудову. На мовному рівні вона формується лексичними (синонімічними, контекстуальними, смисловими) повторами і різноманітними трансформами, які утворюють лексичну тематичну сітку тексту.

Логіко-композиційна структура відображає послідовність розміщення смислових блоків у тексті. Для текстів монографій характерні типізовані схеми розміщення змістовної інформації, які визначаються їх жанровою приналежністю. Вони мають певний, властивий їм порядок розміщення смислових частин тексту і, відповідно, більш-менш стандартний набір мовних засобів оформлення переходів від однієї змістовної частини до іншої. Подібно до більшості наукових текстів монографія будується за схемою: вступна частина – основна частина – заключна частина. Для переходу від однієї смислової частини до іншої тут використовуються стандартні вирази. Наприклад, для переходу від вступної частини до основної такі вирази, як *in the following section, the purpose of this work is, in what follows, a further development is associated with, what follows is, let's now turn to chapter 1*, перехід до заключної частини – *the first conclusion to be drawn is; thus, we considered some matters; all these ideas we will need to*.

Зміст тексту монографії складає відображене і об'єктивоване за допомогою мовних знаків знання про фрагменти дійсності, про об'єкти матеріального світу, про теоретичні поняття. Відповідно, структура змісту тексту відображає смислові зв'язки і відношення, які встановлюються між поняттями, явищами, предметами реального світу, відоб-

раженими в тексті у вигляді мовних одиниць різних рівнів. Проте сукупність мовних значень (лексичних, граматичних, лексико-граматичних) ще не створюють змісту тексту, так як зміст – категорія психолінгвістична і являє собою розумове утворення, яке виникає в інтелекті людини в процесі осмислення тексту [6, с. 20].

Таким чином, тексти монографій являють собою єдність тематичної, логіко-композиційної та смислової структури, яка характеризується логікою викладу, зумовленою сукупністю жанрових та текстових категорій, та відбором мовних засобів.

Жанрова категорія інтертекстуальності позначає взаємодію текстів і / або їх фрагментів як в плані змісту, так і в плані вираження. Вона розуміється як той спосіб, яким один текст актуалізує в своєму внутрішньому просторі інший. Як зазначає Бахтін: «Текст живе, тільки стикаючись з іншим текстом ... Будь-яке розуміння є співвіднесення даного тексту з іншими текстами і переосмислення у новому контексті. Етапи цього руху розуміння: вихідна точка – даний текст, рух назад – минулі контексти, рух вперед – передбачення (і початок) майбутнього контексту» [1, с. 207].

Жодний текст не може виникнути на пустому місці, він обов'язково зв'язаний з уже існуючими текстами. Все, що було уже сказано, написано, є базою, основою, необхідною передумовою і умовою існування для заново утворюваних вербальних текстів, а значить, є системоутворюючим фактором при створенні мовленнєвого твору [11, с. 137].

У монографії інтертекстуальність виступає як особливий спосіб побудови змісту, як діалог з визначеною чужою смисловою позицією. При цьому інтертекстуальність проявляє себе як експліцитно маркована взаємодія між конкретними текстами та помітна завдяки особливим формальним засобам – маркерам інтертекстуальності, до яких відносяться цитати, виділені лапками або іншими графічними засобами, непряма мова, алюзії, фонові посилання, примітки, виноски, коментарі, додатки та ін.

Розглянемо реалізацію деяких із вище перерахованих засобів інтертекстуальності в англomовних монографіях.

Найчастотнішими засобами актуалізації інтертекстуальності виступають цитатія та непряма

мова, які відтворюють фрагмент передтексту в текстовій площині. Цитати визначаються як вид інтертекстуального зв'язку, при якому фрагмент тексту-першоджерела інтегрується в текст-носії. За ціллю введення в текст В.Є. Чернявська виділяє такі види цитат: цитата-аргумент, цитата-приклад, цитата-аргумент [9, с. 53].

Цитата-аргумент використовується здебільшого для доказу певних положень, для надання переконливості та достовірності судженням та висновкам, а також як засіб підтримки доказової стратегії автора тексту в цілому. Вона, як правило, поєднується з авторським висловлюванням відповідними синтаксичними зв'язками зі значенням логічного наслідку і взаємообумовленості (*because, it follows that, that is why* та ін.) та інтегрується в цілісну доказову систему: *Technology has become recognized as a major determinant of international trade patterns because: 'It is now generally accepted that advantages in technological competence...'* [12, с.74].

Цитата-приклад необхідна в першу чергу для наочного та конкретного подання (ілюстрації) фрагменту чужого тексту в новому тексті. У більшості випадків вона вводиться у супроводі стандартизованих конструкцій, що підкреслюють її ілюстративний характер: *that is (i. e), to give an example, to illustrate* та ін.: *To illustrate this let's see what Riskin says: "Part of the surprise and the interest in this similarity between last..."* [14, с. 13].

Цитата-замісник використовується для вираження точки зору автора тексту за допомогою чужих слів. Вона часто супроводжується поясненнями типу: *As M. has written/pointed out; to be more precise: As Roberto Simanowski points out, Facebook lists weight loss as a kind of life event you can add to your time, but it doesn't list weight gain* [13, с. 31].

Принципово іншу модель передачі чужого мовлення являє собою непряма мова, обов'язковою ознакою якої є аналіз, невіддільний від передачі чужого висловлювання. Типовими для англomовних монографій є такі види непрямої мови [9, с. 55]:

1) імпліцитна непряма мова, згорнута в субстантивні (*The idea/suggestion of B.*) або прийменниково-вербальні словосполучення (*B. suggested that...*): *Daston suggests that type of specimens*

serve a role as standardized items collected to represent an entire class of natural subjects [14, с. 7].

2) переказана непряма мова зі збереженням первинної суб'єктно-предикатної структури і об'язковою вказівкою на джерело знання, типу: *according to, in accordance with, that is what C. thinks, that is A's opinion, in B's view, as reviewed by B.*: *In Pickering's view, the technoscientific apparatus is located at the centre of relations in the technoscientific field...* [там само, с. 11].

Крім точних посилань, тобто цитат та непрямой мови, в англійських монографіях у значній кількості зустрічаємо фонові посилання, тобто посилання тільки на назву джерела, автора, рік видання. Їх частотність пояснюється тим, що «виклад всебічних теоретичних узагальнень потребує підґрунтя багатьох уже доведених попередниками результатів» [9, с.59]. Так, наприклад, у теоретичному дослідженні «Seeing Ourselves through Technology» J.W. Rettberg на перших 50-ти сторінках тексту зафіксовано близько 65 фонових посилань, що в свою чергу перевищує вживання цитат та непрямой мови.

Як бачимо, категорія інтертекстуальності виступає одним з основних текстоутворюючих механізмів монографій та реалізується у формі прямого цитування чужого тексту, який відокремлений від авторського тексту шляхом використання різних засобів маркування інтертекстуальності (лапок, посилань на автора та ін.).

Висновки. Отже, до провідних жанрових категорій англійських монографій відносимо зв'язність, цілісність, структурність та інтертекстуальність. Кожна з цих категорій є однаково важливою, оскільки зв'язність забезпечує логічну послідовність текстів, взаємозв'язок окремих повідомлень, фактів; цілісність відображає інваріант змісту тексту як результат його сприйняття реципієнтом; структурність відображає порядок розміщення смислових блоків в тексті та сприяє кращому його розумінню; інтертекстуальність викликає у свідомості вченого і читача додаткові смислові асоціації, що сприяють розширенню і поглибленню смислових границь тексту монографії. Перспективи подальшого аналізу вбачаємо у розгляді інших текстових категорій англійських монографій, таких як когезія, когерентність, інформативність та сприйняття інформації адресатом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. К методологии литературоведения / М.М. Бахтин // Контекст – 1974. – М. : Наука, 1975. – С. 206–207.
2. Горшков А.И. Русская стилистика : учеб. пособие / А.И. Горшков. – М. : ООО «Изд-во Астрель»: ООО «Изд-во АСТ», 2001. – 367 с.
3. Котюрова М.П. Стилистика научной речи : учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования / М.П. Котюрова. – М. : Изд. центр «Академия», 2010. – 240 с.
4. Лотман Ю.М. К построению теории взаимодействия культур / Ю.М. Лотман // Ю.М. Лотман. Избр. статьи в 3-х т. – Т. 1. – Таллин : Александра, 1992. – 479 с.
5. Мороховский А.Н. Стилистика английского языка / [Мороховский А.Н., Воробьева О.П., Лихошерст Н.И., Тимошенко З.В.]. – К. : Вища школа, 1984. – 241 с.
6. Основы научной речи : учеб. пособие для студ. нефилол. высш. учеб. заведений / [Н.А. Буре, М.В. Быстрых, С.А. Вишнякова и др.]; под ред. В.В. Химика, Л.Б. Волковой. – СПб. : Филол. фак-т СПбГУ. – М. : Изд. центр «Академия», 2003. – 272 с.
7. Таюпова О.И. Категории текста как лингвистические универсалии / О.И. Таюпова, У.Ф. Жаббарова // Вестник Челябин. ун-та. – 2013. – № 20 (311). Филология. Искусствоведение. Вып. 79. – С. 98–100.
8. Тихомирова Л.С. Интертекстуальность как предпосылка нового знания в научном тексте / Л.С. Тихомирова // Вестник Перм. ун-та. – 2009. – Вып. 4. – С. 19–24.
9. Чернявская В.Е. Интертекстуальность научного текста : учеб. пособие / В.Е. Чернявская. – [Изд. 5-е]. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 128 с.
10. Чернявская В.Е. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность : учеб. пособие / В.Е. Чернявская. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 248 с.
11. Чуприна Н.Н. Дифференциация категорий интертекстуальности и интертекста / Н.Н. Чуприна // Вісник ХНУ. – 2010. – № 930. – С. 136–140.
12. Kincaid S. (ed.). Technology in Human Services: Using Technology to Improve Quality of Life. Chicago, Illinois: Council for Standards in Human Service Education, 2004. – 50 p.
13. Rettberg J.W. Seeing Ourselves Through Technology / J.W. Rettberg. – New York : Palgrave Macmillan, 2014. – 112 p.
14. Styhre A. Biomaterials Innovation / A. Styhre. – Chaltanham : Edward Elgar Publ., 2014. – 224 p.

REFERENCES

- Bahtin, M.M. (1975). *K metodologii literaturovedenija [To the study of literature methodology]*. Moscow: Nauka Publ.

- Bure, N.A., Bystryh, M.V., Vishnjakova, S.A. (2003). *Osnovny naučnoj rechi [The fundamentals of scientific speech]*. Moscow: Academia Publ.
- Chernjavskaja, V.E. (2009). *Lingvistika teksta: polikovodost', intertekstualnost', interdiskursivnost' [Text linguistics: polikovodost', intertextuality, interdiscursiveness]*. Moscow: LIBROKOM Publ.
- Chernjavskaja, V.E. (2010). *Intertekstual'nost' nauchnogo teksta [Intertextuality of scientific text]*. Moscow: LIBROKOM Publ.
- Chuprina, N.N. (2010). Differenciacija kategorij intertekstual'nosti i interteksta [The differentiation of intertextuality and intertext categories]. *Visnyk Kharkiv. nats. un-tu im. V.N. Karazina. – V.N. Karazin National Univ. Messenger, 930*. 136–140 (in Russian).
- Gorshkov, A.I. (2001). *Russkaja stilistika [Russian stylistics]*. Moscow: Astrel Publ.
- Kincaid, S. (ed.) (2004). *Technology in Human Services: Using Technology to Improve Quality of Life*. Chicago, Illinois: Council for Standards in Human Service Education.
- Kotyurova, M.P. (2010). *Stilistika naučnoj rechi [Stylistics of scientific speech]*. Moscow: Academia Publ.
- Lotman, Y.M. (1992). *K postroeniju teorii vzaimodejstvija kul'tur (T. 1) [To the construction of cultures interaction theory (Vol. 1)]*. Tallin: Aleksandra Publ.
- Morohovskiy, A.N., Vorob'eva, O.P., Lihosherst, N.I., Timoshenko, Z.V. (1984). *Stilistika anglijskogo jazyka [Stylistics of the English language]*. Kiev: Vyscha shkola Publ.
- Rettberg, J.W. (2014). *Seeing Ourselves Through Technology*. New York: Palgrave Macmillan.
- Styhr, A. (2014). *Biomaterials Innovation*. Chaltanham: Edward Elgar Publ.
- Tajupova, O.I., Zhabbarova, F.U. (2013). Kategorii teksta kak lingvisticheskie universalii [Text categories as language universals]. *Vestnik Cheljabinskogo universiteta. – Cheljabinsk Univ. Messenger, 79*, 98–100 (in Russian).
- Tihomirova, L.S. (2009). Intertekstual'nost' kak predposylka novogo znanija v naučnom tekste [Intertextuality as the precondition for new knowledge in scientific text]. *Vestnik Permskogo universiteta. – Permsk Univ. Messenger, 4*, 19–24 (in Russian).

ТЕОРІЯ СХЕМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ ГУМОРУ В НАРАТИВАХ КРУПНИХ ФОРМ

Є.С. Найдіна (Харків)

Статтю присвячено дослідженню гумористичних фрагментів у наративах крупних форм. Для досягнення цієї мети використовуються основні положення Теорії схем, за допомогою якої аналізуються такі наративи. Головною тезою цієї теорії є вплив фонових знань читача на сприйняття та розуміння нової інформації, отже в статті описується процес взаємодії інформації в наративі та фонових знань читача, а також вплив таких знань на розуміння гумору, інкорпорованого в наратив.

Ключові слова: наратив, схеми знань, сюжетний момент, теорія схем, фонові знання.

Найдіна Е.С. Теория схем как инструмент исследования юмора в нарративах крупных форм. Стаття посвящена исследованию юмористических фрагментов в нарративах крупных форм. Для достижения этой цели используются основные положения Теории схем, с помощью которой анализируются такие нарративы. Главным тезисом этой теории является влияние фоновых знаний читателя на восприятие и понимание новой информации, следовательно, в статье описывается процесс взаимодействия информации в нарративе и фоновых знаний читателя, а также влияние этих знаний на понимание юмора, инкорпорованного в нарратив.

Ключевые слова: нарратив, схемы знаний, сюжетный пункт, теория схем, фоновые знания.

Naidina Ye.S. Schema theory as instrument of analyzing humour in long narratives. The article studies humorous lines in long narratives. Basic provisions of the Schema Theory were used to carry out linguistic analysis of such narratives. The main thesis of this theory is the influence of the reader's background knowledge on his/her perception and understanding of new information, therefore the article describes the process of interaction between the information in the narrative and the background knowledge of the reader, and impact of this knowledge on understanding humour incorporated in the narrative.

Key words: background knowledge, jab line, knowledge schema, narrative, schema theory.

Механізм формування гумористичного ефекту в літературних творах досліджується протягом довгого часу. Такі дослідження розглядають як короткі вербальні жарти, так і наративи великих форм, в яких інкорпоровано гумористичні фрагменти. В пропонуваному дослідженні хотілося б приділити увагу тому, яку роль відіграють фонові знання читача в процесі розуміння і усвідомлення гумору в тексті. Актуальність дослідження обумовлена тим, що у його фокусі є читач наративів крупних форм і його когнітивні (розумові) зусилля при осмисленні тексту та гумору в ньому, а не автор та сам текст. Існує багато визначень поняття «нاراتив». Наприклад, за Л. Стоуном «нاراتив – це організація матеріалу в порядку хронологічного

слідування, який формує єдине, зв'язне оповідання, хоча і з другими планами» [14, с. 13], для Л. Грифін «нاراتив – це зображення, опис соціального феномену, який розгортається у часі, також це послідовне, впорядковане оповідання з відкритим фіналом, доповнене супутніми обставинами та умовами» [8, с. 1095]. В нашому дослідженні ми розуміємо наратив як викладення взаємопов'язаних подій, що представлені у вигляді послідовності слів та образів. Крім того, поняття «нاراتив» може співпадати з поняттями «оповідання» або «розповідь». Також необхідно зауважити, що важливими ознаками наративу є сам наратор, контекст наративу, його хронологічна організація. Об'єктом дослідження є фонові знання читача, що викорис-

товуються для сприйняття гумористичних елементів, а предметом є механізм того, як ці фонові знання активуються і використовуються для розуміння прочитаного. Матеріалом послужила книга сучасної британської письменниці Софі Кінсели «У мене є твій номер» (Sophie Kinsella "I've Got Your Number").

Можна припустити, що спосіб творення гумористичного ефекту в наративі великої форми відрізняється від того, як схожий ефект формується в коротких вербальних жартах. Цієї відмінності присвячена низка досліджень, серед них Теорії вербального гумору В. Раскіна і С. Аттардо [3; 11]. Важливо підкреслити те, що наявність широкого *нарративного контексту* або *нарративного світу* є важливим аспектом створення гумору всередині наративу. Можна стверджувати, що деякі наративні світи будуються таким чином, що вони створюють загальне враження гумору, тим самим посилюючи гумористичний ефект окремих елементів усередині цього тексту. Такі наративні світи можна назвати *гумористичними світами* [9].

Оскільки гумористичний світ – це конструкція, створена з метою справлення особливого ефекту на читача, то при побудові такого світу необхідно використовувати певний набір елементів, які можуть спровокувати цей ефект. У цій роботі хотілося б приділити увагу цим елементам і припустити, що гумористичні наративні світи створюються за допомогою порушених елементів в тексті, наприклад, порушені описи, об'єкти, ситуації або персонажі. Порушені елементи – це будь-яка інформація в наративі, яка відрізняється від тієї, яка існує в свідомості читача (в його фонових знаннях). Зазвичай вона провокує інконгруентність, яка згодом може привести до гумористичного ефекту. За визначенням В.О. Самохіної, «сутність «інконгруентності» полягає в порушенні норм, що є джерелом комізму ситуації, таким чином відхилення від норми створює в жарті нову норму і є нормою сміхового сприйняття світу» [1, с. 13]. Така інконгруентність може з'явитися в результаті зіткнення інформації, наданої в тексті, та фонових знань читача. Оскільки однією з головних тез Теорії схем є вивчення механізму «заповнення прогалін» у тексті за допомогою власних знань читача, тобто здатність людини осмислити нову інформацію,

ми можемо застосовувати цю теорію, щоб пояснити, як читач використовує свої знання, щоб зрозуміти та опрацювати текст [13].

Теорія схем бере свій початок з психології, а сам термін «схема» був описаний Ф. Бартлеттом як «активне об'єднання минулих реакцій і досвідів» [4, с. 201]. Пізніше цей термін був знову представлений Д. Румельхартом (1980), П. Кареллом (1981) при обговоренні важливості наявності фонових знань для сприйняття тексту. Д. Румельхарт визначає схему як «структуру даних, які являють собою генетичні концепти, що зберігаються в пам'яті людини» [13, с. 34]. Р. Андерсон і П. Пірсон визначають її як «структуру абстрактних знань» [2, с. 42]. Основний принцип Теорії схем передбачає, що письмовий текст не має значення сам по собі, а скоріше підносить вказівки читачеві, як він повинен отримувати і конструювати значення тексту, керуючись знаннями, отриманими раніше. Такі знання називають «фоновими» або «отриманими раніше», а структури таких знань називаються «схемами» [4; 13]. Схеми у свідомості читача організовані у вигляді ієрархії, в якій загальні знання розташовуються вгорі, а найбільш спеціалізовані внизу. У відповідності з Теорією схем, розуміння тексту – це взаємопов'язаний процес між фоновими знаннями читача і самим текстом. Ефективне розуміння передбачає вміння правильно співвідносити текстовий матеріал та свої власні знання. Також таке розуміння прочитаного зазвичай протікає в двох напрямках у відповідності з ієрархією: знизу вгору і зверху вниз. Обробка інформації знизу вгору активується при отриманні спеціалізованої інформації; зверху вниз – при отриманні загальної інформації. Зазвичай ці два процеси відбуваються одночасно, і вони взаємопов'язані [5].

Оскільки зміст текстів відрізняється та для їх розуміння можуть знадобитися різні типи знань, було запропоновано декілька видів схем:

1. Схема форми відноситься до «фонових знань про класичну організаційну та риторичну структуру різних типів тексту» [там само, с. 79]. Іншими словами, ця схема відноситься до знань про те, як будуються різні типи жанрів, тобто як організується той чи інший текст. Читач використовує свої схематичні уявлення про тексти різних форм (художній твір, вірш, есе, газетна (журнальна, ака-

демична) стаття), щоб сприймати інформацію всередині цих текстів. Дослідження показують, що знання про тип і жанр тексту сприяють осмисленню інформації читачем, тому що найчастіше певний тип тексту припускає наявність певного змісту [6].

2. Схема змісту відноситься до «фонових знань про зміст тексту» [5, с. 80]. Вона містить концептуальні знання або інформацію про події, які відбуваються в рамках певної теми, і як ці події відносяться одна до одної, щоб створити логічно послідовне ціле. Наприклад, схема про похід в ресторан містить інформацію про послуги, меню, замовлення страв, оплату рахунку і т. д. Схема змісту тісно взаємопов'язана з культурою.

3. Схема культури, як вже було зазначено вище, часто ототожнюється зі схемою змісту. Р. Нісбетт і інші дослідники визначають культуру як «тотальну безліч вірувань, стосунків, звичаїв, поведінки, соціальних звичок членів певного суспільства» [10, с. 117]. Культура, яка пропонується наратором в тексті, взаємодіє з фоновими знаннями читача про культуру його суспільства. Таким чином, було зроблено висновок про те, що текст, який має в основі культурні концепти читача, є більш легким для сприйняття, ніж текст з менш знайомими концептами. Отже згідно Дж. Стеффенсону (1979), через нестачу культурної обізнаності читача про культуру, що пропонується в тексті, його розуміння може пройти неефективно і неповно.

4. Схема лінгвістична відноситься до знань лексики, ідіом і граматики. Ця схема відіграє базову роль для розуміння тексту. Д. Ескей стверджує, що «хороший читач є одночасно і хорошим дешифратором та інтерпретатором тексту; його навичка декодування набуває велику автоматичність з розвитком навичок читання, але при цьому важливість декодування не зменшується» [6, с. 94]. Таким чином, чим більше лінгвістичних схем має читач, тим швидше він отримує інформацію з тексту, і відповідно, краще його розуміє.

Трохи пізніше Теорія схем була затверджена як засіб аналізу літературного тексту, помітну роль у цьому зіграв Гай Кук в 1994 році [7]. Він запропонував змістити фокус літературної теорії з аналізу структури тексту на осмислення взаємодії між текстом і загальними знаннями читача про на-

вколишній світ. Він робить спроби визначити літературність як процес, в якому текст є певним випробуванням для свідомості читача. При читанні він змушений відмовлятися від схем, які існують у його свідомості, на користь «оновлених», які він черпає з тексту.

Лінгвісти, психологи і нараторологи застосовують Теорію схем, щоб провести інтерпретацію тексту там, де інформації в межах тексту недостатньо, щоб повністю його зрозуміти. Метою нашого дослідження є проаналізувати приклади з наративу крупної форми за допомогою лінгвістичних теорій, які зосереджують увагу на тому, як розбіжність між інформацією в тексті та існуючими (фоновими) знаннями читача провокує гумористичний ефект. Розглянемо такий приклад:

«Stop, Poppy. Don't even try. I'm not laughing—in fact, I feel sick. I'm walking blindly around the hotel ballroom, my heart thudding, looking fruitlessly on the patterned blue carpet, behind gilt chairs, under discarded paper napkins, in places where it couldn't possibly be» [15, с. 8].

Наведений уривок не дає нам повної інформації про те, що відбувається з героїнею. Отже, щоб зрозуміти, що трапилося з героїнею, схеми читача заповнюють «прогалини», що виникли при осмисленні наведеного уривку. Наприклад, можна припустити, що героїня щось шукає (*walking blindly ... looking fruitlessly on the carpet, behind the chair, under napkins*), будучи при цьому пригніченою (*I'm not laughing – I feel sick*). Також вона, ймовірно, була на урочистому заході (*hotel ballroom*) і втратила щось цінне, оскільки вона нервує (*my heart thudding*). У цілому поняття «заповнення пропусків» давно використовується в дослідженнях літератури. Р. Інгарден (1931) називає їх «точки невизначеності», пізніше ця ідея приймається В. Ісером (1976) і Р. Штернбергом (1978, 1985), які називають їх «описові пропуски». Дослідження у сфері штучного інтелекту в зв'язку з Теорією схем (1970) також описують те, як робляться умовиводи шляхом застосування універсальних знань при обробці певних частин тексту. Оскільки схеми описуються як ситуативні, соціально та культурно залежні, деякі читачі можуть отримувати більше інформації з своїх схем, ніж інші.

Таким чином, схеми необхідні для того, щоб зробити текст когерентним. Більш того, схеми – це динамічні структури (за Шанком, 1982), оскільки вони накопичують різні деталі, які можуть видозмінюватися в процесі набуття життєвого досвіду. Якщо нові обставини або події суперечать існуючим схемам або показують, що вони недостатні, то є ймовірність того, що старі схеми підлядаються під нові [12, с. 52]. Відносини між текстом і схемами протікають у двох напрямках: з одного боку, схеми визначають основні правила, за якими читач інтерпретує текст, з іншого боку, кожен новий текст може підказати читачеві як «підладити» або «змінити» існуючі схеми і створити нові [там само].

Застосування фонових знань для інтерпретації може допомогти зрозуміти будь-який тип тексту, але гумористичні тексти можуть виступати як найбільш зручний об'єкт для спостереження цього феномена. Оцінка гумору сама по собі є актом інтерпретації, видом когнітивної діяльності. Для того, щоб процес інтерпретації пройшов успішно, необхідно задіяти схеми в свідомості читача. А. Маршалек передбачає, що розуміння гумору визначається рівнем фонових знань, а саме «чим вище рівень, тим більше шансів, що Ви зрозумієте жарт» [9, с. 33]. Якщо розуміння не відбувається, це означає нестачу схем, які використовуються при аналізі тексту з метою зробити певні висновки, які в результаті спровокують гумористичний ефект, або хоча б усвідомлення того, що в тексті міститься жарт (існує можливість «побачити» жарт в тексті, але не отримати задоволення від нього). Розглянемо такий приклад з твору «У мене є твій номер» Софі Кінсели:

«Don't get me wrong, I think I'm pretty intelligent. You know for a normal person who went to school and college and got a job and everything. But these aren't normal people; they're in a different league. They have superbrains. They're the academic version of "The Incredibles"» [15, с. 15].

Цей сюжетний момент (jab line) може бути смішним тільки для того читача, який володіє певними фоновими знаннями про мультфільм, згаданий в цьому уривку, оскільки гумор тут безпосередньо залежить від розпізнавання особливого елемента. Вважаємо за необхідне використовувати

саме термін «сюжетний момент» (jab line), який був запропонований С. Атттардо, для позначення кульмінаційного моменту (punch line) всередині тексту [3]. Елементи, які необхідно розпізнати і заповнити фоновими знаннями, – це «*normal people*» та «*they're the academic version of The Incredibles*». Гумор заснований на опозиції двох скриптів НОРМАЛЬНІ ЛЮДИ / НАДЛЮДИ, знання про які читач уже зберігає в якості схем. Те, що ми знаємо про нормальних людей, може суперечити образу людей, порівнюваних з героями мультфільму «Суперсімейка» (“The Incredibles”), оскільки у «нормальних людей» немає «надмозгу». Можна зробити висновок, що люди, згадувані автором, зовсім не є нормальними і типовими. Таке розв'язання невідповідності (інконгруентності) може бути приємним для читача і привести до гумористичного ефекту, задоволення від якого, можна розглядати як нагороду за незвичайне використання фонових знань (схем).

Сама ідея гумору як когнітивної загадки, яку необхідно вирішити за допомогою фонових знань, бере початок з лінгвістичних теорій, заснованих на інконгруентності в простих жартах. Наприклад, Семантичну теорію гумору В. Раскіна (1985) можна проілюструвати прикладом, який здасться смішним тим читачам, які володіють знаннями про погодні умови в Європі в квітні:

«Oh God. And I'm still a bit shaky on Proust (Proost? Prost?) And I didn't revise Latin names for bones. And I'm wearing red woolly reindeer gloves in April. With tassels» [15, с. 15].

Незважаючи на те, чи провокує цей сюжетний момент сміх, читач або «розуміє» жарт, або ні. Як і багато інших простих жартів, аналізованих лінгвістами, цей момент містить інконгруентність, яку можна розпізнати тільки за наявності достатньої кількості фонових знань. У цьому випадку – це базова обізнаність про квітневу погоду в Європейських країнах. Очевидним джерелом гумору є невідповідність між рукавичками з овечої вовни, які героїня наділа в квітні. Детальну інформацію про цю інформацію читачеві необхідно взяти з своїх фонових знань. Тут можна спостерігати опозицію скриптів ХОЛОД / ТЕПЛО, яка розглядається як один з основних джерел гумористичного ефекту. Семантична теорія гумору є когнітивною лінг-

вістичною моделлю, яка визнає важливість знань при сприйнятті гумору. В основі теорії В. Раскіна, скрипт – це великий блок семантичної інформації, який оточує слово або провокується їм [11, с. 81]. За визначеннями інших вчених (див. вище), це – схема. Нижче наведено аналіз жарту з точки зору Семантичної теорії гумору, який доводить, що фонові знання є необхідними при розпізнаванні інконгруентності у вищенаведеному сюжетному пункті:

Аналіз: *And I'm wearing red woolly reindeer gloves in April.*

Результат: Жарт

Скрипт 1: Вовняні рукавички

Скрипт 2: Тепла погода у квітні

Опозиція скриптів: ХОЛОД/ТЕПЛО, ЗИМОВИЙ ОДЯГ / ВЕСНЯНИЙ ОДЯГ, НОРМАЛЬНО / НЕНОРМАЛЬНО

Опозиція скриптів припускає, що жарт описує так звану «реальну» ситуацію та провокує іншу «нереальну» ситуацію, яка насправді не відбувається і повністю або частково несумісна з першою [там само, с. 108]. Читачеві потрібно дві окремі схеми, щоб зрозуміти цей сюжетний момент: знання про типові вовняні рукавички і знання про типову квітневу погоду в Європі. Обидва типи знань не можуть співіснувати в одному контексті, через те, що в квітні зазвичай тепло, та дівчинці не потрібні теплі вовняні рукавички, що означає, що в тексті є інконгруентність і, отже, такий текст може розглядатися як гумористичний.

Підбиваючи підсумки, відзначимо, що свідомість людини протягом життя накопичує різні схеми знань, які потім активуються при отриманні нової інформації для того, щоб прийняти й осмислити її. В цьому дослідженні ми застосовуємо Теорію схем для аналізу того, як задіюються фонові знання людини для розуміння гумору у контексті художнього твору. Таким чином, робота спирається на ідею про те, які читачеві потрібні фонові знання, і спосіб їх активізації, щоб побачити і зрозуміти жарт, інкорпорований у наратив. Перспективою нашого дослідження вважаємо подальший більш глибокий аналіз взаємозв'язку між фоновими знаннями і здатністю зрозуміти гумор на когнітивному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Самохіна В.О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США : монографія / В.О. Самохіна. – Вид. 2-е, перер. і доп. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 360 с.
2. Anderson R. A Schema-theoretic View of Basic Processes in Reading Comprehension / R. Anderson, P. Pearson. – University of Illinois at Urbana Campaign, 1984. – P. 255–291.
3. Attardo S. Script Theory Revis(it)ed: Joke similarity and joke representation model / S. Attardo, V. Raskin // HUMOR: International Journal of Humor Research. – 1991. – № 4 (3/4). – P. 347–411.
4. Bartlett F. Remembering: A Study in Experimental and Social Psychology / F. Bartlett. – London : New Psychological Linguistics, 1932. – p. 201.
5. Carrell P. Schema theory and ESL reading pedagogy / P. Carrel, J. Eisterhold. – TESOL Quarterly. – 1983. – № 17 (4). – P. 553–569.
6. Carrell P. Interactive Approaches to second Language Reading / P. Carrell, K. Devine, D. Eskey. – Cambridge : Cambridge University Press, 1988. – 100 p.
7. Cook G. Discourse and Literature: the Interplay of Form and Mind / Guy Cook. – Oxford : Oxford University Press, 1994. – 285 p.
8. Griffin L. Narrative Event-structure Analysis and Causal Interpretation in Historical Sociology / L. Griffin. – American Journal of Sociology. – 1993. – № 5. – P. 1094–1133.
9. Marszalek A. Humorous Worlds: a Cognitive Stylistic Approach to the Creation of Humour in Comic Narratives / Agnes Marszalek. – University of Glasgow, 2012. – 32 p.
10. Nisbett R. Cultural Schemas, Relational Schemas, and Prejudice against Out-groups / R. Nisbett, O. Ybarra, J. Sanchez-Burks. – Journal of Personality and Social Psychology. – 2000. – № 79 (2). – P. 174–189.
11. Raskin V. Semantic Mechanisms of Humor / Viktor Raskin. – Dordrecht – Boston – Lancaster: D. Reidel, 1985. – 302 p.
12. Rumelhart D. Accretion, tuning and restructuring: Three modes of learning / D. Rumelhart, D. Norman. – Semantic Factors in Cognition (J.W. Cotton & R. Klatzky (Eds.)). – 1978. – Hillsdale, NJ : Erlbaum. – P. 37-53
13. Schemata: The building blocks of cognition / [Rumelhart D., Spiro R., Bruce B, et. al] – Hillsdale : Erlbaum, 1980. – 150 p.
14. Stone L. The Revival of Narrative: Reflections on a New Old History / L. Stone. – Past and Present, 1979. – № 85. – P. 3–24.

REFERENCES

- Anderson, R., and Pearson, P. (1984). *A Schema-theoretic View of Basic Processes in Reading Comprehension*

- (Technical Report № 306). Available at: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED239236.pdf>
- Attardo, S., and Raskin, V. (1991). Script Theory Revis(it)ed: Joke similarity and joke representation model. *HUMOR: International Journal of Humor Research*, 4 (3/4), 347–411.
- Barlett, F. (1932). *Remembering: A Study in Experimental and Social Psychology*. London: New Psychological Linguistics.
- Carrell, P., and Eisterhold, J. (1983). Schema theory and ESL reading pedagogy. *TESOL*, 17 (4), 553–569.
- Carrell, P., Devine, K., and Eskey, D. (1988). *Interactive Approaches to Second Language Reading*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cook, G. (1994). *Discourse and Literature: the Interplay of Form and Mind*. Oxford: Oxford University Press
- Griffin, L. (1993). Narrative Event-structure Analysis and Causal Interpretation in Historical Sociology. *American Journal of Sociology*, 98 (5), 1094–1133.
- Kinsella, S. (2013). *I've Got Your Number*. New York: The Dial Press.
- Marszalek, A. (2012). *Humorous Worlds: a Cognitive Stylistic Approach to the Creation of Humour in Comic Narratives* (Master's thesis). Available at: <http://theses.gla.ac.uk/4156/>
- Nisbett, R., Ybarra, O., and Sanchez-Burks, J. (2000). Cultural Styles, Relational Schemas, and Prejudice against Out-groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79 (2), 174–189.
- Raskin, V. (1985). *Semantic Mechanisms of Humor*. Dordrecht – Boston – Lancaster: D. Reidel.
- Rumelhart, D., and Norman, D. (1978). Accretion, tuning and restructuring: Three modes of learning. In: J.W. Cotton and R. Klatzky (eds.). *Semantic Factors in Cognition*. Hillsdale, NJ: Erlbaum, pp. 37–53.
- Rumelhart, D., Spiro, R., and Bruce, B. (1980) *Schemata: The building blocks of cognition*. Hillsdale: Erlbaum.
- Samokhina, V.O. (2012). *Zhart u suchasnomu komunikatyvnomu prostori Velykoyi Brytaniyi ta SShA [Joke in modern communicative space of Great Britain and the USA]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University Publ.
- Stone, L. (1979). The Revival of Narrative: Reflections on a New Old History. *Past and Present*, 85, 3–24.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

15. Kinsella S. I've Got Your Number / S. Kinsella. – New York the Dial Press, 2013. – 123 p.

УДК 811.134.2*276.2:004.738.5

СУЧАСНИЙ ІСПАНСЬКИЙ СЛЕНГ: ВПЛИВ ГРАФІЧНИХ СКОРОЧЕНЬ В SMS ТА ІНТЕРНЕТІ НА ФОНЕТИКУ

А.В. Пашкова (Харків)

Стаття присвячена розгляду іспанського молодіжного sms та інтернет сленгу. Виявлені його мовні особливості: опущення голосних, відсутність наголосів, використання назв букв алфавіту для позначення складів або передачі особливої вимови, які прийняті в молодіжній культурі. Виділені і досліджені основні риси коротких повідомлень, інтернет повідомлень, лінгвістичні засоби, позамовні засоби (емотікони) і їх функцій в sms та інтернет листуванні: раціоналізації мови за рахунок економії мовних засобів і часу. Розглянута можливість експресивно висловлюватись, обумовлена особливостями іспанського національного характеру, основною рисою якого є емоційність і експресія в мові. Проаналізовано перспективи використання sms та інтернет сленгу.

Ключові слова: емотікони, Інтернет-комунікація, короткі повідомлення, сленг, sms-листування.

Пашкова А.В. Современный испанский сленг: влияние графических сокращений в sms на фонетику. Стаття посвящена рассмотрению испанского молодежного sms и интернет сленга. Вывявлены его речевые особенности: опущение гласных, отсутствие ударений, использование названий букв алфавита для обозначения слогов или передачи особого произношения, принятого в молодежной культуре. Определены и исследованы основные черты коротких сообщений, интернет сообщений, лингвистические средства, внеязыковые средства (эмодиконы) и их функций в sms и интернет переписке: рационализации языка за счет экономии языковых средств и времени. Рассмотрена возможность экспрессивно выражаться, обусловленная особенностями испанского национального характера, основными чертами которого является эмоциональность и экспрессия в речи. Проанализированы перспективы использования sms и интернет сленга.

Ключевые слова: Интернет-коммуникация, короткие сообщения, сленг, эмодиконы, sms-переписка.

Pashkova A.V. Contemporary Spanish Slang: the impact of graphic cuts in sms on phonetics. The article examines the Spanish youth sms and internet slang and reveals its basic linguistic features: the omission of vowels, the absence of stress, the use of the names of letters of the alphabet to denote syllables or transfer of special pronunciation which is characterized the youth culture. Identified and studied the main features of the short message, internet communications, linguistic resources extralinguistic means (emoticons) and their functions in the sms and internet correspondence: rationalization of the language through the economy of language means and time. The opportunity to express their emotions, due to the peculiarities of the Spanish national character, the main features of which is the expression of emotion and speech. The future prospects of using sms and internet slang also are analyzed.

Key words: emoticons, Internet communication, slang, sms-correspondence, text messages.

Останнім часом з подальшим розвитком інтернету в наше життя міцно увійшли нові способи комунікації, такі як короткі повідомлення (sms), чати і форуми, електронна пошта, які, можна сказати, витісняють звичні способи спілкування. Більшою популярністю користуються такі мобільні додатки як Viber, WhatsApp, iMessage. Молоді люди швидко пристосувалися до нових видів спілкування

та навіть внесли свої корективи, створивши свій стиль спілкування, своєрідний молодіжний жаргон.

Тепер без спеціального словника та мінімального знання іспанського сленгу неможливо розібрати елементарне повідомлення. Літери замінюються цифрами, настрій виражається смайликами.

Актуальність роботи обумовлена тим, що завдяки інтенсивному розвитку Інтернет-комуні-

кації в іспаномовних країнах лінгвістичні особливості цього виду спілкування потребують комплексного аналізу, а також викликана необхідністю систематизувати особливості sms-листів і різного роду скорочень.

Предметом дослідження є фонетичні особливості інтернет-листування і коротких повідомлень (sms) та Інтернеті іспанською мовою.

Об'єктом дослідження є sms, повідомлення в різних месенджерах, таких як Viber, WhatsApp, iMessage, повідомлення в соціальних мережах.

Мета дослідження полягає у вивченні типологічних і комунікативних особливостей sms, інтернет-комунікації іспанською мовою, чатів і форумів.

Методи дослідження: аналіз наукової літератури, класифікація, узагальнення, порівняння.

Матеріали дослідження склали вибірка з листування в соціальних мережах, фрагментів sms.

У SMS-мови є багато спільного з інтернет-сленгом, адже саме в численних чатах мережі зародився цей своєрідний «скоропис» і недбала манера скорочень. Можливість бути постійно доступним для спілкування стала атрибутом нашого життя, в якому ресурс часу стає найдефіцитнішим. Іспаномовна частина світу теж користується sms і дуже любить скорочення. Але часто їх доводиться розшифровувати як загадковий код. Деякі навіть вважають, що мова sms – це нова мова, *lenguaje XAT* (читай «chat»), бо в sms звук CH передається літерою x). Існує навіть проект під назвою «Diccionario SMS» («Словник СМС»), організований іспанської Асоціацією користувачів Інтернету (*Asociación de Usuarios de Internet*) і сервісами MSN і Lleida.net (сайт для безкоштовної відправки sms). Цей словник має назву «Eho x ti y xa ti», що розшифровується як «Hecho por tí y para tí» (Зроблено тобою і для тебе).

Незалежно від віку, соціального стану та віросповідання людей, які пишуть короткі повідомлення, ми називаємо мову sms мовою молоді, бо всетаки основною групою користувачів є молоді люди, які витрачають велику частину часу на це заняття. Підлітки відправляють їх 200-300 на місяць (близько 10 в день). 55% користувачів мобільним телефоном мають вік від 15 до 29 років. Приблизно 8 мільйонів повідомлень відправляються мобільним телефоном в Іспанії. Протягом минулого

року було відправлено 41,3 млрд. sms у Європі [9, с. 1].

Технологія sms дозволяє набирати лише 160 символів, тому і з'являються скорочення, символи, що позначають почуття й емоції, а це дозволяє ефективно використовувати письмову мову й економити час. З'явилися деякі піктограми, які можна вставляти в повідомлення, а також ідея випускати голосні літери – слово і так можна зрозуміти. Крім цього, використання деяких англійських слів надає динамізму повідомленням. Таким чином, молодим людям подобаються скорочення, які вони вже використовують не тільки в повідомленнях, але і в повсякденному житті, в університетах і школах. Це перетворилося на своєрідну манеру спілкування, яка дозволяє швидко і коротко відповісти.

Якщо зазирнути в історію, то можна побачити, що в XIX столітті з появою телеграфу скорочення вже були присутні в телеграмах, які використовувалися для того, щоб скоротити вартість послання: менше пишеш – менше платиш.

Проаналізувавши різні повідомлення з чатів, форумів, можна виділити деякі правила написання повідомлень:

1. *Випущення наголосів*. Швидкий ритм життя змушує користувачів не надавати великого значення орфографічній складовій повідомлення. По-перше, якщо мова йде про мобільні телефони, то клавіатури в них мають обмежену кількість символів і потрібно витратити багато часу, щоб знайти символи із графічним наголосом; по-друге, втрачається один символ (що має значення в sms); по-третє, не всі програми підтримують установку знака графічного наголосу, отже, набагато простіше і швидше писати без нього. Наприклад:

“q ojala siempre estamos en contactos....tu sabes q puedes contar conmigo en todo okis... y q para mi eres como mi primis, asi q mas respeto ps....mil besote y ya nos vemos pronto...te kiero mucho dani ^_^” [5, с. 516] – que ojalá siempre estamos en contactos... tú sabes que puedes contar conmigo en todo, okey y que para mi eres como mis primos, así que más respeto pues mil besos y ya nos vemos pronto ... te quiero mucho Dani. “amor, las dejo en el buzón, pero las del candado nada más, tocame la puerta y te abro.

hola, Cati, ¿cómo estás? Espero que bien... bueno te cuento que tú me caes muy bien.

8. Гумор і іронія. Потрібно бути дуже обережним при використанні гумору та іронії в коротких повідомленнях з таких же міркувань, що в чатах і електронних листах, бо не всі розуміють їх однаково, і може мати місце непорозуміння. Тому краще в цьому випадку використовувати іконки, що зображують емоції або символи. Наприклад: :-)- щасливий, радісний; (-)- лисий.

“tamon xD!” [5, с. 524] – ¡Madre! (estoy muy alegre)

“Te extraño fea :)” [8, с. 126]

9. Великі літери. Писати слова з великої літери означає, що людина незадоволена і обурюється. Переважно використовувати заголовні букви при написанні римських цифр. Наприклад:

“MENTIRAAAAA!!!!!!..... yo no corro a los menores... mas bien uds m corrompen a mi jajaja.....oye vdd?” [5, с. 516] – Yo no corro a los menores, más bien ustedes me corrompen a mi, oye verdad?

“ME CAES SUPER BIEN, Y CADA VEZ ME DOICUNTA QUE LAS APARIENCIAS ENGA?AN, ESPERO QUE NO CAMIBIES Y QUE SIGAMOS ASI!!!” [5, с. 523] – Me caes super bien, y cada vez me doy cuenta que las apariencias engañan, espero que no cambies y que sigamos así.

*“HOLA AAAA!!!! MIRA ME PARECE QUE ERES UN MAN SUPER KOOL!!! ESPERO QUE NUNKA CAMIBIES!!!! *L()R3N@*”* [5, с. 528] – Hola, mira me parece que eres un hombre muy bien, espero que nunca cambies.

10. Аббревіатури – це назва або позначення, що складається з початкових літер або цифр словосполучення та використовується для скорочення місця і прискорення передачі інформації. Наприклад: *también* – “tb”, *bueno* – “bn”.

“tb para deciRte k puEdes kntar knmigoo paRa ablar.” [5, с. 518] – También para decirte que puedes encontrarte conmigo para hablar.

“Hola bonita bn dia hermosa.. que raro vos escribiéndome tan temprano!” [8, с. 125] – ¡Hola, bonita, buenos días, hermosa... que raro tú escribiéndome tan temprano!

11. Опущення букви – е перед – s, а також голосною перед буквами b, c, d, t, таким чином збе-

рігається їх фонетичне звучання (be), (ce), (de), (te). Наприклад: *stoy: estoy, tngo: tengo.*

“Ke puedo dcir de ste pelado...Namas Ke es una chingonada de primo...Y tabien stoy para lo ke kieras o c te ofreska..Aka t espero en Valle Para agarrar el pedo...Jajajajajaja.....ya tas igual k OTRA PERSONITA jajajaj xk ?.....oye no” [4, с. 527] – *Que puedo decir de este pelado...No más que es una chingonada de primo...Y también estoy para lo que quieras o que te ofrezca..Acá te espero en Valle Para agarrar el pedo...Jajajajajaja.....ya estás igual que otra persona jajajaj ¿por qué ?.....oye no.*

12. Використання k або q замість «que». Наприклад: q: *que, kizá: quizá.*

“no kiero decir su nombre , pero k soty viendo n la foto k... enojan asi k mejor shhhhhhhhhhhhhhh...” [5, с. 527] – No quiero decir su nombre, pero que estoy viendo en la foto que enojan así que mejor shhhh...

13. Замінюються діфтонги «bue» у «gue» на w. Наприклад: *wenas: buenas, wapa: guapa.*

“ Q tal wpa?” [5, с. 528] – ¿Qué tal guapa?

“Wno n pkto.” [5, с. 528] – Bueno un poquito.

“ola wapa vns cnmig a party” [5, с. 528] – Hola, guapa, ¿vienes conmigo a la fiesta?

14. Замінюється склад «ca» літерою k, бо фонетично літера і склад є ідентичними. Наприклад: *ksa: casa.*

“bueno lok, solo kiero decirte q eres una linda persona, q te tengo un gran cari?o en este tiempo q t conosco y q ojala siempre estemos en contactos....” [5, с. 529] – Bueno, loca, sólo quiero decirte que eres una linda persona, que te tengo un gran cariño en este tiempo que te conozco y que ojalá siempre estemos en contactos.

15. Заміна «b» на «v» «c» на «z». На наш погляд, таке вживання приголосних відбувається через неграмотність, хоча може бути використано спеціально, заради виділення або виклику.

“desde cuando me apoyaste por primera vez, por eso te digo q a partir d ahora y 100pre puedes contar conmigo!!!” [5, с. 533] – Desde cuando me apoyaste por primera vez, por eso te digo que a partir de ahora y siempre puedes contar conmigo.

16. Фрази, які вживаються найчастіше. Поширені фрази, які вживаються найчастіше, скорочуються до декількох букв. Наприклад: «¿qué tal estás? « – «Kte? «; «te quiero mucho» -»tqm».

“T q m!” [5, с. 528] – ¡Te quiero mucho!

“Yo t q +! A2.” [5, с. 528] – ¡Yo te quiero más!
Adiós.

“Stoy sprnd x m jf”. [5, с. 528] – Estoy esperando por mi jefe.

У 1995 році Японія пережила справжній бум продажів пейджерів серед підлітків, і компанія NTT Docomo вирішила забезпечити свої девайси Pocket Bell символом сердечка, щоб ті мільйони повідомлень, які старшокласники по всій країні відправляли один одному щодня, стали ще більш емоційними і зворушливими. Людиною, яка винайшла емодзі, був Шігетака Куріта (Shigetaka Kurita). Дизайн не повинен був бути надто розгонистим, тому що Куріта був обмежений розмірами 12 на 12 пікселів. Не дивно, що підсумкові символи вийшли дуже простими. Наприклад, у оригінальної мордочки, що всміхалася, був прямокутний рот, а очі відображалися за допомогою перевернутих букв «V». Фактично емодзі так сильно відрізнялися від жовтих смайликів, що для людей за межами Японії вони асоціювалися, як правило, зі звичайними словами. Їм просто не спадало на думку, що по суті це і були слова. Наприклад:

“Hol@ chika! bueno espero q estes bien abrigadita jejeje q hace un frio!!! <<<< :(“ – [5, с. 519] – Hola, chica, bueno espero que estés bien abrigadita jejeje que hace un frío.

“qu3 disfrut@ l@ vid@=) XD...” [5, с. 524] – Que disfrutes la vida.

Піктограми, що зображують емоції, найчастіше складаються з друкарських знаків. Останнім часом вони використовуються не тільки в інтернеті або sms, а повсюдно. У повсякденній мові їх зазвичай називають «Smiley» незалежно від вигляду, хоча фактично слово має значення «посмішка». Емотикони позначають інтернаціональні поняття, тому вони не відтворюють поточну мову, не відображають граматичних, фонетичних та інших особливостей мови.

Емотикони можна віднести до паралінгвістичних засобів письмової комунікації або до таких засобів, які не є мовними одиницями, але супро-

воджують останні з метою уточнення, конкретизації сенсу основного повідомлення. Емотикони призначені для того, щоб багатше і різноманітніше доповнювати зміст висловлювання, уточнювати його експресивно-інтонаційне забарвлення. Наприклад:

“Pues los emoticonos comunes como 😊😏😘😜 y todos esos están bien, pero los «emoticonos personalizados» del Windows Live Messenger son terribles! en especial aquellos que reemplazan una letra! Ahhhhhhhhh!! Ayuda!!! Un smiley me ataca!!!” [5, с. 534]

“kmo q ns!!!! 😏 tns q vnir ps t llmo dspues hora sty n clas” [5, с. 534]

¡Cómo que no sé! Tienes que venir pues, te llamo después, ahora.

“Ok t spro n park a 6 😊” [5, с. 534] – Vale, te espero en el parque a las 6.

Основні риси іспанських sms та Інтернет повідомлень: опущення голосних, відсутність знака графічного я, опущення h і e на початку слова, використання назв літер алфавіту для позначення складів або передачі особливої вимови, що прийнята в молодіжній культурі, спрощення груп приголосних, заміна їх однією приголосного літерою; опущення знаку оклику і знаків питання; заголовні букви символізують крик. Важливою особливістю іспанського sms та Інтернет спілкування є його підвищена емоційність, більша кількість графічних елементів, прагнення максимально підвищити градус спілкування, максимально яскраво відобразити емоцію захвату або обурення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження можна дійти висновку, що орфографічні та граматичні традиції не порушуються, мова «западає» внаслідок активного спілкування молоді в чатах і за допомогою sms. Численні дослідження показали, що цей тип спілкування, природно, має певні відмінності від стандартної різновиди іспанської мови, проте веде це неминуче до того, що учні де далі більше не звертають уваги на правопис. Значна кількість скорочень, часткова відмова від реплік вітання і прощання, часткова або повна відмова від розділових знаків, графічного оклику і великих літер пов'язані, з одного боку, з обмеженим розміром sms, а, з іншого боку, ці ознаки є виразом неформального стилю комунікації, коли швид-

ка реакція в діалозі важливіше, ніж ретельне обдумування формулювання.

Таким чином, короткі повідомлення є новим «типом» текстів, що відрізняється «економічним стилем» (редукція на орфографічному, морфологічному, синтаксичному та лексичному рівнях), обумовленим особливостями засобів комунікації, і в той же час наявністю численних ознак використання лексики розмовного стилю, слів просторічних в письмових повідомленнях.

Перспективним, на нашу думку, є дослідження sms сленгів у різних іспаномовних країнах та їх порівняння, виявлення специфічних рис та вплив цього сленгу на загальну мову.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иванов А.В. Лучшие мобильные приложения 2015 года / А.В. Иванов // *Mobilux*. – 2016. – № 1. – С. 28–29. 2. Федоров И.В. Программы-мессенджеры / И.В.Федоров // *Mobilux*. – 2016. – № 2. – С. 63–64. 3. Юрьева М.Д. Типология и способы репрезентации испанского сетевого текста (на материале чатов и форумов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 «Романские языки» / М.Д. Юрьева. – М. : Моск. держ. університет ім. М.В. Ломоносова, 2014. – 22 с. 4. El discurso de los mensajes de texto en el habla adolescente del español bonaerense [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aacademica.org/> 5. La ciberhabla juvenil en los Estados Unidos [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://cvc.cervantes.es/-](http://cvc.cervantes.es/) 6. Diccionario SMS [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.diccionariosms.com/> 7. Emoji

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lookatme.ru/mag/live/> 8. Las fórmulas de tratamiento como recurso expresivo [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.researchgate.net 9. Lenguaje de WhatsApp: ¿beneficia o perjudica a los jóvenes? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.que.es/>

REFERENCES

Cantamutto, L. (2014). El discurso de los mensajes de texto en el habla adolescente del español bonaerense. Available at: <http://www.aacademica.org>
Covarrubias, J.I. La ciberhabla juvenil en los Estados Unidos. Available at: <http://cvc.cervantes.es/>
Diccionario SMS. Available at: <http://www.diccionariosms.com/>
Emoji. Available at: <http://www.lookatme.ru/mag/live/>
Fedorov, I.V. (2016). Programmy-messedzhery [The messenger programs]. *Mobilux*, 2, 63-64 (in Russian)
Ivanov, A.V. (2016). Luchshie mobil'nye prilozhenija 2015 [The best mobile applications]. *Mobilux*, 1, 28-29 (in Russian)
Jur'eva, M.D. (2014). *Tipologija i sposoby reprezentacii ispanskogo setevogo teksta (na materiale chatov i forumov)*. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Typology and methods of representation of the Spanish Network text (based on chats and forums). kand. philol. sci. diss. synopsis]. Moscow (in Russian)
Las fórmulas de tratamiento como recurso expresivo. Available at: www.researchgate.net
Lenguaje de WhatsApp: ¿beneficia o perjudica a los jóvenes? Available at: <http://www.que.es/>
300 sms al día salen de Europa. Available at: www.telesurtv.net

ЗІСТАВНІ СТУДІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'255.4 : 22 [811.111 + 811.161.2]

ЗІСТАВНИЙ СТИЛІСТИЧНИЙ СИНТАКСИС КОНФЕСІЙНОГО ТЕКСТУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (ЧАСТИНА II)

Л.М. Черноватий, докт. пед. наук (Харків)

Ґрунтуючись на результатах порівняльного стилістичного аналізу англо- й україномовного текстів перекладу книги «Буття» Біблії, встановлено їх спільні та відмінні синтактико-стилістичні характеристики, які можуть враховуватися у змісті навчання зіставної стилістики та перекладу текстів конфесійного стилю.

Ключові слова: англійська й українська мови, Біблія (книга «Буття»), зіставна стилістика, конфесійний стиль, навчання перекладу, порівняльний стилістичний аналіз, синтактико-стилістичні характеристики.

Черноватий Л.М. Сопоставительный стилистический синтаксис конфессионального текста в английском и украинском языках. Часть II. Основываясь на результатах сравнительного стилистического анализа англо- и украиноязычных текстов перевода книги «Бытие» Библии, установлены их общие и отличительные синтактико-стилистические характеристики, которые могут учитываться в содержании обучения сопоставительной стилистике и переводу текстов конфессионального стиля.

Ключевые слова: английский и украинский языки, Библия (книга «Бытие»), конфессиональный стиль, обучение переводу, синтактико-стилистические характеристики, сопоставительная стилистика, сравнительный стилистический анализ.

Chernovaty L.M. Comparative stylistic syntax in confessional texts in English and Ukrainian. Part II. Basing on the results of the comparative stylistic analysis of the Bible's Genesis Book target texts in English and Ukrainian, there have been established their common and distinct syntactic and stylistic features that may be taken into account in teaching Comparative Stylistics to translate confessional style texts.

Key words: Bible (Genesis Book), comparative stylistic analysis, Comparative Stylistics, confessional style, English and Ukrainian languages, syntactic and stylistic features, teaching translation.

У першій частині [8] нашого дослідження на матеріалі текстів перекладу (ТП) першого розділу книги «Буття» Старого Заповіту англійською (АМ ТП) [14] та українською (УМ ТП) [2] мовами описано результати порівняльного стилістичного аналізу англо- й україномовного текстів перекладу книги «Буття» Біблії з метою встановлення їх спільних та відмінних синтактико-стилістичних характеристик для подальшого використання у процесі навчання майбутніх перекладачів.

За результатами згаданого аналізу у першій частині статті встановлено, що обидва ТП мають

однакову структуру і складаються з шести періодів, тобто стилістичних фігур, що мають форму особливих розгорнутих багатокomпонентних синтаксичних конструкцій, побудованих з гармонійно організованих частин, що, замикаючись у коло, створюють своєрідну й завершену в логічному й інтонаційному плані одиницю мови [5, с. 229]. Період має двочленну структуру: до першої його частини (протазису або засновку) входять періодично повторювані однорідні члени речення, незалежні речення або однорідні супідрядні речення з однаковими чи однотипними зачинами, а друга части-

на (апозис, клаузула або висновок) завершує думку [1; 3; 5; 6; 12]. В обох ТП усі шість періодів відносяться до категорії обрамлених, тобто мають майже однакові початок та кінець, рефрен (уривок тексту, який час від часу повторюється, допомагаючи тіснішому об'єднанню його компонентів [6, с. 242]) та лейтмотив (головна думка, що проходить через увесь твір). В межах кожного з перших трьох періодів, розглянутих у першій частині

статті [8], виявлено широкий діапазон додаткових стилістичних ефектів (повтор, інверсія, полісиндетон, парцеляція, градація тощо), які детально описані у згаданій роботі. Далі ж викладено зміст аналізу періодів 4–6 в АМ ТП і УМ ТП та запропоновано узагальнення одержаних результатів.

Період 4 (утворюється віршами 14–19, обсяг АМ ТО – 673 друкованих знаків (д.з.), а УМ ТП – 595 д.з.) подано в ілюстрації 4.

Ілюстрація 4 – Період 4:
вірші 14–19 першого розділу книги «Буття»

14. *And God said, Let there be lights in the firmament of the heaven to divide the day from the night; and let them be for signs, and for seasons, and for days, and years: 15. And let them be for lights in the firmament of the heaven to give light upon the earth: and it was so. 16. And God made two great lights; the greater light to rule the day, and the lesser light to rule the night: he made the stars also. 17. And God set them in the firmament of the heaven to give light upon the earth, 18. And to rule over the day and over the night, and to divide the light from the darkness: and God saw that it was good. 19. And the evening and the morning were the fourth day.*

14. *І сказав Бог: Нехай будуть світила на тверді небесній для відділення дня від ночі, і нехай вони стануть знаками, і часами умовленими, і днями, і роками. 15. І нехай вони стануть на тверді небесній світилами, щоб світити над землею. І сталося так. 16. І вчинив Бог обидва світила великі, світило велике, щоб воно керувало днем, і світило мале, щоб керувало ніччю, також зорі. 17. І Бог умістив їх на тверді небесній, щоб світили вони над землею, 18. і щоб керували днем та ніччю, і щоб відділювали світло від темряви. І Бог побачив, що це добре. 19. І був вечір, і був ранок, день четвертий.*

Як впливає з ілюстрації 4, у четвертому періоді містяться два субперіоди, перший з яких включає два, а другий – три вірші. Вірші 14 і 15 утворюють обрамлений субперіод 1, що починається (протазис) словами автора *And God said* («І сказав Бог») і ними ж закінчується (апозис): *and it was so* («І сталося так»). У протазисі – пряма мова (три колони, однорідні спонукальні (бажальні) сурядні речення, кожне з яких закінчується зазначенням мети, що в АМ ТП у двох випадках передається інфінітивом: *to divide the day from the night* та *to give light*, і в чотирьох – прийменником *for – for signs, and for seasons, and for days, and years*. В УМ ТП для цього вживаються прийменник «для» – «для відділення дня від ночі», сполучник «щоб» – «щоб світити», а також дієслово «ставати» – «стануть знаками, і часами умовленими, і днями, і роками»). В АМ ТП, як і в попередніх періодах, спостерігається прямий порядок слів, тоді як в УМ ТП у кількох випадках

зафіксовано інверсію: «твердь небесна» (двічі), «часи умовлені», «І сталося так». Традиційно вживається полісиндетон – повторення сполучника «і» на початку першого, третього і четвертого речень, а також перед кожним іменниковим однорідним членом останнього речення засновку («і часами умовленими, і днями, і роками»).

Засновок другого субперіоду (вірші 16-18) починається головним простим поширеним реченням *And God made two great lights* («І вчинив Бог обидва світила великі»), а продовжується нагромадженням однорідних підрядних мети, які в сукупності утворюють повтор з висхідною градацією, після чого настає розрядка у висновку («*and God saw that it was good*» («І Бог побачив, що це добре»)).

Вірш 16 в АМ ТП складається із складного безсполучникового речення з'ясувально-доповнювального типу. Перше речення – просте, двоскладне, поширене, з прямим порядком слів і ней-

тральною лексикою. Друге й третє речення – називні, утворені за допомогою еліпсу: пропуск присудка – *the greater light (was intended) to rule the day, and the lesser light (was intended) to rule the night* (порівняйте з УМ ТП: «світло велике (було створено), щоб воно керувало днем», «і світло мале (було створено), щоб керувало ніччю»). Еліпсовидна структура сприяє лаконічності й експресії цих речень, яка підкреслюється посиленням повтором – частина лексем реплікується: *the _____ light to rule the _____* (порівняйте з україномовним ТП: «світло _____, щоб керувало _____, і світло, щоб керувало _____»), а заміна решти ґрунтується на антитезі – підкресленому зіставленні протилежних, але пов'язаних між собою понять: *greater – lesser, day – night* («велике – мале», «днем – ніччю»), яка ще більше підсилює загальне враження. Останнє речення – просте, двоскладне, поширене, з прямим порядком слів і нейтральною лексикою не має стилістичного забарвлення, за винятком деякої архаїчності, спричиненої незвичною позицією слова *also*, яке нормативно мало б розташовуватися перед присудком чи принаймні на початку речення.

Відмінності УМ ТП (вірш 16) зводяться до такого: у першому простому реченні застосовано інверсію «підмет – присудок» («вчинив Бог») та «означуване – означення» («світла великі») разом із вживанням стилістично забарвлених лексем

(«вчинив» замість нейтрального «зробив» та «обидва» замість «два», хоча досі мова про кількість світил не йшла) посилює експресивність викладу. На межі першого й другого речень спостерігається епаналога (композиційний стик), повтор реми попереднього речення «світла великі» як теми наступного («світло велике»). У другому реченні спостерігається перифраз – у підрядному реченні підмет повторюється у формі особового займенника «воно», а в третьому реченні такий повтор уже відсутній, тобто маємо справу з еліпсом. В обох згаданих реченнях є зазначення мети за допомогою сполучника «щоб». Останнє речення – просте, називне, утворене за допомогою еліпсу, містить лише іменник з прислівником («також зорі»), однак завдяки стрункій загальній синтаксичній структурі сприймається як однорідне відносно попередніх речень.

Вірші 17 і 18, які доцільно розглядати разом, оскільки вони утворюють одне речення, характеризуються тими ж особливостями, що й попередні відрізки текстів в обох варіантах перекладу: посилений повтор, полісиндетон, прямий порядок слів в АМ ТП, а також інверсія в УМ ТП: «підмет – присудок» («світили вони») та «означуване – означення» («твердь небесна»).

Порівняльні ознаки наступного періоду (вірші 20–23, обсяг АМ ТП – 547 д.з., а УМ ТП – 444 д.з.), зміст якого подано в ілюстрації 5, розглядаються далі.

Ілюстрація 5 – Період 5:
вірші 20–23 першого розділу книги «Буття»

<p>20. <i>And God said, Let the waters bring forth abundantly the moving creature that hath life, and fowl that may fly above the earth in the open firmament of heaven. 21. And God created great whales, and every living creature that moveth, which the waters brought forth abundantly, after their kind, and every winged fowl after his kind: and God saw that it was good.. 22. And God blessed them, saying, Be fruitful, and multiply, and fill the waters in the seas, and let fowl multiply in the earth. 23. And the evening and the morning were the fifth day.</i></p>	<p>20. <i>І сказав Бог: Нехай вода вироїть дрібні істоти, душу живу, і птаство, що літає над землею під небесною твердю. 21. І створив Бог риби великі, і всяку душу живу плазуючу, що її вода вироїла за їх родом, і всяку пташину крилату за родом її. І Бог побачив, що добре воно. 22. І поблагословив їх Бог, кажучи: Плодіться й розмножуйтеся, і наповнюйте воду в морях, а птаство нехай розмножується на землі! 23. І був вечір, і був ранок, день п'ятий.</i></p>
--	--

Як видно з ілюстрації 5, до складу п'ятого періоду входять два субперіоди, кожен з яких включає по два вірші. Засновок першого субперіоду (вірш 20) починається із слів автора, далі йде пряма мова, що розпадається на спонукальне (бажальне – термін І.П. Ющука [12]) речення *Let the waters bring forth abundantly the moving creature... and fowl* («Нехай вода вироїть дрібні істоти... і птаство») та два означальних підрядних (*that hath life* та *that may fly above the earth*), зміст яких в україномовному ТП передано інверсованим словосполученням «душа жива» та означальним підрядним реченням («що літає над землею під небесною твердю»). Спостерігається полісиндетон – повторення сполучників *and* на початку слів автора й другої частини прямої мови. В обох ТП наявні однорідні члени – в АМ ТП: *the moving creature that hath life* та *fowl that may fly*. В УМ ТП їх на одного більше: «дрібні істоти», «душа жива», і «птаство»). В обох ТП згадані члени мають однакову синтаксичну структуру, а тому забезпечують певну ритміку.

У вірші 21 засновок продовжується головним простим поширеним реченням *And God created great whales* («І створив Бог риби великі») та нагромадженням однорідних додатків, які в сукупності утворюють повтор з висхідною градацією, піднімаючи напругу з кожним наступним компонентом: *and every living creature... after their kind, / and every winged fowl after his kind* («і всяку душу живу плазуючу... за їх родом, / і всяку пташину крилату за родом її»), аж до розрядки у висновку: *and God saw that it was good* («І Бог побачив, що добре воно»).

Доцільно зауважити повтори означального займенника *every* («всякий») на початку першого й другого однорідних додатків: *every living creature* та *every winged fowl* («всяку душу живу» та «всяку пташину крилату») і схожих словосполучень *after their kind* та *after his kind* («за їх родом» та «за родом її»), які посилюють емоційно-експресивний заряд викладу. Синтаксична єдність ще більше ускладнюється завдяки наявності двох означальних зворотів у компонента *every living*

creature (that moveth та which the waters brought forth abundantly), а в УМ ТП компонент «душа» має навіть три означення («всяка», «жива» та «плазуюча»).

Означальний зворот *which the waters brought forth abundantly* («що її вода вироїла за їх родом») до того ж є перефразованим повтором з попередньої строфи *Let the waters bring forth abundantly* («Нехай вода вироїть»), таким чином ще більше ускладнюючи мереживо повторів, розширюючи його до міжвіршового рівня. Реєстр стилістичних засобів доповнює полісиндетон – повторення сполучників *and* на початку засновку, висновку та кожного однорідного додатку.

Доцільно зазначити широке використання інверсії в УМ ТП («створив Бог», «риби великі», «душа жива», «душа плазуюча», «пташина крилата», «добре воно», «за родом її» – остання інверсія привабливо контрастує з її неінверсованим варіантом у попередній колоні періоду: «за їх родом»).

Другий субперіод починається у вірші 22 словами автора, за якими йде пряма мова – три однорідні спонукальні речення, два з яких мають форму наказового способу (починаються з інфінітива без частки *to*: *Be fruitful and multiply...* («Плодіться й розмножуйтесь...»)) та *fill the waters...* («наповнюйте воду в морях...»), а третє починається з *let* («нехай») – *let fowl multiply* («птаство нехай розмножиться»). В УМ ТП спостерігається прямий порядок слів, за винятком інверсії в останньому реченні. Інші особливості включають перенесення слова «птаство» в ініціальну позицію, внаслідок чого на ньому зосереджується увага й воно протиставляється попередньому змісту. Варто також відзначити полісиндетон та антитезу – підкреслене зіставлення протилежних, але пов'язаних між собою понять – *in the seas* та *in the earth* («в морях» та «на землі») для підсилення враження.

Зіставні параметри останнього періоду першого розділу (вірші 24–31, обсяг АМ ТП – 1467 д.з., а УМ ТП – 1201 д.з.), зміст якого подано в ілюстрації 6, аналізуються далі.

24. *And God said, Let the earth bring forth the living creature after his kind, cattle, and creeping thing, and beast of the earth after his kind: and it was so.* 25. *And God made the beast of the earth after his kind, and cattle after their kind, and every thing that creepeth upon the earth after his kind: and God saw that it was good.* 26. *And God said, Let us make man in our image, after our likeness: and let them have dominion over the fish of the sea, and over the fowl of the air, and over the cattle, and over all the earth, and over every creeping thing that creepeth upon the earth.* 27. *So God created man in his own image, in the image of God created he him; male and female created he them.* 28. *And God blessed them, and God said unto them, Be fruitful, and multiply, and replenish the earth, and subdue it: and have dominion over the fish of the sea, and over the fowl of the air, and over every living thing that moveth upon the earth.* 29. *And God said, Behold, I have given you every herb bearing seed, which is upon the face of all the earth, and every tree, in the which is the fruit of a tree yielding seed; to you it shall be for meat.* 30. *And to every beast of the earth, and to every fowl of the air, and to every thing that creepeth upon the earth, wherein there is life, I have given every green herb for meat: and it was so.* 31. *And God saw every thing that he had made, and, behold, it was very good. And the evening and the morning were the sixth day.*

24. *І сказав Бог: Нехай видасть земля живу душу за родом її, худобу й плазуюче, і земну звірину за родом її. І сталося так.* 25. *І вчинив Бог земну звірину за родом її, і худобу за родом її, і все земне плазуюче за родом його. І бачив Бог, що добре воно.* 26. *І сказав Бог: Створімо людину за образом Нашим, за подобою Нашою, і хай панують над морською рибою, і над птаством небесним, і над худобою, і над усею землею, і над усім плазуючим, що плазує по землі.* 27. *І Бог на Свій образ людину створив, на образ Божий її Він створив, як чоловіка та жінку створив їх.* 28. *І поблагословив їх Бог, і сказав Бог до них: Плодіться й розмножуйтеся, і наповнюйте землю, оволодійте нею, і пануйте над морськими рибами, і над птаством небесним, і над кожним плазуючим живим на землі!* 29. *І сказав Бог: Оце дав Я вам усю ярину, що розсіває насіння, що на всій землі, і кожне дерево, що на ньому плід деревний, що воно розсіває насіння, нехай буде на їжу це вам!* 30. *І земній усій звірині і всьому птаству небесному, і кожному, що плазує по землі, що душа в ньому жива, уся зелень яринна на їжу для них. І сталося так.* 31. *І побачив Бог усе, що вчинив. І ото, вельми добре воно! І був вечір, і був ранок, день шостий.*

Шостий період є найбільшим у першому розділі – він майже в шість разів перевищує обсяг першого періоду, більш ніж вчетверо – другий, майже втричі – п'ятий, та майже вдвічі – третій і четвертий. Структурно в ньому можна виділити принаймні п'ять субперіодів: перший: вірш 24, другий: вірш 25, третій: вірші 26-27, четвертий: вірші 28-30, п'ятий: вірш 31.

Вірш 24 (субперіод 1), що має форму обрамленого періоду з полісиндетоном і висхідною градацією, починається словами автора *And God said* («І сказав Бог») і ними ж закінчується *and it was so* («І сталося так»). У засновку – пряма мова

(чотири колони, одно спонукальне речення з *Let* («Нехай») та однорідними додатками). Спостерігається повтор – кожна з двох частин засновку закінчується однаковим зворотом (*after his kind*). Доцільно зазначити відсутність інверсії в АМ ТП та її наявність в УМ ТП – «сказав Бог», «видасть земля» та «сталося так».

Вірш 25 (субперіод 2), що також має форму обрамленого періоду з полісиндетоном, та висхідною градацією, в засновку починається головним простим поширеним реченням *And God made the beast* («І вчинив Бог земну звірину»), продовжується повтором однорідних компонентів, кожен

з яких закінчується схожим зворотом «*after his kind* або *after their kind*» («за родом її» або «за родом його») і закінчується висновком *and God saw that it was good* («І бачив Бог, що добре воно»). Спостерігаються повтори більшості додатків попередньої строфи разом з їх означеннями, але в іншому порядку: *the beast of the earth, cattle, every thing that creepeth upon the earth* («земну звірину за родом її», «худобу за родом її», «все земне плазуюче за родом його»), що посилює емоційно-експресивний заряд викладу, ускладнюючи мереживо повторів, розширюючи його до міжстрофного рівня.

Вірш 26 (субперіод 3) починається словами автора, за якими йде пряма мова – два однорідні спонукальні речення, обидва з яких в АМ ТП починаються з *let* (*Let us make man...*), та *let them have dominion*), а в УМ ТП перше речення є власне спонукальним («Створімо людину...»), а друге – бажальним («хай панують...»). Перше речення містить повтор у вигляді перифрази: значення звороту *in our image* («за образом Нашим») повторюється у перефразованому вигляді в наступному звороті як *after our likeness* («за подобою Нашою»).

Друге спонукальне речення вміщує довгий ряд (п'ять компонентів) прийменникових однорідних членів речення, причому прийменник *over* («над») повторюється перед кожним з них: *over the fish of the sea, and over the fowl of the air, and over the cattle, and over all the earth, and over every creeping thing* («над морською рибою, і над птаством небесним, і над худобою, і над усею землею, і над усім плазуючим»), що підкреслює важливість змісту кожного з таких членів. (6, с. 192). Більше того, перед кожним прийменником *over* («над») повторюється ще й сполучник *and* («і»), так само як і на початку слів автора та перед другим спонукальним реченням, що свідчить про застосування посиленого полісиндетону.

Експресивність викладу посилюється завдяки паралелізму конструкції однорідних членів: конструкції з прийменником *of* (*fish of the sea, fowl of the air*) в АМ ТП, тоді як в УМ ТП такий паралелізм значно употужнюється завдяки вживанню прийменникового орудного відмінку щодо п'яти однорідних членів, з яких чотири мають узгоджені

(також в орудному відмінку) означення: «*над морською рибою, і над птаством небесним, і над худобою, і над усею землею, і над усім плазуючим...*». Сумарно спостерігається дев'ять (!) випадків вживання орудного відмінку на обмеженій ділянці тексту, що спричинює кумулятивний ефект. Згаданий паралелізм поширюється також на узагальнювальні слова: *all the earth, every creeping thing* («над усею землею, і над усім плазуючим»), а також на повтор одного компонента попередньої строфи разом з його означеннями (*every creeping thing that creepeth upon the earth*), що додатково пов'язує цю строфу з попередньою.

В УМ ТП спостерігається ще більше посилення завдяки тавтологічному повтору «*усім плазуючим, що плазує по землі*», який додатково пов'язує цю строфу з попередньою. В даній строфі для підсилення враження також застосовується антитеза: *fish of the sea, fowl of the air* («морська риба», «птаство небесне»). Прямий порядок слів в АМ ТП контрастує з інверсією в УМ ТП – «сказав Бог», «за образом Нашим», «за подобою Нашою», «птаство небесне».

Вірш 27 (продовження субперіоду 3) складається з трьох простих речень у складному. Перше *God created man in his own image* («І Бог на Свій образ людину створив») є перефразуванням аналогічного речення з попередньої строфи *Let us make man in our image* («Створімо людину за образом Нашим») із заміною нейтрального *make* на книжне *create* в АМ ТП, в той час як в УМ ТП повтор дієслова («створювати») зв'язує цю строфу з попередньою, при цьому подвійна інверсія спричинює перенесення звороту «на Свій образ» у другу позицію, а присудка («створив») – у фінальну. Друге речення утворено за допомогою перифрази: слова *God* («Бог») і *man* («людина») замінюються на *he* («Він») і *him* («її»), а *his own image* («Свій образ») – на *the image of God* («образ Божий»).

Внаслідок інверсії в АМ ТП словосполучення *in the image* переміщено в ініціальну позицію другого речення, що, враховуючи його фінальну позицію у першому, утворило епанафору (композиційний стик), тобто повтор реми попереднього речення як теми наступного. В УМ ТП, внаслідок подвійної інверсії у другому реченні, словосполучен-

ня «образ Божий» переміщено в ініціальну позицію, а доповнення («її») – у позицію зразу після нього, внаслідок чого підмет і присудок опинилися у фінальній позиції. В результаті інверсії (переміщення підмета першого речення та обставини способу дії) змінився логічний наголос – якщо в першому реченні він падає на «створив», то в другому – на «образ Божий» в ініціальній позиції; так само як і в третьому реченні (чия структура аналогічна другому), де логічний наголос падає на «як чоловіка та жінку» в ініціальній позиції.

В АМ ТП внаслідок подвійної інверсії (переміщення підмета першого речення та обставини способу дії) логічний наголос не змінився – у першому реченні він падає на *in his own image* в релігійній позиції, а в другому наголошеність цього елемента ще більше посилюється, оскільки він виноситься в ініціальну позицію, а присвійний займенник замінюється на головну марковану лексему конфесійного дискурсу (*God*), так само як і в третьому реченні (чия структура аналогічна другому), де логічний наголос падає на *male and female*.

Внаслідок застосування подвійного посиленого повтору, тобто повтору лексеми *created* («створив») у сполученні з іншими лексемами, частина з яких зберігається або замінюється на займенники, структура другого й третього речень виглядає дуже незвично й, відповідно, має дуже виразне стилістичне забарвлення.

Вірш 28 (субперіод 4) містить частковий повтор вірша 22: слова автора, полісиндетон, посилений повтор – однакові лексеми у першому й другому реченнях з частковою їх зміною в другому (*God blessed them, and God said unto them*) в АМ ТП. Зміни лексем в УМ ТП («сказав» замість «поблагословив»), непряме доповнення «до них» замість прямого «їх», перенесення доповнення у фінальну позицію в другому реченні: «*I поблагословив їх Бог, і сказав Бог до них*».

Друга частина вірша 28 містить частковий повтор вірша 26, де бачимо пряму мову – п'ять однорідних спонукальних речень, які мають форму наказового способу, тобто починаються з інфінітива без частки *to*: *Be fruitful, and multiply, and replenish the earth, and subdue it: and have dominion...* («Плодіться й розмножуйтеся, і наповнюйте землю, оволодійте нею, і пануй-

те...»). Інші особливості – див. коментар до вірша 26. Доцільно зауважити випадки інверсії в УМ ТП: *поблагословив Бог, сказав Бог, птаство небесне, плазуюче живе*.

Вірш 29 (субперіод 4) починається словами автора й звертанням *Behold* («Оце») для зосередження уваги адресата і продовжується двома однорідними додатками *herb* та *tree* («ярина» та «дерево»), що підсилюються препозитивними означеннями *every* («уся» та «кожне»), кожен останній елемент яких, у свою чергу, має по два постпозитивні означення *which is upon the face of all the earth* («що розсіває насіння, що на всій землі») та *bearing seed* та *in the which is the fruit* («що на ньому плід деревний, що воно розсіває насіння»), усі з яких в УМ ТП приєднуються сполучником *що*, утворюючи полісиндетон.

Означення *of a tree* та *yielding seed* є однорідними, оскільки є наслідком компресії розгорнутих речень (порівняйте реконструйовані речення: *every tree yields fruit, every fruit has seed, all seed was yielded by the tree*) – таким чином, спостерігається ампліфікація, тобто зумисне нагромадження кількох означень для зосередження уваги на двох логічних центрах висловлення [5]: *every herb* («уся ярина») та *every tree* («кожне дерево»). Згадані стилістичні засоби загалом утворюють повтор з висхідною градацією, що розряджається у висновку: *to you it shall be for meat* («нехай буде на їжу це вам»), який має інверсовану форму (винесення *to you* в ініціальну позицію для зосередження на ньому уваги) і підводить підсумок. Наявні також випадки інверсії в україномовному ТП: «сказав Бог», «дав Я вам», «плід деревний».

У вірші 30 (субперіод 4) триває пряма мова (слова автора містяться у попередній строфі), яка за змістом є продовженням засновку у формі складного інверсованого речення, де підмет з присудком (в УМ ТП вжито еліпс, тобто відсутній присудок, який проте легко відновлюється) винесені у фінальну позицію, а на початок речення перенесено три однорідні прийменникові звороти (додатки) для концентрації на них уваги. Посилений повтор (однаковий початок кожного із згаданих зворотів: *and to every...*), а в УМ ТП – повторення однакових узагальнювальних означень на початку кожного звороту й головного речення:

«усій», «всьому», «кожному», «уся» у комбінації із щораз іншими означуваними. Спостерігається ампліфікація – нагромадження означень до одного означуваного для посилення враження («кожному, що плазує по землі, що душа в ньому жива» – замість нейтрального «кожному живому земному плазуну»). В обох ТП наявний полісиндетон та антитеза: *beast of the earth, fowl of the air, thing that creepeth upon the earth* («земна звірина», «птаство небесне», «кожний, що плазує по землі»), які забезпечують висхідну градацію, що розряджається у висновку *and it was so*. В УМ ТП традиційно спостерігається інверсія («земна уся звірина», «птаство небесне», «душа в ньому жива», «зелень яринна», «сталося так»), що надає поетичності викладу. Вірш 31 (субперіод 5) містить лейтмотив і рефрен усього першого розділу, зміст яких уже розглядався раніше, і які орнаментально обрамлюють його.

Надзвичайно потужним стилістичним засобом у тексті, що аналізується, є однорідність, однак вона розглядається в інших наших роботах [10].

Таким чином, узагальнюючи синтаксичні ознаки розділу 1 книги «Буття» слід зазначити, що згаданий розділ має струнку і вишукану структуру, що складається із шести обрамлених періодів, кожен з яких закінчується рефреном, а текст загалом – ще й лейтмотивом, який періодично повторюється протягом усього розділу. В межах кожного періоду спостерігаються менші субперіоди, що ускладнюють і прикрашають структуру розділу загалом, яка переважно містить складні речення. У 31 вірші зафіксовано лише 10 простих речень в АМ ТП і 11 – в УМ ТП, решта відносяться до складносурядних, складнопідрядних або складносурядно-підрядних. Кількість простих речень в межах складних є приблизно однаковою в обох варіантах ТП: простих сурядних – 32 в АМ ТП і 29 – в УМ ТП, а простих підрядних – 19 і 22 відповідно. В обох ТП зареєстровано по 12 випадків прямої мови, де після слів автора йдуть спонукальні речення (20 випадків в АМ ТП і 19 – в УМ ТП). Єдиною суттєвою відмінністю двох ТП є наявність чотирьох випадків вживання окличних речень в УМ ТП (вірші 3, 22 і 31), в той час як в АМ ТП вони відсутні взагалі, що може свідчити про більшу емоційність українського

перекладача. Особливо це помітно в останньому вірші, порівняйте:

*And, behold, I oto,
it was very good. вельми добре воно!*

Це припущення має певне підтвердження за результатами аналізу порівняльної частотності застосування стилістичних (на рівні синтаксису) фігур, яка щодо частини з них збігається майже повністю, а щодо іншої – суттєво відрізняється. Збіги спостерігаються стосовно парцеляції (1 випадок в АМ ТП і 2 – в УМ ТП), перифрази – 2 і 3 випадки відповідно, антитези (по 7 випадків в кожному з ТП), висхідної градації (по 12 випадків) і нарешті полісиндетону, який є абсолютною стилістичною домінантою аналізованих текстів – 23 випадки вживання в АМ ТП і 24 – в УМ ТП.

Лише в одному випадку (парного зв'язку) перевага є на боці АМ ТП – 6 випадків проти жодного в УМ ТП, однак усі ці випадки стосуються рефрену, де зафіксовано єдиний приклад вживання цієї стилістичної фігури (*And the evening and the morning were the first (second etc) day*). Оскільки рефрен повторюється протягом розділу шість разів, це й забезпечило згадану перевагу. Інші розбіжності зафіксовано на користь УМ ТП і стосуються вони тавтологічного повтору (жодного випадку в АМ ТП і 2 – в УМ ТП), ампліфікації (2 випадки в АМ ТП і 4 – в УМ ТП), асиндетону – 2 і 6 випадків відповідно, еліпсу – 2 і 8, посиленого повтору – 15 і 20, а найбільш вражаюча розбіжність стосується застосування інверсії – 12 випадків в АМ ТП і 75 (!) – в УМ ТП), тобто частотність інверсованих конструкцій в УМ ТП більш ніж у 6 разів перевищує аналогічний показник в АМ ТП. Зважаючи на те, що, відповідно до результатів досліджень [5; 6], ампліфікація слугує посиленню певного явища, асиндетон забезпечує імпресіоністичність сприйняття, еліпс – лаконічність, динамічність та виразність викладу, посилений повтор збільшує виразові якості висловлювання, а інверсія підкреслює значення інверсованих одиниць, посилює виразність мовлення, його емоційність, експресивність, інтонаційну виразність і поетичність. слід констатувати, що за ознаками стилістичного синтаксису УМ ТП має певну перевагу над АМ ТП в аспектах, що згадувалися вище.

Перспектива роботи вбачається у розширенні матеріалу та об'єктів дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранник Д.Х. Період / Д.Х. Баранник // Українська мова: Енциклопедія. – [3-тє вид., змін. і доп.]. – К. : Українська енциклопедія імені М.П. Бажана, 2007. – С. 472–473. 2. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена / [Пер. І. Огієнка, 1962 р.] – К. : Українське Біблійне Товариство, 2009. – 1151 с. 3. Дудик П.С. Стилїстика української мови / П.С. Дудик. – К. : Академія, 2005. – 368 с. 4. Жук Т.В. Лексичний та синтаксичний повтор в українській народній творчості (на матеріалі українських народних казок) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т.В. Жук. – К. : Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2005. – 21 с. 5. Мацько Л.І. Стилїстика української мови : підручник / [Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М.; за ред. Л.І. Мацько]. – К. : Вища шк., 2003. – 462 с. 6. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови : підручник / О.Д. Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – 248 с. 7. Пуряєва Н.В. Українська церковна титулатура / Н.В. Пуряєва // Мовознавство. – 2000. – № 2–3. – С. 45–54. 8. Черноватий Л.М. Зіставний стилістичний синтаксис конфесійного тексту в англійській та українській мовах (частина I) / Л.М. Черноватий // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». – 2015. – Вип. 82. – С. 21–29. 9. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студ. вищих заклад. освіти за спец. «Переклад» / Л.М. Черноватий. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 376 с. 10. Черноватий Л.М. Однорідні члени речення у конфесійному стилі в англійській та українській мовах / Л.М. Черноватий // Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2015) : матеріали II Міжнар. наук. конф. / відп. ред. Н.Я. Яцків ; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г.М., 2015. – С. 347–350. 11. Шевченко Л.Л. Конфесійний стиль / Л.Л. Шевченко // Українська мова: Енциклопедія. – [3-тє вид., змін. і доп.]. – К. : Українська енциклопедія імені М.П. Бажана, 2007. – С. 284. 12. Ющук І.П. Українська мова / І.П. Ющук. – К. : Либідь, 2003. – 640 с. 13. Hirsch E.D. The Dictionary of Cultural Literacy / E.D. Hirsch, J. Kett, J. Trefil. – Boston-New-

York : Houghton Mifflin, 1993. – 619 p. 14. King James Version of the Bible [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kingjamesbibleonline.org/>

REFERENCES

Barannyk, D.K. (2007). Period [Period]. In V.M. Rusaniv's'kyi et al. (eds.), *Ukrayins'ka mova: Entsyklopediya [The Ukrainian Language: Encyclopedia]*. Kyiv: M.P.Bazhan Ukrayinska Entsyklopediya Publ, 472–473.

Bibliya abo Knyhy Svyatoho Pys'ma Staroho y Novoho Zapovitu. Iz movy davn'oyevreys'koyi yhrets'koyi na ukrayins'ku doslivno nanovo perekladena (Per. I. Ohienka) [*The Bible or the Holy Books of the Old and New Testaments. Translated anew word by word from the Old Jewish and Greek Languages into Ukrainian (I. Ohienko, Trans.)*]. (2009). Kyiv: Ukrayins'ke Bibliyne Tovarystvo Publ., 2009. 1151 p. (in Ukrainian)

Chernovaty, L.M. (2013). *Metodyka vykladannya perekladu yak spetsial'nosti [Methods of Training Professional Translators and Interpreters]*. Vinnytsya: Nova Knyha Publ.

Chernovaty, L.M. (2015). Odnoridni chleny rechennia v angliyskiy ta ukrayinskiy movakh [Homogeneity of sentence components in confessional style in English and Ukrainian]. *Suchasni doslidzhennia z lingvistyky, literaturoznavstva i mizhkulturnoyi komunikatsiyi (ELLIC 2015): Materialy II Mizhnarodnoyi naukovoyi konferentsiyi [Proc of II International Research Conference Modern research in Linguistics, Literature Studies and Intercultural Communication (ELLIC 2015)]*. Ivano-Frankivsk, 347–350

Chernovaty, L.M. (2015). Zistavnyi stylistychnyi syntaxis konfesiynoho textu v angliyskiy ta ukrayinskiy movakh (chastyna I) [Comparative stylistic syntax in confessional texts in English and Ukrainian (part I)]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N.Karazina – Messenger of V.N.Karazin Kharkiv National University*, 82, 21–29. (in Ukrainian)

Dudyk, P.S. (2005). *Stylistyka ukrayins'koyi movy [The Stylistics of the Ukrainian Language]*. Kyiv: Akademiya Publ.

Hirsch, E.D., Kett, J., and Trefil, J. (1993). *The Dictionary of Cultural Literacy*. Boston-New-York: Houghton Mifflin.

King James Version of the Bible. Available at: <http://www.kingjamesbibleonline.org>

- Mats'ko, L.I., Sydorenko, O.M., and Mats'ko, O.M. (2003). *Stylistyka ukrayins'koyi movy [The Stylistics of the Ukrainian Language]*. Kyiv: Vyscha shk. Publ.
- Ponomariv, O.D. (1993). *Stylistyka suchasnoyi ukrayins'koyi movy [The Stylistics of the Modern Ukrainian Language]*. Kyiv: Lybid' Publ.
- Puryayeva, N.V. (2000). Ukrayins'ka tserkovna tytulatura [Ukrainian Church Titles]. *Movoznavstvo – Linguistics*, 2–3, 45–54. (in Ukrainian)
- Shevchenko, L.L. (2007). Konfesiynny styl' [Confessional Style]. In V.M. Rusanivs'kyy et al. (eds.), *Ukrayins'ka mova: Entsyklopediya [The Ukrainian Language: Encyclopedia]*. Kyiv: M.P.Bazhan Ukrayinska Entsyklopediya Publ, 284.
- Yushchuk, I.P. (2003). *Ukrayins'ka mova [The Ukrainian Language]*. Kyiv: Lybid' Publ.
- Zhuk, T.V. (2005). *Leksychnyy ta syntaksychnyy povtor v ukrayins'kiy narodniy tvorchosti (na materialy ukrayins'kykh narodnykh kazok)*. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Lexical and syntactical repetition in Ukrainian folk creative work (on the material of Ukrainian folk tales. kand. philol. sci. diss. synopsis)]. Kyiv (in Ukrainian)

УДК 811.111.373.613

ГІБРИДНІ НОМІНАЦІЇ З КОМПОНЕНТОМ *MAORI* В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ НОВОЇ ЗЕЛАНДІЇ

Л.В. Герман, канд. філол. наук, В.О. Турченко, канд. філол. наук (Харків)

Стаття присвячена проблемі гібридних утворень в англійській мові Нової Зеландії. Розглядаються гібридні номінації, утворені поєднанням ендогенного (англійського) і екзогенного (маорійського) лексичного матеріалу, а саме маорійського слова *Maori* та англійського афікса чи слова. Описуються способи творення цих номінацій: афіксація, словоскладення та словосполучення і визначається їх продуктивність; виділяються періоди активного утворення цих номінацій та приводиться їх тематична класифікація. Досліджується функціонування гібридних номінацій в сучасному новозеландському публіцистичному дискурсі, вилученому з газети “The Press” за 2015 р. і визначаються 17 найчастотніших номінацій.

Ключові слова: гібрид, дискурс, номінація, функціонування, утворення.

Герман Л.В., Турченко В.А. Гибридные номинации с компонентом *Maori* в английском языке Новой Зеландии. Статья посвящена проблеме гибридных образований в английском языке Новой Зеландии. Рассматриваются гибридные номинации, образованные соединением эндогенного (английского) и экзогенного (маорийского) лексического материала, а именно маорийского слова *Maori* и английского аффикса или слова. Описываются способы образования этих номинаций: аффиксация, словосложение и словосочетание и определяется их продуктивность; выделяются периоды активного образования номинаций и дается их тематическая классификация. Исследуется функционирование гибридных номинаций в современном новозеландском публицистическом дискурсе, выделенных в газете “The Press” за 2015 г. и определяются 17 наиболее частотных номинаций.

Ключевые слова: гибрид, дискурс, номинация, функционирование, образование.

Herman L.V., Turchenko V.O. Hybrid nominations with “Maori” component in New Zealand English. The article is concerned with the problem of hybrid creations in the English language of New Zealand. Hybrid nominations created by combining the endogenic (English) and exogenic (Maori) lexical material, presented by the component “Maori” and the English affix or word are considered. The ways of forming these nominations are described: affixation, word-compounding and word combinations and their productivity is defined; the periods of their active coinage are defined as well as their thematic classification is given. The hybrid creations functioning in the modern New Zealand publicistic discourse taken from the newspaper “The Press” is regarded; 17 the most frequent nominations are determined.

Key words: discourse, functioning, hybrid, nomination, creation.

Однією з характерних особливостей словникового складу новозеландського національного варіанта англійської мови (НЗА) у сучасних умовах є наявність в ньому значної кількості запозичень з маорійської мови та утворення на їх основі гібридних номінацій. Саме ця особливість створює основну локальну відмінність НЗА від інших.

Якщо питання, які стосуються визначення терміна “запозичення”, шляхів проникнення в мову-реципієнт, причин запозичання, видів запозичень, деяких особливостей адаптації в іншій мові, є дос-

татньо вивченими у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці, то проблема гібридного творення на сьогодні знаходиться на стадії розробки. Це питання досліджується такими вченими, як І.Б. Аккурадова [1], Т.Н. Шарапова [8], Л.Б. Ткачова [6], С.В. Гриньов [3], В.Г. Шемет [9], Е. Хауген [7] та ін., які у своїх працях торкаються цієї проблеми, проводячи розвідки на матеріалі різних мов та у різних аспектах. Так, І.Б. Аккурадова [1] розглядає гібридне словоскладення на матеріалі німецької мови, де до утворення слів-комполітів залу-

чені англіцизми, та виділяє продуктивні способи їх творення; Л.Б. Ткачова [6] висвітлює явище гібридизації у контексті науково-технічного перекладу; Т.Н. Шарапова [8] вивчає специфіку гібридного творення англо-німецьких термінів у галузі біоніки; а М.Н. Озоліна [4] досліджує англо-німецькі гібридні утворення економічної терміно-системи; Н.Ю. Суворкіна [5] проводить компаративний аналіз складних слів з компонентами-англіцизмами у російській та німецькій мовах; В.Г. Шемет [9] вивчає семантику та структуру гібридних композитів з іншомовними префіксоїдами на матеріалі української мови; Е. Хауген [7] торкається цього питання з точки зору теорії мовних контактів. Що стосується проблеми, якій присвячена наша розвідка, то вона не була ще об'єктом спеціального вивчення, хоча на наявність таких лексичних утворень в НЗА вказують деякі зарубіжні лінгвісти: Дж. Макалістер, Е. Шнейдер [11; 14] та ін., – звідси і впливає актуальність нашого дослідження.

Зазначимо, що існують різні точки зору щодо визначення поняття “гібридне утворення”. Так, С.В. Гриньов визначає його як “змішане запозичення, де одна частина лексеми запозичується, а друга – перекладається або існує в мові” [3]. Лексикон Мецлера трактує гібридне утворення як “складну або похідну лексему, складові якої запозичені з різних мов” [10]; О.С. Ахманова називає гібридом або схрещуваним словом “змішування слівотворчих елементів різних мов” [2]; Л.В. Ткачова трактує гібридне утворення як поєднання ендегенного (внутрішнього походження) і екзогенного (зовнішнього) лексичного матеріалу [6]. Саме останнє визначення і лежить в основі нашого розуміння гібридного утворення, яке номінує той чи інший предмет, поняття чи явище. До гібридних номінацій ми відносимо похідне слово, складне слово чи словосполучення, які утворені із залученням маорійського (екзогенного) та англійського (ендогенного) мовного матеріалу.

Об'єктом розвідки є гібридні утворення, представлені лексичною одиницею “Maori”, (запозиченою НЗА в 1814 р), поєднаною з англійським афіксом чи словом. Вибірка здійснювалася за словником Г. Орсмана [12]. Кількість цих утворень, за нашими підрахунками, становить 136 номінацій.

Предметом дослідження є: способи творення гібридних номінацій; виділення періодів їх активного творення та функціонування у сучасному новозеландському публіцистичному дискурсі. Було проаналізовано 1300 текстових фрагментів, вилучених з газети “The Press” за 2015 р. [13].

Відомо, що маорійсько-англійські номінації утворюються згідно зі слівотворчими моделями англійської мови. Безперечно, що найбільша кількість номінацій утворена шляхом словоскладення та словосполучення (119 одиниць), оскільки це найбільш економічний спосіб номінування предметів, явищ і понять. Запозичений елемент Maori має, як правило, фіксовану у слові чи словосполученні позицію і є його першим компонентом:

e.g. <i>Maorihead</i>	<i>Maori renaissance</i>
<i>Maoriland</i>	<i>Maori church</i>
<i>Maoribug</i>	<i>Maori war</i>

Але трапляються і такі утворення, у яких Maori займає фінальне положення (це поодинокі випадки):
e.g. *pan-Maori town* *Maori*
half-Maori *white Maori*

Щодо кількості компонентів у складі гібридного утворення нами зафіксовані дво- і трикомпонентні. Поміж них двокомпонентних – 112 (*Maori bread, Maori gooseberry*); трикомпонентних – 7 (*Maori All Blacks, Maori King movement*). Перші з них утворені за участю таких частин мови, як N+N (*Maorilander, Maori rabbit*), Adj+N (*urban Maori, white Maori*); поодинокі випадки сполучення N+PII (*Maori-bred, Maori-owned*). Трикомпонентні представлені структурами N+N+N (*Maori Land Court, Maori King Movement*) або N+Adj+N (*Maori All Blacks*).

Афіксальні номінації включають 17 лексичних одиниць, 6, із яких утворені префіксацією типу *anti-Maori, pre-Maori*, 11 – суфіксацією: *Maorism, Maoridom*. Поміж префіксів виділені нами: *anti-, pre-, non-, pro-, un-*; серед суфіксів: *-hood-, -ish, -ism-, -ize, -tion, -dom, -ify*.

Утворення гібридних номінацій викликано необхідністю найменування нових предметів, явищ, понять, з якими зіткнулися новозеландці (як маорі, так і пакеха) у нових умовах життя і для яких не існувало в англійській мові відповідної лексичної одиниці. Наприклад, *Maori English* (1926 р.) – ця номінативна одиниця була створена для позна-

чення соціально-етнічного діалекту НЗА, яким користуються і понині як новозеландці маорійського походження, так і пакеха, які прагнуть виразити свою солідарність з маорі в їх боротьбі за відродження маорійської культури та мови.

Ці утворення мають певну тематичну віднесеність. Нами виділені такі соціально-комунікативні сфери їх функціонування:

1) історичні події, соціально-політичне життя маорі:

e.g. *Maori war* “a European-oriented term for the wars of the 1860s”;

Maori Congress “a group of Maori tribal representatives come together to discuss Maori concerns and present to the Government and public”;

Maori chief “a name for a Maori tribal leader”;

2) побут, страви:

e.g. *Maori oven* “hangi, earth oven”;

Maori hut “one built or made in former Maori fashion”;

Maori tea “an infusion of tea-tree or biddy-bid leaves”;

3) рослинний і тваринний світ:

e.g. *Maori lemon* “a cross between an orange and a lemon”;

Maori-bug “a black beetle”;

Maorinut “a karaka berry or kernel prepared by soaking, steaming and drying”;

4) країна та населення:

e.g. *Maoriland* “New Zealand as a land of Maori, pre-Pakeha”;

Maoridom “the Maori people collectively, their cultural and spiritual heritage”;

Maorilander “a New Zealander born white, a New Zealander”;

5) одяг, взуття:

e.g. *Maori shoes* “Maori sandals, puraerae”;

Maori skirt “piupiu”;

6) система освіти, спрямована на відродження маорійських цінностей, мови:

Maori immersion school “a type of school created to revive Maori language”;

Maori Language Commission “a state organ created to revive Maori language”;

7) організації маорійців:

e.g. *Maori Land Court* “a judicial authority set up in 1865 to settle legal and customary questions about the title and disposition of Maori-owned land and related matters”;

Maori Mission “any of various organizations established to advance Christian religious, educational or charitable work amongst the Maori”.

Лексична одиниця Маорі, яка потрапила до словникового складу НЗА, мала початкове значення: 1. adj. “normal, usual, ordinary; native or belonging to New Zealand, Maori”; 2. n. “a person of the native race, a New Zealander”. Згодом, розширивши свій семантичний об’єм, позначала також: “the Maori language”, “a Cook Island Polynesian and the Polynesian language”. Потрапивши до словника НЗА, вона почала асимілюватися не тільки у фонетичному, граматичному аспектах, а й у словотворчому плані, утворюючи похідні, слова-композиції та словосполучення, але на це потрібен був певний час. Розглянувши весь корпус гібридних номінацій з компонентом Маорі та проаналізувавши історію їх творення, нами були виділені три періоди їх активності: 1820–1860-ті рр. (34 номінації); 1870–1960-ті рр. (73 одиниці); 1970-ті – понині (29 утворень).

Протягом першого періоду були утворені: похідні (*philo-Maori* (1864); *Maoricize* (1859); *Maoridom* (1860); *Maorified* (1840)); слова-композиції (*Maori-bred* (1854)); словосполучення (*Maori potato* (1820), *Maori wife* (1847), *Maori Bible* (1860), *Maori melon* (1844), *Maori chicken* (1857) та ін.). Це були номінації на позначення рослинного і тваринного світу Нової Зеландії, предметів побуту, одягу, релігії та культури маорійців.

Протягом другого періоду словником Г. Ормана [12] були зафіксовані такі утворення: похідні (*Maorization* (1928), *Maorihood* (1946)); слова-композиції (*Maorihead* (1906), *Maori-owned* (1936), *Maoriland(er)* (1893); словосполучення (*Maori bread* (1890), *Maori peach* (1920), *Maori fire* (1927), *Maori Parliament* (1879), *Maori English* (1926) тощо). Наведені приклади свідчать, що це були гібриди, які позначали реалії, предмети, поняття, що з’явилися вже у період співіснування маорійців та британських переселенців в межах одного новозеландського соціуму в умовах тривалого культурного та мовного контактування. Це були номінації на позначення країни та її жителів (*Maoriland*, *Maorilander*), соціально-політичного життя (*Maori Parliament*, *Maori battalion*), культурного (*Maori concert* (1943), *Maori flute* (1917)); освіти (*Maori dictionary* (1881) та ін.; продовжується процес

утворення флористичних та фауністичних термінів (*Maori pony* (1925), *Maori oats* (1908) тощо). З 1970-х рр. почали з'являтися гібридні утворення на позначення відродження культури та мови маорі (*Maori revival*, *Maori immersion school* тощо).

Розглянувши способи творення гібридних англо-маорійських номінацій, їх тематичну класифікацію, виділивши етапи їх активності творення, визначимо їх функціонування у сучасному новозеландському публіцистичному дискурсі, який був вилучений нами з новозеландської газети "The Press" (за 2015 р.). Як показали наші спостереження, із 34-х номінацій, які були утворені протягом першого періоду, нами зафіксовані лише 13 в такій кількості: *philo-Maori* (2), *Maoridom* (42), *Maori calendar* (10), *Maori church* (5), *Maori swing* (1), *Maori track* (1), *Maori potato* (8), *Maori wife* (2), *Maori school* (11), *Maori oven* (3), *Maori chief* (4), *Maori fashion* (2), *Maori war* (6).

e.g. *The regatta not only had Maoridom on show, they also had woodchopping, highland dancing and other things as well,*» he said. «It was showing the best of both worlds in some respects.» [March 18, 2015]

The competition has been running for 50 years and aims to raise te reo among young Maori school students. [August 27, 2015]

Medium-rare lamb or beef, watercress, spuds infused with beautiful New Zealand flavours kawakawa and karengo. A good cut of filet mignon with a spiced apple and plum chutney, Maori potatoes tossed in a horopito and pikopiko pesto and a fresh watercress salad. [October 6, 2015]

Із зафіксованих у другому періоді 73-х номінацій в сучасному публіцистичному дискурсі виділяються 29 номінацій: *anti-Maori* (6), *half-Maori* (4), *pro-Maori* (4), *Maori-bug* (2), *Maori-head* (11), *Maori-owned* (13), *Maoriland* (50), *white Maori* (2), *Maori axe* (1), *Maori bread* (1), *Maori concert* (4), *Maori Contingent* (19), *Maori Council* (8), *Maori doctor* (2), *Maori English* (11), *Maori flute* (2), *Maori unit* (10), *Maori problem* (2), *Maori skirt* (2), *Maori Party* (69), *Maori Concert Party* (3), *Maori War medal* (1), *Maori Trustee* (1), *Maori way* (1), *Maori welcome* (14), *Maori boy* (7), *Maori Queen* (11), *Maori Battalion* (28), *Maori dictionary* (5).

e.g. *I am not Maori. I am not anti-Maori. I agree*

that Maori are not adequately represented on our council. I do not believe that a Maori ward is the way to remedy that... [May 19, 2015]

New Maori Party co-leader Marama Fox has brought «fresh energy and fresh eyes» to the party, her colleague Te Ururoa Flavell says. [December 18, 2015]

A fallen soldier in the Maori contingent at Gallipoli will be honoured there in a winning speech by his fourth-generation niece. [December 18, 2015]

Серед гібридних номінацій, що з'явилися протягом третього періоду, зараз нами зафіксовані лише 14: *non-Maori* (47), *pan-Maori* (2), *pre-Maori* (4), *Maori dog* (3), *urban Maori* (21), *Maori language* (78), *Maori pioneer* (8), *Maori seat* (26), *Maori All Blacks* (32), *Maori sidestep* (10), *Maori language renaissance* (8), *Maori language revival* (3), *Maori immersion school* (32), *Maori language Commission* (15).

e.g. *I love everything about NZ and our cuisine as well as Maori and non-Maori culture, we are lucky as a nation!* [December 10, 2015]

Dedication to reviving Maori Language has been rewarded at Tokoroa High School in the form of first place at the National Maori Language Awards. [November 25, 2015]

The petition was neither one side nor the other, it was just for the referendum. Personally I feel if you want to stand for council you should stand, there shouldn't be any shortcuts. It's the same with Parliament. There shouldn't be any Maori seats in Parliament. It's dividing the country. [May 16, 2015]

Протягом всього періоду гібридного творення найчастотнішими виявилися номінації: *Maoridom*, *Maori school*, *Maoriland*, *Maori-owned*, *Maorihead*, *Maori Contingent*, *Maori Party*, *Maori welcome*, *Maori Queen*, *Maori Battalion*, *non-Maori*, *urban Maori*, *Maori language*, *Maori seat*, *Maori All Blacks*, *Maori Language Commission*, *Maori immersion school*.

Отже, висока вживаність цих гібридних номінацій у сучасному публіцистичному дискурсі свідчить про значущість тих предметів, явищ та понять для новозеландців, номінаціями яких є згадані вище гібридні утворення. Сподіваємося на те, що творення гібридних номінацій з компонентом Маорі буде продовжуватися і в майбутньому.

Перспективою нашого подальшого дослідження можуть стати гібридні номінації з іншими маорійськими ключовими запозиченими словами (наприклад, *kiwi* та *pakeha*).

ЛІТЕРАТУРА

1. Аккуратова И.В. Некоторые тенденции в гибридном словосложении современного немецкого языка / И.В. Аккуратова // Вестник МГЛУ. – 2013. – Вып. 18. – С. 7–14. 2. Ахманова О.И. Словарь лингвистических терминов / Ахманова О.И. – Изд. 4-е. – М. : КомКнига, 2007. – 576 с. 3. Гринев С.В. Введение в терминологию / С.В.Гринев. – М. : Моск. лицей, 1993. – 309 с. 4. Озолина М.Н. Англо-немецкие гибридные образования экономической терминосистемы современного немецкого языка : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / М.Н. Озолина. – М., 2008. – 276 с. 5. Суворкина Н.Ю. Сложные слова с компонентами в русском и немецком языках : дис. канд. филол. наук : 10.02.04 / Н.Ю. Суворкина. – Орел, 2004. – 209 с. 6. Ткачева Л.В. Основные закономерности английской терминологии / Л.В. Ткачева. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 1987. – 200 с. 7. Хауген Э. Процесс заимствования / Э. Хауген // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1972. – Вып. 6. – С. 344–382. 8. Шарапова Т.Н. Возникновение немецких гибридных терминов бионики как следствие процесса глобализации / Т.Н. Шарапова // Омский науч. вестник, 2009. – Вып. 3. – С. 117–119. 9. Шемет В.Г. Семантика та структура композитів з іншомовними префіксоїдами із значенням інтенсивності / В.Г. Шемет // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – Вип. 5. – С. 119–122. 10. Friederike Sch. Metzler Lexicon Sprache / Sch. Friederike. – Weimar : Metzler, 2005. – 782 s. 11. Macalister J. A dictionary of Maori Words in NZE / J. Macalister. – USA : Oxford University Press, 2005. – P. 15–25. 12. Orsman H. The dictionary of New Zealand English / H. Orsman. – Auckland : Oxford University Press, 1997. – 965 p. 13. The Press [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stuff.co.nz/the-press/> 14. Shneider E. Post-Colonial English Varieties around the World / E. Shneider. – New York : Cambridge University Press, 2007. – 367 p.

REFERENCES

Ahmanova, O.I. (2007). *Slovar' lingvisticheskikh terminov* [Dictionary of linguistic terms]. Moscow: KomKniga

Akkuratova, I.V. (2013). Nekotorye tendencii v gibridnom slovoslozhenii sovremennoogo nemeckogo jazyka [Some tendencies in hybrid word-compounding in modern German]. *Vestnik Moskov. gosud. lingvist. un-ta.* – Moscow. National Linguistic Univ. Messenger, 18, 7–14 (in Russian)

Friederike, Sch. (2005). *Metzler Lexicon Sprache*. Weimar: Metzler

Grinev, S.V. (1993). *Vvedenie v terminologiju* [The introduction to the terminology]. Moscow: Moskovskij licej

Haugen, Je. (1972). Process zaimstvovaniya [The process of borrowing]. *Novoe v zarubezhnoj lingvistike.* – New in foreign linguistics, 6, 344–382. (in Russian)

Macalister, J. (2005). *A dictionary of Maori Words in NZE*. USA: Oxford University Press

Orsman, H. (1997). *The dictionary of New Zealand English*. Auckland: Oxford University Press

Ozilina, M.N. (2008). *Anglo-nemeckie gibridnye obrazovaniya jekonomicheskoy terminosistemy sovremennoogo nemeckogo jazyka*. Diss. kand. filol. nauk [The English-German hybrid economic terms' creations in modern German. Cand. philol. sci. diss.]. Moscow. 276 p. (in Russian)

Sharanova, T.N. (2009). Vozniknovenie nemeckih gibridnyh terminov bioniki kak sledstvie processa globalizacii [Appearance of German hybrid terms in bionics as the result of globalization process] . *Omskij nauchnyj vestnik.* – Omsk Scientific Messenger, 3, 117–119. (in Russian)

Shemet, V.G. (2009). Semantika ta struktura kompozitiv z inshomovnimi prefiksoidami iz znachennjam intensivnosti [The semantics and structure of the components with foreign prefixoids with the meaning of intensity]. *Naukovij chasopis nac. pedagog. un-tu im. M.P. Dragomanova.* – M.P. Dragomanov National Pedagog. Univ., Messenger, 5, 119–122. (in Ukrainian)

Shneider, E. (2007). *Post-Colonial English Varieties around the World*. New York: Cambridge University Press

Suvorkina, N.Ju. (2004). *Slozhnye slova s komponentami v russkom i nemeckom jazykah*. Diss. kand. filol. nauk [Compound words with components in Russian and German. Cand. philol. sci. diss.]. Moscow. 209 p. (in Russian)

The Press. Available at: <http://www.stuff.co.nz/the-press>

Tkacheva, L.V. (1987). *Osnovnye zakonomernosti anglijskoj terminologii* [Main tendencies of the English terminology]. Tomsk: Tomsk university Publ.

ПЕРЕКЛАД-ПОСЕРЕДНИК ТА ЙОГО РОЛЬ У КІНОПЕРЕКЛАДІ

Т.Г. Лукьянова, канд. філол. наук (Харків)

У статті досліджуються особливості використання англomовного перекладу-посередника як проміжного перекладу між південнослов'янською та східнослов'янською мовами при перекладі хорватського художнього фільму з англomовними субтитрами українською мовою; розкриваються питання взаємозв'язку мови і культури, діяльності перекладача як культурного посередника як в межах однієї мови, так і в контактах між різними мовами, особливості мовної, історико-культурної, літературно-мистецької і комунікаційної компетентностей перекладача; розглядаються мовні та культурні ознаки спорідненості української та хорватської мов; дослідження торкається мовного «гіперпуризму» при перекладі кінофільмів українською мовою, досліджуються особливості кіноперекладу для дитячої аудиторії; аналізуються лексико-стилістичні одиниці (одиниці загальної лексики, реалії, тропи) та їх адекватний переклад, беручи до уваги спорідненість мов та стандарти субтитрування.

Ключові слова: кінопереклад, мовна та культурна спорідненість, переклад-посередник, реалії, субтитри, тропи.

Лукьянова Т.Г. Перевод-посредник и его роль в кинопереводe. В статье исследуются особенности использования англоязычного перевода-посредника в качестве промежуточного перевода между южнославянским и восточнославянским языками при переводе хорватского художественного фильма с англоязычными субтитрами на украинский язык; раскрываются вопросы взаимосвязи языка и культуры, деятельности переводчика как культурного посредника как в пределах одного языка, так и в контактах между разными языками, особенности языковой, историко-культурной, литературно-художественной и коммуникационной компетентностей переводчика; рассматриваются языковые и культурные признаки родства украинского и хорватского языков; исследование касается языкового «гиперпуризма» при переводе кинофильмов на украинский язык, исследуются особенности киноперевода для детской аудитории; анализируются лексико-стилистические единицы (единицы общей лексики, реалии, тропы), их адекватный перевод с учетом родства языков и стандартов субтитрования.

Ключевые слова: киноперевод, перевод-посредник, реалии, субтитры, тропы, языковая и культурная родственность.

Lukyanova T.H. Intermediary translation and its role in film translation. The article shows specific features of the use of English as an intermediary translation language between South and East Slavic languages in translating a Croatian film with English subtitles into the Ukrainian language; presents issues of language and culture relationship, interpreter's activities as cultural intermediary both within a language, and in contacts between different languages, analyses interpreter's linguistic, historical, cultural, literary, artistic and communication competencies; the paper looks at genetic and cultural relationship of the Ukrainian and Croatian languages; the study concerns language «hyper-purism» when translating films into the Ukrainian language, focuses on film translation for young audiences; it analyses lexical and stylistic units (units of general vocabulary, realia, tropes) and their adequate translation considering interlanguage relations as well as subtitling standards.

Key words: film translation, genetic and cultural language relations, intermediary translation, realia and tropes, subtitles.

Світове кіновиробництво постійно зростає – сьогодні передовими виробниками кіно є Голівуд, Болівуд та Франція, однак кіноіндустрія в країнах з перехідною економікою має більш повільні темпи розвитку, тож й фахівців, що можуть перекладати з мов цих країн, не так багато, зокрема це стосується хорватської мови. Отже, коли виникає необхідність швидко й адекватно відтворити інформацію, у нагоді стає переклад-посередник. Робота з таким перекладом має певні особливості, що й визначає актуальність дослідження.

Метою роботи є вивчення лексико-стилістичних особливостей субтитрованого українського перекладу хорватського художнього фільму за допомогою англомовного перекладу-посередника.

Об'єктом є лексико-стилістичні одиниці, предметом – їх адекватний переклад, беручи до уваги спорідненість мов та стандарти субтитрування.

Матеріалом дослідження обрано кінофільм *Duh u mocvari (The Ghost in the Swamp – Привид на болотах)* режисера Бранко Істванчича (*Branko Istvanic*).

Мова і культура – взаємопов'язані поняття. Мову можна розуміти як культуру (за принципом частина замість цілого), як засіб описання (метамову) культури і як одну з багатьох семіотичних систем, що функціонують у рамках культури [7, с. 77]. Пеетер Тороп розглядає проблему перекладності як «типологію параметрів, що знаходяться у відносинах додатковості. У сумі ці параметри можуть стати однією частиною комплексного аналізу перекладацької діяльності і можуть, в принципі виявитися застосованими і при аналізі тотальної перекладацької діяльності в культурі як в межах однієї мови, так і в контактах між різними природними мовами, а також між різнотипними знаковими системами» [7, с. 97–106]. Дослідник називає такі параметри перекладності: мова, час, простір, текст, твір, соціально-політична детермінованість, і пропонує перекладацькі стратегії відповідно до кожного з параметрів [7, с. 97–106].

За словами Умберто Еко, ми, інтерпретуючи світ, що оточує нас (реальні та можливі світи, про які йдеться у книжках, які ми перекладаємо), задалегідь виходимо із певної семіотичної системи, яку побудували для нас суспільство, історія,

виховання. Однак, як би це було лише так, то переклад тексту, створеного у рамках іншої культури, був би неможливим. І хоча різні мовні системи можуть здаватися взаємно несумірними, їх все ж таки можливо порівнювати одна з одною [9, с. 422].

Лінгвістичні системи можливо порівняти одну з одною, і вірогідних двозначностей можна уникнути, якщо перекладати тексти у світлі контекстів й у співвідношенні з тим світом, про який говорить даний текст [9, с. 55].

У нашій роботі досліджуємо особливості використання англомовного перекладу-посередника як проміжного перекладу між хорватською мовою джерела та українською мовою перекладу при перекладі хорватського художнього фільму з англомовними субтитрами українською мовою.

Звернення до першоджерела є необхідною умовою для досягнення оптимальної перекладності, тому бажано, щоб перекладач не звертався до перекладу-посередника. До того ж, перекладач має володіти низкою компетентностей, а саме: «мовною компетентністю, історико-культурною компетентністю, літературно-мистецькою компетентністю і комунікаційною (прагматичною) компетентністю» [7, с. 97]. Тож нестача знань посередника в будь-якій з цих компетентностей спричинить неодмінне викривлення тексту перекладу третьою мовою. Однак за відсутністю текстів чи перекладачів мовою першотвору чи за інших більш буденних причин використання перекладу-посередника стає можливим вибором.

Вважаємо за необхідне сказати декілька слів про мови, з якими ми працювали під час перекладу. Отже хорватська мова – стандартизований варіант сербохорватської мови, який використовують переважно в Хорватії, Боснії та Герцеговині і сербській Воєводині. За генеалогічною класифікацією українська мова належить до східнослов'янської підгрупи слов'янської групи індоєвропейської мовної сім'ї [6].

У свій час Степан Смаль-Стоцький дав ґрунтовний огляд історії досліджень спорідненості слов'янських мов, розвитку окремих із них, аналізуючи доробок у цій справі Й. Добровського, П. Шафарика, О. Шахматова, В. Ягіча тощо. Він навіть наголошував, що українська мова ближча до південнослов'янських, ніж до східнослов'янських мов [1, с. 283].

Близькість між слов'янськими мовами залежить від того, яка ознака береться за основу зіставлення мов [2, с. 9]. Наприклад, наголошують на близькості хорватської та української фонетики – в цих мовах «чергуються літери г, к, х, із з, ц, с; однакову форму має кличний відмінок; в лексиці є звичні для нас українські слова: вабити, вир, гай, калюжа, китиця, кожух, кутній, миршавий, треба та ін.» [10, с. 19].

Англійська ж мова належить до германської групи (західна підгрупа) індоєвропейської сім'ї мов і, звичайно, відмінностей, як у мові, так і культурі, набагато більше.

Звертаючись до особливостей кіноперекладу, перекладу субтитрів зокрема, необхідно зазначити, що кінопереклад є більш вільним, ніж переклад художнього твору і пов'язаний як з лінгвістичними, так і з певними технічними труднощами [5, с. 153].

Беручи до уваги різницю у побудові фраз у різних мовах, перекладач має не тільки зберегти оригінальний зміст, але й підібрати фрази однакової довжини [4].

Перелічимо деякі із стандартів субтитрування. По-перше, розмір репліки та субтитру мають збігатися [11].

По-друге, кожний рядок субтитру має вкладаватися приблизно у 35 символів; кількість символів, що перевищує 40 у рядку, зменшує чіткість субтитру, оскільки призводить до зменшення розміру шрифту. Довгий субтитр, що складається з одного рядка, необхідно сегментувати у субтитр з двох рядків для прискорення процесу прочитання; для цього текст субтитру необхідно розбити на фрагменти у вищих синтаксично можливих «ключових» словах. Якщо речення не вписується у один або два рядки субтитру, воно переходить у новий субтитр. Верхній та нижній рядок двохрядкового субтитру мають бути пропорційно рівними за довжиною, оскільки людське око краще пристосоване до прямокутного формату [11].

По-третє, фахівці субтитрування пропонують зберігати слова, які були запозичені або виступають у ролі вихідного, або коли слова запозичені з третьої мови. Дослідження стверджують, що коли у репліці є такі слова з еквівалентним перекладом, то у субтитрах необхідно використовувати саме цей

варіант через постійний механізм перевірки дії у мозку глядачів (наприклад: *secret* – *секрет*, а не *таємниця*) [11]. Останнє особливо слушно для нашого дослідження через близькість слов'янських мов за вищезгаданими параметрами.

Розглянемо особливості роботи з англійськими субтитрами, які виступають у ролі перекладу-посередника, моменти, які викликали найбільше труднощів при перекладі та приклади, що є найбільш показовими для стандартів субтитрування та кіноперекладу в цілому.

В репліці хорватською мовою дід Фаркаш говорить, що «весною в цих краях [*pre'dyвно*]». З огляду на постійний механізм перевірки дії у мозку глядача та для уникнення накладання почутого іншомовного слова (хорватською), яке за звучанням та змістом нагадує слово української лексики, на прочитане слово (українською), яке є синонімом, але іншим за звучанням, – це б на мить відволікло глядача від перегляду фільму, – обираємо для перекладу український прислівник «предивно»:

(1) 00:03:42,140 —> 00:03:45,337

Well, in spring,

it's really beautiful.

00:03:42,140 —> 00:03:45,337

A навесні...навесні

тут предивно.

Так само відбувається й у наступному прикладі. В репліці хорватською звучить фраза [*smert' i muka*]; в англійській [*muka*] передають словом *agony*. Оскільки в українській мові також є слово «мука», ми обираємо його для перекладу з тих самих причин, що й у прикладі вище:

(2) 00:03:33,060 —> 00:03:37,372

There's nothing here.

Only death and agony.

00:03:33,060 —> 00:03:37,372

Нічого тут нема.

Лише смерть та мука.

Олекса Негребецький у своєму інтерв'ю про переклади іншомовних фільмів українською говорить, що «мова стає мілкіша, обмежується сотнею слів, замовник просить не вживати якихось слів на кшталт *авжеж*, <...> *гарзд*, обумовлюючи це тим, що люди так не говорять, тому доводиться працювати в межах цих ста слів. Преса і газети також воліють обмежуватися певним на-

бором слів. І це дуже збіднює мову». Пан Негребецький також говорить про надмірний «гіперпуризм, коли люди не можуть сказати українською мовою *ждати*, а треба тільки *чекати*, коли не можна *держати*, а тільки *тримати*, і так і норовлять вичистити й поставити звичні. Це шкодить мові, оскільки ця підсвідома тенденція – причому часто у російськомовних в побуті людей – відійти від російської мови далі, вона псує мову, мова стає неорганічна, несправжня» [3].

Погоджуючись з викладеним вище, а також з метою збереження слова з подібним звуковим складом і однаковою семантикою, залишаємо без змін слова, споріднені в обох мовах. Так, Левай вибачається перед Вучевичем – хорватською звучить [*oprosty*] – прости (Див. приклад (3). Так само й у прикладі (4), Аранка говорить своєму товаришу, що хлопець [*yudiv*] привида:

(3) 01:21:18,700 → 01:21:22,818

Forgive me, Vuuueviu.

You know how I love animals.

01:21:18,700 → 01:21:22,818

Прости, Вучевичу. Ти знаєш, як я люблю тварин.

(4) 00:26:54,540 → 00:26:57,100

He saw the ghost, you still don't get it?

00:26:54,540 → 00:26:57,100

Він видів привида, чи ще не ясно?

Кулінарну реалію [*fif 'paprikash*] англійською транскодовано, що наближує глядача до культури оригіналу. Українською перекладаємо описово: в нашій культурі така страва мало відома, тим більше, що фільм орієнтований на дитячу аудиторію. Розмір репліки та субтитру дозволяють використати описовий переклад:

(5) 00:04:32,020 → 00:04:33,817

Have you ever tasted

fish paprikash?

00:04:32,020 → 00:04:33,817

Ви куштували колись рибну юшку з паприкою?

Викликав труднощі переклад реалії, що стоєть алкогольного напою [*'rakitsa*]. Ракія – міцний алкогольний напій, аналогічний бренді. Ракію можна розглядати як традиційний національ-

ний напій південнослов'янських народів і румунів: вона популярна в Боснії та Герцеговині, Болгарії, Хорватії, Чорногорії, Македонії, Сербії, Румунії, Молдові, Криті й Туреччині. З огляду на те, що адресат – дитяча аудиторія – може й не знати значення слова *ракія*, перекладач англійською обирає аналог – *brandy*. Однак у кадрі з'являється пляшка з прозорою рідиною, а бренді переважно знають, як напій золотаво-коричньового кольору. Ми, в такій ситуації, вирішуємо обрати трансформацію генералізації:

(6) 01:08:24,180 → 01:08:26,455

You want some brandy?

01:08:24,180 → 01:08:26,455

Бажаєте винуми?

Також цікавим прикладом є переклад поведінкової реалії – дівчинка, побачивши сажотруса, спонукає всіх вхопитися за гудзик. В Україні була схожа старовинна приказка, що потримати за гудзик сажотруса – на щастя [8]. Напевно, що сьогодні ця приказка мало відома сучасним дітям, тож ми додаємо пояснення. Розмір репліки та субтитру, кількість символів у рядку дозволяють це зробити:

(7) 01:09:58,060 → 01:10:02,576

Chimney sweeper!

Grab the button!

01:09:58,060 → 01:10:02,576

Сажотрус! На щастя!

Хапайте за гудзики!

В одному з епізодів сперечаються два чоловіки. Жінка, яка підходить до них, питає:

(8) 00:06:00,220 → 00:06:02,097

Why are your faces

so red?

Зрозуміло, що в цьому прикладі мова йде не просто про червоні обличчя, а про обурення чи злість. Тому, уникаючи дослівного перекладу, передаємо смисл висловлення:

00:06:00,220 → 00:06:02,097

Що це ви такі сердими?

Перекладачеві в кіно необхідно постійно звертати увагу на відеоряд. Так, Ковачевич, тікаючи від переслідувачів-мисливців, кричить дітям, які вислідили Ковачевича та також переслідують його:

(9) 01:02:54,500 → 01:02:57,856

Run, children! Run!

Було б невірною перекласти цю просту фразу дослівно, оскільки на екрані Ковачевич декілька разів робить рух рукою, відганяючи від себе дітлахів, аби вони залишались осторонь від цієї погони. Перекладаємо відповідно:

01:02:54,500 —> 01:02:57,856

Геть, дітми! Геть!

Найскладніше доводиться перекладачеві при перекладі деяких форм мовної гри. Наприклад, чоловік пропонує офіціантці кинути роботу і піти працювати на нього, оскільки він має багато землі. Англійською: *It's white slavery! – What underwear?* Жінка шуткує, що це справжнє рабство; дідові Лончару, в якого є певні вади слуху, почулося, що жінка говорить про білизну.

(10) 00:06:07,700 —> 00:06:11,249

You devil!

It's white slavery!

00:06:12,260 —> 00:06:14,410

What underwear?

В українському перекладі не вдається досягти еквіваленту, але намагаємося залишитись у «пікантній» темі, і отримуємо:

00:06:07,700 --> 00:06:11,249

Хитрий чортяка! Я ж не рабиня-полонянка!

00:06:12,260 —> 00:06:14,410

Чия коханка?

Скажімо декілька слів про переклад нецензурної лексики. Оскільки ми перекладали, спираючись на англійський посередник, ми не можемо впевнено сказати, що в оригіналі також було використано репліку, подібну до англійської фрази *chicken shit*. Однак, пам'ятаючи, що переклад робиться для дитячої аудиторії, ми застосовуємо евфемізм:

(11) 00:29:04,020 —> 00:29:06,329

I have to. My best friend is a chicken shit.

00:29:04,020 —> 00:29:06,329

Я маю. А от мій крациий друг – боягуз.

Висновки. Переклад-посередник стає у нагоді за браком текстів чи перекладачів з мови першотвору. Якість перекладу може знижуватися, якщо на якомусь з етапів перекладач-посередник при-

пустився помилки. Нестача мовних, історико-культурних, літературно-мистецьких і комунікаційних знань посередника вірогідно спричинить викривлення змісту у тексті перекладу. Працюючи із спорідненими мовами, необхідно враховувати постійний механізм перевірки дії у мозку глядача, тому слід уникати накладання почутого іншомовного слова, яке за звучанням та змістом нагадує слово у мові перекладу, на прочитане слово мовою перекладу, яке є синонімічним, але іншим за звучанням. Тобто бажано зберігати слова з подібним звуковим складом і однаковою чи близькою семантикою, інтернаціоналізми або слова запозичені з третьої мови. Також необхідно пам'ятати про різницю у побудові фраз у різних мовах, адже перекладач має не тільки зберегти оригінальний зміст, але й підібрати фрази однакової довжини.

У перспективі роботи з аудіовізуальним перекладом ми плануємо продовжити наші дослідження дубльованого перекладу та перекладу для людей з вадами слуху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добржанський О. Степан Смаль-Стоцький [Електронний ресурс] / О. Добржанський. – Режим доступу : <http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/18/310Smal.pdf>.
2. Єрмоленко С. Мова і українознавчий світогляд [Електронний ресурс] / С. Єрмоленко. – Режим доступу : <http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/e-library/Documents/yermolenko-s.pdf>.
3. Олекса Негребецький про переклад іншомовних фільмів українською [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.idealists.media/index.php/video/oleksa-negrebetskiy-pro-perekladi-inshomovnih-filmiv-ukrayinskoju/>.
4. Особенности перевода кинофильмов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rustranslater.net/index.php?object=kinoperevod>.
5. Скоромыслова Н.В. Теоретический аспект перевода художественных фильмов / Н.В. Скоромыслова // Вестник Московского государственного университета имени М. В. Ломоносова. – 2010. – № 1. – С. 153–156.
6. Слов'янські мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
7. Тороп П. Тотальний переклад : монографія / П. Тороп. – Вінниця : Нова книга, 2015. – 264 с.
8. Червона книга українських професій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tsn.ua/ukrayina/chervona-kniga-ukrayinskih-profesii.html>.
9. Эко У. Сказать почти то же самое. Опыт о переводе /

У. Эко. – СПб. : Symposium. – 2006. – 574 с.
10. Ющук І.П. Мова наша українська: Статті, виступи, роздуми / І.П. Пашенко. – К. : ВЦ Просвіта, 2003. – С. 19. 11. Subtitles Catalogue [Electronic resource]. – Access : <http://subs.com.ru/>.

REFERENCES

- Chervona knyha ukrayins'kykh profesiy [Red List of Ukrainian Professions]. Available at: <http://tsn.ua/ukrayina/chervona-kniga-ukrayinskih-profesii.html>
- Dobrzhans'kyi O. Stepan Smal'-Stots'kyi [Dobrzhans'kyi O. Stepan Smal'-Stots'kyi]. Available at: <http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/18/310Smal.pdf>
- Eko, U. (2006). *Skazat' pochty to zhe same. Opyty o perevode [Saying almost the same thing: Experiences in Translation]*. SPb. : Symposium Publ.
- Oleksa Nehrebets'kyi pro pereklad inshomovnykh fil'miv ukrayins'koyu [Oleksa Nehrebets'kyi on Foreign Film Translation into Ukrainian]. Available at: <http://www.idealists.media/index.php/video/oleksa-negrebetskiy-pro-perekladi-inshomovnih-filmiv-ukrayinskoyu/>
- Osobennosti perevoda kinofil'mov [Film Translation Peculiarities]. Available at: <http://www.rustranlater.net/index.php?object=kinoperevod>
- Skoromyslova, N.V. (2010). Teoreticheskiy aspekt perevoda khudozhestvennykh fil'mov [Theoretical Aspect of Feature Film Translation]. *Vestnyk Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta imeny M. V. Lomonosova – Herald of M.V. Lomonosov Moscow State University, 1*, 153–156. (in Russian)
- Slovyanski movy [Slavic Languages]. Available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
- Subtitles Catalogue. Available at: <http://subs.com.ru/>
- Torop, P. (2015). *Total'nyy pereklad: monohrafiya [Total Translation: monograph]*. Vinnytsya: Nova knyha Publ. (in Ukrainian)
- Yermolenko S. *Mova i ukrayinoznachyiv svitohlyad [Stepan Smal'-Stots'kyi]*. Available at: <http://www.l.nas.gov.ua/institutes/iium/e-library/Documents/yermolenko-s.pdf>
- Yushchuk, I.P. (2003). *Mova nasha ukrayins'ka: Stati, vystupy, rozdumy [Our Ukrainian Language: Articles, Reports, Views]*. Kyiv. : VTs Prosvita Publ.

УДК 372.461:355.343.18+111

ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ ДЕРЖАВИН ЯК КРИТИК ПЕРЕКЛАДУ

О.А. Кальниченко, З.В. Зарубіна (Харків)

Статтю присвячено осмисленню спадку найактивнішого критика перекладу 1920-х років Володимира Державина (1899–1964). Проаналізовано його теоретичні погляди на переклад, зокрема його класифікацію різновидів перекладу залежно від мовної функції та на цілі художнього перекладу, що знайшли відображення у численних рецензіях, опублікованих у 1927–31 роках у харківських журналах, на перекладні твори, антології та праці з теорії перекладу. Вказано на прихильність Державина до (г)омологічного або стилізаційного перекладу (очужувального, за Венути), виокремлено його вимоги до художнього перекладу як адекватного, доцільного і добре коментованого. Відзначено обов'язковий розгляд в рецензіях на перекладні книжки їх паратекстів (передмови, коментарі, оформлення тощо).

Ключові слова: Володимир Державин, критика перекладу, паратекст, переклад, початкова норма перекладу, рецензія, стилізаційний переклад.

Кальниченко О.А., Зарубина З.В. Владимир Николаевич Державин как критик перевода. Статья посвящена осмыслению наследия самого активного критика перевода 1920-х годов Владимира Державина (1899–1964). Проанализированы его теоретические взгляды на перевод, в том числе его классификация разновидностей перевода в зависимости от функций языка, а также на цели художественного перевода, нашедшие отражение в многочисленных рецензиях, опубликованных в 1927–31 годах в харьковских журналах, на переводные произведения, антологии и труды по теории перевода. Указано на благосклонность Державина к (г)омологичному или стилизационному переводу (отчуждающему, по Венути), выделены его требования к художественному переводу как адекватному, целесообразному и хорошо комментируемому. Отмечено обязательное рассмотрение в рецензиях на переводные книги их паратекстов (предисловия, комментарии, оформление и т.д.).

Ключевые слова: Владимир Державин, критика перевода, начальная норма перевода, паратекст, перевод, рецензия, стилизационный перевод.

Kalnychenko O., Zarubina Z. Volodymyr Derzhavyn as a translation critic and reviewer. The article deals with the appreciation of the legacy of Volodymyr Derzhavyn (1899-1964), the most committed translation reviewer of the 1920's in Ukraine. His theoretical views on translation, particularly, his categorization of translation types depending on the language functions, and on the goals of belles-lettres translation, as reflected in his numerous reviews, published in 1927-31 in Kharkiv literary journals, about the translated books, anthologies and works on the theory of translation have been analysed. Derzhavyn's commitment to translation-stylization (foreignisation, according to Venuti) has been indicated. His claim to literary translation to be adequate, appropriate and well-commented has been revealed. A mandatory account of the translated book paratexts (forewords, comments, illustrations, etc.) in Derzhavyn's reviews has been noted.

Keywords: initial translation norm, paratext, review, translation, translation criticism, translation-stylization, Volodymyr Derzhavyn.

Вступ

Протягом останніх років перекладознавство недвозначно відводить все більше місця роздумам над культурними та соціальними чинниками перекладу, які не лише обумовлюють вибір текстів для

перекладу, створення та рецепцію перекладів, але й проливають також світло на характерну роль осіб та інститутів, що пов'язані з процесом перекладу. Нові підходи привернули увагу до різних ділянок досліджень, які досі були недостатньо досліджені

або пояснені теоретично: питання етики в перекладі, (авто)біографії перекладачів, ширший розгляд таких питань, як соціополітичні аспекти перекладу та багато інших. З другого боку, в світовому перекладознавстві останнім часом виникає зацікавленість у перекладознавчих концепціях східноєвропейських перекладацьких традицій, тому дослідження перекладознавчого доробку В.М. Державина та його ролі в утвердженні українського перекладознавства видається актуальним, тим більше, що, як визнає патріарх перекладознавства в Україні Ілько Корунець, «з погляду сьогодення можна стверджувати, що біля витоків українського теоретичного перекладознавства стояли найперше І. Кулик, М. Зеров з його реалістичними поглядами й вимогами до поетичного перекладу та Г. Майфет і, безперечно, найбільш фаховий та найактивніший критик прозових і поетичних перекладів того часу В. Державин» [28, с. 189].

Ім'я Володимира Миколайовича Державина (1899–1964), літературознавця, критика, мовознавця, історика, перекладача і теоретика перекладу, значна частина життя якого була пов'язана з Харківським університетом, випускником, науковцем і викладачем якого він був, на довгий час з суто ідеологічних причин було усунуто з української науки. Тому лише нещодавно був перевиданий його літературознавчий [23] і перекладознавчий спадок [24]. Об'ємний перекладознавчий доробок Державина, за винятком кількох публікацій Ігоря Качуровського [27], Степана Хороба [29], Тараса Шмігера [30] та Олександра Кальниченка [25], майже не досліджувався, зокрема, критика перекладу. Об'єктом нашого дослідження стала діяльність В. Державина як рецензента перекладних творів та антологій, а предметом дослідження – перекладознавча концепція В. Державина та її реалізація в опублікованих рецензіях науковця. Матеріалом цього дослідження стали рецензії В. Державина лише на перекладні твори, яких в період 1927–1931 років він надрукував у часописах «Червоний шлях» та «Критика» чотири десятки, та на праці з теорії перекладу, а також розвідки самого Державина з питань теорії і практики художнього перекладу. Метою дослідження є не лише ознайомлення спільноти з діяльністю Володимира Дер-

жавина як критика перекладу, але й бажання повернути увагу до рецензій на перекладні твори, як на матеріал для вивчення норм перекладу або конкретної перекладацької культури, помітності/непомітності перекладачів, множинності перекладів, їх рецепції і, перш за все, перекладацького дискурсу в цілому, тим більше, що практика рецензування, рецензенти, зміст рецензій і їх вплив на рецепцію перекладів досліджуються, якщо досліджуються, лише побіжно і спорадично.

Володимир Державин як критик перекладу. Стисло оглянемо з сучасних позицій погляди Володимира Державина на переклад, які він виклав у теоретичних працях [4; 19; 21] та які знайшли відображення в численних рецензіях. Ще в першій праці з теорії перекладу в Україні – статті «Проблема віршованого перекладу» (1927) – В. Державин, за півстоліття до Катаріни Райсс, створює класифікацію перекладу, пов'язуючи її з функціями мови: «*Людська мова виконує одноразово (але, в кожному окремому випадкові, в різній мірі) три функції: комунікативну (повідомляльну), пізнавальну та художню, що далеко не в однаковій мірі піддаються перекладу. ... Виходить, існує три типа перекладів: переклад-виклад, переклад-транскрипція (окремо не вживається) та переклад-стилізація, причому тільки останній є в тій чи іншій мірі художнім*» [4, с. 46-48; 24, с. 50–53]. Там же Державин називає й функції художнього перекладу: 1) ознайомити народ із змістом чужої літератури; сюди входить безліч белетристичних перекладів, що з'являються щороку на книжному ринкові і не претендують, звичайно, ні на яку художність; 2) для розвитку та збагачення власної літературної мови; у такому випадкові, зміст перекладеного твору стає за об'єкт літературного наслідування і, так би мовити, приводом до здійснення художніх можливостей, що криються в рідній мові; це дуже поважний та цінний в культурному відношенні рід літературної та мовної творчості, та це, власне кажучи, вже не переклад, бо в ньому художній бік оригіналу не відтворюється, а навпаки, систематично замінюється іншим, принципово різним; 3) художній переклад у вузькому розумінні цього слова, переклад-стилізація, зустрічається порівняно рідко і вимагає, як від перекладача, так і від

читача високого рівня літературної та мовної культури; за те він намагається передати саме художнє (а не ідейне чи психологічне) значення оригіналу і всієї зв'язаної з останнім літературної епохи [4, с.51; 24, с. 57].

Державина приваблювали ті самі питання, які особливо цікавлять і сучасних дослідників перекладу, тобто, якщо вживати сучасну термінологію, запропоновану Г. Турі (1995) [35]: прелімінарні або попередні (*preliminary*) норми, які визначають загальну політику перекладу (вибір типів і жанрів джерельних текстів для перекладу чи заборона на їхній переклад, вибір окремих джерельних текстів, авторів, мов тощо) і напрямок перекладу (скажімо, терпимість/ нетерпимість до перекладу з тексту-посередника), та вихідні чи початкові (*initial*) норми, пов'язані з орієнтацією перекладача або на норми джерельного тексту, або на норми цільових аудиторії, культури, мови. У зв'язку з останніми, Державин розрізняє два основні підходи до художнього перекладу: настановлення на рідну мову, що він називав перекладом «аналогічним», та настановлення на чужомовність – переклад «(г)омологічний» або інакше «стилізаційний» [16; 17]. Іншими словами, позаяк переклад існує на межі двох мов, двох культур, двох літературних традицій, двох поетик, то йдеться про вибір між двома можливостями: орієнтацією або на оригінал, з його мовою, його культурою і його стилістичними особливостями, або на читача, з його мовою, його культурою і його смаками, або, цитуючи Державина, із «загальною орієнтацією перекладача чи то на «аналогічну» теорію перекладу, чи то на «стилізаційну» (омологічну)» [17, с. 191–92]. Ці дві можливості розгорнуто описав ще Фрідріх Шляйермахер [34]: «або перекладач залишає автора в покої, наскільки це можливо, й наближає читача до нього, або ж він залишає читача в покої, наскільки це можливо, й наближає до нього автора» (Переклад В. Подміногіна та Кальниченка) [26, с. 530]. У 1990-ті роки американський теоретик перекладу Лоуренс Венуті назвав той переклад, у якому «письменник іде назустріч читачеві» («аналогічний» у термінології Державина), «одомашнювальним перекладом» (*domestication*), а той, в якому «читач іде назустріч авторові», («омологічний або

«стилізуючий», за Державиним) – «очужувальним» (*foreignization*) [36, с. 20]. (Важливо зауважити, що вибір очужувати чи одомашнювати іномовний текст, як на це давно вказав Шляйермахер, існує лише для перекладачів художніх текстів, на противагу перекладачам технічним).

Як демонструє історія перекладу, методи перекладу, пов'язані з орієнтацією перекладача або на норми джерельного тексту, або на норми цільової аудиторії, змінюються в залежності від епохи, тобто, як стверджував М.Л. Гаспаров у статті «Брюсов і буквализм» [2, с. 108–109], чергуються. І в двадцяті роки ХХ в. у Радянській Росії був все ще в силі підхід, успадкований від модернізму, який вимагав максимально можливої точності перекладу і збереження певного нальоту чужоземності, збереження авторського стилю [3]. Період, коли активно писав на теми перекладу Володимир Державин, припадає якраз на злам епох, на перехід від установки модерністів до установки зрілого радянського часу, умовно кажучи – до установки соціалістичного реалізму. Як писав той же М.Л. Гаспаров: «... в середині 1930-х рр. ... стався важливий перелам. Той стиль перекладів, який тримався приблизно з початку століття, був затаврований як буквалістський, і натомість постав новий стиль, зазвичай званий творчим. Грубо кажучи, буквалістський переклад твалтує традиції своєї літератури на догоду першотвору, а творчий ... твалтує першотвір на догоду традиціям своєї літератури ... чергування цих стилів так само неминуче, як чергування кроків правою і лівою ногою» [3, с. 427]. У перекладах стали поступово відтинати нестандартну художню мову (просторіччя, вульгаризми, іншомовні лексичні запозичення) і стверджувати установку на просту, загальнодоступну, нейтральну мову. Простота, зрозумілість і звичність мови закладалися в перекладацький метод [1].

Володимир Державин був прибічником омологічного або стилізаційного перекладу: «... треба, в першу чергу, визнати що художній переклад (переклад-стилізація) мусить бути, по можливості, дослівний, – не в тому, що кожне слово оригіналу перекладається зокрема, а в тому, що художня цінність будь-якого речення, слова, граматичної та фонетичної структури ори-

гіналу, повинна, по можливості, знайти собі відображення в стилі перекладу. Такий переклад багатьом здасться надзвичайно «екзотичним» і навіть близьким до пародії; нехай і так, від стилістичного такту перекладача завжди залежить чи зберегти межу між стилізацією та пародією, чи ні; у всякому разі, навіть пародія краще передає художню своєрідність оригіналу, ніж рівний літературний штамп. А що до екзотики, то **адекватний** переклад екзотичного тексту (а екзотичним ми зовсім все, що в основних рисах чуже нашій власній культурній свідомості) уникнути стилістичної екзотики, ясне діло, не може» [4, с. 50; 24 с. 57]. В іншій праці Державин роз'яснював, що стилізаційний переклад застосовується лише до класичних творів: «Отже, **адекватне** відтворення оцієї репрезентативно-історичної титомої ваги класичного твору, що вона – і тільки вона – править за об'єктивний критерій належності певного літературного твору до «класиків світового письменства», потребує, зрозуміла річ, справжнього художнього перекладу, а не «інформаційно-тематичного»; цей останній припустимий (не скажемо – бажаний) лише в творах, цікавих актуальною тематикою своєю саме за наших часів, проте позбавлених великої художньої та соціально-історичної репрезентативної ваги (як от, наприклад, «На Заході без змін» Ремарка ...). Підкреслюючи тут особливу вагу відтворення художнього стилю в перекладах із «класиків світової літератури», що здебільшого позбавлені актуального суто ідеологічного значення для широких кіл сучасних читачів наших, стверджуючи, що **точне й адекватне** відтворення стилістичної сторони оригіналу є **неодмінний** засновок доцільного перекладу кожного класичного твору чужоземної белетристики (тимчасом як твори другорядної художньої вартості ... менше потребують стилістичної адекватності перекладу» [19, с. 161–162; 24, с. 206].

За Державиним, стилізаційний переклад – це такий переклад, що намагається передати не лише змістову сторону твору (хоча б, навіть, у всіх його найтонших відтінках), а й сторону стилістичну, тобто художні особливості мови; задля

цього перекладач має право відходити від «коректної» загальнолітературної мови, використовуючи в міру змоги і менш звичайні, зокрема архаїчні, стилістичні варіанти [22]. Володимир Державин говорить про переклад-стилізацію, підкреслюючи цим настанову на «чужомовність» та рішуче пов'язуючи цю настанову з естетичною цінністю перекладу. Переклади з Гоголя 1929–1930 рр. є чи не першими творами українського белетристичного перекладу, вважав Державин, у якому принцип «стилізаційного» перекладу реалізовано систематично і з цілковитим художнім успіхом [15]. «Перекладачі взагалі дбали, щоб використати всі ті українські слова, з яких міг би скористатися Гоголь, коли б писав відповідні оповідання (з їхнім специфічним, тематично-стилістичним спрямуванням) українською мовою, а це означає на практиці, насамперед, рішуче відмовлення від банальної модернізації Гоголевого стилю й ретельне уникання неологізмів (кінця XIX сторіччя й сучасних)» [15, с. 218; 24, с. 165]. За будь-якого перекладу відхід від першоджерела та пов'язані з цим втрати так чи інакше неминучі, проте «у випадку Гоголя» вони особливо болісні, тому що здатні викликати стирання унікальності російсько-української мовної дихотомії стандартизацією неповторимо гоголівської мови, по суті – як не дивно це прозвучить – втратою нею української складової. Володимир Державин не погоджувався з поширеною думкою, що художній переклад, мовляв, завжди має бути такий, щоб читач сприймав його, як оригінальний твір: бо більш-менш послідовне запровадження цього принципу спричинятиметься нерідко до втрати специфічних стилістичних рис оригіналу і до незграбної «гіперукраїнізації» цілого стилю, всупереч чужоземній соціальній та культурно-історичній тематиці твору [13]. Проте, не можна заперечувати, на думку Державина, що в галузі перекладу «зворотного» (або близького до нього) здійснення цього принципу править за найвище досягнення перекладачеві, і що в «Миргороді» Гоголя цей принцип справді здійснено [22].

Ще одним з таких зразкових «стилізаційних» перекладів Державин вважав «Саламбо» Гюстава Флобера у перекладі Максима Рильського. Рильському «пощастило відтворити урочистий і разом з тим математично точний, максималь-

но конкретний виклад Фльоберів. Багато сторінок перекладено з цілком адекватним відтворенням не самої лише стилістики, а й синтактичного ритму оригіналу. Немає тут спрощення, випадків «приблизного» або «вільного» перекладання важких місць, жодних скорочень крім цілком випадкових ... Багато сторінок із цього перекладу М Рильського можуть правити за «художній стандарт» чималого практичного значення...» [20; 24, с.233]. Крім цих творів, Володимир Державин виділяє ще два, на його думку, адекватні переклади, що вийшли 1930 року: «Якщо обминути «повні збірки творів» певних західноєвропейських та американських письменників (бо в них випадає момент вибору окремих творів), то можна було б назвати за останній рік в галузі художньої прози, як зразки справді **адекватного, доцільного і добре коментованого перекладу** хіба що «Мадам Боварі» Флобера в перекладі О. Бублик-Гордон («Книгоспілка» 1930), «Кармен» Проспера Меріме в перекладі Бориса Ткаченка (ДВУ 1930)...» [19, с. 168; 24, с. 217].

Відстоюючи збереження елементів чужого в перекладі, Володимир Державин, хоча й високо оцінював переклади романів Мопассана Валеріаном Підмогильним («хороший переклад трьох великих творів французького класика бездоганною українською мовою – це залишається великою заслугою В. Підмогильного в справі підвищення нашої перекладної белетристики») [7, с. 191; 24, с. 92], водночас, наприклад, критикував надмірну «українізацію» цих перекладів: «Слід певно відзначити деяку – надмірну, на нашу думку, – тенденцію до українізації Мопасанівського тексту, до вживання суто українських висловів, що не цілком відповідають оригінальному текстові. Нащо, наприклад, писати: «можна бути добрим козаком (замість «кавалеристом» або «верхівцем». В. Д.) і кепським моряком?» т. III, стор. 40), коли у французькому тексті ні про яких «козаків» не говориться?. Заради рими «козаком – моряком»? або щоб більше скидалося на народну приказку? Але в оригінальному тексті немає ні рими, ні приказки, а просто звичайна собі сентенція („*On peut etre bon cavalier et mauvais marin*“). Не мож-

на передавати французьке „*son*“ (монета в п'ять сантимів) через «копійка», особливо, коли кількома рядками нижче мовиться мова про франки та сантими (т. III стор. 88). Французьке „*prince*“, „*princesse*“ краще передавати через «принц», «принцеса», а не через слов'янське «князь», «княгиня», як звичайно робить В. Підмогильний» [7, с. 191; 24, с. 91–92].

До перекладних книжок Володимир Державин виставляв три основні вимоги: художня якість перекладу, вдалий вибір окремого твору, компетентний літературний та культурно-історичний коментар, тобто вимога справді **адекватного, доцільного і добре коментованого перекладу** [19]. «Цілком очевидно, що оцінка всякої перекладної збірки віршів або художньої прози, – писав Державин в іншій публікації [21б с. 154; 24, с. 236], – визначається трьома моментами: вибором самих творів, якістю художнього перекладу, якістю (й кількістю) пояснювального матеріалу – приміток, передмов, вступних статей і т.д. Цього порядку розгляду ми і будемо дотримуватися тут, не відділяючи, однак, питання про естетичну цінність від питання про вдалий або невдалий вибір окремих перекладених творів, а також представлених у книзі авторів і літературних напрямів». Саме цими трьома вимогами Державина до перекладної книжки й обумовлюється те, що у нього рецензія, як встановив Тарас Шмігер [30], здебільшого містила три компоненти: а) перекладний твір у цільовому літературному процесі (характеристика твору, його відповідність ідейним умовам українського читача, підбір творів для перекладу, характеристика видання та його актуальності); б) вступна стаття до перекладного видання; в) мовно-стилістичні особливості перекладу (передача фонетичних художніх засобів, точність, правильність, розуміння, лексичні помилки, стилістична виразність). Крім того, однією з вимог Володимира Державина було «поновлення традиційного (власне кажучи, російського передреволюційного) каталогу класиків, поруч вимог щодо доцільного вибору, перекладу, коментування цінних для сучасного радянського читача репрезентантів світового художнього письменства» [19, с. 168; 24, с. 217].

Останнім часом у перекладознавстві спостерігається інтерес до елементів, які не повністю належать до тексту перекладу твору, але, тим не менш, складають з ним єдине ціле, книгу. Виникла така зацікавленість, значною мірою, після виходу в 1987 році роботи відомого французького дослідника Жерара Женета під назвою *Seuils*, яка через 10 років по тому вийшла в англійському перекладі під назвою *Paratexts: The Thresholds of Interpretation* («Паратексти: пороги інтерпретації») [32]. За думкою Женета, паратекст якраз і являє собою ті елементи, які лежать на порозі тексту і покликані певним чином підготувати і направити читачке сприйняття тексту (а, отже, і його інтерпретацію) в потрібному напрямку. Говорячи словами Женета, «*паратекст – це те, що дає можливість тексту стати книгою і як таке запропонувати її читачам і, в більш загальному сенсі, широкій публіці*» [32, с. 1–2]. Женет поділяє всі паратекстуальні елементи на дві великі категорії: перітекст і епітекст. Перітекстом Женет називає такі елементи, як назва і підзаголовки твору, заголовки розділів, передмова, примітки і т.п. – тобто те, що в деякому розумінні можна знайти «всередині» тексту. Епітекст же більше співвідноситься із «зовнішнім» по відношенню до тексту: інтерв'ю з автором, рекламні оголошення, рецензії критиків і т.п. Крім того, Женет за формою вирізняє паратексти текстуальні (тобто, письмові) та усні, вербальні та невербальні (до невербальних паратекстів відносяться, наприклад, іконічні, в т. ч. ілюстрації, і матеріальні, – такі як формат книги, використані шрифти тощо). З точки зору Джерома Макгана, до паратекстів повинні бути віднесені також гарнітура шрифту друку, палітурка, ціна книги, формат сторінки і всі ті текстуальні явища, які в кращому випадку розглядаються як другорядні по відношенню до тексту як такого [33, с. 13]. Паратекст у вигляді передмови чи звернення до читача, як стверджує Пітер Берк, – один із способів модифікації перекладу, щоб «примусити» його підтримувати ідеї або упередження, що вже існують в тій культурі, на мову якої перекладаються іноземні твори [31].

Аналізу передмови, яка була майже обов'язковою складовою кожної перекладної книжки в Україні протягом 1920–30-х рр., Володимир Державин,

сам автор багатьох вступних статей до українських перекладів зарубіжних класиків, приділяв велику увагу, не оминаючи при цьому й інші паратексти, навіть оформлення книжки. За відсутність передмови у виданні Державин критикував, як у цьому випадку, наприклад: «*Об'єднуючи в один великий том ці три романи, найвизначніші з усієї літературної спадщини Гамсуна, видавництво, без сумніву, керувалося міркуваннями практичними: на це показує й те, що немає вступної статті (атрибута майже такого неминучого для перекладної літератури ДВУ останніх років, як титульна сторінка або перелік змісту), і порівняно низька ціна, та й, може, не зовсім чепурний вигляд видання. Книжку явно розраховано на читача масового і не дуже вибагливого. Певне гадали, що коли раніше саме ці твори Гамсунові користувалися максимальним успіхом ..., то й тепер для них знайдеться численний читач і до того ж на всі три твори разом [9, с. 150; 24, с. 108–109]... Незрозуміло, проте, чому видавництво не вважало за потрібне поставити на титульній сторінці обов'язкову – здавалося б – формулу: «Переклад з норвезької»» [9, с. 152; 24, с. 110]. Приклад вимоги наявності приміток: «*Беручи на увагу те, що книгу призначено для найширших читачьких кіл (у рекомендації Державного науково-методологічного комітету НКО говориться про «дитячі книгозбірні установ Соцвуху»), ми гадаємо, що для деяких спеціально-зоологічних термінів, що в перекладі подаються просто за українською транскрипцією (напр. «пекарі», ст. 211), потрібне пояснення» [8, с. 202; 24, с. 115]. Державин звертав увагу в своїх критичних рецензіях на всі паратексти, як, скажімо, в цьому випадку на відсутність підзаголовку: «*Незрозуміло, чому випущено підзаголовки роману «Скромна правда» (l'humble virite), який є в переважній більшості французьких видань і походить від самого автора. Зовнішній бік видання гарний, хоч ціна, порівнюючи, невисока» [5, с. 289; 24, с. 68]; або в цьому – на відсутність перекладу епіграфів: «Єдине, що доводиться закинути обом перекладачам (чи може редакції?), це те, що вони залишили без перекладу російські епіграфи та віршовані***

вставки в Пушкінських повістях. Це шкодить суцільному художньому вражінню. Примітка на пояснення тексту (у кінці книги) хоч і дуже короткі, але подають усі літературознавчі відомості, конче потрібні для широкого читачького кола. Зовнішній бік видання був би прегарний, коли б не безліч друкарських помилок у французьких епіграфах до окремих розділів «Пікової дами» [6, с. 151; 24, с. 82].

Державин вимагав від перекладача точності у відтворенні не лише змісту твору, але й стилю автора, а цього передбачалося досягти максимально точним відтворенням усіх авторських прийомів, усіх авторських знахідок і всіх авторських огріхів. Заборонялося що-небудь приписувати до авторського тексту (тобто, наприклад, роз'яснювати темні місця безпосередньо в тексті, що нерідко роблять перекладачі) і заборонялося також що-небудь з нього вилучати (наприклад, розбавляти часто повторюване слово синонімами, оскільки повтор є рисою авторського стилю). На підтвердження цієї тези наведемо приклад з рецензії на книжку «Безталанні» В. Гюго у перекладі А. Харченка: «Але найгірша риса цього видання ... незчисленні, дрібні та найдрібніші скорочення і спрощення проти оригінального тексту. Вважаємо за найгіршу відміну скороченого перекладу ту, коли випускаються не тільки окремі розділи, «книги» та частини твору (А. Харченко, звичайно, й це робить скрізь), а й окремі слова та речення; бо, по-перше, це є найсуб'єктивніша і, власне кажучи, безконтрольна відміна скорочення, а по-друге – це вже взагалі не переклад, а переказ, аж ніяк не здатний віддавати стилістичні риси оригіналу» [17, с. 109; 24, с. 202–203]. Ще один приклад з рецензії на переклад Христиною Алчевською роману В. Гюго «Бюг-Жаргаль»: «Ми не вважаємо за потрібне докладно спинятися цього разу на технічній стороні перекладу: це справа другорядна, бо актуальна літературна вага даного перекладу в принципі підірвана секретною кастрацією тексту. Безперечно, перекладач дуже добре володіє обома відповідними мовами й у цілому вважає за краще не відхилятися від оригіналу: але на тій стадії розвитку, якої дійшла вже техніка українського перекладу тепер (при-

наймні в особі найкращих своїх представників), цього, на нашу думку, мало. Щоб показати, як часто перекладач вважає за потрібне доповнювати оригінальний текст незначними (і зовсім зайвими, на нашу думку) пояснювальними вставками власної творчості, треба лише процитувати перші три абзаци першого розділу, беручи в дужки те, чого немає в оригіналі [12, с. 141; 24, с. 141]».

При перекладі автора-класика вимагалось відповідним чином архаїзувати мову, щоб вона відповідала тій епосі, за якої жив автор. Заохочувалися численні іншомовні запозичення, щоб не допустити втрати сенсу при занадто обтічному і приблизному перекладі побутових реалій. Численні рецензії на переклади сприяли удосконаленню аналізу перекладів, формуючи підходи до вирішення проблем віршованого перекладу, передачі діалектної та арготичної мови, архаїзмів, сленгу, звертаючи увагу на передачу пунктуації, власних назв, але головним чином випрацьовуючи норми перекладу, зокрема відбору творів. Державин сформував вимогу і до рецензії та рецензента на перекладний твір: «Особливу увагу слід було б приділити конкретній аргументації в рецензіях на перекладну поезію й белетристику, визначаючи правильність і точність перекладу; тут треба було б узяти за принцип такий критерій: коли рецензент не зазначає ніяких конкретних прикладів (ні позитивних, ні негативних) – значить, він перекладу з оригіналом не зіставляв і для оцінки перекладу – некомпетентний» [14, с. 102; 24, с. 150–151].

Будучи редактором багатьох перекладів, Державин у своїх рецензіях розглядав також і роботу редактора. Скажімо, він високо оцінив редакцію Дмитра Загула перекладу Бориса Грінченка «Вільгельма Телля» Фрідріха Шиллера, проаналізувавши основні лінії, по яких йшло перероблення тексту [10]. Оскільки швидка еволюція української літературної мови привела до того парадоксального факту, що мова цього перекладу, датованого 1908-м роком, мала видаватися масовому читачеві 1928 року приблизно так само застарілою, як німецька мова оригіналу, датованого 1804 роком, сучасному німецькому читачеві, то Загул здійснив його модернізацію. «Всі ці міркування

заставляють нас позитивно оцінювати спробу Дм. Загула модернізувати мову перекладу Грінченка, залишаючи нерушені ті часті тексту, які модернізації не потребували. Завдання це виконав Дм. Загул надзвичайно старанно й обережно; дрібних текстуальних змін впроваджено величезну кількість ...; і не вважаючи на те, художні стійності тексту Грінченка осталися нерушені, і весь переклад має право й далі носити ім'я Б. Грінченка, – так сумлінно поставився Дм. Загул до літературної спадщини свого попередника» [10, с. 241; 24, с. 129]. Прикладом же негативної роботи редактора є, на думку Державина, редактура Йогансена перекладу Лубенським комедії Аристофана «Лісістрата», в рецензії на який Державин наводить приклади різноманітних помилок, нецілковитого розуміння, цілковитого нерозуміння, пропусків авторової думки та заміни її власними домислами, яких повно в цьому перекладі [11].

Висновок. Від перекладу канонічного (класичного) твору Державин вимагав передачі не лише змістової сторони твору в усіх його найтонших відтінках, а й сторону стилістичну, тобто художні особливості мови; а задля цього перекладач мав право відходити від «коректної» загальнолітературної мови, використовуючи менш звичайні, зокрема архаїчні чи діалектні, стилістичні варіанти. Тому, коли запанував підхід зорієнтований на нового радянського читача, а не на джерельний текст, тобто, підхід чужий смакам Державина, рецензій він більше не писав, займаючись після 1931 року переважно перекладацькою та редакторською роботою на додаток до викладацької та наукової. Але зараз, коли початкова норма перекладу вимагає орієнтації на першоджерело, для сучасної критики перекладу рецензії В.М. Державина на перекладні твори, зібрання творів та антології, з точки зору форми та складових, можуть служити взірцем написання рецензій, а, з точки зору змісту, – рекомендацією до вирішення конкретних перекладацьких проблем, позаяк кожна його рецензія, сприяючи вдосконаленню аналізу перекладів, формувала підходи до вирішення якоїсь з перекладацьких проблем, скажімо, передачі в українському перекладі діалектної мови (рецензія на переклади Лескова) та сленгу (на переклади з Вудгауза), архаїзмів

(рецензія на «Лісістрату»), українізмів (рецензії на 1 та 2 томи українських перекладів Гоголя), проблемами поетичного перекладу (рецензії на переклади Загула, Терещенка, на переклад Калювали), оцінювання паратекстів тощо. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в опрацюванні рецензій на перекладні твори інших рецензентів 1920-х років, таких як Григорій Майфет, Єлизавета Старинкевич, Освальд Буркгардт, Павло Филіпович та інших.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азов А. Поверженные буквалисты. Из истории художественного перевода в СССР в 1920–1960-е годы / Андрей Азов. – М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2013. – 304 с.
2. Гаспаров М.Л. Брюсов и буквализм. (По неизданным материалам к переводу «Энеиды») / Михаил Леонович Гаспаров // Мастерство перевода. Сборник 8-й. – М. : Советский писатель, 1971. – С. 88–128.
3. Гаспаров М.Л. О русской поэзии / Михаил Леонович Гаспаров. – СПб. : Азбука, 2001.
4. Державин В.М. Проблема віршованого перекладу / В.М. Державин // Плужанин. – 1927. – № 9–10 (13–14). – С. 44–51.
5. Державин В.М. [Рецензія] / Володимир Державин // Червоний шлях. – 1927. – № 11. – С. 286–289.
6. Державин В.М. [Рецензія] / Володимир Державин // Червоний шлях. – 1928. – № 3. – С. 149–151.
7. Державин В.М. [Рецензія] / В.М. Державин // Критика. – 1928. – № 5. – С. 189–191.
8. Державин В.М. [Рецензія] / Володимир Державин [Рецензія] // Червоний шлях. – 1928. – № 8. – С. 202–204.
9. Державин В.М. [Рецензія] / Володимир Державин // Критика. – 1928. – № 9. – С. 150–152.
10. Державин В.М. [Рецензія] / В.М. Державин // Червоний шлях. – 1928. – № 12. – С. 241–243.
11. Державин В.М. [Рецензія] / В.М. Державин // Критика. – 1929. – № 1. – С. 132–135.
12. Державин В. М. [Рецензія] / В.М. Державин // Критика. – 1929. – № 2. – С. 139–142.
13. Державин В.М. [Рецензія] / В.М. Державин // Критика. – 1929. – № 3. – С. 142–144.
14. Державин В. До питання про сучасну літературну рецензію: Критика чи інформація? / В.М. Державин // Критика. – 1929. – № 3. – С. 91–103.
15. Державин В.М. [Рецензія] / В.М. Державин // Критика. – 1929. – № 7–8. – С. 218–222.
16. Державин В.М. [Рецензія] / В. М. Державин // Критика. – 1930. – № 1. – С. 132–136.
17. Державин В.М. [Рецензія] / В. М. Державин // Критика. – 1930. – № 2. – С. 139–142.
18. Державин В. [Рецензія] / В. М. Державин // Критика. –

1930. – № 5. – С. 108–111. 19. Державин В.М. Наші переклади з західних класиків та потреби сучасного читача / В.М. Державин // Червоний шлях. – 1930. – № 10. – С. 160–168. 20. Державин В.М. [Рецензія] / В.М. Державин // Критика. – 1930. – № 11. – С. 140–141. 21. Державин В.Н. Русские переводные антологии украинской литературы (за 1929–1930 год) / В.М. Державин // Красное слово. – 1930. – № 12. – С. 143–156. 22. Державин В.М. [Рецензія] / В.М. Державин // Червоний шлях. – 1931. – № 3. – С. 218–221. 23. Державин В.М. У задзеркаллі художнього слова : вибране : у 2 кн. / упоряд. С.І. Хороб. – Івано-Франківськ : Типовіт, 2012. Кн. 1. – 415 с.; Кн. 2. – 416 с. 24. Кальниченко О.А. Володимир Миколайович Державин. Про мистецтво перекладу : статті та рецензії 1927–1931 років / О.А. Кальниченко, Ю.Ю. Полякова. – Вінниця : Нова Книга, 2015. – 296 с. 25. Кальниченко О. Володимир Миколайович Державин як теоретик та критик перекладу / Олександр Кальниченко // Володимир Миколайович Державин. Про мистецтво перекладу : статті та рецензії 1927–1931 років / О.А. Кальниченко, Ю.Ю. Полякова. – Вінниця : Нова Книга, 2015. – С. 4–47. 26. Кальниченко О.А. Трактат Фрідріха Шлейєрмахера «Про різні методи перекладу» та його значення для сучасного перекладознавства / О.А. Кальниченко, В.О. Подміногін // Вчені записки ХГІ «НУА». – 2002. – Т. VIII. – С. 503–533. 27. Качуровський І. Володимир Державин / І. Качуровський // Березіль. – 1993. – № 2. – С. 161–168. Качуровський І. В. Володимир Державин – теоретик неокласицизму / І.В. Качуровський // Променисті сільвети : лекції, доп., статті, есеї, розвідки / І. Качуровський ; Ukrainischefreie Universität. – Мюнхен, 2002. – С. 228–237. 28. Корунець І. Біля витоків українського перекладознавства / І. Корунець // Всесвіт. – 2008. – № 1–2. – С. 188–194. 29. Хороб С. Національне та інонаціональне буття літературно-художнього твору: перекладацька концепція Володимира Державина / С. Хороб // Етнос і культура. – 2008. – № 4–5. – С. 150–156. 30. Шмігер Т. Володимир Державин: теорія і критика перекладу / Т. Шмігер // Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія. – 2005. – Т. 11. – С. 205–214. 31. Burke P. Cultures of translation in early modern Europe / Peter Burke // *Cultural Translation in Early Modern Europe*. – Cambridge : Cambridge University Press, 2007. – P. 7–38. 32. Genette G. *Paratexts: Thresholds of Interpretation* / Gerard Genette. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – 427 p. 33. McGann J. *The Textual Condition* / Jerome McGann Princeton: Princeton University Press, 1991. – 226 p. 34. Schleiermacher F. Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens / F. Schleiermacher // *Das Problem des Übersetzens* / Ed. H.J. Störig, – Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963. – S. 38–70. 35. Toury G. *Descriptive Translation Studies and Beyond* / Gideon Toury. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 1995. – viii, 311 pp. 36. Venuti L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation* / Lawrence Venuti. – London/New York: Routledge, 1995. – 324 p.

REFERENCES

- Azov, A. (2013). *Poverzhennyye bukvalisty: Iz istorii hudozhestvennogo perevoda v SSSR v 1920–1960-e gody [Defeated literalists. From the history of literary translation in the USSR in the 1920's-1960's]*. Moscow: Izd. dom vysshei shkoly ekonomiki
- Burke, P. (2007). Cultures of translation in early modern Europe. In: Peter Burke, (eds.) *Cultural Translation in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 7–38.
- Derzhavyn, V.M. (1927). Problema virshovanoho perekladu [Translation of verse]. *Pluzhanyn – Pluzhanyn literary journal*, 9–10, 44–51 (in Ukrainian)
- Derzhavyn, V.M. (1927). [Retsenziya – Review]. *Chervonyy shliakh – Chervonyy shliakh literary journal*, 11, 286–289 (in Ukrainian).
- Derzhavyn, V.M. (1928). [Retsenziya – Review]. *Chervonyy shliakh – Chervonyy shliakh literary journal*, 3, 149–151 (in Ukrainian)
- Derzhavyn, V.M. (1928). [Retsenziya – Review]. *Krytyka – Critique*, 5, 189–191 (in Ukrainian)
- Derzhavyn, V.M. (1928). [Retsenziya – Review]. *Chervonyy shliakh – Chervonyy shliakh literary journal*, 8, 202–204 (in Ukrainian)
- Derzhavyn, V.M. (1928). [Retsenziya – Review]. *Krytyka – Critique*, 9, 150–152 (in Ukrainian)
- Derzhavyn, V.M. (1928). [Retsenziya – Review]. *Chervonyy shliakh – Chervonyy shliakh literary journal*, 12, 241–243 (in Ukrainian)
- Derzhavyn, V.M. (1929). [Retsenziya – Review]. *Krytyka – Critique*, 1, 132–135 (in Ukrainian)
- Derzhavyn, V.M. (1929). [Retsenziya – Review]. *Krytyka – Critique*, 2, 139–142 (in Ukrainian)
- Derzhavyn, V.M. (1929). [Retsenziya – Review]. *Krytyka – Critique*, 3, 142–144 (in Ukrainian)
- Derzhavyn V.M. (1929). Do pytannya pro suchasnu literaturnu retsenziyu: Krytyka chy informatsiya? [On the modern literary review: criticism or information?]. *Krytyka – Critique*, 3, 91–103 (in Ukrainian)

- Derzhavyn, V.M. (1929). [Retsenziya – Review]. *Krytyka – Critique*, 7–8, 218–222 (in Ukrainian)
- Derzhavyn, V.M. (1930). [Retsenziya – Review]. *Krytyka – Critique*, 1, 132–136 (in Ukrainian)
- Derzhavyn, V.M. (1930). [Retsenziya – Review]. *Krytyka – Critique*, 2, 139–142 (in Ukrainian)
- Derzhavyn, V.M. (1930). [Retsenziya – Review]. *Krytyka – Critique*, 5, 108–111 (in Ukrainian)
- Derzhavyn V.M. (1930). Nashi pereklady z zakhidnykh klyasykiv ta potreby suchasnoho chytacha [Our translations of Western classics and the modern reader's needs]. *Chervonyy shliakh – Chervonyy shliakh literary journal*, 10, 160–168 (in Ukrainian)
- Derzhavyn, V.M. (1930). [Retsenziya – Review]. *Krytyka – Critique*, 11, 140–141 (in Ukrainian)
- Derzhavyn, V.M. (1930). Russkie perevodnye antologii ukrainskoj literatury (za 1929–1930 god) [Russian translation anthologies of Ukrainian literature (for the year of 1929–1930)]. *Krasnoe slovo – Red word*, 12, 143–156 (in Russian)
- Derzhavyn, V.M. (1931). [Retsenziya – Review]. *Chervonyy shliakh – Chervonyy shliakh literary journal*, 3, 218–221 (in Ukrainian)
- Derzhavyn, V.M. (2012). *U zadzerkalli khudozhn'oho slova: vybrane: u 2 kn. [Through the looking glass of artistic expression: Selected works; 2 vol.]*. Ivano-Frankivs'k: Typovit
- Gasparov, M.L. (1971). Bryusov i bukvalizm [Brusov and Literalism]. *Masterstvo perevoda – Mastership of Translation*, 8, 88–128 (in Russian)
- Gasparov, M.L. (2001). *O russkoj poezii. [About Russian poetry]*. St. Petersburg: Azbuka
- Genette, G. (1997). *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press
- Kal'nychenko, O.A., and Poliakova Iu. Iu. (2015). *Volodymyr Mykolayovych Derzhavyn: Pro mystetstvo perekladu: statti ta retsenziyi 1927 – 1931 rokiv [Volodymyr Mykolayovych Derzhavyn: On the art of translation: essays and reviews (1927–1931)]*. Vinnytsya: Nova Knyha
- Kal'nychenko, O. (2015). Volodymyr Mykolayovych Derzhavyn yak teoretyk ta krytyk perekladu [Volodymyr Derzhavyn as a translation theorist and critic]. In: O.A. Kal'nychenko, and Iu. Iu. Poliakova (eds.). *Volodymyr Mykolayovych Derzhavyn: Pro mystetstvo perekladu: statti ta retsenziyi 1927 – 1931 rokiv [Volodymyr Mykolayovych Derzhavyn: On the art of translation: essays and reviews (1927–1931)]*. Vinnytsya: Nova Knyha, 4– 47
- Kal'nychenko O.A., and Podminohin V.O. (2002). Traktat Fridrikha Shleyermakhera “Pro riznimetody perekladu” ta yoho znachennya dlya suchasnoho perekladoznavstva [Friedrich Schleiermacher's treatise Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens and its importance for contemporary Translation Studies]. *Vcheni zapysky KhHI „NUA”*. – *Proceedings of KhHI „NUA”, VIII*, 503–533 (in Ukrainian)
- Kachurovs'kyy, I. (1993). Volodymyr Derzhavyn [Volodymyr Derzhavyn]. *Berezil' – Berezil literary journal*, 2, 161–168 (in Ukrainian)
- Korunets', I. (2008). Bilya vytokiv ukraïns'koho perekladoznavstva [The origins of Ukrainian translation studies]. *Vsesvit – Vsesvit monthly*, 1-2, 188–194 (in Ukrainian)
- Khorob, S. (2008). Natsional'ne ta inonatsional'ne buttya literaturno-khudozhn'oho tvorcu: perekladats'ka kontsepsiya Volodymyra Derzhavyna [National and foreign being of a literary work: Volodymyr Derzhavyn's concept of translation]. *Etnos i kul'tura – Ethnicity and culture*, 4–5, 150–156 (in Ukrainian)
- McGann, J. (1991). *The Textual Condition*. Princeton: Princeton University Press
- Shmiher, T. (2005). Volodymyr Derzhavyn: teoriya i krytyka perekladu [Volodymyr Derzhavyn: translation theory and translation criticism]. *Zbirnyk Kharkivs'koho istoryko-filolohichnoho tovarystva. – Collected works of Kharkiv Historical and Philological Society*, 11, 205–214 (in Ukrainian)
- Schleiermacher F. (1963). Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens In: H. J. Störig (ed.) *Das Problem des Übersetzens*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, pp. 38–70.
- Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Venuti, L. (1995). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London/New York: Routledge.

КОМПЕТЕНТНОСТЬ И КРЕАТИВНОСТЬ КАК ОСНОВА ПРОФЕССИОНАЛИЗМА БУДУЩЕГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ-ФИЛОЛОГА

В.Г. Пасынок, докт. пед. наук (Харьков)

В статье осмысливается важнейший аспект формирования личности студента – профессионализм, – основой которого являются компетентность, творческий подход, креативность. Выделяются уровни коммуникативной компетентности профессионала-филолога: языковой, речевой, дискурсивный, культуроведческий, риторический, а также базовые составляющие коммуникативной компетенции. Профессиональная деятельность связывается с коммуникативной компетентностью, творчеством и диалогизмом.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, коммуникативные задачи, профессионализм, творчество.

Пасынок В.Г. Компетентність та креативність як основа професіоналізму майбутнього викладача-філолога. У статті осмислюється важливий аспект формування особистості студента – компетентність, професіоналізм, творчий підхід, креативність. Відокремлюються рівні комунікативної компетентності професіонала-філолога: мовний, дискурсивний, культурологічний, риторичний, а також базові складові комунікативної компетенції. Професійна діяльність пов'язується з комунікативною компетентністю, творчістю і діалогізмом.

Ключові слова: комунікативна компетентність, комунікативні задачі, професіоналізм, творчість.

Pasynok V.G. Competence and creativity as basis of professionalism of the future lecturer-philologist. The most important aspects of formation of the student's personality – competence, professionalism, creative approach, creativity of professional philologist – are comprehended in the article. Levels of communicative competence – linguistic speech, discursive, cultural, rhetorical as well as basic parts of communicative competence – are singled out. Professional activity is connected with communicative competence, creativity and dialogism.

Key words: communicative competence, communicative tasks, creativity, professionalism.

Актуальность статьи определяется концептуальным подходом к трактовке понятия профессионализм, которое включает важнейшие компоненты успешной профессиональной деятельности – компетентностный и креативный подходы к будущей профессии. Профессионализм – это свойство людей компетентно, творчески, эффективно выполнять свою профессиональную *деятельность*. Вслед за авторами «Современного экономического словаря», под профессиональной деятельностью понимается «сложная деятельность..., имеющая нормативно установленный

характер. Профессиональная деятельность является объективно сложной, поэтому она трудна для освоения, требует длительного периода теоретического и практического обучения» [3, с. 187].

Как справедливо отмечает К.Ф. Седов, «профессионализм – высокое мастерство, глубокое овладение профессией, качественное, профессиональное исполнение. Это – также талант вкладывать душу в то, что ты делаешь здесь и сейчас. Профессионализм – это высокий уровень мастерства человека, позволяющий ему добиться успеха в выбранном деле. Профессионализм – это

умение трезво оценить фронт работы и рационально распределить свои силы для их выполнения. Профессионализм – это знание всех тонкостей и деталей своей профессии и бесконечный действенный интерес к ней. Профессионализм – это личная философия успеха» [12, с. 146].

Таким образом, профессиональная деятельность предполагает высокую компетентность, основанную на творческих решениях. Это – процесс, осуществляемый в разных типах дискурса – политическом, юридическом, научном, педагогическом и др. В.А. Самохина считает, что деятельность преподавателя вуза предполагает профессиональный подход к учебному и научному процессу, строящемуся на принципе *диалогизма*, который предоставляет возможность студентам свободной диалогической самореализации в общении с преподавателем, а также с миром культуры и самим собой... Диалогическое общение – это наилучшая форма общения – это открытые, доверительные отношения в обучении..., основным принципом которого является инновационный процесс – изменение в стиле мышления преподавателя..., готовность к контакту и сотрудничеству, активный отклик на проблемные ситуации, готовность к конструктивному обоснованию различных точек зрения, взаимное решение вопросов. Такой новый тип общения предполагает мышление соавторства, со-знания и само-познания» [11, с. 128].

В.А. Кан-Калик выделил следующие профессиональные особенности педагога:

1. Творческие элементы присутствуют во всех сферах педагогической деятельности, хотя в педагогическом труде и функционирует определенная совокупность приемов и навыков, которым он обучается. Но применяются эти приемы и навыки в постоянно изменяющихся, нестандартных ситуациях. В этом своеобразном взаимодействии сформированных приемов и навыков деятельности и не стоящей на месте, развивающейся структуры образовательного процесса с постоянно изменяющимися педагогическими ситуациями, требующими применения скорректированных и модифицированных приемов и навыков, заключается специфика педагогического творчества.

2. Сопряженность творческого процесса педагога с творческим процессом каждого учащегося

и всего преподавательского коллектива. Без творчества воспитанника и без координации творческих усилий педагога с коллективным творчеством педагогическое творчество невозможно.

3. Большая и постоянная часть творческого процесса педагога осуществляется на людях, в обстановке публичной деятельности, что также накладывает неизбежный отпечаток на специфику протекания самого творческого процесса и предъявляет определенные требования к личности педагога. Такой характер педагогического творчества требует от преподавателя максимально управлять своими психическими состояниями, оперативно вызывать творческое самочувствие у самого себя и у студентов [Цит. по: 10, с. 787–790].

Задача высшей школы – подготовить специалиста к будущей профессиональной деятельности и к успешному функционированию в динамических условиях современности. В связи с этим, педагогические проблемы становления *коммуникативной компетентности* личности являются приоритетными в украинском обществе. При подготовке сегодняшнего филолога важнейшую роль играет иностранный язык, потому что именно он является средством международного общения, способным расширить и реализовать все аспекты профессиональной деятельности современного специалиста. Иностранный язык в вузе способствует развитию коммуникативной, информационной, социокультурной и остальных компетенций. Знание иностранных языков позволяет современному человеку продолжать совершенствовать полученный в высшем учебном заведении опыт на протяжении всей жизни, что предусматривает профессиональный и культурный рост человека, активность его жизненной позиции [7, с. 5]. Подготовка филологов-лингвистов в системе высшего профессионального образования должна способствовать формированию у них таких способностей, которые дадут им возможность использовать иностранный язык в качестве инструмента общения в диалоге культур в своей профессиональной деятельности. В XXI в. иностранные языки являются необходимым для каждого специалиста инструментом, владение которым обеспечивает ему входение в профессиональное общество в глобальном, мировом масштабе [там же, 11]. Поэто-

му формирование творческого подхода и профессиональной компетенции как базовых навыков приобретает особую актуальность и значимость в образовательном пространстве языкового вуза.

Компетентность (от лат. *competens* – соответствующий) – это: 1) знания, опыт в той или иной области; 2) область полномочий управляющего органа, должностного лица; круг вопросов, по которым они обладают правом принятия решений. Особенно важен профессиональный аспект – осмысление профессиональной среды, осознанное выстраивание отношений с окружающими людьми. Этим и определяется существенная роль высшего образования в формировании коммуникативной компетентности [4, с. 104–105; 8]. Энциклопедический словарь под ред. проф. А.А. Бодалева определяет коммуникативную компетентность как «владение сложными коммуникативными навыками и умениями, формирование адекватных умений в новых социальных структурах, знание культурных норм и ограничений в общении, знание обычаев, традиций, этикета в сфере общения, соблюдение приличий, воспитанность, ориентация в коммуникативных средствах, присущих национальному, сословному менталитету и выражающихся в рамках данной профессии. Коммуникативная компетентность – это обобщающее коммуникативное свойство личности, включающее в себя коммуникативные способности, знания, умения и навыки, чувственный и социальный опыт в сфере делового общения» [3, с. 25].

Коммуникативная компетенция включает в себя: 1) языковую компетенцию – знания об изучаемом языке по его уровням: фонетику, лексику, состав слова и словообразование, морфологию, синтаксис простого и сложного предложения, основы стилистики текста; умение пользоваться всеми единицами и средствами языка в соответствии с его нормами; 2) речевую компетенцию – знания о способах формирования и формулирования мыслей посредством языка и умение пользоваться такими способами в процессе восприятия и порождения речи; 3) дискурсивную компетенцию – знания об особенностях протекания речевого события и умения управлять им; 4) культуроведческую компетенцию – осознание языка как формы выражения национальной культуры, знания о взаимосвя-

зи языка и истории народа, о национально-культурной специфике языка; владение нормами речевого этикета, культурой межнационального общения; умения учитывать эти сведения в процессе общения и корректировать своё речевое поведение в соответствии с нормами социального поведения, присущими данному этносу; 5) риторическую компетенцию – знания о риторических моделях создания текстов и способность осознанно создавать, произносить и рефлексировать авторско-адресный текст риторического жанра в соответствии с целью и ситуацией [10, с. 787–790].

Высшая степень проявления коммуникативной компетентности состоит в готовности студента-филолога использовать сформированные у него знания, умения, способы деятельности для организации информационной среды с целью разрешения проблемных ситуаций, в которых он заинтересован. Для этого должны быть выражены определённые качества, черты гуманистической направленности; коммуникативные знания, умения и коммуникативная техника (когнитивная, аффективная, регулятивная); готовность к реализации коммуникативных знаний, умений и навыков в сфере профессиональной деятельности и желание осуществлять эту готовность [там же].

О.Н. Новикова выделяет три базовые составляющие коммуникативной компетенции студента: *знания* (включающие основы коммуникации в определенной культуре), *умения* (войти в разговор, поддержать коммуникацию, выйти из разговора), *креативность навыков* (чтение, письмо, аудирование, говорение), *интерактивность* (компетентный подход предполагает наличие не только теоретических, но и практических знаний, возможность освоения и внедрения новых технологий) [цит. по 9, с. 98]. Уровень овладения коммуникативной компетенцией определяется этапом и целью обучения. В.И. Тесленко и С.В. Латынцев выделяют четыре уровня сформированности коммуникативной компетенции: 1) *базовый уровень* – преобладают заучивание, репродуктивный уровень заданий; 2) *оптимально-адаптивный* – студенты не владеют в достаточной мере всеми составляющими коммуникативной компетенции, но при этом демонстрируют готовность к ее проявлению (хотя нерегулярно) и обладают заметным потен-

циалом; 3) *творческо-поисковый* – студенты демонстрируют достаточное развитие коммуникативной компетенции, успешно действуют в проблемных ситуациях, готовы к адаптации в информационной среде [13, с. 35].

Названные уровни могут быть соотнесены с уровнями усвоения знаний, описанными В.П. Беспалько: 1) деятельность по узнаванию (ученический уровень) – правильное выполнение заданий; 2) деятельность по решению типовых задач (алгоритмический уровень) – полнота и действенность; 3) деятельность, связанная с выбором действия (эвристический уровень) – выполнение мыслительных операций; 4) деятельность по поиску решения (творческий уровень) – опора на жизненный опыт, работа воображения и активное мышление [2, с. 84].

Обсуждение различных проблем в процессе формального общения является составляющим компонентом высшего образования и способом формирования коммуникативной компетентности. Некоторые преподаватели в понятие «цель высшего образования» вкладывают развитие способностей студентов к дальнейшему профессиональному росту. Формирование коммуникативной компетентности для ряда преподавателей не является необходимой задачей. Свою точку зрения они обосновывают тем, что эффективно сформировать коммуникативную компетентность только в процессе обучения в вузе невозможно, так как формирование ее эффективности зависит от разных факторов, действующих за пределами вуза [4, с. 108].

Конечно, коммуникативная компетентность, как и любая другая компетентность, – сложное явление, подразумевающее не только владение студентами различными знаниями, умениями и навыками, но и способность использовать имеющийся речевой опыт для решения новых проблем. Система высшего образования существует, в основном, за счет внутренних ресурсов, основным из которых является предметное обучение. Именно изложение студентам определенного объема информации превалирует в системе высшего образования. Следованию компетентностной парадигме зачастую мешает отсутствие необходимых учебных программ, методов обучения [5, с. 43]. Помимо новых программ обучения студентов нуж-

ны также программы переквалификации преподавателей. Крайне необходимы разработки социально-педагогического мониторинга, позволяющие отслеживать и контролировать формирование коммуникативной компетентности.

К сожалению, в настоящее время многие студенты языковых вузов не обладают достаточно развитой коммуникативной компетентностью. Между тем, студент-филолог – это потенциальный преподаватель, и наибольшие трудности при решении профессиональных задач преподаватели испытывают, сталкиваясь с проблемами коммуникативного характера – такими, как выбор адекватных средств передачи информации, правильная аргументация своей позиции и др. Поэтому коммуникативная компетентность студентов языковых вузов может рассматриваться как основа их профессионализации.

Среди личных качеств, которые влияют на успешность карьеры молодых специалистов, выделяют свойства аргументировать свою мысль, способности к общению, к самореализации и совершенствованию. Основной формой активности сформировавшейся личности является профессиональная деятельность, эффективность которой во многом зависит от ее творческого характера. В этой связи особую значимость приобретает процесс развития креативности. «В современном обществе креативные качества личности должны выходить на первый план (это, прежде всего, активность на занятиях, продуктивное решение поставленных преподавателем задач, интуиция, способность приносить нечто новое в учебное занятие, порождать оригинальные идеи, улавливать противоречия, формулировать гипотезы, а, главное, – развивать способность отказываться от стереотипных способов мышления)» [1, с. 152–153]. А.И. Кочетов выделяет следующие качества творческих студентов: любознательность, увлеченность, сообразительность, объективность, прогностичность, инновационность, эмоциональная восприимчивость, развитая фантазия, требовательность к себе [6, с. 154–155]. Креативность также непосредственно связана с интеллектуальными способностями [там же, с. 22]. Конкретизируя эти способности, А.И. Кочетов, со ссылками на признанных исследователей этой проблемы, выделя-

ет следующие из них: способность приносить нечто новое в опыт (Ф. Баррон); способность порождать оригинальные идеи в условиях разрешения или постановки новых проблем (М. Уаллах); способность осознавать проблемы и противоречия, а также формулировать гипотезы относительно недостающих элементов ситуации (Е. Торренс); способность отказываться от стереотипных способов мышления (Дж. Гилфорд) [6, с. 24]. Описание креативности как универсальной способности личности к творчеству требует его соотнесения с определенными подструктурами личности, определения ведущего отношения личности к окружающему миру и к самой себе, выделения показателей и критериев сформированности данного качества.

Все вышеуказанные качества в той или иной степени подразумевают деятельность студента и преподавателя, которая получает новый импульс, обретая новые ценности и смыслы. Общение проблематизируется, преподаватель-инноватор освобождается от авторитарного стиля общения, вовлекая в процесс со-творчества своих единомышленников и оппонентов. В этих условиях формируется продуктивная личность педагога и учащегося в атмосфере диалога-общения, диалога-взаиморегуляции [11, с. 128–129]. Таким образом, высшая школа сегодняшнего дня создает предпосылки для объединения усилий работников сферы образования на подготовку специалистов, которые могли бы достойно представлять нашу страну в международных профессиональных сообществах [7, с. 5]. Возникает интерактивное взаимодействие преподавателя и студента, предполагающее дивергентное развитие, ведущее к формированию коммуникативной и творческой компетентности личности, которая является важнейшей составляющей профессионализма.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ахметова Ю.А. Самостоятельность студентов как фактор успешности в будущей профессиональной деятельности / Ахметова Ю.А., Кузьмин С.Ю., Мустафина Д.А. // Успехи современного естествознания. – 2011. – № 8. – С. 152–153. 2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с. 3. Бода-

лев А.А. (ред.) Психология общения. Энциклопедический словарь под ред. А.А. Бодалева. – М. : Когито-центр, 2011. – 2280 с. 4. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В.Н. Дружинин. – М. : Питер, 1995. – 530 с. 5. Дружинин В.Н. Когнитивные способности / В.Н. Дружинин. – М. : ПЕР-СС, 2001. – 224 с. 6. Кочетов А.И. Педагогическая диагностика : монография / А.И. Кочетов. – Армавир : Армавир. гос. пед. ин-т. Славянский филиал, 1998. – 287 с. 7. Пасинок В.Г. Вступ / В.Г. Пасинок // Сучасні фундаментальні теорії та інноваційні практики навчання іноземної мови у ВНЗ : кол. монографія за ред. В.Г. Пасинок. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – С. 4–18. 8. Петровская Л.А. Компетентность в общении / Л.А. Петровская. – М. : Просвещение, 1989. – 216 с. 9. Петровская Л.А. Общение – компетентность – тренинг / Л.А. Петровская // Избр. тр. – М. : Смысл, 2007. – 688 с. 10. Сальникова Е.В. Методические основы формирования коммуникативной компетенции иностранных студентов в процессе обучения английскому языку / Е.В. Сальникова // Известия ПГПУ им. В.Г. Белинского. Общ. науки. – 2011. – № 24. – С. 787–790. 11. Самохина В.А. Принципы диалогизму в педагогічній діяльності / В.А. Самохина // Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі : Матеріали VII наук.-метод. конф. з міжнар. участю. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна. – 2014. – С. 128–129. 12. Седов К.Ф. Дискурс и личность: эволюция коммуникативной компетенции / К.Ф. Седов. – М. : Лабиринт, 2004. – 254 с. 13. Тесленко В.И. Коммуникативная компетентность: формирование, развитие, оценивание : монография / В.И. Тесленко, С.В. Латынцев. – Красноярск : Краснояр. гос. пед. ун-т им. В.П. Астафьева, 2007. – 327 с.

REFERENCES

Ahmetova, Yu.A., Kuzmin S.Yu., and Mustafina D.A. (2011). *Samostojatel'nost' studentov kak faktor uspešnosti v budushhej professional'noj dejatel'onsti* [Independence of students as a factor of success in future professional activity]. *Uspekhi sovremennogo estestvoznaniya – Advances in modern natural science*, 8, 152–153.

Bespalko, V.P. (1989). *Slagaemye pedagogicheskoy tehnologii* [Constituents of pedagogical technology]. Moscow: Pedagogika Publ.

Bodalev, A.A. (2011). *Psihologija obshhenija. Jenciklopedicheskij slovar'* [Psychology of communication. Encyclopaedic Dictionary]. Moscow: Kogito-centr Publ.

- Druzhinin, V.N. (1995). *Psihologija obshhih sposobnostej [Psychology of general abilities]*. Moscow: Piter Publ.
- Druzhinin, V.N. (2001). *Kognitivnye sposobnosti [Cognitive abilities]*. Moscow: PER-SYE Publ.
- Kochetov, A.I. (1998). *Pedagogicheskaja diagnostika [Pedagogical diagnostics]*. Armavir: Armavirskij gos. ped. in-t. Publ.
- Pasynok, V.H. (2013). Vstup [Introduction]. In: V.H. Pasynok (ed.). *Suchasni fundamental'ni teorii ta innovativni praktyky navchannya inozemnoyi movy [Modern fundamental theories and innovative practices of teaching foreign language]*. Kharkiv: V.N. Karazin National Univ. Publ, pp. 4–18.
- Petrovskaya, L.A. (1989). *Kompetentnost' v obshhenii [Competence in communication]*. Moscow: Prosveshhenie Publ.
- Petrovskaya, L.A. (2007). *Obshhenie – kompetentnost' – trening [Communication – Competence – Training]*. Moscow: Smysl Publ.
- Salnikova, E.V. (2011). Metodicheskie osnovy formirovaniya kommunikativnoj kompetencii inostrannyh studentov v processe obuchenija anglijskomu jazyku [Methodological basis of formation of the communicative competence of foreign students in the process of teaching English]. *Izvestiya PGPU im. V.G. Belinskogo – V.G. Belinsky PGPU News Bulletin*, 24, 787–790 (in Russian).
- Samokhina, V.O. (2014). Pryntsypy dialohizmu v pedahohichnij diyal'nosti [Dialogical principles in pedagogical practice]. *Metodychni ta psyholohopedahohichni problemy vykladannya inozemnykh mov na suchasnomu etapi: Materialy VII naukovometodychnoyi konferentsiyi z mizhnarodnoyu uchastyu, 20 November 2014 Kharkiv [Proc. VII Sci. Method. Conf. 20 Nov. 2014, Kharkiv]*. Kharkiv, 128–129.
- Sedov, K.F. (2004). *Diskurs i lichnost': jevoljucija kommunikativnoj kompetencii [Discourse and personality: evolution of the communicative competence]*. Moscow: Labirint Publ.
- Teslenko, V.I., and Latyntsev, S.V. (2007) *Kommunikativnaya kompetentnost': formirovanie, razvitie, ocenivanie [Communicative competence: formation, development, evaluation]*. Krasnojarsk: Krasnojarskij gosudarstvennyj pedagogicheskij universitet imeni V.P. Astaf'eva Publ.

**РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ РУКОПИСІВ СТАТЕЙ
ВІСНИКА ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗИНА
Серія “Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов”**

Матеріали для опублікування приймаються від спеціалістів у галузі романо-германської філології та методики викладання іноземних мов. Зміст статей повинен відповідати вимогам ВАК України (див. Бюлетені ВАК, 2003, № 1; 2008, № 2), а **REFERENCES** – вимогам APA-style (6-те видання).

Мова публікацій: українська, російська, англійська, німецька, французька, іспанська, китайська.

Обсяг публікацій у межах: 9–10 стор.

Термін подання статей: до 30 березня та до 30 вересня щорічно на адресу: dilovamova@karazin.ua

Правила оформлення рукописів

• стаття подається у редакції **Word 97-2003** без автоматичних переносів слів разом з двома примірниками тексту або надсилається на електронну адресу dilovamova@karazin.ua;

• індекс УДК міститься ліворуч, перед назвою публікації (шрифт 12 Times New Roman);

• відцентрована назва публікації друкується великими літерами жирним шрифтом (розмір шрифту 14), під нею в центрі звичайними літерами ініціали автора, прізвище, вчена ступінь після коми (канд. філол. наук) та поряд у дужках – назва міста;

• анотації (кожна 150 слів, включно з ключовими словами, розміщеними за абеткою) на трьох мовах: українській, російській, англійській) подаються шрифтом 10 Times New Roman; на початку кожної анотації розміщують прізвище, ініціали автора та назву статті на відповідній мові напівжирним шрифтом;

• структура статті, як правило, включає розділи, які містять:

1. **Вступ (Introduction):** постановка проблеми; актуальність дослідження; короткий аналіз останніх досліджень для виділення невіршених раніше питань; мета, завдання (Aims / tasks / objectives), хід їх вирішення в статті.

2. **Основна частина (з відповідною темі назвою):** об'єкт, предмет, теоретичні основи, матеріал і методи дослідження. Даються відповіді (доцільні підрозділи з назвами (2.1., 2.2.)) на кожне поставлене автором питання; обґрунтовуються результати, ілюструються прикладами, таблицями, малюнками.

3. **Висновки (Conclusions):** узагальнення отриманих результатів, їх теоретичної значущості; конкретні перспективи дослідження.

Усі структурні елементи виділяються напівжирним шрифтом.

• За вимогами ДАК обов'язковими є об'єкт, предмет, мета, матеріал та актуальність дослідження, перспективи аналізу (шрифт розріджений – 3,0); за рекомендаціями наукових видань у статтях бажано цитувати праці членів редколегії Вісника;

• основний текст рукопису друкується через 1,5 інтервали шрифтом 12 Times New Roman, поля ліворуч, вгорі, внизу – 2,5 см, праворуч – 1 см. Відступ абзацу – 1,25 см. Чітко диференціюються тире (–) та дефіс (-);

• при використанні спеціальних шрифтів та символів або при наявності ілюстрацій їх подають відокремленими файлами;

• ілюстративний матеріал подається курсивом з відступом 1,25 см. Елементи тексту, які потребують виділення, підкреслюються. Значення слів тощо беруться у лапки.

• посилання у тексті оформлюються згідно з нумерацією списку використаної літератури, наприклад: С. Левінсон [1, с. 35], де перший знак – порядковий номер за списком, а другий – номер цитованої сторінки;

• **ЛІТЕРАТУРА** друкується жирним шрифтом великими літерами без відступу від лівого поля без двокрапки. Нижче впідбір до тексту подається занумерований перелік цитованих робіт (довідники включно) в алфавітному порядку авторів, оформлений із дотриманням стандартів ДАК України 2008, наприклад:

1. Адмони В.Г. Исторический синтаксис немецкого языка / В.Г. Адмони. – М. : Высш. шк., 1963. – 335 с.

2. Богданов В.В. Коммуниканты / В.В. Богданов, В.И. Иванов // Вестник Харьков. нац. ун-та имени В.Н. Каразина. – 1989. – № 339. – С. 12–18. (див. правила оформлення списку літератури у Бюлетені ВАК № 3, 2008 р.)

При необхідності надається список джерел ілюстративного матеріалу, оформлений так само, якому передують назва джерела ілюстративного матеріалу.

Для входження Вісника у наукометричні бази даних список літератури оформлюється двічі: спочатку за вимогами ДАК України як **ЛІТЕРАТУРА (LITERATURE** для англomовної статті), потім за міжнародними стандартами як **REFERENCES**.

Після слова **REFERENCES** (великими літерами жирним шрифтом без двокрапки в кінці) наводиться **НЕ**нумерований алфавітний список усіх джерел за таким зразком:

Для видань східнослов'янськими мовами:

Стаття:

Shevchenko, I.S., and Morozova, Ye.I. (2003). Diskurs kak myslekomunikativnoe obrazovanie [Discourse as a mental and communicative phenomenon]. *Visnyk Kharkiv. nats. un-tu im.V.N. Karazina. – V.N. Karazin Kharkiv. National Univ. Messenger*, 586, 33–38 (in Russian)

Електронне джерело:

Zagurenko, A.A. (2002). Ekonomicheskaya optimizatsia [Economic optimization]. *Neftyanoe khozyaistvo – Oil Industry*, 11. Available at: <http://www.opus>

Матеріали конференції:

Zagurenko, A.A. (2002). Economic optimization. *Trudy 6 Mezhdunarodnogo Simposiuma, 21-23 April 2002 Kyiv. [Proc. 6th Int. Symp21-23 April 2002, Kyiv]*. Kyiv, 267-272.

Книга:

Zagurenko, A.A. (2002). *Ekonomicheskaya optimizatsia [Economic optimization]*. Kyiv: Nauka Publ.

Дисертація:

Zagurenko, A.A. (2002). *Ekonomichna optymizatsia. Diss. dokt. filol. nauk [Economic optimization. Dr. philol. sci. diss.]*. Kyiv. 440 p. (in Ukrainian)

Автореферат дисертації (dokt./kand.):

Zagurenko, A.A. (2002). *Ekonomichna optymizatsia. Avtoref. diss. dokt. filol. nauk [Economic optimization. Dr. philol. sci. diss. synopsis]*. Kyiv (in Ukrainian)

Російська транслітерація: <http://www.translit.ru>

Українська транслітерація: <http://translit.kh.ua/>

Для видань іноземною європейською мовою

Книга одного автора:

Lakoff, G. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: Chicago University Press.

Книга БЕЗ автора, під редакцією:

Lakoff, G. (ed.) (1980). *Title of the book*. Chicago: Chicago University Pres.

Книга кількох авторів:

Jung, C., and Franz, M. (1964). *Man and his symbols*. New York: Doubleday Publ.

Стаття:

Author, A.A., Author, B.B., and Author, C.C. (2005). Title of the article. *Title of the journal*, 10(2), 49-53.

Розділ у книзі:

Shuman, A. (1992). Entitlement and authoritative discourse. In: J.H. Hill and J.T. Irvine (eds.). *Responsibility and evidence in oral Discourse*. Cambridge and New York: Cambridge University Press, pp. 135–160.

- підрядкові виноски не допускаються.

В окремому файлі подаються відомості про автора (прізвище, ім'я та по батькові повністю), науковий ступінь, звання, місце роботи, посада, домашня та електронна адреси, контактні телефони.

Аспіранти та викладачі додають до рукопису витяг із протоколу засідання кафедри / вченої ради з рекомендацією рукопису до друку та рекомендацію наукового керівника на подану статтю.

Подані матеріали не рецензуються і не повертаються.

БАЗИ РЕФЕРУВАННЯ ТА ІНДЕКСУВАННЯ:

- Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського;
- Інституційний репозитарій Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Редакційна колегія

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»

Випуск 83. Філологічні, педагогічні науки

Збірник наукових праць

Українською, російською, англійською, іспанською,
китайською, німецькою та французькою мовами

Технічний редактор

Л.П. Зябченко

Підписано до друку 25.05.2016. Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Друк ризографічний. Обл.-вид.арк. 19,5. Ум. друк. арк. 16,7.
Тираж 80 пр. Зам. 1305/2016. Ціна договірна.

61022, м. Харків, майдан Свободи, 4
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Надруковано ФОП Сверделов М.О.
м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 24, корп. А, кв. 33.
Тел.: 755-00-23

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ВОО № 971661 від 13.12.2005.